

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

(Publicație periodică științifico-practică)

nr. 12 (87) 2007

**Certificatul de înregistrare
nr. 1003600061124
din 27 septembrie 2000**

**Publicație acreditată de
Consiliul Național pentru Acreditare
și Atestare al Republicii Moldova**

FONDATORI:

Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea de Studii Europene din Moldova
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
Uniunea Juriștilor din Moldova

REDACTOR-ȘEF

Eugenia TOFAN

Redactor stilist *Ariadna STRUNGARU*
Machetator *Maria BONDARI*

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Gheorghe Rusnac (doctor habilitat în istorie, academician),
Iurie Sedlețchi (doctor în drept),
Gheorghe Avornic (doctor habilitat în drept),
Andrei Galben (doctor habilitat în istorie, academician),
Tudor Popovici (doctor în drept),
Elena Aramă (doctor habilitat în drept),
Sergiu Brînză (doctor habilitat în drept),
Alexandru Burian (doctor habilitat în drept),
Andrei Smochină (doctor habilitat în drept),
Ion Guceac (doctor habilitat în drept).

ADRESA REDACȚIEI:

2012, Chișinău, str. A. Mateevici 60, bir. 222

Telefoane: 57-77-52, 57-76-90.
e-mail: revistadrept@yahoo.com

Indexul PM 31536.

© Revista Națională de Drept

SUMAR

Andrei GALBEN Securitatea informației, businessului și a persoanei	2
Sergiu BRÎNZĂ, Vitalie STATI Infrațiunea de organizare a migrațiunii ilegale (art. 362 ¹ C. pen. RM): Analiză juridico-penală (Partea II).....	9
Elena ARAMĂ, George COCA Concilierea dreptului de proprietate cu interesul general	16
Gheorghe COSTACHI, Veronica TARLEV Rolul societății civile în statul de drept.....	20
Victor MORARU Instituția liberării condiționate: unele probleme și soluții	23
Artur REȘETNICOV Folosirea documentului fals în calitate de mijloc de săvârșire a infracțiunii: Aspecte practice și teoretice.....	27
Liuba BRÎNZĂ Instituția de reabilitare a persoanei în procesul penal al unor state din spațiul CSI.....	34
Igor HADÎRCĂ Latura obiectivă a infracțiunilor prevăzute la alin. (1) art. 217 și la alin. (1) art. 217 ¹ C. pen. RM.....	40
Irina MOSCALCIUC Stabilirea obiectului material al infracțiunilor săvârșite în sfera consumului de produse și servicii	44
Dumitru POSTOVAN Rolul culturii generale, în special al culturii juridice, în dezvoltarea societății.....	50
Elizaveta CARNAUHOV Reglementarea răspunderii penale pentru infracțiunile contra familiei și minorilor în legislația unor state scandinave: Analiză de drept comparat.....	53
Veronica IACUBOI Practicarea ilegală a activității de întreprinzător: reglementarea răspunderii conform codurilor penale ale unor țări din spațiul CSI.....	58
Ion TIPA Condițiile și efectele acordării liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen	63
Lilian PLATON Unele reglementări cu privire la dreptul la muncă (Aspecte internaționale).....	66
Gheorghe EREMCIUC Sancțiunile procesual penale și însemnătatea lor.....	69
Ion ȚIGANAȘ Lupta statelor și a altor subiecți ai dreptului internațional contra fenomenului pirateriei în domeniul dreptului de autor și al drepturilor conexe	72
Alexandru PAVLIUC Micșorarea impozitelor – un fenomen social actual	76
Elena ALBUL Produsele pieței de capital: definiție, caracteristică și clasificare	78
Andrei GALBEN Pavel Sovietov. Omul care a devansat timpul.....	81
Rezoluția Conferinței practico-științifice cu genericul „Educația juridică în sistemul de învățământ și pregătirea cadrelor juridice în Republica Moldova”.....	87

SECURITATEA INFORMAȚIEI, BUSINESSULUI ȘI A PERSOANEI

Andrei GALBEN,

*doctor habilitat în drept, academician,
rector al Universității Libere Internaționale din Moldova*

Din partea redacției

Cu prilejul împlinirii a 15 ani de la fondarea ULIM, la Chișinău, între 13 și 17 octombrie curent, sub egida Universității Libere Internaționale din Moldova și-a desfășurat lucrările Conferința Științifică Internațională cu tema: „Cercetarea universitară în secolul XXI: provocări și perspective”.

La lucrările Conferinței au participat savanți, specialiști și experți din 18 țări ale lumii, inclusiv din SUA, Federația Rusă, Franța, Anglia, România, Germania etc.

Spectrul tematic al Conferinței a inclus și problema noilor tehnologii educaționale cu caracter aplicativ.

Redacția propune cititorilor punctul de vedere al academicianului Andrei Galben, rector al ULIM, vis-à-vis de această problemă.

1. Inițiere în problemă

Asigurarea securității naționale și, respectiv, problema securității informației, business-ului și a persoanei constituie o sarcină fundamentală de importanță strategică pentru orice țară, inclusiv pentru Republica Moldova. Analizând problematica ce ține de securitatea informației, businessului și a persoanei este necesar a se ține cont de specificul ei ca parte componentă a tehnologiilor informaționale – domeniu ce se dezvoltă în ritm accelerat. În condițiile actuale, este imposibil să subestimezi importanța spațiului informațional global.

Etapă contemporană a dezvoltării societății se caracterizează prin rolul în continuă creștere al domeniului informațional, acesta încadrând infrastructura informațională, subiecții care realizează colectarea, formarea, difuzarea și utilizarea informației, la fel sistemele de reglementare a relațiilor sociale ce apar în acest proces. Actualmente, în întreaga lume sporește importanța mecanismelor de generare a noilor decizii în corelare cu ritmurile progresului tehnic. **Securitatea persoanei și a patrimoniului acesteia constituie esența existenței omului, cheazășia întregii dezvoltări sociale.**

Încă gânditorii din Grecia Antică atenționau asupra rolului important al securității în viața omului. Însă, securitatea omului ca individ biologic dintotdeauna a fost și rămâne o problemă dificilă. În pofida faptului că pe planul securității persoanei sunt înregistrate unele realizări, în domeniul securității businessului și a informației în era rețelei informaționale globale – Internetului, situația rămâne, ca și mai înainte, complicată.

O privire retrospectivă în istoria omenirii demonstrează că pe întreg parcursul existenței sale omul a tins să creeze nu numai valori materiale și spirituale, dar și sisteme sigure ce ar asigura inviolabilitatea lui și a apropiaților săi. La început erau peșteri, apoi zăplazuri din bârne, castele și orașe

medievale, înconjurare de șanțuri cu apă și pereți înalți, iar la hotarele țării se construiau fortificații bine întărite – cetăți din piatră. Toate acestea azi, în era atomului și nanotehnologiilor, par o naivitate. Cu toate acestea, problema securității naționale, europene, internaționale și a persoanei își imprimă o nouă conotație, îndeosebi după evenimentele de la 11 septembrie 2001. Strategia de bază a comunității internaționale și a politicii internaționale în secolul XXI este formarea noilor sisteme de securitate a persoanei, businessului, informației, a societății și statului. Este un adevăr deosebit de actual în domeniul economiei și antreprenoriatului în ansamblu, deoarece anume în cadrul lor se produc cele mai frecvente impacturi, accidente, catastrofe și conflicte, soldate cu pierderea multor vieți omenești, pagube economice, financiare și materiale. Problema securității informației, businessului și a persoanei a devenit o sarcină prioritară în evoluția țărilor dezvoltate. Statistica demonstrează că, în economia mondială, prejudiciul cauzat de încălcarea normelor securității informaționale și economice este imens. Surse oficiale de peste hotare confirmă că doar programele informaționale cu impact nociv au cauzat în anul 2005 prejudiciu de peste 14 mlrd. \$ SUA. Potrivit Direcției americane pentru monitorizarea activității criminale în Internet, crimele cibernetice au adus în 2005 profituri pentru lumea criminală în valoare de peste 105 mlrd. \$ SUA. Cifra de afaceri a ciberbusinessului tenebru depășește indicele respectiv în domeniul businessului cu droguri. Cu timpul, proporțiile cibercrimelor vor spori. Statistica de peste hotare demonstrează că, în rezultatul acțiunilor ilegale cu utilizarea computerului personal, organizațiile americane au suportat timp de un an un prejudiciu de 882 mln. \$ SUA. În majoritatea cazurilor de vină sunt lucrătorii titulari din organizațiile prejudiciate. **În acesta ordine de idei, apare ca firească întrebarea: să fie oare**

totul perfect în Republica Moldova în această privință? Spre exemplu, în unele bănci comerciale informația destinată să apere interesele persoanelor fizice și juridice nu este protejată în măsura cuvenită. Orice informație despre oricare agent economic sau persoană fizică poate fi obținută foarte simplu. Aceasta ne face să credem că întreprinderile sunt pur și simplu obligate să dezvolte propriile sisteme de securitate informațională și să se ralieze la sistemele securității informaționale naționale. Suntem convinși că investițiile în proiectele de asigurare a securității informației și a businessului vor lua amploare și această ramură tânără, dar în vertiginoasă dezvoltare, va avea un mare viitor.

Politica, strategia și planificarea securității

Domeniul informațional, fiind un factor formator de sistem al vieții sociale, influențează activ aspectele politic, economic, militar și de altă natură ale securității oricărui stat. Securitatea națională a Republicii Moldova depinde în mod substanțial și de asigurarea securității informaționale. Progresul tehnic doar sporește această dependență. Este de notat că actualmente securitatea informației și a businessului semnifică gradul de protecție a informației și a infrastructurii naționale a acesteia în condițiile în care nu sunt excluse influențe criminale ce pot prejudicia țara, informația propriu-zisă, businessul, proprietarii informației ori infrastructurii.

În condițiile actuale, informația este principalul factor de administrare a comunității mondiale, resursă principală și instrument al puterii. Statul poate obține avantaje strategice doar dacă are posibilități informaționale depline și dispune de mijloace de protecție a acestora. Pentru asigurarea securității informației, businessului și a persoanei este necesar, întâi de toate, un sistem de acte legislative ce va servi suport juridic pentru structurile și mecanismele de interacțiune în vederea protecției subiecților infraționilor.

În opinia noastră, pentru asigurarea securității informației, businessului și a persoanei succesul poate fi obținut numai în rezultatul unei abordări complexe. Considerăm că pentru protecția intereselor subiecților relațiilor informaționale este necesar a îmbina măsurile ce țin de următoarele niveluri.

✓ **Nivelul legislativ.** Acest nivel este cel mai important pentru asigurarea securității informației, businessului și a persoanei pe plan național. În mare parte, utilizarea tehnologiilor informaționale în scopuri infraționale nu ia proporții nu pentru că este imposibil din punct de vedere tehnic, ci pentru că asemenea acțiuni sunt pedepsite de societate și lege. Cel mai important este de a crea la nivel legislativ un mecanism ce ar permite coordonarea procesului de elaborare a legislației în funcție de evoluția avansată a tehnologiilor informaționale. Legile nu pot anticipa activitatea cotidiană a omului, dar este important ca acest fenomen să nu fie tergiversat, deoarece astfel poate fi adus prejudiciu considerabil securității informației, businessului și a persoanei.

✓ **Nivelul administrativ.** La acesta se referă acțiunile de ordin general, pe care le întreprinde conducerea oricărei unități economice sau persoane fizice. Scopul principal al acestui nivel este formarea programului de lucru în domeniul securității informației pentru întreprindere ori organizație, business și colaborator, asigurarea îndeplinirii acestui program cu distribuirea resurselor necesare și exercitarea controlului respectiv. Conducerea oricărei organizații trebuie să fie conștientă de necesitatea susținerii regimului securității și distribuirii unor mijloace substanțiale în aceste scopuri.

✓ **Factorul „uman”** merită o deosebită atenție, deoarece oamenii formează regimul securității informației, a businessului, a persoanei și tot ei reprezintă principalul pericol al acestora. Fiecare organizație trebuie să fie conștientă de gradul dependenței în care se află societatea contemporană în legătură cu procesarea electronică a datelor. Fără a exagera, putem afirma că este necesară o apărare informațională civilă. Este necesar a informa societatea nu numai despre avantajele, dar și despre pericolul generat de utilizarea tehnologiilor informaționale.

Atenție principală trebuie acordată nu aspectului militar ori criminal al problemei, dar celor civile ce țin de menținerea funcționării normale a produselor hard și soft. Deci, trebuie examinate prioritar subiectul accesibilității și cel al integrității datelor. Programul securității, adoptat de organizație, instituție ori persoană, trebuie să prevadă setul de activități operative menite să depisteze și să anihileze încălcările regimului securității informaționale.

✓ **Nivelul tehnic de program.** Este tratat ca o totalitate de servicii. E prezentată descrierea fiecărui serviciu prestat. Concomitent, fiabilitatea sistemului de securitate creat, indiferent de tipul organizației pentru care este creat (de stat, privată ori mixtă), trebuie să se bazeze pe consensul național și, desigur, pe utilizarea cadrelor calificate, pregătite pentru activități în domeniu în cadrul instituțiilor de învățământ superior.

Unele probleme cu caracter particular și general în Republica Moldova și peste hotare

Suntem de părere că, de rând cu edificarea noilor structuri și instituții de stat în Republica Moldova, ar fi cazul să prevedem și pregătirea specialiștilor în domeniul securității informației, business-ului și a persoanei. Considerăm că problema securității în Republica Moldova este abordată numai la nivelul conducerii țării, în timp ce societatea civilă consideră că aceasta nu este o problemă esențială. Se pare că anume în acest context baza legislativă ce asigură în fond securitatea informațională în ansamblu lasă mult de dorit în comparație cu țările europene, dar și de pe alte continente.

În această ordine se idei, este foarte important a stabili prin lege hotarele implicării în activitățile cotidiene și în viața personală și gradul utilizării tehnologiilor informaționale. Este deja oportun a implementa noi mecanisme de protecție a subiecților

menționați mai sus în eventualitatea unei asemenea implicări. Lichidarea integrală și nu doar parțială a vacuumului juridic la nivelul Ministerului Tehnologiilor Informaționale, care este principalul organ de stat în sistemul asigurării securității informaționale, cât și la nivelul legilor deja adoptate, va spori și mai mult gradul de încredere din partea opiniei publice naționale și a cercurilor de afaceri de peste hotare în securitatea informației, businessului și a persoanei în Republica Moldova.

Spre exemplu, în Rusia a fost creat la nivel legislativ un mecanism ce permite de a corela procesul elaborării legilor cu realitățile curente și progresul tehnologiilor informaționale. În domeniul securității informaționale legile funcționează doar prin intermediul actelor normative, elaborate în cadrul departamentelor respective. În primăria Moscovei funcționează un comitet special pentru securitatea antreprenoriatului care realizează diverse activități pe tematica protecției businessului contra spionajului industrial, operațiilor frauduloase, concurenței neloiale, pătrunderii nesancționate în sistemele informaționale, a altor crime economice. În cadrul Camerei de Comerț și Industrie a Rusiei este creat Comitetul pentru activitatea de antreprenor și Departamentul securității economice. Structuri analogice există și în majoritatea camerelor de comerț și industrie regionale. Acestea soluționează activ problemele asigurării securității antreprenorilor, desfășoară seminare, expoziții, conferințe. La aceste activități participă și colaboratori ai serviciilor speciale, ai MAI, ai Procuraturii, economiști de frunte.

Educația și securitatea națională a Moldovei

Autorul a publicat la această temă o serie de materiale în presa republicană: *a se vedea* „Независимая Молдова” din 30.04.1998r și, respectiv, „Moldova Suverană” de la aceeași dată.

Pregătirea cadrelor în domeniul securității informației, businessului și a persoanei în Republica Moldova și în alte țări

Pregătirea cadrelor în domeniul securității militare și politice a statului constituie obiectul de studiu în trei instituții de învățământ superior din țară, subordonate, respectiv, Ministerului Apărării, Ministerului Afacerilor Interne și Serviciului de Informație și Securitate. Alte aspecte ale securității (informațională, economică, ecologică, securitatea persoanei etc.) deocamdată nu trezesc interesul altor structuri din domeniul educației. Celelalte instituții funcționează în baza unor planuri și programe didactice ce nu abordează tematica securității ca una de temelie pentru sistemele de infrastructură ce asigură funcționarea normală a tuturor organizațiilor de stat și antrepriză. La noi s-a obișnuit de a repeta cuvintele lui Ștefan cel Mare: „Moldova nu este a mea, Moldova nu este a voastră, Moldova aparține copiilor copiilor noștri”, avându-se în vedere necesitatea de a avea grijă de viitorul țării. De fapt, noi trăim cu ziua de azi,

fără a acorda suficientă atenție procesului de includere a Republicii Moldova în circuitul europeanizării și globalizării.

În opinia noastră, soluționarea problemei privind pregătirea cadrelor în domeniul securității informației, businessului și a persoanei este foarte importantă în Republica Moldova, deoarece securitatea informațională și componentele ei sunt fundamentale pentru sistemele asigurării securității naționale în ansamblu. Mai mult ca atât, securitatea informațională este determinată de aspectul multifuncțional al întregului sistem de securitate națională în oricare stat contemporan.

La începutul noului mileniu, marcat prin evenimentele tragice din 11 septembrie 2001, s-a schimbat radical reprezentarea milioane de oameni despre securitatea personală și statală. Pretutindeni în lume, cele mai prestigioase instituții de învățământ superior au deschis facultăți în domeniul securității informaționale, care pregătesc specialiști capabili să asigure securitatea informațională în orice sferă a activității umane, fie aceasta politică, economie, domeniul tehnologiilor înalte ori securitatea personală a cetățenilor.

Spre exemplu, în Rusia a fost creată o serie de instituții didactice specializate, cum ar fi Institutul Securității, Institutul de Administrare a Securității, Institutul Businessului și Dreptului, la care sunt pregătiți specialiști în domeniul securității economice; Academia Securității Complexe a Antreprenoriatului de la Moscova pregătește manageri pentru securitate și ingineri pentru protecția informației. Într-o serie de instituții din Rusia, Ucraina, SUA se predau cursurile „Secretul comercial și protecția lui”, „Contraspionajul economic”, „Mijloacele tehnice de asigurare a securității”, „Securitatea personală a antreprenorului”, „Spionajul de afaceri”, „Protecția fizică a obiectelor”, „Bazele securității activității bancare”, „Securitatea vamală”, „Securitatea financiară prin utilizarea cardurilor din plastic” și multe altele. Facultatea Securitatea informațională există la Universitatea de Stat din Moscova, la Universitatea Tehnică de Stat „N.Bauman” din Moscova, la Institutul de Aviație din Moscova. Studiile la aceste instituții costă nu mai puțin de 10000 de dolari americani anual. Durata studiilor e de 5 ani. Studenții sunt în majoritate foști colaboratori ai structurilor de forță în proces de reciclare ori studenți în ultimii ani de studii la institutele cu profil economic.

Similară este situația în Ucraina. La Institutul Militar al Direcției de telecomunicații din Kiev funcționează facultatea Securitatea informației, la care sunt pregătiți specialiști pentru protecția informației. De la mijlocul anilor '90, la formarea specialiștilor în domeniul protecției informației au început să participe și instituțiile de învățământ superior civile din Kiev, Odesa, Dnepropetrovsk, Nikolaev. În anul 2003 la Universitatea din Poltava s-a deschis facultatea Securitatea businessului, care pregătește conducători ai structurilor de securitate nestatale la specialitatea „Managementul securității

și asigurarea juridică a activității de antreprenariat”. La Colegiul Interregional al Relațiilor de Piață (Kiev) funcționează facultatea Securitatea economică, în cadrul căreia sunt studiate disciplinele speciale: „Spionajul industrial și contraspionajul”, „Organizarea sistemelor securității întreprinderii, protecția secretului comercial”, „Securitatea personalului”, „Psihologia specială” etc. După cum vedem, vecinii noștri nu bat pasul pe loc.

În 2006, la Universitatea de Stat din București a fost deschis în cadrul Facultății de Sociologie și Asistență Socială masteratul pentru problemele securității informației, businessului și a persoanei. Masteratul pentru probleme de securitate este organizat după sistemul european al masteratelor de profil. Oferta educațională cuprinde suplimentar: geopolitica, relații civil-militare, științe politice, intelligence, strategie, organizații de securitate etc. Acest program de masterat include cursuri, seminare, vizite de lucru și documentare la instituții în domeniul securității, cercetare, dezbateri în Internet și publicații în cadrul Centrului de geopolitică și antropologie vizuală, stagieri, contacte cu specialiști din țară și de peste hotare.

Ce ne sugerează experiența personală?

Înainte de a proceda la elucidarea momentelor mai esențiale din punctul de vedere al specialiștilor autohtoni și străini în materia nominalizată, vom insista repetat asupra adevărului că domeniul securității informației, businessului și a persoanei este punctul de intersecție a intereselor statului, ale societății civile și ale persoanei.

Interesele persoanei în domeniul informațional rezidă în realizarea drepturilor constituționale ale omului și cetățeanului de a avea acces la informație, de a utiliza informația pentru practicarea genurilor de activitate neinterzise de lege, pentru dezvoltarea fizică, spirituală și intelectuală, în realizarea dreptului de protecție a informației ce asigură securitatea personală.

Interesele societății civile consistă în asigurarea intereselor persoanei în acest domeniu, în consolidarea democrației, crearea statului public de drept, realizarea și menținerea consensului social și renașterea spirituală a țării.

Interesele statului în domeniul informațional rezidă în crearea condițiilor pentru dezvoltarea armonioasă a structurii informaționale, realizarea drepturilor și libertăților constituționale ale omului și cetățeanului de obținere a informației și utilizare a acesteia cu scopul asigurării intangibilității organizării constituționale, suveranității și integrității teritoriale, stabilității politice, economice și sociale, precum și în asigurarea necondiționată a legalității și ordinii de drept, în dezvoltarea echitabilă și reciproc avantajoasă a colaborării internaționale.

Pentru soluționarea acestor și multor altor sarcini sunt necesare cadre de administratori, adepți ai conceptului securității ca procedeu specific de studiere a diferitelor aspecte ale stării și dezvoltării

sistemelor social-economice, manageri profesioniști în acest domeniu actual. Cadrele de referință trebuie pregătite pentru a fi capabile să răspundă celor mai diferite provocări, automatizate și coordonate, atât de ordin extern, cât și intern, să înfrunte teroarea în economie și business.

Scopul urmărit de infractori în aceste domenii poate fi dereglarea tuturor componentelor securității statului, a informației, businessului și a persoanei, inclusiv: accesibilitatea, integritatea ori confidențialitatea. Managerii în domeniu vor fi capabili, întâi de toate, să analizeze și să pronostigheze dezvoltarea proceselor social-economice în societate în ansamblu, precum și la nivelul unor organizații și întreprinderi aparte, să organizeze monitorizarea situației, colectarea, acumularea și analiza informației despre factorii destabilizatori în activitatea întregii infrastructuri a societății contemporane, indiferent de formele de proprietate și domeniile de activitate (business, învățământ, ocrotirea sănătății, cultură etc.) Sunt necesare cunoștințe pentru a stabili semantica comportamentului subiecților în condițiile conflictelor, la fel abilități de administrare a acestor conflicte.

Trebuie să recunoaștem că în Republica Moldova lipsește un concept metodologic în vederea pregătirii cadrelor ce ar cuprinde întreaga complexitate de probleme în domeniul asigurării securității informației, businessului și a persoanei, o viziune asupra pregătirii specialiștilor pentru activitate în condițiile sistemelor netradiționale de asigurare a securității businessului (spre exemplu, teroarea ce pune în pericol securitatea națională, interregională și globală este studiată insuficient, în timp ce consecințele ei pot submina economia oricărei țări).

Pivotul acestui proces vor fi noile standarde de pregătire a cadrelor ce presupun optimizarea învățământului general-umanitar și special într-un domeniu de primă importanță al cunoașterii științifice și practice – cel al securității sistemelor sociale. Este important să conștientizăm că în procesul creării și valorificării noilor standarde instructive în domeniul securității informației, businessului și a persoanei ne orientăm, de fapt, la un nou grup social, cu altă mentalitate, puternic prin aplicarea cunoștințelor și intelectului, dar nicidecum prin forța mușchilor. Programul de studii pentru manageri include nu doar cursurile la discipline speciale în cadrul blocurilor de bază – cel umanitar, administrativ, economic, financiar și juridic – necesare pentru pregătirea generală a specialistului, dar și cursuri de pregătire specială la tipurile securității în diferite domenii de activitate – economică și informațională.

Este binevenit cel puțin să schițăm momentele principale, la care să fie atrasă atenția în procesul pregătirii specialiștilor de acest profil. Întâi de toate, am scos în evidență una dintre componentele intereselor naționale ale oricărui stat contemporan, inclusiv ale Republicii Moldova – protecția resurselor informaționale în eventualitatea accesului nesancționat, asigurarea securității sistemelor informaționale și

de telecomunicații, atât a celor funcționale, cât și a celor în proces de creare pe teritoriul republicii.

Atragem atenție deosebită la tipurile de impacturi ce pun în pericol securitatea informațională. Printre acestea: opoziția structurilor criminale în procesul realizării drepturilor cetățenilor de a practica un business; aplicarea ilegală a mijloacelor speciale de influențare a reprezentanților misiunilor diplomatice și de alt gen peste hotare ale statelor corespunzătoare; eliminarea agențiilor informaționale naționale, mass-media de pe piața informațională internă și sporirea dependenței domeniilor spiritual, economic și cultural ale vieții publice de structurile informaționale străine; reducerea potențialului spiritual, moral și creativ al populației unor țări concrete, în urma căreia se complică pregătirea resurselor de muncă pentru implementarea și utilizarea noilor tehnologii, inclusiv a celor informaționale; manipularea informației (dezinformarea, disimularea ori denaturarea informației); interceptarea informației în rețelele de transmitere a datelor și pe liniile de telecomunicații, descifrarea acestei informații și impunerea informației false, scurgerea informației prin canale tehnice.

Considerăm că este oportun de a prevedea examinarea și analizarea focarelor ce amenință securitatea informațională, între care: activitățile structurilor politice, economice, militare, de recunoaștere și informații străine, menite să lezeze interesele țării în domeniul informațional; agravarea concurenței cu scopul însușirii tehnologiilor informaționale și resurselor; activitatea organizațiilor teroriste internaționale (inclusiv în domeniul economic); situația criminogenă nefavorabilă, însoțită de fuziunea structurilor statale și a celor criminale în domeniul informațional, accesul structurilor criminale la informația confidențială; influența sporită a crimei organizate în societate; reducerea gradului de protecție a intereselor legale ale cetățenilor, societății și ale statului în domeniul informațional; coordonarea insuficientă a activității organelor puterii în vederea informării și realizării unei politici unice în domeniul asigurării securității informaționale; insuficiența bazei normativ-juridice ce reglementează raporturile în domeniul informațional, la fel, a practicii de aplicare a normelor de drept; eficiența redusă a sistemului de instruire și educație, deficitul de cadre calificate în domeniul asigurării securității informaționale.

Se știe că securitatea informațională în economie joacă un rol decisiv în asigurarea securității naționale a oricărei țări. Acest raționament este valabil și în cazul Republicii Moldova. În procesul de pregătire a specialistului responsabil de securitatea statului, informației, businessului și a persoanei urmează să acordăm o atenție deosebită studierii impacturilor ce amenință securitatea informațională economică, în cadrul căreia cele mai frecvente ținte sunt:

- sistemul statisticii de stat;
- sistemul financiar-creditar;
- sistemele informaționale și de evidență automatizate ale subdiviziunilor organelor puterii

executive ce asigură activitatea societății și a statului în domeniul economic;

- sistemele de evidență contabilă ale întreprinderilor, organizațiilor, indiferent de forma de proprietate;

- sistemele de colectare, procesare, păstrare și transmitere a informației financiare, bursiere, fiscale, vamale despre activitatea economică externă a statului, la fel, a întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor, indiferent de forma de proprietate a acestora.

Tranziția spre relațiile de piață în economie a generat apariția pe piața internă de mărfuri și servicii a Moldovei a unei multitudini de structuri comerciale autohtone și străine – producători și consumatori de informație, mijloace de informatizare și de protecție a informației.

Activitatea necontrolată a acestor structuri în vederea creării și protecției sistemelor de colectare, procesare, păstrare și transmitere a informației financiare, bursiere, fiscale, vamale pune realmente în pericol securitatea economică a țării noastre. Prezintă pericol și angajarea arbitrară a companiilor străine la crearea unor sisteme similare, deoarece în procesul de lucru concurenții neloiali din străinătate au cele mai favorabile condiții pentru a accesa nesancționat informația economică confidențială și posibilitatea de a controla procesele de transmitere și procesare a informației.

Este oportun de a include în procesul de instruire cursul „Securitatea informației, businessului și a persoanei” pentru predare în toate universitățile din Moldova și de a institui la cele mai reprezentative instituții de învățământ superior catetre specializate ori, pentru început, organizarea masteratului în domeniu. Pentru aceasta necesită a fi operate modificări în Nomenclatorul specialităților.

Exemplul altor state demonstrează că tendința spre dezvoltarea sistemului securității informaționale la toate nivelurile, în structurile publice și private, este evidentă, întemeiată și, în opinia noastră, are o importanță majoră. De aceea, apare necesitatea stringentă în pregătirea cadrelor pentru activități în domeniul de referință.

De notat că, deoarece concurența sporită dictează reprezentanților business-ului o continuă dezvoltare, ei recurg la implementarea unor noi soluții tehnologice, acestea din urmă fiind în mare parte tehnologiile informaționale. Astfel, azi un business prosper și rentabil se asociază, întâi de toate, cu comerțul electronic ce permite a extinde arealul business-activității întreprinderii. Astfel, pe de o parte, sporește gradul de integrare a activităților de afaceri în mediul businessului, iar, pe de altă parte, securitatea informațională este supusă unor noi riscuri.

Considerăm că în procesul pregătirii specialiștilor în sfera securității este binevenită studierea problemelor ce țin de obiectele asigurării securității informaționale a statului în domeniul politicii interne și externe, științei și tehnicii, vieții spirituale, în sistemele naționale și de telecomunicații, domeniul

apărării naționale, a sistemului de drept și a celui judiciar în condițiile situațiilor excepționale.

În domeniul asigurării securității informaționale a oricărui stat un loc aparte revine colaborării internaționale, în calitate de componentă importantă de interacțiune politică, militară, economică, culturală și de alt gen între statele comunității globale.

În opinia noastră, pentru Republica Moldova specificul unei asemenea colaborări rezidă în faptul că ea este realizată în condițiile înăsprii concurenței internaționale pentru deținerea resurselor tehnologice și informaționale, pentru dominarea piețelor de desfacere, de rând cu încercările permanente de a crea o structură de relații internaționale bazată pe soluționarea unilaterală a problemelor-cheie ale politicii globale, pe amplificarea decalajului tehnologic și pe sporirea posibilităților liderilor mondiali în ramurile dominante ale economiei.

Considerăm că obiect al unor cercetări aparte trebuie să devină procesele în domeniul politicii externe, referitoare la asigurarea securității informaționale a misiunilor diplomatice și a reprezentanțelor organizațiilor Republicii Moldova peste hotare. Pericolele de acest gen pot fi convențional categorisite în cele externe și interne. La prima categorie de pericole, externe, includem:

- influența informațională a structurilor politice, economice, militare și informaționale străine asupra elaborării și realizării strategiei politicii externe a Republicii Moldova;

- încălcarea drepturilor cetățenilor Republicii Moldova și ale persoanelor juridice în domeniul informațional peste hotare;

- încercările de accesare nesancționată la informație privind resursele materiale și de influențare a structurilor informaționale ale organelor de stat și a puterii executive ce realizează politica externă a Republicii Moldova, a misiunilor diplomatice și a reprezentanțelor organizațiilor de toate tipurile de peste hotare, a reprezentanțelor Republicii Moldovei pe lângă organizațiile internaționale.

Din categoria pericolelor interne în domeniul politicii externe cele mai grave sunt:

- încălcarea ordinii de colectare, procesare, păstrare și transmitere a informației în organele de stat ce realizează politica externă a Republicii Moldova (exemple sunt multiple. La acest subiect vom reveni în mod special);

- activitatea informativă de propagandă a forțelor politice, a asociațiilor publice, a mass-media și a unor persoane aparte – cetățeni străini – care denaturează strategia activității politice externe a Republicii Moldova;

- informarea insuficientă a populației despre activitatea politică externă a Republicii Moldova.

Unul dintre scopurile pregătirii specialiștilor în domeniul securității informaționale trebuie să devină crearea publică a mecanismului de garanții ale normelor dreptului internațional pentru protecția reprezentanțelor diplomatice peste hotare și securitatea personalului acestora, precum și relevarea

unor particularități de aplicare a acestor norme, la fel a măsurilor de asigurare a securității reale și a funcționării misiunilor diplomatice în condițiile activității în străinătate.

Nu rareori diplomații și membrii familiilor acestora, având dreptul la o protecție specială, devin obiectul unei atenții deosebite din partea diferitelor comunități criminale și teroriste. Particularitatea crimelor în acest domeniu rezidă în faptul că, fiind în esență acțiuni pasibile de pedeapsă penală, ele adeseori sunt inspirate de diverse grupări pentru atingerea unor scopuri prestabilite.

La fel, actele teroriste contra diplomaților trebuie examinate numai în contextul reprezentărilor generale despre terorism. Fiind o crimă de stat deosebit de gravă, terorismul poate depăși cadrul unei crime penale în sensul național-juridic al noțiunii și în anumite condiții reprezintă un pericol deosebit, devenind crimă cu o semnificație internațională.

Și încă un detaliu la temă: subiecții activității diplomatice au fost mereu „ținte” prioritare în războaiele și operațiunile informațional-psihologice, motiv din care în cadrul serviciilor diplomatice a fost creată o cultură suficient de înaltă de depistare și anihilare a impacturilor informațional-psihologice negative. Însă, acest sistem de măsuri trebuie aplicat cu atenție, organizând contracararea și localizarea surselor din care provin pericolele la care ne-am referit. Toate aceste momente trebuie elucidate în programele de pregătire a specialiștilor în domeniul asigurării securității informației, business-ului și a persoanei.

Terorismul în contextul problemei securității

Referindu-ne la problema examinată, vom acorda atenție deosebită studierii unui fenomen aparte - terorismul în domeniul economiei. Cu toate că aspectele terorismului actual au fost elucidate în repetate rânduri în monografiile, articole, alocuțiuni etc., nu este exclusă că tema terorismului în condițiile relațiilor de piață nu a fost analizată profund. Sub aspect științific, astăzi terorismul include trei componente: vectorii politic, ideologic și economic.

Considerăm că anume vectorul economic reprezintă temelia terorismului contemporan: dacă componenta politică și cea ideologică sunt supuse modificărilor și transformărilor, apoi componenta economică rămâne intactă. Terorismul modern și vectorul lui economic sunt atât de strâns legați de business-ul criminal, încât creează un tot inseparabil. Nu ne referim aici la asemenea adevăruri bine cunoscute cum este comerțul cu droguri, traficul de ființe umane și arme, spălarea banilor, legalizarea capitalului etc. Terorismul economic se manifestă prin diferite acțiuni economice discriminatorii cu scopul de a exercita influențe asupra concurenților economici, grupurilor sociale și păturilor populației etc., la fel și asupra statului și liderilor acestuia pentru a obține scenarii concrete, favorabile teroriștilor din punct de vedere economic.

Secolul XXI este secolul nanotehnologiilor și tehnologiilor informaționale înalte, business-ului protejat, sistemelor electronice naționale de căutare și protecție, al mijloacelor de telecomunicații prin satelit. În lumea contemporană, în care totul este subordonat legii și conformat normelor de drept ce au putere pe un teritoriu anumit, terorismul organizat este tentat să stabilească un control asupra business-ului mic, mediu și mare, să restructureze domeniile de influență, teritoriile și resursele naționale, regionale, mondiale și cele personale, care depășesc cadrul unui stat și se extind în exterior.

În lumea contemporană terorismul devine un factor generator de sistem. Acesta a format o infrastructură economică puternică, din contul căreia există o pătură reprezentativă de oameni. Astăzi teroarea a depășit hotarele unui singur stat și prezintă pericol pentru întreaga comunitate mondială. Terorismul a devenit un business criminal prosper și profitabil ce permite obținerea de venituri maxime cu investiții minime. Actualmente, terorismul economic include următoarele:

- asimilarea criminală a întreprinderilor cu utilizarea unor scheme ilegale, acapararea forțată a proprietății;
- crimele economice, al căror obiect sunt atât persoane fizice ori juridice aparte, cât și statul în ansamblu;
- corupția la toate nivelurile puterii, în organele de drept și administrative;
- spălarea banilor obținuți în mod infracțional;
- lipsa concurenței loiale etc.

La pregătirea managerilor în domeniul securității informaționale trebuie relevate aparte problemele economice de combatere a terorismului, analizată minuțios geneza economică a acestui fenomen, prezentate procedee de evaluare a consecințelor economice, elaborate măsuri de prevenire a terorismului (fortificarea hotarelor de stat, lupta cu corupția, înaprirea sancțiunilor pentru terorism și complicitate, blocarea canalelor de finanțare a organizațiilor teroriste, crearea bazei legislative și definitivarea concepției naționale de luptă cu spălarea veniturilor criminale și finanțarea terorismului).

Cursul „Securitatea informației, businessului și a persoanei”, la care ne-am referit deja, prezintă metode de luptă preventivă cu terorismul în economie. Prevenirea presupune depistarea, înlăturarea, neutralizarea, localizarea și minimalizarea acelor factori ce dau naștere terorismului, fie că contribuie la complementarea acestuia.

Profilaxia terorismului trebuie realizată la etapele de anticipare a proceselor criminale, la care are loc constituirea motivației comportamentului infracțional.

În procesul pregătirii specialiștilor în domeniul securității informaționale vom atrage atenție la necesitatea elaborării unor măsuri de creare a

principiilor universale de desfășurare a operațiunilor antiteroriste, de reglementare a ordinii de elucidare în presă a situațiilor ce țin de actele teroriste.

În opinia noastră, este justificată crearea unei bănci unice de date despre manifestările diferitelor forme de terorism nu numai în Republica Moldova, dar și în Europa, la nivelul întregii comunități mondiale.

Acest subiect trebuie coordonat cu structurile de forță ale țării destinate să opună rezistență acestui gen de crime deosebit de grave.

Am menționat mai sus că la instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova nu este predat cursul instructiv „Securitatea informației, businessului și a persoanei”, nu există instituții de învățământ ce ar pregăti specialiști în domeniu. Considerăm drept una dintre cauzele situației create faptul că problema de referință este, în esență, interdisciplinară, economico-juridică, necesitând efectuarea unui spectru larg de cercetări speciale cu atragerea specialiștilor de diferite profiluri științifice, inclusiv a savanților notorii din diferite domenii. Lipsesc și recomandările corespunzătoare, instrucțiunile, materialele informative ce ar generaliza experiența acumulată pe direcții de activitate în vederea asigurării securității, informației, business-ului și a persoanei.

Concluzie

Considerăm că a sosit timpul ca cei mai merituoși reprezentanți ai statului, societății civile, business-ului, ai comunității științifice și ai învățământului superior să abordeze problema creării sistemului securității informaționale în țara noastră. Întâi de toate, necesită a fi perfecționată practica aplicării legislației naționale întru optimizarea activității antreprenorului privat pe piața asigurării securității propriului business, precum și a prestării serviciilor respective altor agenți economici. Urmează a fi completate și modificate legile: „Cu privire la activitatea operativă de investigații” (din 12.04.1994), „Privind controlul asupra armelor individuale” (din 18.05.1994), „Cu privire la secretul comercial” (din 06.07.1994), „Cu privire la accesul la informație” (din 11.05.2000), „Privind activitatea particulară de detectiv și pază” (din 04.07.2003), „Cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului” (din 26.07.2007) cu scopul creării unor condiții confortabile pentru funcționarea structurilor private pe piața asigurării securității antreprenoriatului.

Este cazul de a se reveni la examinarea proiectului Legii „Cu privire la aplicarea testării la detectorul comportării simulante (poligraf)”, prezentată anterior spre examinare Parlamentului Republicii Moldova de un grup de deputați. **Este important să conștientizăm că securitatea informației, business-ului și a persoanei trebuie asigurată de specialiști. Pregătirea lor în cel mai apropiat timp este o sarcină primordială națională.**

INFRAȚIUNEA DE ORGANIZARE A MIGRAȚIUNII ILEGALE (art. 362¹ C. pen. RM): ANALIZĂ JURIDICO-PENALĂ (Partea II)

Sergiu BRÎNZĂ,

doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

Vitalie STATI,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

The present research is dedicated to the analysis of the objective and subjective sides, of the object of the criminal offense of organizing illegal migration. The attention is pointed out to the contradictory aspects of the objective side's structure of the respective criminal offense, of the moment of consumption of the criminal offense, of the component of targeted goal of the criminal. There are established distinctive criteria between the criminal offense of organizing illegal migration and the criminal offenses provisioned by the art. 165, 206, 207 and 362 PC RM. It is recommended to improve the provisions of art. 362¹ PC RM.

Într-un alt registru, sub aspectul **laturii obiective** a infracțiunii, fapta infracțională, prevăzută la art. 362¹ C. pen. RM, este o infracțiune formală. Aceasta înseamnă că la calificarea ei este suficient a stabili prezența faptei prejudiciabile.

Dar care este structura acestei fapte prejudiciabile? Ce enumeră legiuitorul la lit. a)-c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM: modalitățile acțiunii adiacente sau modalitățile metodei de săvârșire a infracțiunii? Or, în contextul ultimei întrebări, cele două variante de răspuns se exclud reciproc. De aceea, nu putem împărtăși opinia lui D. Zbulica, care vorbește despre acțiunea principală în contextul infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale (ceea ce înseamnă că, implicit, atestă și prezența acțiunii adiacente), după care specifică „metodele prin care se realizează acțiunea principală”.¹ Atunci, în ce se exprimă ipotetica acțiune adiacentă? Dacă îi lipsește conținutul, înseamnă că nu există. Rezultă că fapta prejudiciabilă, în contextul infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale, nu are un conținut complex. Ea nu este alcătuită din acțiunea principală și acțiunea adiacentă. Acțiunea prejudiciabilă are un caracter unitar, constând în organizarea intrării și/sau șederii ilegale pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia. Având un asemenea conținut, fapta prejudiciabilă constituie semnul principal al laturii obiective a infracțiunii analizate. La rândul său, semnul secundar al laturii obiective a infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale îl reprezintă metoda săvârșirii infracțiunii, implicând cele trei modalități normative alternative nominalizate la lit. a)-c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM.

În opinia întemeiată a unor autori, metoda de săvârșire a infracțiunii este un tot unitar de procedee tactice, cu al căror ajutor se asigură reușita faptei infracționale.² În această ordine de idei, în lipsa

metodelor descrise la lit. a)-c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM, acțiunea prejudiciabilă corespunzătoare nu ar fi decât o abstracțiune, o formă fără conținut. Aceste metode fac parte din alcătuirea intrinsecă a respectivei acțiuni prejudiciabile. Aceasta ne-o demonstrează mai ales modul în care e descrisă cea de-a treia metodă de săvârșire a infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale, metodă consemnată la lit. c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM: „folosirea documentelor oficiale de către o altă persoană decât titularul legitim”. Dacă, prin reducere la absurd, am admite că această descriere se referă la acțiunea adiacentă, atunci ar trebui să recunoaștem că ea e săvârșită de migrantul ilegal. Adică, de victima infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale. Deci, victima infracțiunii și subiectul infracțiunii ar fi aceeași persoană. Ceea ce ar exclude aplicarea răspunderii penale în ipoteza stabilită la lit. c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM. În realitate, ipoteza dată se referă nu la acțiunea adiacentă, dar la metoda de săvârșire a infracțiunii. Într-o variantă desfășurată, infracțiunea implicând modalitatea metodei, stabilită la lit. c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM, presupune următoarele: organizarea, în scop de profit, a intrării și/sau șederii ilegale pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia, concretizată în organizarea folosirii documentelor oficiale de către o altă persoană decât titularul legitim.

În concluzie, latura obiectivă a infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale are următoarea structură:

1) fapta prejudiciabilă care se exprimă în acțiunea de organizare a intrării și/sau șederii ilegale pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia;

2) metoda săvârșirii infracțiunii, și anume:

a) organizarea confecționării, deținerii, vânzării sau folosirii documentelor oficiale false;

b) organizarea eliberării sau obținerii documentelor în mod ilegal ori printr-o declarație falsă;

c) organizarea folosirii documentelor oficiale de către o altă persoană decât titularul legitim.

Înainte de toate, este necesar să relevăm conținutul noțiunii „organizare” în contextul laturii obiective a infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale.

Conform alin. (3) art. 42 C. pen. RM, se consideră organizator persoana care a organizat săvârșirea unei infracțiuni sau a dirijat realizarea ei, precum și persoana care a creat un grup criminal organizat sau o organizație criminală ori a dirijat activitatea ei. Considerăm că noțiunea „organizare”, care derivă din această noțiune de organizator, nu este pretabilă conjuncturii enunțate în art. 362¹ C. pen. RM. În primul rând, crearea unui grup criminal organizat sau a unei organizații criminale ori dirijarea activității acesteia nu este indispensabilă existenței infracțiunii prevăzute la art. 362¹ C. pen. RM. Nu este o ipoteză pe măsura celei consemnate la art. 284 C. pen. RM, care prevede răspunderea pentru crearea sau conducerea unei organizații criminale. Numai în cazul organizării migrațiunii ilegale săvârșite de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală (lit. a) alin. (3) art. 362¹ C. pen. RM) se poate vorbi despre crearea unui grup criminal organizat sau a unei organizații criminale ori dirijarea activității acesteia.

Atunci poate în art. 362¹ C. pen. RM (cu excepția lit. a) alin. (3)) se are în vedere organizarea săvârșirii unei infracțiuni sau dirijarea realizării ei? Or, ipoteze similare își găsesc reglementarea în Codul penal al Republicii Moldova. Astfel, de exemplu, la art. 285 C. pen. RM se stabilește răspunderea, inclusiv, pentru organizarea sau conducerea unor dezordini de masă, însoțite de dezorganizarea activității normale a transportului, întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor sau de opunerea de rezistență reprezentanților autorităților. Într-un alt caz, conform art. 358 C. pen. RM, se prevede răspunderea, inclusiv, pentru organizarea acțiunilor de grup care tulbură grav ordinea publică, fiind însoțite de neîndeplinirea vădită a dispozițiilor legale ale reprezentanților autorităților sau de împiedicarea activității normale a transportului, întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor.

Într-adevăr, aceste cazuri sunt comparabile cu ipoteza stabilită la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM, care presupune organizarea confecționării, deținerii, vânzării sau folosirii documentelor oficiale false. Comparabile anume datorită faptului că implică (cel puțin în aparență) organizarea nu a săvârșirii unei oarecare fapte ilegale, dar anume organizarea săvârșirii unei infracțiuni sau dirijarea realizării ei. La concret, este cazul de menționat că la art. 361 C. pen. RM se incriminează inclusiv confecționarea, deținerarea sau folosirea documentelor oficiale false.

Totuși, în legătură cu ipoteza prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM trebuie făcută o precizare. Astfel, I. Ionescu menționează despre cazurile „în care actele de complicitate întrunesc, prin ele însele, conținutul unei infracțiuni determinate (complicitate calificată)”.³ În același făgaș, M.A. Hotca susține: „În cazul în care activitatea complicelui îmbracă haina unei infracțiuni de sine stătătoare, el devine autor al

acestei infracțiuni”.⁴ Așadar, făcând o paralelă, putem afirma că la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM este specificat un caz de organizare calificată. De unde rezultă următoarele: 1) la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM este vorba despre autorat la infracțiune, nu de organizare a infracțiunii în termenii uzitați la alin. (3) art. 42 C. pen. RM; 2) stabilirea elementelor de calificare prevăzute la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM face inutilă referirea la alin. (3) art. 42 C. pen. RM.

În acest mod, în contextul lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM, fapta de confecționare, deținere, vânzare sau folosire a documentelor oficiale false își pierde rolul de infracțiune de sine stătătoare. Această faptă ca și cum se dizolvă în amalgamul infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale. Ea își pierde individualitatea, devenind parte integrantă a acestei infracțiuni. Iată de ce, nu va răspunde potrivit art. 361 C. pen. RM cel care, fiind dirijat de către autorul infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale (atunci când acest autor organizează confecționarea, deținerea, vânzarea sau folosirea documentelor oficiale false), confecționează, deține, vinde sau folosește documente oficiale false. Această persoană nu face decât să contribuie la fapta autorului. Deci, urmează să răspundă în calitate de complice la infracțiunea prevăzută la art. 362¹ C. pen. RM. Această soluție rezultă din cooperarea în comun a celor doi participanți la săvârșirea aceleiași infracțiuni, dar și din teoria accesorieității participației penale.

În concluzie, doar în mod aparent ipoteza, prevăzută la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM, reprezintă organizarea săvârșirii unei infracțiuni sau dirijarea realizării ei. În realitate, cel care comite organizarea migrațiunii ilegale în condițiile reliefate la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM este nu organizator al infracțiunii, ci autor al acesteia. De aceea, răspunderea penală a tuturor celor care contribuie la săvârșirea infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale va depinde de maniera în care autorul infracțiunii date va fi tras la răspundere penală.

Nu este exclus ca, în ipoteza stabilită la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM, același participant să aibă mai multe calități. De exemplu, persoana – care organizează confecționarea, deținerea, vânzarea sau folosirea documentelor oficiale false – în contextul aceleiași fapte, confecționează, deține, vinde sau folosește documentele oficiale false. Într-o asemenea situație, nu ar fi oportună invocarea concursului dintre autorat și complicitate. Mai rezonabilă este soluția propusă de I. Ionescu, conform căreia va opera absorbția în forma principală, independentă, a formei dependente, inferioare de participație.⁵ Pe cale de consecință, calitatea de autor la infracțiunea de organizare a migrațiunii ilegale va absorbi calitatea de complice la această infracțiune.

În continuare, să ne referim la ipotezele descrise la lit. b) și c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM. Ele se deosebesc într-un anume plan de ipoteza stabilită la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM: la lit. b) și c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM se are în vedere organizarea unor fapte care, în afara contextului art. 362¹ C. pen. RM, nu au calitatea de infracțiuni de sine stătătoare. În virtutea acestui

criteriu, poate fi făcută o comparație, de exemplu, cu ipoteza organizării cerșetoriei, care, printre altele, e prevăzută în art. 302 C. pen. RM.

Faptele descrise la lit. b) și c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM îndeplinesc rolul de contribuții la realizarea organizării migrațiunii ilegale. Din aceste considerente, vor avea rolul de complice la această infracțiune cei care, în legătură cu organizarea migrațiunii ilegale, vor ajuta autorul acestei infracțiuni prin a elibera sau obține documente în mod ilegal ori printr-o declarație falsă. Dacă documentele vor fi obținute în mod ilegal ori printr-o declarație falsă de către migrantul ilegal, bineînțeles nu-i va putea fi imputată complicitatea la infracțiunea prevăzută la art. 362¹ C. pen. RM. Aceasta datorită calității de victimă a infracțiunii pe care o are migrantul ilegal. Din aceeași cauză, nu va fi sancționat pentru complicitate la infracțiunea de organizare a migrațiunii ilegale, nici cel care, nefiind titularul legitim al unor documente oficiale, le folosește.

În ipoteza stabilită la lit. b) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM, întrunirea de către același participant a câtorva calități juridice are aceleași efecte, pe care le-am relevat în privința ipotezei prevăzute la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM: va răspunde numai ca autor al infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale (fără referire la alin. (5) art. 42 C. pen. RM) persoana care organizează eliberarea sau obținerea documentelor în mod ilegal ori printr-o declarație falsă și care, ulterior (în contextul aceleiași intenții infracționale), eliberează sau obține documente în mod ilegal ori printr-o declarație falsă.

În cele ce urmează vom supune analizei noțiunile specificate la lit. a)-c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM, esențiale pentru înțelegerea mecanismului de funcționare a metodelor de săvârșire a infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale.

Astfel, la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM legiuitorul folosește următoarele noțiuni:

- 1) confecționarea documentelor oficiale false;
- 2) deținerea documentelor oficiale false;
- 3) vânzarea documentelor oficiale false;
- 4) folosirea documentelor oficiale false.

Prin „confecționarea documentelor oficiale false” se are în vedere falsificarea integrală a documentelor oficiale false care imită documentele oficiale autentice. Nu se are în vedere și falsificarea parțială a documentelor oficiale false, implicând înscrierea în documentele oficiale autentice a unor date false. Or, de exemplu, în cazul infracțiunii de fals în acte publice (art. 332 C. pen. RM), legiuitorul face o demarcare clară între: 1) înscrierea în documentele oficiale a unor date vădit false (adică, falsificarea parțială) și 2) falsificarea unor astfel de documente (adică, falsificarea integrală). Dând dovadă de consecvență, aceleași principii de demarcare trebuie aplicate oricăror situații ce prezintă afinități, inclusiv cele atestate la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM. În caz contrar, se va admite o interpretare extensivă defavorabilă, deci se va încălca principiul legalității.

În acest plan, **considerăm că în dispoziția de la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM trebuie făcută o remaniere: termenul „confecționare” să fie substituit prin formula „falsificare integrală sau parțială”.**

În acest fel, litera legii ar fi ajustată în mod adecvat realității sociale. Aceasta întrucât, în realitate, de cele mai multe ori, în scopul migrațiunii ilegale, documentele, destinate intrării și/sau șederii pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia nu se confecționează. Mult mai facil este de a introduce date false în astfel de documente, care sunt autentice.

Prin „deținerea documentelor oficiale false” se are în vedere fapta de a avea în stăpânire astfel de documente. Deținerea documentelor oficiale false este etapa care îi urmează confecționării acestor documente: obiectul material al deținerii documentelor oficiale false îl reprezintă ceea ce pentru confecționarea documentelor false constituie produsul infracțiunii. Documentele oficiale false pot fi deținute nu neaparat de aceeași persoană care le-a confecționat. Astfel, deținătorul documentelor oficiale false (altul decât persoana care le-a confecționat) le poate obține de la cel care a confecționat documentele oficiale false. Deținerea documentelor oficiale false poate urma, inclusiv, vânzării documentelor oficiale false, atunci când aceste documente trec în sfera de stăpânire a persoanei care le-a cumpărat. De asemenea, deținerea documentelor oficiale false se suprapune folosirii acestora, atunci când beneficiarul folosinței le poartă asupra sa. Observăm că, presupunând o activitate neîntreruptă, pe timp nedeterminat, deținerea documentelor oficiale false reprezintă o faptă continuă. Deci, se consumă odată cu încetarea activității de deținere sau datorită survenirii unor evenimente care împiedică această activitate.

Prin „vânzarea documentelor oficiale false” se înțelege cedarea unui cumpărător a drepturilor de stăpânire asupra documentelor oficiale false, în schimbul unei sume de bani. Nu există nici un temei de a extinde aria acestei noțiuni și asupra altor cazuri de înstrăinare a documentelor oficiale false, așa cum o face D. Zăbulica.⁶ „Vânzare” este un termen juridic, de aceea trebuie privit exclusiv prin prisma prevederilor Capitolului I „Vânzarea-cumpărarea” din Titlul III al Cărții a treia a Codului civil al Republicii Moldova. Aceasta chiar dacă vânzarea are ca obiect bunuri a căror circulație este interzisă prin lege, cum sunt și documentele oficiale false. Schimbul, dăruirea, oferirea în schimbul unei datorii și oricare altă modalitate de înstrăinare gratuită sau oneroasă a documentelor oficiale false nu intră sub incidența noțiunii „vânzarea documentelor oficiale false”. În caz contrar, se va admite o interpretare extensivă defavorabilă a legii penale, adică se va încălca principiul legalității.

În legătură cu problema examinată, trebuie scoasă în evidență discordanța care există între textul în limba română a art. 362¹ C. pen. RM și textul în limba rusă a acestui articol. Astfel, în varianta rusă, termenul „vânzare” se traduce ca „сбыт”. De remarcat că, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 359 „Cumpărarea sau vânzarea documentelor oficiale false” din Codul penal, termenul „vânzare” a fost tradus ca „продажа”. Regretabilă lipsă de consecvență a celor abilitați cu traducerea textului oficial al legii penale. Regretabilă, dar și nefondată. Pare absolut obscură și artificială diferențiere dintre vânzarea în sensul art. 359 C. pen. RM și vânzarea în sensul art. 362¹ C. pen. RM.

Oricum, reieșind din art. 13 al Constituției, în acest clivaj lingvistico-juridic prioritate se va acorda textului în limba română a legii penale. Deci, termenul „vânzare” trebuie înțeles ca „продажа”, nu ca „сбыт”.

În vederea arprorierii legii penale de necesitățile sociale, **recomandăm legiuitorului să opereze un amendament în dispoziția de la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM: să înlocuiască termenul „vânzare” prin termenul „înstrăinare”**. În acest fel, oricare activitate de înstrăinare gratuită sau oneroasă a documentelor oficiale false va nimeri în sfera de aplicare a art. 362¹ C. pen. RM. Până la această eventuală modificare legislativă, nu putem însă să precipităm evenimentele și să facem ceea ce îi este permis numai legiuitorului: să spunem „înstrăinare”, atunci când este scris „vânzare”.

În fine, la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM este utilizată noțiunea „folosirea documentelor oficiale false”. Se are în vedere așa-numitul „uz de fals”, adică „aplicarea actului la întrebuintărea pentru care a fost destinat”.⁷ De regulă, întrebuintărea dată se concretizează în prezentarea documentelor oficiale false către reprezentantul autorității publice, abilitat, inclusiv, cu exercitarea controlului asupra intrării și/sau șederii pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia. Nu poate constitui folosire, în sensul art. 362¹ C. pen. RM, „simpla arătare a înscrisului fals unei alte persoane pentru a-l examina și a-și expune părerea asupra valorii sale sau supunerea neoficială a înscrisului la o expertiză de verificare”.⁸ Cu alte cuvinte, trebuie să existe un context oficial corespunzător în care să se producă denaturarea adevărului, prin folosirea documentelor oficiale false.

În altă ordine de idei, la lit. b) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM legiuitorul utilizează următoarele două noțiuni:

1) eliberarea documentelor în mod ilegal ori printr-o declarație falsă;

2) obținerea documentelor în mod ilegal ori printr-o declarație falsă.

Eliberarea și obținerea sunt noțiuni corelative. Or, unul din sensurile noțiunii „a elibera” este tocmai „a da cuiva (la cerere) un act, un document oficial etc.”.⁹ Deci, eliberarea documentelor în mod ilegal ori printr-o declarație falsă atrage după sine obținerea documentelor în aceeași manieră. Aceasta e regula. Dar, sunt posibile și excepții: încercarea de eliberare a documentelor în mod ilegal ori printr-o declarație falsă nu este urmată de obținerea acestora; sau invers, încercarea de obținere a documentelor în mod ilegal ori printr-o declarație falsă nu implică eliberarea acestora.

Ce înseamnă „în mod ilegal” și „printr-o declarație falsă” în sensul dispoziției de la lit. b) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM?

Cu privire la prima noțiune, se are în vedere că eliberarea sau obținerea documentelor, destinate intrării și/sau șederii ilegale pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia, se face contrar cerințelor normative care reglementează modul de eliberare sau obținere a documentelor specificate.

De exemplu, conform alin. (1) art. 4 al Legii privind actele de identitate din sistemul național de pașapoarte, actele de identitate se eliberează de către

organele competente desemnate de Guvern, conform cererii motivate a solicitantului în baza documentelor prevăzute de lege. Rezultă că va fi ilegală acea eliberare a actelor de identitate, care va fi făcută de alte organe decât cele desemnate de Guvern, sau în lipsa unei cereri motivate a solicitantului, sau, deși în prezența unei asemenea cereri, dar nu în baza documentelor prevăzute de lege.

În altă ordine de idei, în conformitate cu alin. (5) art. 26 din Legea cu privire la statutul refugiaților, organele de poliție sau cele de la frontieră eliberează solicitantului o adeverință provizorie, care ține loc de document temporar de identitate și permite deplasarea până la Direcția Principală pentru Refugiați; modelul adeverinței provizorii este aprobat prin ordinul directorului general al Biroului Național Migrațiune. De fapt, se are în vedere modelul aprobat prin Ordinul nr. 05-g din 12.01.2004 al Departamentului Migrațiune cu privire la aprobarea modelului Adeverinței provizorii pentru solicitanții de azil. Rezultă că va fi ilegală acea eliberare a adeverinței provizorii, care va avea ca obiect o adeverință ce nu respectă modelul aprobat de Departamentul Migrațiune.

Și asemenea exemple pot continua.

Privitor la noțiunea „printr-o declarație falsă”, trebuie de menționat că falsul în declarații nu este incriminat ca faptă *nomen juris*, așa cum se face, de exemplu, în art. 292 din Codul penal român din 1968 (art. 474 din Codul penal român din 2004). Or, în acord cu dispoziția normei specificate, prin „falsul în declarații” trebuie de înțeles declararea necorespunzătoare adevărului, făcută unui organ sau instituții de stat ori unei alte unități publice, în vederea producerii unei consecințe juridice, pentru sine sau pentru latul, atunci când, potrivit legii ori împrejurărilor, declarația făcută servește pentru producerea acelei consecințe.

Nu există nici un impediment să nu utilizăm această definiție în contextul lit. b) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM. Or, cel care face o declarație falsă în acest context urmărește producerea unei consecințe juridice pentru sine sau pentru altul: eliberarea sau obținerea documentelor destinate intrării și/sau șederii pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia.

Mau sus, am consemnat că cei care, în legătură cu organizarea migrațiunii ilegale, vor elibera sau obține documente printr-o declarație falsă (ori în mod ilegal), vor avea rolul de complici la infracțiunea prevăzută la art. 362¹ C. pen. RM. Rezultă că dacă declarația falsă este făcută nu pentru sine, dar pentru altul, declarantul trebuie considerat complicele complicelui la infracțiunea de organizare a migrațiunii ilegale.

Nu este exclus ca cel care eliberează documente în baza declarației false a unei alte persoane să nu-și dea seama de falsitatea declarației, manifestând imprudență sau lipsă de vinovăție. Atunci, bineînțeles, lipsește temeiul tragerii la răspundere penală a aceluia funcționar public. Aceasta deoarece este folosit în calitate de instrument animat de către declarantul informațiilor false și, implicit, de către autorul infracțiunii. În alte cazuri însă, este posibil ca persoana care eliberează documente în baza unei declarații false să fie perfect

conștientă de falsitatea declarației făcute. În astfel de cazuri există toate temeiurile de a-i aplica răspunderea penală funcționarului public care a eliberat documentul în asemenea circumstanțe.

Există o potențialitate sporită ca eliberarea sau obținerea documentelor în mod ilegal ori printr-o declarație falsă să se asocieze cu: coruperea pasivă, coruperea activă, traficul de influență, falsul de acte publice etc. Despre această potențialitate semnaleză, de exemplu, prezența în art. 324 „Corupere pasivă” din Codul penal a sintagmei „ori pentru a îndeplini o acțiune contrar acestor obligații”. O astfel de acțiune poate fi chiar eliberarea sau obținerea documentelor în mod ilegal ori printr-o declarație falsă. Cum realizarea faptelor asociate specificate depășește cadrul stabilit de art. 362¹ C. pen. RM, în ipoteza analizată, calificarea trebuie să fie următoarea: alin. (5) art. 42 și art. 362¹, pe de o parte, și art. 324, 325, 326 sau 332 etc. din Codul penal, pe de altă parte.

În altă privință, se examinăm în continuare noțiunea „folosirea documentelor oficiale de către o altă persoană decât titularul legitim”, noțiune utilizată la lit. c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM.

De menționat că răspunderea pentru o faptă similară se prevede la alin. (1) art. 293 din Codul penal român din 1968 (alin. (1) art. 475 din Codul penal român din 2004): prezentarea sub o identitate falsă, pentru a induce sau a menține în eroare un organ sau o instituție de stat sau o altă unitate publică, în vederea producerii unei consecințe juridice.

Cu precizările de rigoare, această definiție poate fi aplicată în raport cu fapta prevăzută la lit. c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM: prezentarea sub o identitate falsă, pe calea folosirii documentelor oficiale aparținând unei alte persoane, pentru a induce sau a menține în eroare instituția abilitată cu legitimarea sau identificarea persoanelor care nu sunt cetățeni ai statului pe al cărui teritoriu intenționează să intre ori să șadă, în vederea intrării și/sau șederii pe teritoriul aceluia stat.

Altfel spus, se are în vedere falsul prin substituție. Dar nu în accepțiunea largă, cum este cea consemnată în legea penală română. Se are în vedere accepțiunea îngustă, când încrederea publică este lezată pe calea folosirii documentelor oficiale (utilizate pentru stabilirea identității persoanelor fizice) de către o altă persoană decât titularul legitim. În alți termeni, utilizatorul documentelor oficiale aparținând altei persoane își arogă o identitate falsă, se erijează sub o identitate ce nu-i aparține, uzurpează identitatea altuia.

La lit. c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM se are în vedere prezentarea unei alte identități decât cea reală, nu pe cale verbală. Este indispensabilă anume folosirea unor documente oficiale cu ocazia prezentării în fața unei autorități în vederea realizării dreptului de intrare și/sau ședere pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia.

Nu este exclus, ca fapta de folosire a documentelor oficiale, de către o altă persoană decât titularul legitim, să fie corelativă cu o altă faptă: încredințarea documentelor oficiale spre a fi folosite pe nedrept. În legătură cu aceasta, amintim că migrantul ilegal (adică victima infracțiunii analizate) este cel care folosește

documentele oficiale în locul titularului lor legitim. Pe de altă parte, subiectul infracțiunii de organizare a migrațiunii este cel care organizează folosirea documentelor oficiale de către o altă persoană decât titularul legitim. În această ipoteză, depinde cui i-au fost încredințate documentele oficiale, spre a fi folosite pe nedrept: victimei infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale sau subiectului acestei infracțiuni. În prima situație, titularului legitim al documentelor oficiale, care se încredințează, nu-i poate fi aplicată răspunderea penală: poți fi complice în raport cu un participant la infracțiune, dar nu în raport cu victima. În cea de-a doua situație – când documentele oficiale se încredințează subiectului infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale – titularul legitim al acestor documente trebuie să răspundă pentru complicitate la infracțiunea dată.

Bineînțeles, în contextul faptei prevăzute la lit. c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM pot fi folosite nu neapărat documente anterior încredințate de către titularul legitim. De asemenea, poate fi vorba de documente oficiale găsite, sustrase, dobândite de la cel care anterior le-a obținut pe cale criminală etc. În aceste împrejurări, este posibil ca cel care este victimă în contextul infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale să răspundă pentru o altă infracțiune, cea din care au rezultat documentele oficiale aparținând unei alte persoane (de exemplu, pentru infracțiunea prevăzută la art. 199 sau 360 C. pen. RM).

Finalizând analiza laturii obiective a infracțiunii prevăzute la art. 362¹ C. pen. RM, este necesar să ne referim la momentul de consumare a acestei infracțiuni.

Astfel, de exemplu, V. Zubcov consideră că infracțiunea de organizare a migrațiunii ilegale trebuie considerată consumată din momentul în care infracțiunea dată și-sa găsit realizarea în una din formele migrațiunii ilegale (de exemplu, un grup de migranți pătrunde ilegal pe teritoriul altui stat).¹⁰ Se pare că autorul menționat confundă momentul de consumare a infracțiunii cu momentul de epuizare a acesteia: intrarea sau șederea ilegală pe teritoriul unui stat a persoanei, care nu este cetățean sau rezident al acestuia, depășește latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art. 362¹ C. pen. RM. Deci, nu are o relevanță în planul calificării infracțiunii date.

De aceea, ne raliem unui alt punct de vedere, exprimat de L. Vasiliev și O. Bahur, conform căruia infracțiunea de organizare a migrațiunii ilegale trebuie considerată consumată din momentul realizării vreuneia din activitățile de organizare, în oricare din modalitățile sale.¹¹ În alți termeni, raportându-ne la prevederile art. 362¹ C. pen. RM, este necesar să afirmăm că, după caz, momentul de consumare a infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale poate fi momentul:

- organizării de confecționare, deținere, vânzare sau folosire a documentelor oficiale false;
- organizării de eliberare sau obținere a documentelor în mod ilegal ori printr-o declarație falsă;
- organizării de folosire a documentelor oficiale de către o altă persoană decât titularul legitim.

În aceste condiții, infracțiunea de organizare a migrațiunii ilegale se va considera consumată, chiar dacă

persoana, în raport cu care se realizează organizarea, nu trece la executarea acțiunii care a fost organizată (de exemplu, nu confecționează documente oficiale false).

În context, O. Iakimov și S. Iakimova se întreabă dacă putem sau nu considera consumată acea organizare a migrațiunii ilegale care a fost urmată de legalizarea șederii pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia?¹² Răspundem, că în acest caz infracțiunea se va considera consumată. Interesează că, la momentul săvârșirii faptei, intrarea sau șederea care se organizează avea un caracter ilegal. Ceea ce s-a produs post-factum – legalizarea șederii migrantului – nu poate influența în nici un fel asupra calificării infracțiunii. Este notabil că, în situația exemplificată de cei doi autori, este posibilă liberarea de răspundere penală în legătură cu schimbarea situației, conform art. 58 C. pen. RM (sau liberarea de pedeapsă datorită schimbării situației, potrivit art. 94 C. pen. RM). Or, legalizarea șederii migrantului înseamnă nu altceva decât că persoana sau fapta săvârșită nu mai prezintă pericol social. Totuși, trebuie de precizat că măsura prevăzută la art. 58 (sau 94) C. pen. RM nu poate fi aplicată în cazul săvârșirii infracțiunii prevăzute la alin. (3) art. 362¹ C. pen. RM (care este o infracțiune gravă). Oricum, liberarea de răspundere sau de pedeapsă penală nu poate influența asupra întrunirii de către faptă a tuturor semnelor constitutive ale componenței de infracțiune (adică, asupra faptului consumării infracțiunii).

Datorită construcției pe care o are componența de infracțiune analizată, este uneori probabilă desfășurarea pe etape a activității infracționale corespunzătoare. Avem în vedere că, în unele cazuri, putem admite posibilitatea tentativei la infracțiunea de organizare a migrațiunii ilegale. În acest sens, G. Antoniu menționează că, în cazul infracțiunilor de simplă acțiune, se exclude numai parțial tentativa; tentativa neterminată este posibilă în cazul infracțiunilor de simplă acțiune (când rezultatul îl constituie însăși acțiunea).¹³

Sub aspectul **laturii subiective**, infracțiunea de organizare a migrațiunii ilegale este o infracțiune intenționată. Intenția poate fi doar directă, deoarece: 1) infracțiunea de organizare a migrațiunii ilegale este o infracțiune formală; 2) intenția este circumstanțiată de un scop special, și anume – scopul de profit.

Datorită specificului infracțiunii analizate, intenția de a o săvârși este, de regulă, o intenție premeditată. Deloc întâmplător, referindu-se la natura juridică a infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale, O. Iakimov și S. Iakimova susțin că, în esență, organizarea migrațiunii ilegale este nu altceva decât pregătirea migrațiunii ilegale.¹⁴ Așadar, intenția de a săvârși organizarea migrațiunii ilegale presupune, de regulă, o hotărâre luată, exteriorizată și menținută în timp, sub controlul gândirii făptuitorului, într-o stare de spirit care să-i permită să aprecieze rațional activitatea viitoare.

Un semn obligatoriu al laturii subiective a infracțiunii analizate este **scopul infracțiunii**, și anume: scopul de profit. Se are în vedere că făptuitorul urmărește ca, în schimbul organizării migrațiunii ilegale, să obțină de la victima infracțiunii sau de la o altă persoană o remunerație sub formă de bani, alte bunuri, alte foloase sau avantaje patrimoniale.

Organizarea dezinteresată, neremunerată a migrațiunii ilegale nu intră sub incidența art. 362¹ C. pen. RM. În acest caz, eventual, poate fi aplicată răspunderea pentru organizarea infracțiunii de trecere ilegală a frontierei de stat (art. 362 C. pen. RM), atunci când, de exemplu, se organizează intrarea ilegală pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia. Or, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 362 C. pen. RM, în lipsa unei specificări, scopul poate fi oricare.

Considerăm că, implicit, legiuitorul indică și un al doilea scop al infracțiunii, subsecvent scopului de profit. Identificarea acestui scop este deosebit de importantă în vederea delimitării infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale de traficul de ființe umane (art. 165 C. pen. RM) și traficul de copii (art. 206 C. pen. RM).

Unii autori consideră că organizarea migrațiunii ilegale poate fi săvârșită în scopul exploatării victimei.¹⁵ Nu putem fi de acord cu această opinie: exploatarea în modalitățile descrise la art. 165 și 206 C. pen. RM este scopul exclusiv al traficului de ființe umane și al traficului de copii. În legătură cu aceasta, pare să aibă mai multă dreptate M.Iu. Bureak, care afirmă că scopul infracțiunii constituie criteriul care ne permite să delimităm traficul de persoane de organizarea migrațiunii ilegale: traficul de persoane e săvârșit în scopul exploatării victimei; organizarea migrațiunii ilegale e săvârșită în scopul schimbării permanente sau provizorii a locului de trai al victimei.¹⁶ Nuanțând ultima parte a opiniei exprimate, considerăm că ar trebui să se afirme: „în scopul schimbării permanente sau provizorii a țării de reședință a victimei”. Astfel, s-ar asigura o compatibilitate cu locuțiunea „organizarea ... intrării și/sau șederii ilegale pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia”.

Dar poate oare același criteriu – scopul infracțiunii – să fie aplicat la delimitarea infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale în raport cu infracțiunea de scoatere ilegală a copiilor din țară (art. 207 C. pen. RM)? Considerăm că nu. Aceasta deoarece în dispoziția art. 207 C. pen. RM se menționează: „în scopuri altele decât cele indicate la art. 206”. Deci, infracțiunea de scoatere ilegală a copiilor din țară poate fi săvârșită, inclusiv, în scopul schimbării permanente sau provizorii a țării de reședință a victimei. Considerente din care delimitarea dintre cele două infracțiuni trebuie făcută în funcție de alte criterii: 1) caracterul (ne)organizat al activității infracționale și 2) metoda de săvârșire a infracțiunii. Pe cale de consecință, calificarea se va face conform art. 362¹ C. pen. RM în cazul organizării scoaterii copilului din țară, în scopul schimbării permanente sau provizorii a țării de reședință a acestuia, săvârșite prin oricare din metodele nominalizate la lit. a)-c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM. Această soluție exclude necesitatea calificării suplimentare conform alin. (3) art. 42 și art. 207 C. pen. RM.

Subiectul infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. Această persoană poate fi cetățean al Republicii Moldova, cetățean străin sau apatrid. De asemenea, ca

subiect poate să apară persoana juridică ce desfășoară activitate de întreprinzător (de exemplu, o agenție de turism).

Varianta agravată a organizării migrațiunii ilegale prevăzută la alin. (2) art. 362¹ C. pen. RM presupune săvârșirea acestei infracțiuni:

- a) în mod repetat;
- b) asupra a două sau a mai multor persoane;
- c) de două sau mai multe persoane.

La rândul său, varianta agravată a organizării migrațiunii ilegale prevăzută la alin. (3) art. 362¹ C. pen. RM presupune săvârșirea acțiunilor stabilite la alin. (1) sau (2) art. 362¹ C. pen. RM:

a) de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală;

b) soldate cu daune în proporții deosebit de mari intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice și juridice.

Intrucât nici una din aceste circumstanțe agravante nu prezintă specificitate, nu vom stărui asupra analizei lor.

Sintetizarea materiei expuse în prezentul studiu ne permite formularea următoarelor **concluzii**:

1. Există mai mulți factori convergenți – de sorginte internațională și internă – care denotă oportunitatea stabilirii în legea penală a Republicii Moldova a răspunderii pentru organizarea migrațiunii ilegale;

2. Infracțiunea de organizare a migrațiunii ilegale (art. 362¹ C. pen. RM) are un obiect juridic multiplu: obiectul juridic principal îl formează relațiile sociale cu privire la intrarea sau șederea pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia; obiectul juridic secundar îl constituie relațiile sociale cu privire la încrederea publică pe care oamenii trebuie să o aibă în documentele oficiale;

3. Documentele oficiale, care evoluează ca obiect material (produs) al infracțiunii prevăzute la art. 362¹ C. pen. RM, pot fi clasificate în următoarele două categorii: 1) documentele destinate intrării pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia (de exemplu, pașaportul, documentul de călătorie); 2) documentele destinate șederii pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia (de exemplu, buletinul de identitate, permisul de ședere, adeverința de imigrant, confirmarea de repatriere etc.);

4. Victima infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale este migrantul ilegal, adică: 1) persoana care nu este cetățean al statului pe al cărui teritoriu i se organizează intrarea și/sau șederea ilegală ori 2) persoana care nu este rezident al statului pe al cărui teritoriu i se organizează intrarea și/sau șederea ilegală;

5. În sensul art. 362¹ C. pen. RM, prin „rezident” trebuie de înțeles fie apatridul, fie persoana care nu are dovada apartenenței sale la statul de apatrid, nici dovada cetățeniei vreunui stat.

6. Faptele descrise la lit. a)-c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM desemnează nu acțiunea adiacentă, dar metoda de săvârșire a infracțiunii, metodă evoluând alternativ sub următoarele trei modalități: a) organizarea confecționării, deținerii, vânzării sau folosirii documentelor oficiale false; b) organizarea eliberării sau obținerii documentelor în mod ilegal ori printr-o

declarație falsă; c) organizarea folosirii documentelor oficiale de către o altă persoană decât titularul legitim;

7. Infracțiunea de organizare a migrațiunii ilegale trebuie considerată consumată din momentul realizării vreuneia din activitățile de organizare, în oricare din modalitățile sale;

8. Scopul infracțiunii este principalul criteriu de delimitare a infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale în raport cu traficul de ființe umane (art. 206 C. pen. RM) și traficul de copii (art. 206 C. pen. RM): organizarea migrațiunii ilegale e săvârșită în scopul schimbării permanente sau provizorii a țării de reședință a victimei; traficul de ființe umane și traficul de copii sunt săvârșite în scopul exploatării victimei;

9. Delimitarea dintre organizarea migrațiunii ilegale (art. 362¹ C. pen. RM) și scoaterea ilegală a copiilor din țară (art. 207 C. pen. RM) se face, în principal, conform următoarelor două criterii: 1) caracterul (ne)organizat al activității infracționale; 2) metoda de săvârșire a infracțiunii.

Note:

¹ *A se vedea*: D. Zăbulica. *Latura obiectivă a organizării migrațiunii ilegale: conținut și caracterizare* // Probleme de politică penală în domeniul prevenirii și combaterii traficului de ființe umane și a migrațiunii ilegale. – Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, 2006, p. 101.

² *A se vedea*: *Уголовное право. Часть Общая / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой.* – Москва: Норма, 2000, p. 165.

³ G. Antoniu, C. Mitrache, R. Stănoiu și alții. *Noul Cod penal comentat / Sub red. lui G. Antoniu.* – București: C.H. Beck, 2006, p. 440.

⁴ M.A. Hotca. *Codul penal: comentarii și explicații.* – București: C.H. Beck, 2007, p. 347.

⁵ *A se vedea*: G. Antoniu, C. Mitrache, R. Stănoiu și alții. *Op. cit.*, p. 412.

⁶ *A se vedea*: D. Zăbulica. *Op. cit.*, p. 104.

⁷ C.G. Rătescu, I. Ionescu-Dolj, I.Gr. Periețeanu și alții. *Codul penal „Carol al II-lea” adnotat.* Vol. II. Partea Specială. I. – București: Socec, 1937, p. 618.

⁸ Gh. Nistoreanu, A. Boroș. *Drept penal. Partea Specială.* – București: ALL Beck, 2002, p. 397.

⁹ I. Coteanu, L. Seche, M. Seche. *Dicționarul explicativ al limbii române.* – București: Univers Enciclopedic, 1998, p. 337.

¹⁰ *A se vedea*: В. Зубков. *Правовые основы регулирования противодействия незаконной миграции* // Журнал международного права и международных отношений, 2005, nr. 1, p. 19.

¹¹ *A se vedea*: Л. Васильева, О. Бахур. *Незаконная миграция в современной Беларуси: проблемы уголовной ответственности* // Журнал международного права и международных отношений, 2005, nr. 1, p. 12.

¹² *A se vedea*: О. Якимов, С. Якимова. *Организация незаконной миграции: проблемы уголовной ответственности* // Уголовное право, 2005, nr. 1, p. 78.

¹³ *A se vedea*: G. Antoniu. *Tentativa (doctrină, jurisprudență, drept comparat).* – București: Tempus, 1996, p. 225, 226.

¹⁴ *A se vedea*: О. Якимов, С. Якимова. *Op. cit.*, p. 12.

¹⁵ *A se vedea*: А. Вакуленко. *Op. cit.*, p. 48; В.Б. Шакин. *Понятие криминальной эксплуатации людей. Криминальная эксплуатация в уголовном законодательстве России* // Сибирский Юридический Вестник, 2001, nr. 1, p. 15.

¹⁶ *A se vedea*: М.Ю. Буряк. *Торговля людьми и борьба с ней (криминологические и уголовно-правовые аспекты): Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук.* – Владивосток, 2005, p. 14.

CONCILIEREA DREPTULUI DE PROPRIETATE CU INTERESUL GENERAL

Elena ARAMĂ,

doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

George COCA,

doctorand, asistent universitar (București)

RÉSUMÉ

Conformément au Protocole no. 1 de C.E.D.O, toutes les personnes physiques et morales ont le droit que leurs biens soient respectés.

Une personne peut être manquée de sa propriété seulement pour la cause d'utilité publique. On est dans la présence d'une limitation de ce droit fondamental de l'homme par l'invocation d'intérêt général.

Dreptul de proprietate a fost considerat un drept fundamental al omului, inerent naturii umane, necesar în primul rând pentru conservarea speciei, precum și pentru păstrarea libertății persoanei.

Proprietatea este definită din perspectivă economică ca desemnând relațiile dintre oameni în legătură cu însușirea bunurilor în scopul desfășurării unor activități de producție și de consum, dar și din perspectivă juridică ca fiind acel drept subiectiv ce dă expresie apropierei unui lucru, drept care îi permite titularului său să posedă, să folosească și să dispună de acel lucru în interes propriu și în respectarea legislației existente.

În istoria omenirii proprietatea a jucat un rol uriaș, iar verbul „a avea” demonstrează pornirea instinctuală a omului și legătura indisolubilă dintre individ și proprietate.

Postalis, în „Expunerea de motive” la Codul civil francez, afirma: „... principiul dreptului este în noi, el nu este deloc rezultatul unei convenții umane sau al unei legi pozitive, el este însăși constituția ființei noastre și în diferitele noastre relații cu obiectele care ne înconjoară. Într-un cuvânt, proprietatea este cea care a fondat societățile umane”.

Una dintre primele determinări ale binomului proprietar-individ se regăsește în arhetipul biblic al proprietății din Cartea Facerii: Dumnezeu le-a dat primilor oameni dreptul de a stăpâni peste viețuitoarele apei, pământului și cerului, peste iarba și pomii cu roade, pentru a-și asigura existența.

Hegel afirma că rațiunea de a fi a proprietății nu constă numai în satisfacerea nevoilor, ci și în faptul că proprietatea suprimă subiectivitatea pură a personalității: abia în proprietate persoana se

dovedește a fi cu înaltă rațiune, iar voința individului capătă existență în fapt numai prin proprietate.

Există, totodată, o legătură semnificativă între proprietate și un atribut esențial al personalității umane, al individului, și anume: libertatea.

Relația dintre proprietate și libertate este atât de strânsă, încât deseori ele sunt invocate împreună, pentru că proprietatea este garantul libertății moderne.

Condiție și sursă a individualității, proprietatea își îndeplinește funcțiile sale numai atunci când există și sub forma proprietății private, individuale. Cu cât mai independent este individul față de resursele și instituțiile publice, cu atât gradul său de libertate este mai mare, iar dependența față de resursele publice conduce la o dependență față de deciziile instituțiilor care administrează acele resurse, deci la o reducere a libertății individuale.

Proprietatea privată a fost considerată ca având meritul neprețuit de a răspunde celor mai elementare sentimente de demnitate și umanitate ale individului, ea este stimulentele cel mai puternic al activității omenești și în măsura cea mai evidentă al capacității, al posibilităților de creație și de afirmare ale fiecăruia care, în ultimă instanță, converg spre realizarea BINELUI GENERAL.

În perioada modernă, constituțiile statelor europene (inclusiv Constituția din 1866 a României) au declarat proprietatea de orice natură sacră și inviolabilă. În locul acestei concepții a rolului strict individualist al proprietății după primul război mondial s-a creat o nouă atitudine față de proprietatea privată, căreia i s-a atribuit și o funcție socială, fiindcă fiecare proprietar trebuia să se conformeze intereselor publice.

În cursul secolului XX, concepția asupra proprietății a evoluat, a suportat schimbări, accentuându-i-se îndeosebi funcția socială. De la caracterul „sacru și inviolabil”, în concepția strict liberală, ca aducând profit numai titularului, s-a ajuns la accentuarea funcției sociale, astfel încât proprietatea a fost limitată mai ales în temeiul legilor de expropriere prin extinderea interesului general. În țările democratice s-au prevăzut garanții împotriva abuzurilor asupra dreptului de proprietate. De fapt, încă la adoptarea Declarației franceze a drepturilor omului și cetățeanului din 1789 s-a prevăzut pericolul exagerărilor și chiar al abuzurilor în ceea ce privește exproprierea, unul din deputați cerând să se substituie sintagma „utilitate publică” cu cea de „interes general”. Dacă există sau nu utilitate publică, trebuie controlat mai întâi de legiuitor, apoi și de judecător, dacă se justifică prin interes general, pentru a restrânge la maximum posibilitatea de deposedare, de abuzuri.

Constituția României din 1923 în articolul 17 a prevăzut: „Proprietatea de orice natură, precum și creanțele asupra statului sunt garantate.

Autoritatea publică, pe baza unei legi, este în drept a se folosi, în scop de lucrări de interes obștesc, de subsolul oricărei proprietăți imobiliare, cu obligațiunea de a desdăuna pagubele aduse suprafeței, clădirilor și lucrărilor existente. În lipsă de învoială despăgubirea se va fixa de justiție.

O lege specială va determina cazurile de utilitate publică, procedura și modul exproprierii”.

Ideea funcției sociale a proprietății a fost dusă la extrem de doctrina și practica socialistă care, în fapt, a avut consecințe grave în țările din „lagărul comunist”, autoritățile cărora nu numai au îngredat dreptul de proprietate prin simple restricții privitoare la exercițiul său, dar chiar au suprimat total dreptul de proprietate prin „naționalizare”, adică expropriere forțată fără despăgubiri pentru proprietarii expropriați, care concomitent mai erau declarați și „dușmani ai poporului”, fiind supuși represiviunilor penale în lipsa oricărei vini doar pentru simplul fapt că, în opinia autorităților comuniste, erau „netruditori”.

Astfel, practica socială a secolului XX s-a aflat în prezența tragediei limitării a unuia dintre cele mai vechi și importante drepturi fundamentale ale omului – a dreptului la proprietate.

Regimurile politice democratice, dimpotrivă, chiar dacă au aderat la concepția funcției sociale a proprietății, au avut grijă ca atingerile aduse proprietății să nu atenteze la însăși esența ei.

După cel de-al doilea război mondial, în paralel cu dezvoltarea funcției sociale, proprietatea, în virtutea

unei noi viziuni asupra drepturilor omului, alături de alte valori inalienabile persoanei umane – viața, libertatea, egalitatea în fața legii – a fost recunoscută ca un drept fundamental al omului consacrat ca atare nu numai în Constituțiile naționale, dar și în actele internaționale având ca obiect declararea și protejarea drepturilor omului.

Astfel, Declarația Universală a Drepturilor Omului prevede în art. 17:

„(1) Orice persoană are dreptul la proprietate atât singură, cât și în asociație cu alții.

(2) Nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de proprietatea sa”.

La 20 martie 1952, la Paris, statele membre ale Consiliului Europei prin guvernele lor au semnat Primul Protocol adițional la CEDO și au hotărât să ia măsuri de natură să asigure garantarea colectivă a drepturilor și libertăților, altele decât cele care sunt deja înscrise la Titlul I al Convenției pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950.

În art. 1 al acestui Protocol se prevede următoarele:

„Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa, decât pentru cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional.

Dispozițiile precedente nu aduc atingere dreptului statelor de a adopta legile pe care le consideră necesare pentru a reglementa folosința bunurilor conform INTERESULUI GENERAL sau pentru a asigura plata impozitelor ori a altor contribuții sau a amenzilor”.

Constituția Republicii Moldova, în art. 9 („Principiile fundamentale privind proprietatea”), precum și în art. 46 („Dreptul la proprietate privată și protecția acesteia”), garantează dreptul de proprietate privată. Constituția României, în art. 14 („Dreptul la proprietate privată”), garantează de asemenea dreptul de proprietate. Ambele Constituții prevăd că nimeni nu poate fi expropriat decât pentru cauză de utilitate publică, stabilită potrivit legii cu dreptă și prealabilă despăgubire.

Chiar dacă dreptul de proprietate, ca drept fundamental al omului, este stimulentele cel mai puternic al activității omenești și în măsura cea mai evidentă al capacității, al posibilităților de creație și de afirmare ale fiecăruia care, în ultimă instanță, converg spre realizarea BINELUI GENERAL, totuși există un motiv care justifică anumite limitări ale acestui drept, și anume – INTERESUL PUBLIC.

Astfel, este vorba, în primul rând, de limitarea dreptului de proprietate privind folosința subsolului. Această limitare este prevăzută în Constituția României în art. 44 alin. (5), care prevede:

„Pentru lucrări de INTERES GENERAL, autoritatea publică poate folosi subsolul oricărei proprietăți imobiliare cu obligația de a despăgubi proprietarul pentru daunele aduse solului, plantațiilor și construcțiilor, precum și pentru alte daune imputabile autorității”.

S-a avut în vedere, evident, subsolurile terenurilor proprietate privată, pentru că subsolul unui teren proprietate privată este și el proprietate privată.

Constituția Republicii Moldova (art. 9 alin. (2)) prevede că proprietatea nu poate fi folosită în detrimentul drepturilor, libertăților și demnității omului, iar în art. 46 alin. (5) adaugă: „Dreptul de proprietate privată obligă la respectarea sarcinilor privind mediul înconjurător și asigurarea bunei vecinătăți, precum și la respectarea celorlalte sarcini care, potrivit legii, revin proprietarului”.

Deci, o restricție sau limitare a dreptului de proprietate este instituția exproprierii care are ca temei și motiv justificativ INTERESUL GENERAL, INTERESUL PUBLIC. Statul are o marjă de apreciere a interesului public pentru a transpune în practică politicile sociale și economice, de aceea autoritatea legislativă are latitudinea de a se pronunța asupra existenței unei probleme de interes public, precum și asupra alegerii modalităților de aplicare a normelor adoptate. Dar, aceste modalități trebuie să corespundă unei societăți democratice și să nu suprimă însăși existența dreptului. În acest sens trebuie să acționeze atât legiuitorul, cât și puterea executivă și cea judecătorească.

Un exemplu reușit în acest sens prezintă decizia Curții Constituționale a României din 6 aprilie 1994 prin care s-a declarat constituțională norma despre prelungirea termenului de validitate a contractelor de închiriere a locuințelor, căci legiuitorul, dând curs dispozițiilor art. 25 al Declarației Universale a Drepturilor Omului și art. 11 al Pactului Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, a ținut cont, stabilind limitele și conținutul dreptului de proprietate, „nu numai de interesele proprietarilor, dar și de cele ale chiriașilor, cărora trebuie să li se asigure dreptul la o locuință, realizând un echilibru între aceste comandamente constituționale”.¹ Astfel, deși dreptul de proprietate a fost restrâns, dar numai în sensul exercitării lui, nu și al suprimării, Curtea Constituțională a constatat că prelungirea termenului de validitate a contractelor de închiriere apare astfel

ca o măsură de politică legislativă care se înscrie în întregime în ansamblul prevederilor constituționale.

Autoritățile publice își pot mări patrimoniul prin moduri de dobândire de drept comun (vânzare-cumpărare sau liberalități), dar și prin cedarea forțată care, aplicată imobilelor, îmbracă forma exproprierii pentru cauză de utilitate publică.

În România, sediul materiei în ceea ce privește exproprierea pentru cauză de utilitate publică îl reprezintă art. 481 din Codul civil care stabilește că „nimeni nu poate fi silit a ceda proprietatea sa, afară numai pentru cauză de utilitate publică și primind o dreaptă și prealabilă despăgubire” și Legea nr. 33/1994 privind exproprierea pentru cauză de utilitate publică.

În Republica Moldova, Legea exproprierii pentru cauză de utilitate publică (nr. 488-XIV) a fost adoptată în 1999, modificată fiind prin Legea nr. 482-XV din 04.12.2003, și conține 22 articole, structurate în 7 capitole, printre care, în afară de capitolele „Dispoziții generale” și „Dispoziții finale”, sunt inserate: „Utilitatea publică și declararea ei”, „Măsurile care preced exproprierea”, „Procedurile judiciare de expropriere”, „Drepturile expropriatului”, „Unele particularități ale exproprierii”. În articolul 5 se indică, printr-o enumerare foarte amplă – 17 puncte, ce lucrări se consideră de utilitate publică.

În sens european, exproprierea comportă aceleași condiții: utilitatea publică trebuie să reiasă din lege, iar despăgubirea să fie justă și prealabilă exproprierii, astfel ca suma plătită în calitate de despăgubire să nu fie inferioară valorii adevărate a bunului expropriat. Din jurisprudența europeană s-au prefigurat anumite reguli cu privire la expropriere:

- 1) să se determine necesitatea exproprierii;
- 2) să se constate adecvarea măsurii legislative la scopul urmărit;
- 3) să se stabilească proporționalitatea între limitările aduse proprietarului și avantajele primite.

Fără a intra în detalii juridice privind procedura exproprierii pentru cauză de utilitate publică, menționăm că utilitatea publică se declară pentru lucrări de interes național sau pentru lucrări de interes local. Ca interesul să fie considerat public, trebuie ca el să fie caracteristic unui cerc nedefinit, cât mai larg posibil, de subiecte. Interesul public este conceput și ca un interes al societății în integralitate, dar poate fi și interesul unor grupuri sociale mari (de exemplu, consumatorii). Interesul public, fie că se declară la nivel național sau local, este o stare vitală necesară, a cărei realizare este pusă pe seama statului, care se caracterizează ca un stat social.

În doctrină și în jurisprudență s-a distins între dreptul la proprietate, care este absolut, și dreptul de proprietate ce poate fi limitat sub motivul interesului general, utilității publice. Însă, legiuitorul trebuie să se ferească a face două lucruri:

1) să lovească în principiul și în forma proprietății private, transformând-o în proprietate publică (de altfel, și viceversa este valabilă: de a privatiza toată proprietatea publică) și

2) să confişte bogăția economisită, sub forma exagerării impozitelor elementare sau globale, pe venit, pe capital sau pe succesiuni.

Constituția Republicii Moldova, în art. 46 alin. (3), interzice confiscarea averii dobândute licit, iar caracterul licit al dobândirii se prezumă. Este interesant faptul că în anul 2006 Guvernul a depus un proiect de modificare a Constituției, prin care s-ar fi eliminat din alin. (3) prevederea „Caracterul licit al dobândirii se prezumă”, argumentând oportunitatea excluderii prevederii respective prin necesitatea „implementării în sistemul de drept național a instituției confiscării civile și atribuirii sarcinii probării părții inculpate, ceea ce va degreva statul, în persoana procurorului, de obligația de a dovedi caracterul ilicit al averii persoanei inculpate”. Dar, în atribuțiile procurorului intră în mod expres obligația de a proba vinovăția, deci și caracterul ilicit al dobândirii. Astfel încât, dacă s-ar fi operat această revizuire a Constituției, s-ar fi încălcat flagrant nu numai dreptul de proprietate, cât și, mai ales, prezumția nevinovăției, care este de ordin constituțional, și principiul egalității armelor în procesul judiciar, ceea ce nu se poate admite într-o societate democratică.

Față de cele ce preced, concluzionăm că statul și ceilalți titulari ai puterii publice sunt obligați să respecte proprietatea și să se abțină de la orice acțiuni ce ar aduce atingere acestui drept. Legiuitorul poate atinge dreptul de proprietate, dacă urmărește un obiectiv de interes general, dar intervenția sa

nu trebuie să depășească limitele impuse de norma constituțională, să nu fie o disproporție manifestă în ceea ce privește utilitatea publică, iar caracterul just al despăgubirii solicită stabilirea unei proporționalități stricte între valoarea bunului și suma despăgubirii.

Astfel, INTERESUL GENERAL sau INTERESUL PUBLIC este un motiv care justifică măsurile derogatorii și limitarea exercitării dreptului de proprietate ca drept fundamental al omului. Aceste măsuri însă nu pot suprima dreptul de proprietate, ci pot doar interveni în reglementarea exercitării lui, stabilind un echilibru.

Note:

¹ Monitorul Oficial, 1994, nr. 100. Printr-un ciudat capriciu al istoriei, acest subiect revine în actualitatea jurisprudențială după mai bine de 70 de ani. În anii '20 ai secolului trecut, ocrotind dreptul de proprietate garantat de Constituție, Înalta Curte de Casație a adoptat unele decizii în condiții economice și sociale deosebit de grele care, la rândul lor, erau consecințe ale primului război mondial. În acest sens, Curtea s-a străduit să asigure echilibrul între interesul general și cel individual, apelându-se la conceptele de ordine publică și armonie socială. Așa, de exemplu, Curtea de Casație a considerat constituțional Decretul-lege nr. 1420/920 cu privire la prelungirea contractelor de închiriere, prin care se prevedea prelungirea contractelor de închiriere, chiar cele ce se soluționaseră de instanțe definitiv și pentru care se obținuseră sentințe de evacuare. Aceste măsuri excepționale s-au justificat prin necesitățile neprevăzute, care s-au simțit din cauza războiului și care interesau în gradul cel mai înalt ordinea publică și armonia socială. Curtea a menționat că Decretul-lege nu încălcă dreptul de proprietate, ci numai reglementează exercițiul acestui drept în condiții dificile, intervenind în relațiile contractuale dintre particulari. În acest caz, jurisprudența a urmat teoria clasică care făcea distincție între dreptul de proprietate și exercițiul acestui drept. Se susținea că dreptul în sine, din punct de vedere constituțional, este intangibil, pe când exercițiul său poate fi reglementat pe cale ordinară legislativă. *A se vedea:* Al. Văleanu. *Controlul constituționalității legilor în dreptul român și comparat.* – București, 1936, p. 434. Anexa nr. 3, decizia nr. 2 din 2 iunie 1921 .

ROLUL SOCIETĂȚII CIVILE ÎN STATUL DE DREPT

Gheorghe COSTACHI,
doctor habilitat în drept, profesor universitar

Veronica TARLEV,
jurist

SUMMARY

The article is devoted to civil society – the „phoenix” of the young, problems of the democratization process; definite features of the post totalitarian regimes.

Societatea civilă este un element important al statului democratic. Prin intermediul ei se consolidează forțele democratice ale societății. Societatea civilă este legată de perspectivele democratizării. Într-o astfel de societate, drepturile cetățenești sunt garantate de lege. De asemenea, societatea civilă poate controla starea criminogenă a societății. Ea își poate spune cuvântul său ferm privind lupta împotriva crimei organizate, a corupției și terorismului.

În doctrină, societatea civilă este definită ca o orânduire socială, în care omului i se garantează alegerea benevolă a formelor vieții economice și politice, se afirmă drepturile general umane, se asigură pluralismul ideologic, ea urmând să dețină controlul direct și deplin asupra statului, care servește intereselor acestei societăți.

Cetățenii, în cadrul societății civile, intră într-o țesătură de raporturi sociale, participă la activitatea unor asociații, organizații neguvernamentale, cluburi etc. În raport cu statul, acestea sunt, de regulă, autonome. Ele reprezintă o totalitate de puteri nonstatale.

Societatea civilă sporește legitimitatea democrației, multiplică mijloacele de expresie a intereselor, întărește conștiința și încrederea cetățenilor în puterea lor, permite recrutarea și formarea de noi lideri. Societatea civilă interacționează cu cea politică, întruchipată prin stat. Or, nu există comunitate și bun comun fără justiție socială. Trebuie să existe o obligație față de membrii societății, care vine din partea statului.

De menționat că, cu cât mai puternică este societatea civilă, cu atât statul își onorează obligațiile într-un mod mai indirect, prin asistarea eforturilor cetățenilor societății civile. Un stat democratic, care are rădăcini adânci în societatea civilă, satisface într-o măsură mai mare necesitățile cetățenilor săi.¹

După desprinderea de regimurile totalitare, pentru instaurarea statului de drept devin necesare o serie de acțiuni: reintroducerea verigii intermediare

dintre individ și stat – societatea civilă, care are nu doar o dimensiune civică, ci și una economică; stricta respectare a societății civile; dezvoltarea și autoreglarea ei; stabilirea limitei intervenției statului în viața societății civile, statul fiind dator să sprijine și să contribuie la consolidarea structurilor ei.²

Totodată, societatea civilă nu înseamnă „libertate nemărginită”. Nu se poate susține nici principial, nici practic că societatea civilă nu are nevoie de stat, deoarece atât societatea civilă, ca expresie a viabilității democrației pluraliste, cât și statul de drept, ca întruchipare a societății politice democratice, au fiecare rațiunea lor de a fi și a acționa, atât autonom, cât și într-o necesară și rațională interacțiune.

Este adevărat că în reprezentările despre statul de drept trebuie să fie prezente convingerea că întreaga activitate de guvernare trebuie să fie reglementată prin lege, în special prin Constituție, convingerea supremației Legii Fundamentale asupra puterii și deținătorilor ei, convingerea legitimității Constituției, și nu numai convingerea că ea este valabilă, din punct de vedere formal, dar și conștientizarea limitelor de acțiune ale puterii stabilite prin Constituție. Constituția consacră modalitățile instituționale și procedeele realizării ideii statului de drept.³

Societatea civilă, ca parte componentă a statului de drept, controlează guvernării, pe cei aflați la putere, pentru a se asigura o echitate socială deplină.

Conceptul statului de drept, al statului în care domină legile, este inseparabil de conceptul societății civile, ca parte componentă a statului de drept.⁴ În cadrul acestei societăți, ocrotită de mecanismele statului de drept, cetățenii, în mod individual sau în grupuri, se asociază pe diverse principii: ideologice, politice, sociale, teritoriale, profesionale etc., consolidate organizatoric printr-un anumit tip de disciplină, se manifestă ca entități autonome față de stat, a cărui poziție este respectată.

Într-un stat cu o societate civilă bine dezvoltată, cu diferite uniuni, partide, grupuri pe domenii de

interese etc., aceiași cetățeni au posibilitatea de a lua decizii care, deși de importanță mai mică, pot totuși influența în bine viața lor.

Într-un studiu introductiv al volumului „Toward a Global Civil Society”, Dettke Dieter observa că, în condițiile mutațiilor survenite după 1989 în Europa Centrală și cea de Est, cel mai important concept pe care Occidentul îl putea oferi democrațiilor pe cale de a se naște a fost acela de societate civilă.

„Societatea civilă post-comunistă autentică – „o floare de colț a noilor democrații” – ce se ridică din ruinele vechiului sistem, este compusă, în parte, din elementele rămase din acest sistem și, în parte, din moștenirea unui trecut mai îndepărtat. Societatea civilă se naște în atmosfera nefavorabilă a recesiunii economice, a retragerii din treburile publice, a egoismului, neîncrederii și absenței unei culturi juridice. Ascensiunea sa reprezintă marea provocare a societăților democratice în formare, știut fiind faptul că ea este adânc înrădăcinată în mințile locuitorilor din Europa Centrală și cea de Est. Acoperind spațiul cultural dintre individ și stat, societatea civilă este considerată factorul determinant al succesului sau eșecului democrației și, implicit, al statului de drept”.⁵

În societatea civilă, oamenii se pot asocia în mod liber și pot comunica unii cu alții, pot forma tot felul de grupuri în sprijinul unei sau altei cauze. S-a dovedit că nici un stat nu poate supraviețui, dacă este cu totul străin de societatea civilă. Or, statul nu-și poate asigura existența numai prin puterea coercitivă, fără poziția civică, loialitatea, competența politică a cetățenilor, fără încrederea lor în autoritățile statului. Statul democratic determină întreaga activitate a societății civile.⁶

Societatea civilă este identificată cu sectorul independent, cu organizațiile neguvernamentale. În Republica Moldova s-au întreprins măsuri de definire a necesităților organizațiilor neguvernamentale în cadrul unei legislații de natură să stimuleze și să reglementeze sectorul neguvernamental. De asemenea, nu putem spune că lipsește un dialog direct între reprezentanții organizațiilor neguvernamentale și reprezentanții puterii de stat. Într-un cuvânt, în Republica Moldova societatea civilă se află pe calea transformării ei într-o forță reală, care să exprime aspirațiile și necesitățile cetățenilor în toată diversitatea lor.

În lumina cerințelor de integrare europeană trebuie să construim o societate civilă puternică, fără reminiscențe din trecut, iar statul de drept moldav trebuie să facă față aplicării legislației Uniunii Europene.

Dintre caracteristicile de bază ale statului de drept Cr. Ionescu menționează:

a) regimul constituțional, adică stabilirea în Constituție a principiilor fundamentale de organizare

și exercitare a celor trei puteri. În alți termeni, sursa formală a puterii este Constituția care prevede, de asemenea, și cadrul de exercitare a acesteia. Orice depășire a cadrului respectiv are caracter neconstituțional;

b) legitimitatea populară (directă sau indirectă) a autorităților publice;

c) egalitatea tuturor persoanelor fizice și juridice în fața legii și a justiției;

d) neretroactivitatea legii;

e) legea să exprime cu adevărat voința suverană a poporului și să fie adoptată prin procedura consacrată în Constituție și de regulamentele Camerelor;

f) asigurarea supremației Constituției printr-un control politic (preventiv) sau jurisdicțional (sau prin îmbinarea celor două modalități), precum și asigurarea supremației legii față de actele normative ce i se subordonează;

g) instituționalizarea și funcționalitatea conținutului administrativ;

h) dreptul la apărare bazat pe prezumția legală de nevinovăție, corelat cu independența și imparțialitatea justiției;

i) înfăptuirea reală a unei democrații autentice, pluraliste și, în cadrul acesteia, afirmarea pluralismului politic;

j) alegeri libere organizate la anumite intervale, prin vot universal, egal, direct și secret;

k) garantarea drepturilor și libertăților cetățenești consfințite în Constituție.⁷

La o analiză mai cuprinzătoare a întrebunțării termenului de societate civilă se observă că diferite curente întregesc noțiunea de societate civilă. De exemplu, pentru oponentii regimurilor totalitare, termenul de societate civilă include, în același timp, drepturile, libertățile civile și democrația liberală. Democrații radicali desemnează prin acest termen cetățeanul ideal, care se implică direct în procesul de luare a deciziilor politice. Pentru comunitarieni, societatea civilă evocă rețeaua asociațiilor voluntare și virtuțile civice.

Michael Waltzer susține că cetățenii unui stat democratic trebuie să fie membri ai unor grupuri mai mici, mai accesibile, mai puțin primejdioase decât statul modern, fiindcă numai în astfel de locuri ei pot acumula competență politică, pot învăța să învingă ori să piardă, pot însuși arta compromisului, pot găsi prieteni și aliați și pot cunoaște ideile oponentilor. Este foarte riscant pentru un stat democratic să umple întregul spațiu, nelăsând nici o șansă asociațiilor și grupurilor pe interese în încercarea lor de a-și găsi un loc protejat legal, în care oamenii se pot adăposti de politică, găsind confortul necesar și sporindu-și rezistența față de viitoarele coliziuni.⁸

Societatea civilă este concepută deseori ca fiind încorporată în cadrul statului. Însă, practica socială

contemporană demonstrează că asociațiile, partidele politice, mișcările politice tind să-și extindă relațiile în afara statului. Suntem martori oculari ai unei societăți civile internaționale, prezente prin bisericile istorice, mișcările sindicaliste, ecologiste, feministe etc. Noile mișcări sociale activează în direcția stabilirii unor agenții transnaționale ca, de exemplu, *Helsinki, Watch, Amnesty International*, diferite organizații susținute de Organizația Națiunilor Unite și Curtea Internațională.

De menționat că cu cât mai puternică este societatea civilă, cu atât statul își onorează obligațiile într-un mod mai indirect, prin asistarea eforturilor cetățenilor societății civile. Un stat democratic, care are rădăcini adânci în societatea civilă, satisface într-o măsură mai mare necesitățile cetățenilor săi.

În prezent, statutul societății civile este determinat, în principal, de două caracteristici ale vieții politice contemporane:

- importanța pe care o capătă identitatea națională și religioasă;
- energia noilor mișcări civile.

În societatea civilă, fiecare, satisfăcând nevoile altora, își satisface propriile interese. Relațiile și conflictele sunt reglementate în baza legilor. Într-o asemenea societate statul nu monopolizează puterea. În societatea civilă prerogative de mare importanță sunt distribuite reprezentanților politici sau grupurilor organizate ale cetățenilor.

Așadar, societatea civilă este societatea în care preocuparea centrală a organismelor de guvernare în stat, a puterilor lui instituționalizate o constituie asigurarea drepturilor omului, transpunerea în viață a principiilor statului de drept. În societatea civilă este interzis abuzul de putere asupra cetățenilor din partea autorităților publice, fie ele centrale sau locale.

Societatea civilă constituie esența pluralismului. Ea permite organizațiilor democratice să activeze într-un cadru legal, devenind între timp un element constitutiv al politicii oficiale a statului. Societatea civilă joacă un rol important în sistemul de guvernare al fiecărei țări, ea bazându-se pe valorile general umane. Principalele elemente ale societății civile sunt:

- diversitatea formelor de proprietate;
- libertatea muncii și a businessului mic;
- pluralismul ideologic și libertatea informației;

- fermitatea în respectarea drepturilor și libertăților omului;

- dezvoltarea administrației publice locale;
- familia ca unitate de bază a societății.

Necesitatea funcționării societății civile într-un stat democratic este determinată de mai mulți factori, dintre care am evidențiat următorii:

a) chiar dacă puterea statului a crescut considerabil, nu se poate spune că el se află în mâinile cetățenilor. Participarea membrilor societății la activitatea statului este iluzorie, ea fiind exercitată indirect;

b) sunt foarte rare cazurile când politica reușește să acapareze întreaga atenție a cetățenilor. Societatea civilă face însă ca economia să țină de domeniul necesității, iar politica – de domeniul libertății.

În ultimii ani, în țările ex-sovietice se observă tendința de afirmare a societății civile în calitate de principiu constituțional de drept. La ora actuală, prin societate civilă se au în vedere, de cele mai multe ori, aspectele non-politice ale ordinii sociale. Dezbaterile vizând această realitate – societatea civilă – se referă la controversile și discordanțele dintre societatea civilă și stat.⁹

Note:

¹ *A se vedea:* Г. Костаки. *Правовое государство и гражданское общество*. Материалы научной конференции. – Кишинэу, 2003, p. 46.

² *A se vedea:* S. Popescu. *Statul de drept în dezbaterile contemporane*. – București: Editura Academiei Române, 1998, p. 167.

³ *A se vedea:* A. Bondrea. *Opinia publică democratică și statul de drept*. – București: Editura Fundației „România de mâine”, 1996, p. 110.

⁴ *A se vedea:* Г. Костаки. *Гражданское общество как одно из основных условий формирования правового государства*. Материалы научной конференции. – Кишинэу, 2003, p. 283.

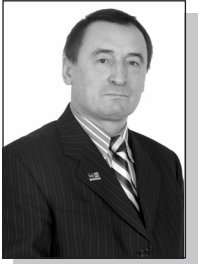
⁵ Cl. Gilia. *Teoria statului de drept*. – București: C.H. Beck, 2007, p. 342-343.

⁶ *A se vedea:* Г.К. Федоров. *Теория государства и права*. Учебник. – Кишинев, 1998, p. 155-156.

⁷ *A se vedea:* Cr. Ionescu. *Principii fundamentale ale democrației constituționale*. – București: Lumina LEX, 1997, p. 223.

⁸ *A se vedea:* M. Waltzer. *Toward a Global Civil Society*, 1995, p. 33.

⁹ *A se vedea:* Gh. Costachi. *Statul de drept: între teorie și realitate*. – Chișinău, 2000, p. 185-186.

INSTITUȚIA LIBERĂRII CONDIȚIONATE: UNELE PROBLEME ȘI SOLUȚII

Victor MORARU,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

This commentary is dedicated to the scientific research of the conditional release of a detainee from prison. Such legal institution is regarded as a category of release from criminal punishment, in other words – release on parole (on license). If a prisoner on parole commits an offense during the period of his original sentence, he may have to serve any part of the original sentence still outstanding. In such cases limitations are imposed on his right to be considered again for parole. Some problems regarding release on parole were submitted to a profound analysis in order to make easier their interpretation. Some useful recommendations were suggested.

Pedeapsa nu poate avea un scop în sine, anume – de a răspunde la rău cu rău, deoarece ea nu apare dintr-o dorință abstractă de răzbunare ori de a răsplăti răul cu rău, ci dintr-o necesitate concretă de a împiedica repetarea faptelor antisociale și apărarea valorilor sociale fundamentale.

Pedeapsa intervine pentru a apăra societatea prevenind ca infractorul să repete faptele sale, ca alți indivizi să-i urmeze exemplul și ca sentimentul de revoltă în conștiința membrilor societății să degeneze în consecințe funeste până la manifestări de antijusticiție.

Legea penală a Republicii Moldova pune accentul pe atingerea a patru scopuri în urma aplicării pedepsei față de condamnat: restabilirea echității sociale; corectarea condamnatului; prevenția specială sau prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni din partea condamnaților; prevenția generală sau prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni din partea altor persoane.

În anumite cazuri, funcția re-educativă a pedepsei se poate realiza înainte de executarea ei integrală, prin privare de libertate și, ca atare, condamnații respectivi pot fi liberați condiționat, dacă sunt întrunite anumite condiții legale. Aceasta posibilitate constituie un stimulent important pentru corectarea lor (art. 91 C. pen. RM).¹

Instituția liberării condiționate se referă la o anumită categorie de condamnați, și anume: la condamnații care, după executarea unei părți din pedeapsă, au reparat integral daunele cauzate de infracțiunea pentru care sunt condamnați și dau dovadă de bună conduită, fiind discutabil dacă mai apare utilă executarea în continuare, în penitenciar, a pedepsei

închisorii până la expirarea duratei acesteia. Pentru acești condamnați s-a găsit soluția liberării înainte de expirarea termenului pedepsei, nemaifiind necesară executarea integrală a pedepsei în penitenciar. Pentru aceasta, este necesar ca ei să îndeplinească condițiile privind executarea unei părți din pedeapsă și să dea dovezi de îndreptare; dacă sunt realizate aceste condiții, condamnații sunt liberați sub condiția unei bune purtări (adică, necomiterii de infracțiuni până la expirarea termenului de executare) și după obținerea liberării, urmând ca, în caz contrar, să fie readuși în penitenciar pentru executarea restului de pedeapsă. În acest mod este reglementată instituția liberării condiționate.²

Liberarea de pedeapsă înainte de termen (ca, de altfel, și alte tipuri ale liberării de pedeapsă) are drept scop stimularea condamnaților de a manifesta pe durata detenției o comportare ireproșabilă.³

Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen poate fi definită ca fiind o categorie a liberării de pedeapsă penală ce constă în punerea în libertate a condamnatului din locul de deținere înainte de executarea deplină a pedepsei, sub condiția ca până la împlinirea duratei acesteia să nu mai săvârșească infracțiuni sau contravenții administrative, să nu se eschiveze cu premeditare de la îndeplinirea obligațiilor stabilite de instanța de judecată.

Importanța instituției liberării condiționate se remarcă mai cu seamă în următoarele:

1) ajută, stimulează pe unii condamnați să nu mai comită infracțiuni și, în felul acesta, contribuie la corectarea acestora, fără a fi nevoie de executarea pedepsei însoțită de izolarea lor;

2) ferește o serie de condamnați de mediul penitenciarilor, care, oricât de bine ar fi organizat, tot mai exercită o influență negativă asupra unor condamnați, îndeosebi asupra condamnaților primari.⁴

Condițiile acordării liberării condiționate privesc:

✓ pe de o parte – executarea de către condamnat a unei părți de pedeapsă, iar,

✓ pe de altă parte – persoana condamnatului, comportarea acestuia în timpul executării pedepsei.

În legătură cu executarea unei părți din pedeapsa închisorii, legiuitorul distinge mai multe situații. Desigur, pentru a-și atinge scopul, liberarea condiționată trebuie să intervină după executarea unei fracțiuni de pedeapsă semnificativă în regim penitenciar, iar această fracțiune trebuie diferențiată în funcție de caracterul și de gradul prejudiciabil al faptei reținute în sarcina condamnatului.

Astfel, legiuitorul prevede: anumite fracțiuni în cazul în care persoana este condamnată la pedeapsa închisorii pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave; alte fracțiuni când este vorba de săvârșirea unei infracțiuni grave; alte fracțiuni pentru săvârșirea unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave și, în fine, alte fracțiuni în unele cazuri speciale.

Potrivit alin. (4) art. 91 C. pen. RM, liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen poate fi aplicată dacă condamnatul, care la momentul săvârșirii infracțiunii **a atins vârsta de 18 ani**, a executat efectiv:

a) cel puțin **jumătate** din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave;

b) cel puțin **două treimi** din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârșirea unei infracțiuni grave;

c) cel puțin **trei pătrimi** din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârșirea unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave, precum și din pedeapsa aplicată persoanei anterior liberate condiționat de pedeapsă înainte de termen, dacă liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen a fost anulată în condițiile alin. (8) art. 91 C. pen. RM.

Persoana care execută pedeapsa detențiunii pe viață poate fi liberată condiționat de pedeapsă înainte de termen dacă instanța de judecată va considera că nu mai există necesitatea executării de mai departe a pedepsei și dacă această persoană a executat efectiv **cel puțin 35 ani de închisoare**.

Necesitatea executării efective a unei anumite părți din pedeapsă se justifică prin faptul că trebuie

să se verifice corectarea condamnatului, verificare posibilă numai într-un anumit interval de timp, inițial stabilit de legiuitor, în care condamnatul se află în penitenciar.

Un regim mai favorabil s-a creat condamnaților minori (potrivit legii, persoanelor cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani). Așadar, liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen poate fi aplicată **minorilor** dacă aceștia au executat efectiv:

a) cel puțin **o treime** din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave;

b) cel puțin **jumătate** din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârșirea unei infracțiuni grave;

c) cel puțin **două treimi** din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârșirea unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave.

Pentru a avea posibilitatea aplicării instituției date, condamnatul trebuie să demonstreze că s-a schimbat radical, că s-a corectat, că a operat o schimbare fundamentală în atitudinea sa față de valorile sociale. Această condiție, deși nu este menționată expres în art. 91 C. pen. RM, se deduce din întreaga reglementare a instituției liberării condiționate, deoarece liberarea condiționată nu este un drept al condamnatului, ci o facultate recunoscută instanței de a dispune o asemenea măsură atunci când, din datele dosarului, își formează convingerea că nu mai este necesară executarea ulterioară, deplină, a pedepsei.

Instanța trebuie să facă o analiză proprie, generală, asupra situației condamnatului și a profilului său moral (social), în funcție de care apreciază că detențiunea poate să înceteze, că este posibilă, din acest moment, reintegrarea în societate.

Controlul asupra comportării celor liberați condiționat de pedeapsă înainte de termen îl exercită organele competente, iar asupra comportării militarilor – comandamentul militar respectiv.

Aplicând liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen, instanța de judecată îl poate obliga pe condamnat să îndeplinească în termenul de pedeapsă rămas neexecutat următoarele obligații:

a) să nu-și schimbe domiciliul fără consimțământul organului competent;

b) să nu frecventeze anumite locuri;

c) să urmeze un tratament în caz de alcoolism, narcomanie, toxicomanie sau de boală venerică;

d) să acorde o susținere materială familiei victimei;

e) să repare daunele cauzate în termenul stabilit de instanță.

Dacă în termenul de pedeapsă rămas neexecutat:

a) condamnatul încalcă ordinea publică, pentru care fapt i-a fost aplicată o sancțiune administrativă, sau se eschivează cu premeditare de la îndeplinirea obligațiilor stabilite de instanța de judecată la aplicarea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, instanța de judecată, la propunerea organului competent, poate pronunța o încheiere cu privire la anularea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen și la trimiterea condamnatului pentru a executa termenul de pedeapsă neexecutat;

b) condamnatul săvârșește din imprudență o nouă infracțiune, anularea sau menținerea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen se decide de instanța de judecată;

c) condamnatul săvârșește cu intenție o nouă infracțiune, instanța de judecată îi stabilește pedeapsa în condițiile art. 85 C. pen. RM (cumul de sentințe). În același mod se aplică pedeapsa și în cazul săvârșirii unei noi infracțiuni din imprudență, dacă instanța de judecată anulează liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen.

După cum reiese din prevederile legii penale, ultima operează cu o condiție – *să nu fie comisă vreo infracțiune sau contravenție administrativă de către condamnat în termenul de pedeapsă rămas neexecutat*. Pentru astfel de situații legiuitorul a dispus posibilitatea revocării liberării condiționate, cu condiția ca infracțiunea să fie descoperită în perioada termenului indicat. Cu alte cuvinte, este vorba despre așa-numita „*condiție rezolutorie*” aplicată mai mult în domeniul dreptului civil, ce reprezintă o modalitate a actului juridic, acel eveniment viitor și nesigur prin a cărui îndeplinire actul juridic este desființat, părțile fiind puse în situația anterioară – *restitutio in integrum*.

În situația analizată, părțile, așa cum sunt ele stabilite de către știința dreptului penal, sunt reprezentate de stat și de către infractor. Statul are dreptul și obligația de a-l trage la răspundere pe infractor pentru fapta săvârșită, apărând valorile sociale, ordinea de drept și societatea în ansamblu. Infractorul trebuie să-și plătească obligația pe care nu a îndeplinit-o, respectiv aceea de a nu aduce atingere valorilor sociale ale societății și relațiilor pe care acestea le generează.⁵

În cazul anulării liberării condiționate, persoana va urma să execute, pe lângă pedeapsa pronunțată pentru noua infracțiune, și partea pedepsei rămase neexecutate din momentul când i s-a acordat liberarea condiționată.

Din considerentele de mai sus referitor la esența juridică a liberării condiționate de executare a pedepsei putem concluziona că *liberarea condiționată*:

✓ întotdeauna era privită ca *o ultimă etapă a regimului progresiv al executării pedepselor privative de libertate* (închisoarea, trimiterea într-o unitate militară disciplinară, detențiunea pe viață);

✓ este *o instituție de drept penal material (substanțial) complementară regimului executării pedepsei închisorii*;

✓ este *o formă de înlăturare condiționată a continuării executării pedepsei*, deoarece condițiile trebuie îndeplinite atât înainte de a fi acordată, cât și pentru a deveni definitivă;

✓ *nu poate fi obținută pe parcursul procesului penal* înainte ca sentința de condamnare să fi rămas definitivă;

✓ este *un mijloc de individualizare a executării pedepsei închisorii în faza executării acesteia*.

Obligativitatea persoanei condamnate este ca, pe durata termenului pedepsei neexecutate, *să respecte anumite măsuri și obligații dispuse de instanța de judecată*. Pe parcursul acestei perioade de timp persoana condamnată este supusă supravegherii din partea organelor abilitate.

De instituția liberării condiționate *poate beneficia orice condamnat la pedeapsa închisorii*, indiferent de durata acesteia.

Liberarea condiționată are avantajul că *se efectuează în faza de executare a pedepsei închisorii, când condamnatul este sub observația administrației penitenciareului*, care îl poate cunoaște mai bine și mai profund, după conduita lui, după muncă și după unele semne reale de corectare.

Instanța de judecată este cea care hotărăște în fiecare caz în parte dacă este sau nu oportună acordarea liberării condiționate. Ea nu constituie un drept, ci doar *o vocație a condamnatului*, după cum nu constituie o obligație, ci doar *o facultate pentru instanță*.

Liberarea condiționată poate fi acordată numai de către instanța de judecată, *la propunerea administrației locului de deținere ori comandamentului militar sau la cererea condamnatului*, după ce a verificat dacă sunt îndeplinite condițiile legale pentru acordarea acesteia.

Totodată, chiar și atunci când se constată îndeplinirea cerințelor legale pentru acordarea liberării condiționate, *instanța nu este obligată să dispună această măsură*, ea fiind o facultate a instanței bazată pe convingerea că reeducarea și corectarea condamnatului se poate obține fără executarea restului

de pedeapsă în penitenciar. Ca urmare, **prevederile legale analizate nu aduc atingere dreptului la viață și la integritate fizică și psihică a condamnatului și respectă pe deplin principiul constituțional potrivit căruia justiția este unică, imparțială și egală pentru toți.**

În cazul dat, pedeapsa nu se anulează. Totodată, executarea efectivă a pedepsei penale este suspendată. Așadar, în cazul aplicării liberării condiționate, **condamnatul este considerat că se află în continuarea executării pedepsei până la împlinirea duratei pe care a fost condamnat.** Timpul în care condamnatul liberat condiționat se află în stare de libertate este inclus în calculul termenului de pedeapsă, aceasta fiind considerată în întregime executată la expirarea lui.

În baza cercetărilor de mai sus, propunem următoarele recomandări – atât de ordin practic, cât și de ordin teoretic:

✓ În opinia noastră, este greșită poziția unor specialiști care consideră că instituția liberării condiționate modifică pedeapsa stabilită anterior de instanța judecătorească. Precizăm că în cazul liberării condiționate de la executarea pedepsei **instanța de judecată nu modifică pedeapsa, ci dă răspuns la întrebarea dacă scopurile pedepsei penale, în special corectarea condamnatului, au fost atinse sau nu.** Mai mult, instituția analizată nu pune la îndoială legalitatea și stabilitatea sentinței de condamnare, deoarece obiectivele pedepsei au fost îndeplinite întocmai.

✓ Nu putem fi de acord nici cu ideea conform căreia liberarea condiționată înainte de termen constituie o măsură de corijare a condamnaților. Într-adevăr, aplicarea acestui temei de liberare de la pedeapsă penală presupune un comportament exemplar, decent și respectuos din partea condamnatului; totodată, considerăm că astfel de abordare este unilaterală și incompletă, deoarece ea subliniază numai o trăsătură caracteristică a liberării condiționate.

✓ O problemă de importanță majoră este, considerăm, posibilitatea aplicării acestei instituții față de persoanele condamnate la detențiunea pe viață. **Aplicarea liberării condiționate condamnaților la detențiunea pe viață, chiar și după expirarea unui termen de 35 de ani, nu ar contribui la atingerea scopurilor pedepsei penale.** În viziunea noastră, introducerea acestei oportunități pentru astfel de persoane este absolut nejustificată. Mai mult, legea penală prevede posibilitatea grațierii a astfel de persoane după ispășirea a 35 ani de pedeapsa închisorii.

Având această opțiune, condamnatul nicidecum nu este limitat în drepturile sale, șansa de a fi eliberat se menține, doar cu o precizare – răspunderea morală pentru eliberarea lui o poartă numai Președintele Statului și nu un judecător de rând.

✓ Este de menționat că legea penală actuală nu conține vreo dispoziție cu privire la categoriile de persoane față de care liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen nu poate fi aplicată, fapt ce ne permite să **concluzionăm că recidiviștii și, în general, cei cu antecedente penale nu sunt excluși de la posibilitatea acordării liberării condiționate.**

✓ În lumina celor expuse *supra*, **optăm pentru introducerea în legea penală a Republicii Moldova a unor restricții referitoare la cercul persoanelor condamnate care au dreptul să solicite liberarea condiționată înainte de termen.** În special, considerăm obligatorie introducerea în art. 91 C. pen. RM a unui alineat de sine stătător, conform căruia **persoana nu poate solicita liberarea condiționată a executării pedepsei dacă ea are antecedente penale și care deja a beneficiat de acest temei de liberare de la pedeapsă penală.** Avem în vedere că acordarea liberării condiționate **poate avea loc numai o singură dată** în viața persoanei condamnate.

Ca urmare, lipsa nejustificativă a acestor restricții schimbă atitudinea întregii societăți față de justiție, în general, și reduce eficacitatea pedepsei penale, în special. Considerăm că o astfel de precizare legală ar contribui atât la analiză minuțioasă și obiectivă a personalității condamnatului concret, cât și la prevenirea abuzului din partea instanțelor judecătorești.

Note:

¹ Codul penal al Republicii Moldova, nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 128-129, nr. 134.

² *A se vedea:* Ю.М. Ткачевский. *Освобождение от отбывания наказания.* – Москва: Юридическая литература, 1970, p. 84.

³ *A se vedea:* S. Botnaru, A. Șavga, M. Grama și colaboratorii. *Drept penal. Partea Generală.* – Chișinău: Cartier, 2005, p. 509.

⁴ *A se vedea:* Л. Иногамова-Хегай, Э. Казарян. *Основания и предпосылки применения условно-досрочного освобождения* // Уголовное право, 2003, nr. 4, p. 28.

⁵ *A se vedea:* *Курс уголовного права. Часть Общая.* Том 2: *Учение о наказании: Учебник для вузов / Под редакцией Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой.* – Москва: Зерцало, 1999, p. 223-224.

FOLOSIREA DOCUMENTULUI FALS ÎN CALITATE DE MIJLOC DE SĂVÂRȘIRE A INFRAȚIUNII: ASPECTE PRACTICE ȘI TEORETICE

Artur REȘETNICOV,
doctorand

Recenzent: *Sergiu BRÎNZĂ,*
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

It is researched the role of the false document as a mean of swindle, of causing material damage by swindle or abuse of trust, illegal take out of children from the country, human beings' trafficking, smuggling and other criminal actions. It is argued that in the case of all these criminal offenses, the false document appear to be a mean of doing criminal offenses and not as a material object of it. There are pointed out situations when the legislatives interpret incorrectly the role of the false document in the penal law. Because of it, there are recommended quality improvement of dispositions of the corresponding incrimination.

Într-o publicație anterioară am menționat că, de cele mai multe ori, printre documentele care se falsifică în vederea săvârșirii sustragerii sub formă de escrocherie se numără:

1) dările de seamă ale persoanelor responsabile materialmente (de exemplu, darea de seamă a casei, darea de seamă bănească, decontul de avans etc.), împreună cu toate documentele primare (factura, tabelul de salarizare, inventarul, borderoul de confruntare etc.);

2) registrele de evidență contabilă în care sunt reflectate operațiunile privind bunurile (borderoul de decontări, fișa evidenței de depozit, balanța de verificare etc.);

3) dările de seamă contabile (zilnice, lunare, trimestriale, semestriale, anuale).¹

În alte cazuri, în vederea săvârșirii sustragerii sub formă de escrocherie, se folosesc documente false de altă natură, având un caracter oficial sau neoficial.

Astfel, la 26.04.2006, Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției al Republicii Moldova a anunțat cercetarea unei tentative de însușire a 500 mln. \$, prin utilizarea unor scrisori oficiale de garanție false.² S-a stabilit că A.S., cetățean al Republicii Moldova, împreună și în urma înțelegerii prealabile cu L.D., cetățean al Lituaniei, pe parcursul anului 2005, având scopul obținerii unui profit ilegal, sub pretextul derulării unor proiecte investiționale internaționale, au falsificat 12 scrisori de garanție emise, chipurile, din numele Băncii Naționale a Moldovei, fiecare în sumă de 50 mln. \$, transmîndu-le altor persoane ca acestea să le valorifice, prezentându-le băncilor comerciale din unele state europene drept garanții pentru implementarea proiectelor sus-numite. Din cauze independente de voința făptuitorilor, infracțiunea nu a fost dusă până la capăt, fiind calificată inclusiv conform art. 27 și alin.(2) art. 195 C. pen. RM.³

Așadar, fapta a fost calificată ca tentativă la însușirea în proporții deosebit de mari, cu precizarea că escrocheria a constituit forma în care s-a realizat însușirea în proporții deosebit de mari în varianta de tentativă. De ce tentativă?

Deoarece a fost executată numai o parte a laturii obiective a escrocheriei: înșelăciunea, care reprezintă acțiunea adiacentă în cadrul faptei prejudiciabile de escrocherie. La concret, înșelăciunea a avut o formă scrisă, exprimându-se în folosirea unor scrisori de garanție false, emise ca și cum de către Banca Națională a Moldovei. Anume aceste documente false reprezintă mijlocul de săvârșire a infracțiunii. Cealaltă parte a laturii obiective a escrocheriei – sustragerea (formând acțiunea principală în cadrul faptei prejudiciabile de escrocherie) – nu s-a reușit a fi executată, din cauze independente de voința făptuitorilor.

Într-o speță din practica judiciară română, ca mijloc de săvârșire a infracțiunii apar centralizatoarele de facturi false. Astfel, S.N., în calitate de administrator al SC „E.E.S.” Năsăud, în perioadele aprilie-mai 1999 și mai-octombrie 2001 a achiziționat cupoane pentru agricultură sub prețul nominal și le-a decontat la bănci la valoarea nominală. În facturile prezentate de S.N. erau trecute date nereale cu privire la livrarea de îngrășăminte chimice și de semințe unor producători agricoli în schimbul cupoanelor. S-a stabilit că prejudiciul produs prin înșelăciune (art. 215 al Colului penal român din 1968⁴) este în valoare de 1105089050 lei românești. În conformitate cu legislația, sistemul de plată pe bază de cupoane valorice cu finanțare de la bugetul de stat a fost instituit în vederea procurării de materiale și servicii necesare lucrărilor agricole, cupoanele valorice acordându-se gratuit agriculturilor, cu condiția să fie folosite exclusiv pentru achitarea bunurilor și a serviciilor prevăzute în actele normative corespunzătoare. În speță, se constată că S.N. nu este agricultor, beneficiar de cupoane valorice, și nici nu a prestat în favoarea beneficiarilor acestor cupoane serviciile prevăzute de legislație, pentru a fi îndreptățit să le deconteze la instituțiile bancare abilitate și să încaseze de la bugetul de stat contravaloarea lor. S.N. a procurat cupoanele valorice de la intermediari și le-a decontat la agențiile bancare, prezentând în acest scop centralizatoare de facturi false, din care rezultă că ar fi fost vândute diverse

materiale agricultorilor cărora li se acordă gratuit aceste cupoane.⁵

Observăm că, în acest caz, înșelăciunea se referă la calitatea profesională a făptuitorului și la acțiunile pe care el le-ar fi săvârșit. A fost indusă în eroare o persoană, prin prezentarea ca adevărată a unei fapte mincinoase, în scopul de a obține pentru sine sau pentru altul un folos material injust și dacă s-a pricinuit o pagubă. Această faptă se încadrează în prevederile art. 215 „Înșelăciunea” al Codului penal român din 1968. Corespondentul proximal al acestei norme este art. 190 „Escrocheria” din Codul penal al Republicii Moldova. Luând în considerație mărimea prejudiciului, în condiții similare, s-ar fi impus aplicarea alin. (2) art. 195 C. pen. RM. De menționat că măsuri de finanțare în condiții avantajoase a agricultorilor sunt stabilite și în legislația Republicii Moldova (de exemplu, în: Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de utilizare a Fondului de susținere a complexului agro-industrial, nr. 818 din 26.04.1996⁶; Legea privind măsurile urgente de susținere a sectorului agrar, nr. 845 din 25.02.2000⁷ etc.). De aceea, nu se exclude ca documentele necesare obținerii unei asemenea finanțări, prevăzute de actele normative nominalizate, în cazul în care sunt falsificate, să fie ulterior folosite ca mijloc de săvârșire a infracțiunii de escrocherie.

Într-o altă speță, aparținând de practica judiciară din Federația Rusă, B. și alte persoane, care nu au fost identificate, au întâmpinat mașinile întreprinderii „S”, care transportau la adresa întreprinderii „E.” trei garnituri de utilaj „R.”. Acționând pe calea înșelăciunii, B. a semnat facturile de expediere a utilajului și a aplicat pe ele ștampila întreprinderii „E.”. După care, împreună cu participanții la infracțiune, a indicat conducătorilor auto locul de descărcare, erijându-se în reprezentant al întreprinderii „E.”. Ulterior, el a transportat utilajul specificat la un depozit al unei unități militare din regiunea Moscova, astfel intrând în posesia unor bunuri în valoare de 748800 rub. Ca urmare, B. a fost condamnat în baza lit. „6” alin. 3 art. 159 din Codul penal al Federației Ruse⁸, pentru escrocherie săvârșită în proporții mari.⁹

În cazul analizat, înșelăciunea verbală este însoțită de înșelăciunea în formă scrisă. În literatura de specialitate această ipoteză e descrisă de către G.N. Borzenkov.¹⁰ Ca mijloc de săvârșire a infracțiunii e folosită o factură falsă, un act justificativ privind vânzarea-cumpărarea utilajului, pe care făptuitorul nu avea dreptul să-l semneze și să-l ștampileze. De menționat că folosirea respectivului document fals s-a făcut prin concursul neintenționat al conducătorilor auto, care nu au remarcat falsul, deși puteau și trebuiau să-l remarce.

Nu este exclusă folosirea documentelor false în contextul escrocheriei săvârșite în sfera de asigurare. De exemplu, I. Botezatu relatează despre mărirea ilegală a cuantumului despăgubirii de asigurare, atunci când infracțiunea e comisă ca urmare a producerii cu adevărat a cazului asigurat: „Profitând de aceasta, asiguratul încearcă nu doar să-și recupereze daunele suferite, dar și să obțină de la asigurator mijloace bănești pentru reparația suplimentară sau înlocuirea părților automobilului ce nu au fost degradate în evenimentul, pentru înlăturarea consecințelor căruia s-a făcut asigurarea. Pentru aceasta,

asiguratul deteriorează intenționat părțile uzate ale automobilului (sistemul de iluminare nefuncțional, detaliile ruginite ale caroseriei etc.). În același scop, se poate „umfla” nota de plată privind reparația părților automobilului care a suferit deteriorare la producerea cazului asigurat”.¹¹

În același sens, L.V. Bâkodorova menționează despre: falsificarea producerii cazului asigurat pe calea înțelegerii cu lucrătorii medicali (în ipoteza asigurării vieții și sănătății persoanelor); falsificarea documentelor despre pierderea, distrugerea, deteriorarea mărfurilor (în cazul asigurării mărfurilor); încheierea contractului de asigurare după ce a avut loc accidentul rutier (în cazul asigurării automobilului) etc.¹²

De exemplu, într-o speță din practica judiciară română, R.F., pentru a încasa despăgubiri necuvenite, a declarat la poliția din V.N.V. și la filiala U. din Mangalia că accidentul rutier (care într-adevăr a avut loc) s-a produs la 15.02.2003, deși știa bine că el a avut loc la 10.02.2003. La 10.02.2003, R.F. a semnat polița de asigurare și a achitat taxele aferente. Dar, potrivit legii, protecția de asigurare începea după 3 zile, adică la 13.02.2003, motiv pentru care R.F. a schimbat abuziv data producerii accidentului, de la 10.02.2003 la 15.02.2003, pentru a putea ridica de la asigurator suma de 40 mln. lei românești, despăgubiri.¹³

Într-un caz similar, încheierea contractului de asigurare, după ce a avut loc accidentul rutier, a devenit posibilă datorită aportului reprezentanților autorităților.

Astfel, la 28.03.1999, automobilul condus de P.R. și M.C. a fost implicat într-un accident. La fața locului a sosit, între alții, I.I., căpitan la Serviciul Circulație al I.P.J. Călărași, urmând ca acesta să redacteze procesul-verbal privind evenimentul rutier. La câteva zile, P.N., cumnatul conducătoarei auto P.R., care a primit anterior accidentului o sumă de bani de la fratele său pentru a încheia o asigurare CASCO a automobilului, însă a neglijat să încheie asigurarea, i-a propus lui I.I. să întocmească procesul-verbal de constatare și producere a accidentului cu o dată ulterioară evenimentului, și anume: cu data de 3.04.1999. Aceasta pentru a putea încheia asigurarea CASCO anterior accidentului în scopul obținerii despăgubirilor de la asigurator. I.I. a fost de acord și i-a remis lui P.N. două formulare de declarații-tip, care, prin demersurile acestuia din urmă, au fost completate de P.R. și M.C., în sensul că accidentul a avut loc la 3.04.1999. Pe baza formularelor, I.I. a întocmit procesul-verbal de constatare și l-a înmănat lui P.N. Acesta din urmă a luat legătura cu societatea de asigurare S. și a încheiat contractul de asigurare la 29.03.1999, prin inducere în eroare a unui inspector de teren. Acestuia i s-a motivat imposibilitatea vizionării automobilului pentru constatarea stării tehnice, întrucât P.R. ar fi plecată cu acesta, dându-i asigurări că automobilul este în perfectă stare. La câteva zile, P.N. a informat societatea de asigurare despre producerea evenimentului rutier și a primit despăgubiri în sumă de 124 mln. lei românești.¹⁴

Astfel, se poate vedea că, în cele două situații, calificate conform art. 215 al Codului penal român din 1968, pentru a obține un folos material injust, se folosesc – ca documente false – polița de asigurare și/sau contractul de asigurare. Cât privește formularele de declarații-tip și procesul-verbal de constatare a accidentului, acestea au

fost falsificate nu pentru obținerea unui folos material injust, dar pentru a înlesni săvârșirea înșelăciunii. În această ordine de idei, prezintă relevanța opinia lui A.A. Pudovkin: „La moment, se face remarcabil nivelul înalt de instruire a infractorilor care săvârșesc ilegalități în sfera economică. Atunci când se săvârșește escrocheria, merită atenție pregătirea, săvârșirea și tănuirea acestei infracțiuni. Infractorii utilizează scheme combinate. Mai întâi, ei sustrag bunuri, după care realizează falsificarea documentelor. Schema poate evolua și în direcție inversă”.¹⁵ Parafrazând, mai întâi are loc escrocheria, după care e săvârșită folosirea unor documente oficiale false. Sau viceversa, ca în ipoteza examinată: mai întâi se folosesc documente oficiale false, după care folosirea unor documente false are loc în contextul infracțiunii de escrocherie. De aceea, în conjunctura legii penale autohtone, s-ar fi impus atestarea concursului real dintre escrocherie (art. 190 C. pen. RM) și folosirea unor documente oficiale false (art. 361 C. pen. RM).

Desigur, folosirea documentelor false se poate atesta nu doar în legătură cu escrocheria săvârșită în sfera de asigurare. Încheierea și executarea oricăror alte contracte poate presupune folosirea unor documente false. Deloc întâmplător, în teoria dreptului penal a început să fie utilizată noțiunea „dreptul penal al contractelor”.¹⁶ În această privință, este necesar a menționa că în pct. 15 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr. 23 din 28.06.2004, se arată că, alături de alte circumstanțe, intenția de a săvârși escrocheria este demonstrată prin „prezentarea, la încheierea tranzacției, a unor documente false”.¹⁷

Folosirea unui document fals, în calitate de mijloc de săvârșire a infracțiunii, este posibilă în cazul unei infracțiuni asemănătoare cu cea de escrocherie: cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere (art. 196 C. pen. RM). Pentru cauzarea de daune materiale prin înșelăciune documentară, este necesar ca făptuitorul să folosească documentul fals, prin al cărui intermediu induce în eroare, prezentându-l victimei infracțiunii, adică proprietarului care urmează să sufere daune materiale.

În context, V.A. Romanțov afirmă că trebuie deosebite două forme de înșelăciune în formă scrisă, realizată în ipoteza infracțiunii de cauzare de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere: 1) făptuitorul utilizează înșelăciunea în forma scrisă pentru a confirma personal anumite fapte (de exemplu, prezentând cereri, scrisori etc.); 2) făptuitorul folosește documente false, destinate a servi la certificarea faptelor având relevanță juridică. Ultima formă este caracteristică într-o mai mare măsură pentru infracțiunea analizată.¹⁸

Suntem de acord cu această opinie. Practic în aceeași configurație în care evoluează în cazul infracțiunii de escrocherie, documentele false pot evolua ca mijloc de săvârșire a infracțiunii prevăzute la art. 196 C. pen. RM. De exemplu, într-un caz, cu ajutorul legitimației de pensionar false, se poate obține injust pensia, ceea ce formează componenta de escrocherie (art. 190 C. pen. RM). Într-un alt caz, folosindu-se de o legitimație de pensionar falsă, făptuitorul poate beneficia injust de dreptul de călătorie gratuită în transportul urban de pasageri, ceea ce formează componenta de infracțiune prevăzută la art. 196 C. pen. RM.

Ca și în cazul escrocheriei, folosirea unui document fals se absoarbe de infracțiunea de cauzare de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere. În acest plan, demonstrează inconsecvență poziția exprimată în pct. 20 al Hotărârii Plenului Judecătoriai Supreme a URSS „Cu privire la practica judiciară în cauzele referitoare la sustragerea averii de stat sau obștești”, nr. 4 din 11.07.1972,¹⁹ conform căreia cauzarea de daune materiale, pe calea folosirii unor documente false, trebuie calificată nu doar conform normei cu privire la cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere, dar și conform normei cu privire la folosirea documentelor oficiale false. Nu susținem un asemenea punct de vedere. Or, el presupune tragerea de două ori la răspundere penală pentru aceeași faptă de folosire a documentelor false. Odată ce cauzarea de daune materiale a fost realizată datorită folosirii documentelor false, iar folosirea documentelor false nu a fost executată și într-un alt context, rezultă că folosirea documentelor false trebuie reținută o singură dată la calificare. Reieșind din prevederile art. 118 „Calificarea infracțiunilor în cazul concurenței dintre o parte și un întreg” din Codul penal, se impune calificarea numai conform art. 196 C. pen. RM, fără calificarea suplimentară potrivit art. 361 C. pen. RM.

În altă ordine de idei, trebuie de menționat că în dispoziția art. 207 C. pen. RM actele false sunt menționate ca mijloc de săvârșire a infracțiunii de scoatere ilegală a copiilor din țară.

În acest sens, în acord cu prevederile Legii privind actele de identitate din sistemul național de pașapoarte, nr. 273 din 9.11.1994²⁰, pot fi folosite următoarele acte pentru scoaterea copiilor din țară: pașaportul aparținând copilului cetățean al Republicii Moldova; pașaportul aparținând copilului apatrid; pașaportul părintelui copilului (cu excepția pașaportului de serviciu) în care se înscriu copiii titularului care nu au împlinit vârsta de 16 ani; documentul de călătorie al copilului refugiat; buletinul de identitate al copilului cetățean al Republicii Moldova (care se eliberează pentru întrebuițare inclusiv peste hotarele Republicii Moldova, în conformitate cu acordurile internaționale).

De asemenea, reieșind din prevederile Legii cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova, nr. 269 din 9.11.1994²¹, pentru scoaterea copiilor din țară, pot fi folosite următoarele acte: declarația legalizată notarial a reprezentantului legal al copilului care iese din Republica Moldova privind desemnarea însoțitorului acestui copil; consimțământul, exprimat prin declarație, al ambilor părinți ale căror semnături se legalizează notarial, pentru plecarea copilului să domicilieze în străinătate; consimțământul altor reprezentanți legali ai copilului (altor decât părinții), exprimat prin decizie a autorității tutelare, pentru plecarea copilului să domicilieze în străinătate; cererea reprezentantului legal al copilului, în temeiul căreia copilul poate beneficia de eliberarea pașaportului sau a documentului de călătorie pentru a ieși din Republica Moldova; consimțământul legalizat notarial al copilului având vârsta de la 10 la 18 ani, care pleacă să domicilieze în străinătate; cererea de ieșire și intrare în Republica Moldova; cererea de ieșire din Republica Moldova pentru domiciliere în altă

țară; invitația unui cetățean din altă țară pentru un copil din Republica Moldova de a vizita această altă țară.

Prezintă anumite afinități cazul folosirii documentelor oficiale false ca mijloc de săvârșire a infracțiunii de organizare a migrațiunii ilegale (art. 362¹ C. pen. RM). În acest registru, notăm că la lit. a) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM se consemnează organizarea, în scop de profit, a intrării și/sau șederii ilegale pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia, săvârșită inclusiv prin folosirea documentelor oficiale false.

Referindu-se la ipoteza dată, D. Zabulica arată că prin „folosirea de documente oficiale false” trebuie de înțeles utilizarea unor asemenea documente prin prezentarea lor la control la punctele de control ale frontierei de stat, dar și prezentarea unei persoane oficiale care supraveghează regimul și termenul de ședere pe teritoriul Republicii Moldova a cetățenilor străini și a apatrizilor.²²

Comparând prevederile art. 207 și ale art. 362¹ C. pen. RM, este de observat că există anumite deosebiri legate de tipul și conținutul documentelor oficiale false, folosite pentru săvârșirea celor două infracțiuni. Această deosebire sub anumite aspecte e condiționată de calitățile speciale ale victimelor celor două infracțiuni, precum și de specificul faptelor prejudiciabile corespunzătoare. De aceea, ca mijloc de săvârșire a infracțiunii prevăzute la art. 362¹ C. pen. RM pot evolua nu doar documentele oficiale, supuse falsificării, specificate în Legea privind actele de identitate din sistemul național de pașapoarte și în Legea cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova. Ca mijloc de săvârșire a infracțiunii amintite pot să apară și documentele oficiale, supuse falsificării, menționate în Legea cu privire la migrațiune, nr. 1518 din 6.12.2002 (de exemplu, adeverința de immigrant, permisul de ședere, confirmarea de repatriere etc.)²³, precum și în alte acte normative care reglementează intrarea și/sau șederea pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia.

Într-o speță, în martie 2006, în Chișinău, G.A., împreună cu U.O. și alte persoane, care au rămas neidentificate, au organizat în scop de profit migrațiunea ilegală în spațiul Schengen a lui Ș.E., de la care au însușit 3200 €. Făptuitorii au confecționat și i-au vândut un pașaport ucrainean pe numele lui D.O., care s-a dovedit a fi falsificat, conform raportului de constatare tehnico-criminalistică. În legătură cu acest caz, la 2.01.2007, de către colaboratorii Centrului pentru Combaterea Traficului de Persoane a fost pornită o cauză penală în conformitate cu prevederile lit. c) alin. (2) art. 362¹ C. pen. RM, adică pentru organizarea migrațiunii ilegale, săvârșită de două sau mai multe persoane.²⁴

Într-o altă speță, aceeași calificare este reținută în privința organizării migrațiunii ilegale, săvârșite de două sau mai multe persoane, infracțiune având ca mijloc de săvârșire a infracțiunii un pașaport fals, de această dată românesc. În fapt, la 21.02.2007, de către colaboratorii Centrului pentru Combaterea Traficului de Persoane, sub conducerea Procuraturii Anticorupție, a fost reținut M.I., care a transmis 300 € reprezentantului Serviciului Grăniceri, pentru ca acesta să faciliteze trecerea peste frontiera de stat a unei persoane, în baza pașaportului falsificat.²⁵ De menționat că în acest caz, din cauze

independente de voința făptuitorului, nu s-a reușit folosirea documentului oficial fals. Cu toate acestea, infracțiunea trebuie considerată consumată, deoarece latura obiectivă este întregită din momentul organizării intrării și/sau șederii pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia. Este suficient ca această activitate de organizare să fie însoțită chiar și de o singură acțiune din rândul modalităților normative enumerate la lit. a)-c) alin. (1) art. 362¹ C. pen. RM, aceste modalități având un caracter alternativ. În speță, se poate atesta confecționarea, deținerea și, probabil, vânzarea documentului oficial fals. Nu și-a găsit realizare folosirea documentului oficial fals. Cu alte cuvinte, mijlocul de săvârșire a infracțiunii a fost confecționat, deținut și, probabil, vândut. Dar nu și folosit pentru intrarea și/sau șederea ilegală pe teritoriul unui stat a persoanei care nu este cetățean sau rezident al acestuia.

În alt context, în principiu, nu se exclude folosirea unui document fals, ca mijloc de săvârșire a infracțiunii, în legătură cu săvârșirea traficului de ființe umane (art. 165 C. pen. RM). În legătură cu aceasta, este de notat că la lit. b) alin. (1) art. 165 C. pen. RM, printre modalitățile normative alternative ale acțiunii adiacente, e specificată înșelăciunea.

Potrivit pct. 5.7 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii”, nr. 37 din 22.11.2004, „înșelăciunea constă în inducerea în eroare și păgubirea unei persoane prin prezentarea drept adevărate a unor fapte mincinoase sau inversate în scopul de a obține pentru sine sau pentru altcineva realizarea traficului de persoane. Înșelăciunea ca metodă de săvârșire a infracțiunii se poate manifesta atât prin acțiuni active, care constau în comunicarea informațiilor false despre anumite circumstanțe sau fapte, cât și prin inacțiuni care rezidă în ascunderea, tănuirea circumstanțelor sau faptelor reale (de exemplu, false promisiuni pentru un loc de muncă legal, tănuirea condițiilor adevărate în care victima va fi forțată să muncească etc.)”²⁶

Astfel, putem admite că folosirea unui document fals evoluează ca modalitate faptică a înșelăciunii atunci când înșelăciunea e realizată în vederea recrutării, transportării, transferului, adăpostirii sau primirii unei persoane, cu sau fără consimțământul acesteia, în scop de exploatare sexuală comercială sau necomercială, prin muncă sau servicii forțate, în sclavie sau în condiții similare sclaviei, de folosire în conflicte armate sau în activități criminale, de prelevare a organelor sau țesuturilor pentru transplantare. De exemplu, documentul fals apare ca mijloc de săvârșire a traficului de ființe umane când, pentru a convinge victima să accepte propunerea de recrutare, făptuitorul îi prezintă documente în care se denaturează informația despre activitatea pentru care e recrutată victima: gradul de decență și de legalitate; mărimea retribuției; condițiile de lucru; durata activității etc. *In brevi*, trebuie să constatăm că dacă aceste informații din documentele false ar fi fost prezentate fără a fi denaturate, nu ar fi fost posibilă recrutarea victimei.

Pe cale de consecință, nu este necesară calificarea suplimentară conform art. 361 C. pen. RM (pentru folosirea unui document oficial fals) atunci când

înșelăciunea, realizată în contextul traficului de ființe umane (art. 165 C. pen. RM), se concretizează în folosirea unui document oficial fals.

Nu același lucru se poate atesta în cazul traficului de copii (art. 206 C. pen. RM). În cazul acestei infracțiuni, înșelăciunea nu este indicată printre procedeele de influențare asupra victimei. Din această cauză, prezentarea victimei a unui document oficial fals, pentru a o convinge să accepte propunerea de recrutare, trebuie calificată suplimentar conform art. 361 C. pen. RM.

Cazurile de această natură se deosebesc calitativ de acele în care victima traficului de ființe umane sau victima traficului de copii folosește un document oficial fals, pentru a putea trece în baza acestuia frontiera de stat ori pentru alte scopuri. De exemplu, la 15.05.2007, Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție a condamnat-o pe B.E. potrivit alin. (1) art. 206 C. pen. RM. În fapt, aceasta, în august 2002, aflându-se în or. Leova, a recrutat o minoră având vârsta de 16 ani, pentru practicarea prostituției. Perfectându-i un pașaport fals, în scopul obținerii de profit de pe urma traficării minorei în Turcia, la 4.10.2002, a condus-o la Aeroportul Chișinău, pentru a o trimite în Turcia.²⁷ În conformitate cu alin. (4) art. 165 și alin. (4) art. 206 C. pen. RM, victima traficului de ființe umane, ca și victima traficului de copii, sunt absolvite de răspundere penală pentru infracțiunile săvârșite de ele în legătură cu această calitate procesuală. Cu siguranță, această clauză de liberare de răspundere penală se referă și la folosirea de către victimă a unui document fals, inclusiv la trecerea frontierei de stat a Republicii Moldova (concluzie care rezultă și din dispoziția alin. (4) art. 362 C. pen. RM).

Totuși, ținem preciz că, în ipoteza trecerii ilegale a frontierei de stat presupunând folosirea de către făptuitor a unui document oficial fals (în primul rând, a unui pașaport fals), un asemenea document va evolua nu ca mijloc de săvârșire a infracțiunii, dar ca obiect material al infracțiunii. În ipoteza trecerii ilegale a frontierei de stat, documentul oficial fals e folosit nu ca factor de influențare. Or, nu există nici o altă entitate materială care să evolueze ca element corelativ în raportul „factor de influențare – obiect al influențării”. De asemenea, infracțiunea de trecere ilegală a frontierei de stat nu are nici victimă. În aceste condiții, folosind documentul oficial fals, făptuitorul exercită nemijlocit influențarea infracțională, deci fără a se servi de vreun mijloc de săvârșire a infracțiunii. În concluzie, în ipoteza conturată, documentul oficial fals este folosit ca obiect material al infracțiunii, nu ca mijloc de săvârșire a infracțiunii.

În contextul infracțiunii de contrabandă (art. 248 C. pen. RM), documentele false apar ca mijloc de săvârșire a acestei fapte infracționale. La concret, aceasta se atestă în cazul trecerii peste frontiera vamală a Republicii Moldova a entităților materiale, prevăzute la alin. (1)-(3) art. 248 C. pen. RM, cu folosirea frauduloasă a documentelor. Or, una dintre modalitățile faptice ale folosirii frauduloase a documentelor este tocmai utilizarea documentelor false în calitate de mijloc de săvârșire a contrabandei.

Dar infracțiunea de contrabandă poate fi săvârșită nu doar prin folosirea frauduloasă a documentelor. Ca metodă de săvârșire a acestei infracțiuni poate să apară și declararea neautentică în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei. Reiterăm punctul

de vedere conform căruia „documentele vamale sau alte documente de trecere a frontierei, supuse falsificării, au rolul de produs al infracțiunii de contrabandă”.²⁸ Aceasta dacă luăm în considerație doar ceea ce este prevăzut expres în art. 248 C. pen. RM. Însă, este lesne a ne da seama că declararea neautentică în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei este doar prima etapă a activității infracționale desfășurate în contextul reliefat. Inevitabil, trebuie să-i urmeze cea de-a doua etapă, cuprinsă de aceeași intenție infracțională. Și anume, folosirea (exprimată în prezentare) a documentelor vamale sau a altor documente de trecere a frontierei, care au fost supuse falsificării. Numai astfel făptuitorul își poate realiza scopul de trecere peste frontiera vamală a Republicii Moldova a entităților materiale specificate la alin. (1)-(3) art. 248 C. pen. RM.

Rezultă că, dacă contrabanda presupune declararea neautentică în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei, atunci documentele date, supuse falsificării, îndeplinesc rolul de: 1) produs al infracțiunii, la prima etapă a activității infracționale; 2) mijloc de săvârșire a infracțiunii, la cea de-a doua etapă a activității infracționale.

O asemenea situație atipică se mai atestă și în cazul altor infracțiuni (de exemplu, în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 244, 353, 355, 372 etc. din Codul penal). Atipicitatea constă în aceea că, nemeritat, în dispoziția de incriminare, se evidențiază prima etapă a activității infracționale: includerea în documentele contabile, fiscale sau financiare a unor date vădit denaturate privind veniturile sau cheltuielile (art. 244 C. pen. RM); falsificarea documentelor (art. 353, 355, 372 C. pen. RM). Considerăm că, în vederea unei adecvări, accentul trebuie deplasat pe cea de-a doua etapă a activității infracționale, implicând folosirea documentelor false corespunzătoare. Numai astfel latura obiectivă se poate întregi. Și numai astfel, prin desemnarea corectă a întinderii faptei prejudiciabile, poate fi identificat cu exactitate scopul urmărit de către făptuitor. Apropo, supoziția noastră o confirmă formula „prin falsificarea documentelor sau prin altă înșelăciune” (sublinierea ne aparține – *n.a.*) utilizată la lit. d) alin. (2) art. 355 și la alin. (1) art. 372 C. pen. RM. Dar, falsificarea documentelor nu este o modalitate a înșelăciunii. În realitate, folosirea documentelor false reprezintă o modalitate a înșelăciunii. Iar la momentul falsificării documentelor încă nu este înșelată nici o persoană.

Or, cum ar fi posibilă consumarea contrabandei, dacă făptuitorul s-ar limita la declararea neautentică în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei? Ce atunci se petrece în porțiunea de timp începând cu această declarare neautentică până la consumarea infracțiunii de contrabandă? Căci declarația vamală, alte documente vamale sau alte documente de trecere a frontierei mai trebuie și depuse către factorul decident vamal, pentru a deveni posibilă trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova a entităților materiale corespunzătoare. Nu este exclus că, după ce în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei au fost introduse informații false, făptuitorul să renunțe să ducă până la capăt infracțiunea de contrabandă (de exemplu, distrugând documentele în care s-a operat declararea neautentică). Putem astfel remarca că

formulările nereușite din dispozițiile art. 244, 248, 353, 355, 372 etc. din Codul penal compromit posibilitatea liberării de răspundere penală în legătură cu renunțarea de bunăvoie la săvârșirea infracțiunilor corespunzătoare, posibilitate prevăzută la art. 56 C. pen. RM.

În concluzie, soluția de depășire a situației conturate o vedem în următoarele: în dispozițiile de incriminare corespunzătoare să fie specificată nu prima etapă a activității infracționale, dar cea de-a doua. Astfel, în contextul art. 248 C. pen. RM, sintagma „sau declararea în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei” devine inutilă. Ea trebuie exclusă. Pentru că există sintagma „cu folosirea frauduloasă a documentelor”, desemnând tocmai cea de-a doua etapă a activității infracționale despre care am menționat. În aceste condiții – chiar dacă contrabanda (implicând folosirea frauduloasă a documentelor) va fi precedată de declararea neautentică, de către aceeași persoană, în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei – această activitate precedentă se va califica conform art. 361 C. pen. RM. Deci, va exista un concurs real dintre infracțiunile prevăzute la art. 248 și la art. 361 C. pen. RM. Așadar, în eventualitatea modificării art. 248 C. pen. RM, în varianta pe care am recomandat-o, ordinea de drept va fi apărută nu mai puțin eficient. În același timp, va spori calitatea legii penale.

Într-o manieră similară, propunem efectuarea modificărilor în alte articole: la art. 244 C. pen. RM, locuțiunea „prin includerea în documentele contabile, fiscale sau financiare a unor date vădit denaturate privind veniturile sau cheltuielile” să se substituie cu locuțiunea „prin folosirea documentelor contabile, fiscale sau financiare conținând date vădit denaturate privind veniturile sau cheltuielile”; la art. 353, 355 și 372 C. pen. RM, expresia „prin falsificarea documentelor” să fie substituită cu expresia „prin folosirea documentelor false”.

În acest fel, se va reveni la tipicitate. În sensul că, în cadrul aceleiași infracțiuni, documentul va îndeplini un singur rol – sau de obiect material al infracțiunii, sau de produs al infracțiunii, sau de mijloc de săvârșire a infracțiunii – nu două sau mai multe astfel de roluri care se succed, în funcție de etapa infracțională.

Să vedem, în cele ce urmează, cum documentele false sunt folosite în procesul de săvârșire a infracțiunii de contrabandă, prin prisma unor exemple din practica judiciară.

Astfel, conform unei spețe din practica judiciară a Federației Ruse, în perioada 1.01.1997-4.09.1997, M. a asigurat trecerea ilegală peste frontiera vamală a 132 de mașini încărcate cu produse de carne, în valoare totală de 24383055622 ruble. În rezultatul declarării neautentice, statului i-a fost cauzat un prejudiciu în mărime de 3963192992 ruble. În scopul camuflării caracterului ilegal al introducerii în Federația Rusă a produselor de carne, M., utilizând ștampilele (anterior procurate de el) aparținând unor diverse instituții de control veterinar, le-a aplicat pe imprimantele adeverințelor veterinare. După aceasta, făptuitorul transmitea aceste adeverințe altor persoane, în vederea perfectării vamale fără piedici a introducerii în țară a produselor de carne. În total, au fost confecționate 76 adeverințe veterinare false. Instanța

de fond l-a condamnat pe M. conform alin. 4 art. 188 din Codul penal al Federației Ruse (adică, pentru contrabandă săvârșită de un grup criminal organizat presupunând declararea neautentică), precum și alin. 2 art. 327 din Codul penal al Federației Ruse (adică, pentru falsificarea documentelor oficiale, săvârșită repetat).²⁹

Așadar, în primul rând, documentele false apar în contextul contrabandei presupunând declararea neautentică. Adică, documentele vamale sau alte documente de trecere a frontierei, care au fost supuse falsificării, evoluează ca produs al infracțiunii de contrabandă (dar și ca mijloc de săvârșire a acestei infracțiuni, la etapa ei următoare, în contextul realizării aceleiași intenții infracționale). Alte documente false – adeverințele vamale false – apar ca produs al unei alte infracțiuni ce intră în concurs cu infracțiunea de contrabandă. Se are în vedere infracțiunea prevăzută la alin. 2 art. 327 din Codul penal al Federației Ruse.

Totuși, considerăm incompletă calificarea efectuată de instanța de fond. Urma să fie reținută la calificare și infracțiunea de folosire a documentului vădit fals, prevăzută la alin. 3 art. 327 din Codul penal al Federației Ruse. Doar în lipsa folosirii adeverințelor veterinare false ar fi fost imposibilă săvârșirea ulterioară a contrabandei. Numai falsificarea acestor adeverințe nu ar fi fost suficientă în vederea săvârșirii contrabandei.

De asemenea, ca mijloace de săvârșire a contrabandei apar documentele false amintite în contextul unor spețe din practica judiciară ucraineană, vizând cazurile de contrabandă atestate la frontiera vamală dintre Ucraina și Republica Moldova. Astfel, într-o speță, Judecătoria raională Kotovsk a regiunii Odesa l-a condamnat pe K. pentru contrabandă, implicând tănuirea de controlul vamal a fierului uzat în valoare de 84 mii de grivne, pe calea folosirii unor documente conținând date false.³⁰ Într-un alt caz, Judecătoria raională Belgorod-Dnestrovsk a regiunii Odesa l-a condamnat pe L. pentru trecerea ilegală peste frontiera vamală a autocarului „Setra”, în valoare de 125 mii de grivne, cu tănuirea de controlul vamal, pe calea folosirii unor documente conținând date false.³¹

De menționat că în art. 201 „Contrabandă” din Codul penal al Ucrainei nu există o formulă de tipul „cu folosirea frauduloasă a documentelor”. Cu toate acestea, folosirea unor documente false este tratată ca modalitate faptică a infracțiunii de contrabandă, așa cum rezultă din spețele prezentate mai sus. Iar documentele false sunt privite ca mijloace de săvârșire a infracțiunii de contrabandă.

Deși în spețele din practica judiciară ucraineană nu e specificat care anume document fals e utilizat pentru săvârșirea contrabandei, pe baza unor alte exemple putem vedea că pașaportul tehnic fals se poate întrebuița la săvârșirea infracțiunii de contrabandă având ca obiect material mijloacele de transport.

Astfel, în Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1ca-91/03 se consideră contrabandă neconsumată, în proporții mari, cu folosirea frauduloasă a documentelor, faptele lui M.S. și B.A., care și-au procurat în Polonia automobile și care, ajungând la postul vamal Briceni, la trecerea frontierei vamale au prezentat pașapoartele tehnice false cu

numerele CFB-255 și CBM-948, precum că automobilele sunt înregistrate în Republica Moldova.³²

Într-un alt caz, Judecătoria raională Novoselița a regiunii Cernăuți l-a condamnat pe T. pentru contrabandă, tentativă de contrabandă și folosirea de documente false. În fapt, T., folosind un pașaport tehnic fals, a introdus pe teritoriul Ucrainei din Polonia un automobil. La postul vamal Mămăliga (raionul Kelmenet, regiunea Cernăuți), după efectuarea controlului vamal, T. a fost reținut de lucrătorii vamali.³³

La săvârșirea contrabandei, ca mijloace de săvârșire a infracțiunii pot fi folosite și alte documente false: carnetul TIR și scrisoarea de trăsură pentru mărfuri³⁴; declarația vamală pentru mărfuri³⁵ etc.

Nu putem încheia analiza cazurilor de folosire a documentelor false ca mijloace de săvârșire a diverselor infracțiuni fără a formula următoarea **concluzie**: documentul fals apare ca mijloc de săvârșire a infracțiunilor prevăzute la art. 165, 190, 207, 244, 248, 353, 355, 362¹, 372 C. pen. RM. În toate aceste cazuri, făptuitorul influențează nu direct asupra obiectului influențării infracționale. El se servește de documentul fals la săvârșirea infracțiunilor corespunzătoare în calitate de factor de influențare. În acest scop, documentul fals „e pus în funcțiune” de către făptuitor, după care procesul de influențare asupra obiectului influențării are loc în afara controlului conștient-volitiv al făptuitorului. În toate asemenea cazuri, folosirea documentului fals reprezintă nu un scop în sine. Făptuitorul nu pur și simplu exploatează calitățile utile (pentru el) ale documentului fals. El îl folosește pentru a-și înlesni: recrutarea unei persoane; sustragerea unor bunuri; scoaterea unui copil din țară; neachitarea impozitului; trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova a unor entități materiale; eschivarea de la serviciul militar în termen, de la pregătirea militară obligatorie sau de la concentrările rezerviștilor; eschivarea sau refuzul de a îndeplini obligațiile serviciului de alternativă; organizarea migrației ilegale. Așadar, în toate cazurile reliefate, documentul fals apare tocmai în postura de mijloc de săvârșire a infracțiunii, nu în cea de obiect material sau de produs al infracțiunii. Aceasta deoarece mijlocul de săvârșire a infracțiunii (spre deosebire de obiectul material al infracțiunii) nu poate fi supus influențării din partea făptuitorului. Cu toate acestea, nu pot fi excluse situațiile atipice, când, în contextul aceleiași infracțiuni, dar la diferite etape ale ei, documentul fals apare mai întâi ca produs al infracțiunii, iar apoi ca mijloc de săvârșire a infracțiunii (de exemplu, în cazul faptelor infracționale prevăzute la art. 244, 248, 353, 355, 372 C. pen. RM). Totuși, subliniem că, în astfel de situații, documentul fals nu acumulează concomitent calitatea de produs al infracțiunii și cea de mijloc de săvârșire a infracțiunii. Aceste calități sunt nu contemporane, dar succesive. Or, mai întâi documentul fals trebuie să apară ca urmare a falsificării, pentru ca ulterior să poată fi folosit ca mijloc de săvârșire a infracțiunii.

Note:

¹ A se vedea: A. Reșetnicov, *Folosirea documentelor false la săvârșirea infracțiunii de escrocherie* // Revista Națională de Drept, 2007, nr. 5, p. 30-33.

² CCEEC a curmat o tentativă de însușire a jumătate de miliard de dolari SUA (4/26/2006) // www.cceec.gov.md

³ Procuratura Generală a Republicii Moldova. Comunicat de presă // www.procuratura.md/md/news/1211/1/2190/

⁴ Buletinul Oficial, 1968, nr. 79-79bis.

⁵ Înalta Curte de Casație și Justiție, secția penală, decizia nr. 5418 din 22.10.2004 // www.scj.ro/SP%20rezumate%202004/SP%2054418%202004.htm

⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr. 31.

⁷ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 27-28.

⁸ Уголовный кодекс Российской Федерации. – Москва: Проспект, 1999.

⁹ Постановление президиума Московского городского суда от 12 августа 2004 г. (извлечение) // www.svrf.ru/printpage.php?id=2735

¹⁰ A se vedea: Г.Н. Борзенков. *Ответственность за мошенничество*. – Москва: Юридическая литература, 1971, p. 164.

¹¹ I. Botezatu. *Escrocheria săvârșită în sfera de asigurare* // Revista științifică a USM „Studia Universitatis”. Seria „Științe sociale”, 2007, nr. 3, p. 108-111.

¹² A se vedea: Л.В. Быкодорова. *Мошеннические действия, совершаемые на различных этапах договора страхования* // Вестник СевКавГТУ. Серия «Право», 2004, nr. 1(6), p. 22-32.

¹³ Înalta Curte de Casație și Justiție, secția penală, decizia nr. 992 din 19.02.2004 // www.iccj.ro/cautare.php?id=14679

¹⁴ Înalta Curte de Casație și Justiție, secția penală, decizia nr. 5049 din 6.09.2006 // www.scj.ro/SP%20rezumate%202006/SP%205049%202006.htm

¹⁵ А.А. Пудовкин. *Уголовно-правовые и криминологические особенности мошенничества: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. – Санкт-Петербург, 2007, p. 10.

¹⁶ A se vedea: S. Brînză. *Dreptul penal al contractelor – o provocare pentru sistemul de drept* // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe sociumanistice”. Vol. I. – Chișinău: CEP USM, 2004, p. 166-175.

¹⁷ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr. 23 din 28.06.2004 // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr. 8, p. 5-11.

¹⁸ A se vedea: В.А. Романцов. *Уголовная ответственность за причинение имущественного ущерба путем обмана или злоупотребления доверием (уголовно-правовые вопросы)*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Санкт-Петербург, 1997, p. 16.

¹⁹ Постановление Пленума Верховного Суда СССР от 11 июля 1972 г., №4 «О судебной практике по делам о хищениях государственного и общественного имущества» // Социалистическая законность, 1972, nr. 10, p. 13-19.

²⁰ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 9.

²¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 6.

²² A se vedea: D. Zăbulica. *Latura obiectivă a organizării migrațiilor ilegale: conținut și caracterizare* // Probleme de politică penală în domeniul prevenirii și combaterii traficului de ființe umane și a migrațiilor ilegale. Seminar științific studentesc interuniversitar (15.11.2006). – Chișinău, 2006, p. 99-106.

²³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 1-2.

²⁴ Perfectarea pașaportului fals ucrainean. Notă informativă privind informația Centrului pentru Combaterea Traficului de Persoane în perioada lunii ianuarie 2007 // www.mai.gov.md/trafic_ro/cpctp_ian_2006/

²⁵ Notă informativă privind informația Centrului pentru Combaterea Traficului de Persoane în perioada lunii februarie 2007 // www.mai.gov.md/trafic_ro/cpctp_feb_2007/

²⁶ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii”, nr. 37 din 22.11.2004 // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr. 8, p. 4-6.

²⁷ Procuratura Generală a Republicii Moldova. Comunicat de presă // www.procuratura.md/md/news/1211/1/2111/

²⁸ A. Reșetnicov. *Falsificarea documentelor. Definiția noțiunii de document* // Revista Națională de Drept, 2007, nr. 4, p. 36-39.

²⁹ Нарушение кассационной инстанцией требований ст. 351 УПК РСФСР обоснованно признано существенным, влекущим отмену кассационного определения (извлечение) // www.vsrfr.ru/print_page.php?id=2156

³⁰ Судова практика по розгляду кримінальних справ та справ про адміністративні правонарушення, вчинені на кордоні з Республікою Молдова // www.scourt.gov.ua

³¹ *Ibidem*.

³² Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție Nr.1ca-91/03 // A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi și alții. *Codul penal comentat și adnotat*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 399.

³³ Судова практика по розгляду кримінальних справ та справ про адміністративні правонарушення, вчинені на кордоні з Республікою Молдова // www.scourt.gov.ua

³⁴ Пособничество в уклонении от уплаты таможенных платежей в крупном размере необоснованно квалифицировано как покушение на нарушение таможенного законодательства Российской Федерации (извлечение) // www.vsrfr.ru/print_page.php?id=3572

³⁵ Покушение на незаконное перемещение в крупных размерах товаров через таможенную границу обоснованно квалифицировано судом по ст. 15 и ч. 1 ст. 169 УК РСФСР (извлечение) // www.vsrfr.ru/print_page.php?id=3479

INSTITUȚIA DE REABILITARE A PERSOANEI ÎN PROCESUL PENAL AL UNOR STATE DIN SPAȚIUL CSI

Liuba BRÎNZĂ,
doctorand

Recenzent: **Dumitru ROMAN**,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

The institution of rehabilitation of the person in the penal trial of some states from the Commonwealth of the Independent States is analyzed in the present article. The stipulations from the Procedural Penal Code of Belarus Republic, Kazakhstan Republic, and the Ukraine are brought into discussion. The similarities and differences between the legislature referring to the mentioned institution of Moldova and other countries of the Commonwealth of the Independent States are underlined.

Codul de procedură penală al Republicii Belarus¹ (în continuare – C. proc. pen. RB) a fost adoptat de către Camera reprezentanților la 24.06.1999 și aprobat de Consiliul Republicii la 30.06.1999.

Capitolul 49 al acestui act legislativ este consacrat procedurii de reparare a prejudiciului cauzat persoanei fizice sau juridice prin acțiunile ilicite ale organului care duce procesul penal. Acest capitol este similar, în multe privințe, cu Capitolul VII din Titlul III al Părții Speciale a Codului de procedură penală a Republicii Moldova. Totuși, datorită volumului comparativ mai mare (nouă articole, față de doar două din capitolul corespunzător din legislația autohtonă) el reușește să îndeplinească rolul pe care în țara noastră îl joacă Legea.

Așadar, în Capitolul 49 al legii procesual penale bielorusă sunt concentrate numai normele care vizează efectele reabilitării. Celelalte norme în materie sunt dispersate în alte capitole, amintind despre situația similară din Codul de procedură penală al Republicii Moldova.

Conform alin. 1 art. 7 C. proc. pen. RB, ordinea procesuală în cauzele penale, stabilită de Codul de procedură penală, este chemată să asigure legalitatea și ordinea de drept, prevenirea infracțiunilor, apărarea împotriva învinuirii sau condamnării ilegale, limitării ilegale a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului, iar în cazul învinuirii sau condamnării unui nevinovat – reabilitării imediate și depline a acestuia, reparării prejudiciului fizic, patrimonial și moral ce i-au fost cauzate, precum și restabilirii drepturilor lui de muncă, de asistență socială, locative etc.

Așadar, scopul procesului penal este practic același atât în Republica Moldova, cât și în Republica Belarus. Totuși, provoacă reticență utilizarea separată de către legiuitorul bielorus a conceptelor „reabilitare”, „repararea prejudiciului fizic, patrimonial și moral” și „restabilirea drepturilor de muncă, de asistență socială, locative etc.”. De aici se poate crea impresia că, în legislația bielorusă, noțiunea de reabilitare este redusă la temeiurile reabilitării. Or, de exemplu, conform pct. 1) alin. 1 art. 494 C. proc. pen. RB,

dreptul la repararea prejudiciului fizic, patrimonial și moral îl are învinuitul care a fost achitat de instanța judecătorească. Însă, potrivit alin. 2 art. 358 din același act legislativ, achitarea persoanei duce la reabilitarea ei deplină. Deci, nu se pune semnul egalității între reabilitarea și temeiurile reabilitării. Cu atât mai confuză pare corelarea dintre diferitele componente care constituie, în legea procesual penală bielorusă, aparatul noțional al instituției de reabilitare.

Ca temei al reabilitării persoanei în procesul penal bielorus apare nu numai achitarea. De asemenea, reabilitarea poate fi determinată de încetarea urmăririi penale a bănuțului sau învinuitului în baza următoarelor temeiuri:

- 1) fapta nu este prevăzută de legea penală ca infracțiune;
- 2) fapta nu întrunește elementele infracțiunii;
- 3) față de persoană s-a pronunțat o sentință, devenită definitivă, în baza aceleiași învinuiri, sau încheierea instanței de judecată de încetare a procesului penal în același temei;
- 4) față de persoană s-a pronunțat o ordonanță neanulată de încetare a procesului penal, în baza aceleiași învinuiri, sau o ordonanță de refuz de pornire a procesului penal.

Analizând art. 358 C. proc. pen. RB „Temeiurile de pronunțare a sentinței de achitare”, putem observa că primele două temeiuri de achitare repetă conținutul celor menționate mai sus la pct. 1) și 2). În același timp, alte două temeiuri de achitare rezidă în următoarele:

- nu este dovedită participarea învinuitului la săvârșirea infracțiunii;
- a intrat în vigoare o nouă lege care înlătură caracterul infracțional al faptei.

Putem remarca faptul că legea procesual penală bielorusă nu prevede ca temei de reabilitare absența faptului infracțional.

În opoziție, în legislația noastră este prevăzut un asemenea temei de reabilitare. Și el nu poate fi confundat cu alte două temeiuri: „fapta nu este prevăzută de legea penală” (pct. 2) art. 275 C. proc. pen. RM) și „fapta nu

întrunește elementele infracțiunii” (pct. 3) art. 275 C. proc. pen. RM). Aceasta deoarece „delimitarea acestui temei de cele menționate la pct. 2 (și 3) art. 275 C. proc. pen. RM este importantă prin faptul că în cazurile cele din urmă nu se exclud alte feluri de răspundere juridică decât cea penală”.² Atunci când nu există faptul infracțiunii, nu există nici faptul delictului civil, al contravenției administrative, al abaterii disciplinare etc. Deci, se exclude răspunderea penală, ca și răspunderea juridică de oricare alt tip. O asemenea situație nu se atestă atunci când fapta nu este prevăzută de legea penală (dar poate fi prevăzută de alte legi) sau fapta nu întrunește elementele infracțiunii (dar le poate întruni pe cele ale unei fapte ilicite nepenale).

Considerăm că este de prisos temeiul „în cazul intrării în vigoare a unei noi legi care înlătură caracterul infracțional al faptei” din art. 358 C. proc. pen. RB. Acest temei de achitare este nu altceva decât un caz particular al unui alt temei de achitare – „fapta nu este prevăzută de legea penală ca infracțiune”.

De menționat că printre circumstanțele care exclud urmărirea penală, enumerate la art. 275 C. proc. pen. RM, sunt specificate și următoarele două:

– în privința unei persoane există o hotărâre judecătorească definitivă în legătură cu aceeași acuzație sau prin care s-a constatat imposibilitatea urmăririi penale pe aceleași temeiuri (pct. 7));

– în privința unei persoane există o hotărâre neanulată de neîncepere a urmăririi penale sau de încetare a urmăririi penale pe aceleași acuzații.

Însă, legiuitorul nostru nu recunoaște aceste temeiuri ca fiind reabilitante. Oarecum surprinzător, legiuitorul bielorus recunoaște pentru temeiurile date calitatea de a fi temeiuri reabilitante. Or, este o axiomă că doar nevinovăția persoanei poate determina reabilitarea ei, iar reabilitarea persoanei confirmă nevinovăția ei.

O hotărâre judecătorească în legătură cu aceeași acuzație poate fi și una de condamnare, deci care confirmă vinovăția persoanei. Așa cum o poate confirma (sau nu o poate infirma) hotărârea judecătorească prin care s-a constatat imposibilitatea urmăririi penale pe aceleași temeiuri, sau hotărârea neanulată de neîncepere a urmăririi penale, sau hotărârea neanulată de încetare a urmăririi penale pe aceleași acuzații. În contextul juridic al Republicii Moldova, ar fi de neconceput ca în asemenea circumstanțe persoana să poată beneficia de dreptul de reabilitare.

Așa cum rezultă din pct. 18) art. 41 și din pct. 29) art. 43 C. proc. pen. RB, bănuitul și învinuitul au dreptul la reabilitare. De notat că, în acord cu alin. 3 art. 42 din legea procesual penală bielorusă, calitatea de învinuit durează până la încetarea urmăririi penale sau până la condamnarea ori achitarea persoanei. În contrast, potrivit alin. (2) art. 65 C. proc. pen. RM, învinuitul în privința căruia cauza a fost trimisă în judecată se numește inculpat.

În prezența temeiurilor de reabilitare, organul care duce procesul penal – organul de urmărire penală sau instanța judecătorească – este obligat să recunoască dreptul persoanei fizice sau juridice de a-i fi reparat prejudiciul. Reparației este supus prejudiciul fizic, patrimonial și moral. Observăm, că legiuitorul bielorus evidențiază, ca tip aparte al prejudiciului, prejudiciul fizic. În opoziție, în Legea Republicii Moldova privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești (în continuare – Legea) este specificată posibilitatea reparării prejudiciului moral și material. Aceasta nu înseamnă însă că legislația autohtonă nu prevede posibilitatea reparării pagubelor cauzate sănătății sau integrității corporale. De exemplu, conform lit. f) art. 7 din Lege, persoanei fizice i se restituie cheltuielile pentru tratamentul ei, tratament determinat de aplicarea față de aceasta a unor acțiuni ilicite (a maltratării). Pur și simplu, noțiunea de prejudiciu material din legea autohtonă are același conținut pe care îl au noțiunile „prejudiciu patrimonial” și „prejudiciu fizic” – laolaltă – din legea bielorusă. Această concluzie se poate desprinde inclusiv din definiția noțiunii „prejudiciu” din pct. 32) art. 6 C. proc. pen. RM: „paguba morală, fizică sau materială, care poate fi evaluată în expresie bănească”.

Prezintă interes modul în care legiuitorul bielorus definește noțiunea „prejudiciu moral”: „cauzarea suferințelor morale sau fizice prin acțiunile care violează drepturile personale nepatrimoniale ale cetățeanului, inclusiv lezarea onoarei și demnității lui, precum și cauzarea daunei reputației lui profesionale”. În legislația procesual penală a Republicii Moldova nu este definită o astfel de noțiune. Totuși, componente ale definiției date le putem găsi în Codul civil al Republicii Moldova: „În cazul în care persoanei i s-a cauzat un prejudiciu moral (suferințe psihice sau fizice) prin fapte ce atentează la drepturile ei personale nepatrimoniale, precum și în alte cazuri prevăzute de legislație, instanța de judecată are dreptul să oblige persoana responsabilă la reparația prejudiciului prin echivalent bănesc” (alin. (1) art. 1422); „Orice persoană în a cărei privință a fost răspândită o informație ce îi lezează onoarea, demnitatea și reputația profesională este în drept, pe lângă dezmințire, să ceară repararea prejudiciului material și moral cauzat astfel” (alin. (8) art. 16). Prin coroborarea celor două componente, obținem construcția formulată la alin. 5 art. 493 C. proc. pen. RB, adică definiția noțiunii „prejudiciu moral”. Ar fi binevenit ca o astfel de definiție încheagată și laborioasă să fie prezentă și în legislația noastră.

În conformitate cu art. 498 C. proc. pen. RB, organul, care duce procesul penal, recunoscând dreptul persoanei fizice la înlăturarea consecințelor prejudiciului moral, este obligat să aducă persoanei scuzele oficiale pentru prejudiciul cauzat.

O asemenea prevedere există și în legislația noastră (*a se vedea* art. 12 al Legii). Într-adevăr, procurorul reprezintă învinuirea în numele statului; deci, scuzele, pe care le va aduce, le va face nu în nume personal, dar în numele statului. Prin aceasta, de fapt, se va implementa, într-o situație particulară, principiul răspunderii statului pentru încălcarea drepturilor și libertăților omului în sfera justiției penale indiferent de vinovăția persoanelor cu funcție de răspundere. Amintim că acesta e unul dintre principiile instituției reabilitării persoanei în procesul penal.

Reabilitarea și, implicit, repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor care duc procesul penal reprezintă o inovație în legislația procesual penală kazahă. Acestea au început să fie reglementate pentru prima dată în Codul de procedură penală al Republicii Kazahstan³, intrat în vigoare la 1.01.1998 (în continuare – C. proc. pen. RK). Anterior, noțiunea de reabilitare era percepută numai sub aspect medical, iar apoi – în cazul reabilitării cetățenilor prejudiciați în urma represiunilor politice.⁴

Legea procesual penală kazahă cuprinde Capitolul 4 „Reabilitarea. Repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organului care duce procesul penal”. Ca și în legislația bielorusă, în cea kazahă se face delimitarea dintre noțiunile „reabilitare” și „repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organului care duce procesul penal”. În legislația kazahă această delimitare este și mai evidentă.

Doar unul din articolele care compun Capitolul 4 al C. proc. pen. RK – art. 39 – este consacrat reabilitării ca atare. Toate celelalte articole din capitolul dat sunt dedicate reparării prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organului care duce procesul penal. Din această proporționalizare, S. Baciurin face următoarea concluzie: „Fie legiuitorul a reunit, într-o singură noțiune generică, noțiunea de reabilitare și cea de reparare a prejudiciului, ca noțiuni indisolubil legate una de alta, fie nu a acordat atenție cuvenită noțiunii de reabilitare”.⁵

Oricum, este clar că în Republica Kazahstan, la nivel legislativ, a fost stabilită existența a două instituții juridice: reabilitarea și repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organului care duce procesul penal. În primul rând, aceasta rezultă chiar din denumirea Capitolului 4 al C. proc. pen. RK. În al doilea rând, conform alin. 2 art. 39 din același act legislativ, instanța judecătorească sau organul de urmărire penală trebuie să adopte măsurile de reabilitare și de reparare a prejudiciului cauzat.

S. Baciurin mai invocă și un alt argument în favoarea disocierii celor două instituții juridice: „Art. 47 C. proc. pen. RK prevede posibilitatea înaintării acțiunii de reparare a prejudiciului... Dreptul de reparare a prejudiciului trebuie să existe de sine stătător față de dreptul de reabilitare, deoarece

repararea prejudiciului se fundamentează în principiu pe regulile procedurii civile. Adică, cel reabilitat poate să-și exercite dreptul de reparare a prejudiciului și în afara procesului penal”.⁶

Considerăm puțin convingătoare argumentele expuse de autorul kazah. Acțiunea civilă este și ea, în esență, o instituție juridică a dreptului procesual civil. Dar, în măsura în care este exercitată într-un proces penal, ea este o instituție a procesului penal. În acest plan, este oportun a reproduce următoarele dispoziții din art. 220 C. proc. pen. RM „Aplicarea legislației la examinarea acțiunii civile”:

„Normele procedurii civile se aplică dacă ele nu contravin principiilor procesului penal și dacă normele procesului penal nu prevăd asemenea reglementări” (alin. (2));

„Termenul de prescripție prevăzut de legislația civilă nu se aplică acțiunilor civile soluționate în procesul penal” (alin. (3)).

De asemenea, nu putem să nu acceptăm punctul de vedere al lui Ion Neagu: „Acțiunea civilă, în procesul penal, are același izvor ca și acțiunea penală, și anume, infracțiunea săvârșită; în raport cu această trăsătură, acțiunea civilă în procesul penal nu poate avea ca obiect decât repararea prejudiciilor cauzate prin infracțiune”.⁷ Prin analogie, putem afirma că repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală și ale instanțelor judecătorești are în procesul penal același izvor ca și reabilitarea: acțiunile ilicite sus-menționate. Iar aceste acțiuni au un caracter procesual penal, deoarece au fost săvârșite în cadrul procesului penal, și nu în cadrul procesului civil. A ignora aceasta ar însemna că reabilitarea are un caracter accesoriu față de repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organului de urmărire penală și ale instanțelor judecătorești. Dar, de fapt, este invers: reabilitarea are un caracter principal, iar repararea prejudiciului corespunzător este accesorie.

Prezintă interes reglementarea problemei reabilitării parțiale în legislația procesual penală kazahă. Potrivit Hotărârii Plenului Judecătoriei Supreme a Republicii Kazahstan „Cu privire la aplicarea legislației referitoare la repararea prejudiciului cauzat de acțiunile ilicite ale organelor care duc procesul penal”, nr. 7 din 9.07.1999, reabilitarea parțială a persoanei constă în recunoașterea ei ca nevinovată pe anumite episoade ale învinuirii, în recalificarea acțiunilor ei conform normei penale care prevede răspunderea pentru o infracțiune cu grad de pericol social mai redus, în anularea măsurilor de constrângere cu caracter medical sau a celor cu caracter educativ, ilegal aplicate.⁸

De exemplu, în cazul condamnării persoanei potrivit normei din legea penală kazahă, care prevede o sancțiune mai puțin gravă decât cea a normei prin care cel condamnat era tras inițial la răspundere penală, nu

se neagă că anume această persoană a săvârșit fapta penală. Firește, în această ipoteză nu se poate vorbi despre reabilitarea deplină. Este necesar doar a se constata că, pe învinuirea inițială, persoana dată a fost achitată, deși nu pe deplin. Adică, persoana poate fi reabilitată parțial. În acele cazuri când învinuirea este respinsă în întregime sau se pronunță sentința de achitare în baza temeiurilor prevăzute la alin. 1 art. 39 C. proc. pen. RK, are loc reabilitarea deplină.

Problema reabilitării parțiale, așa cum a fost conturată mai sus, și-a găsit reglementarea în alin. 2 art. 40 C. proc. pen. RK. Dar ea a generat o altă problemă: conform alin. 1 art. 40 C. proc. pen. RK, persoanele indicate în această normă au dreptul la repararea integrală a prejudiciului. Dreptul de reparare a prejudiciului se recunoaște și în cazul persoanelor menționate la alin. 2 art. 40 al aceluiași act legislativ. Totodată, nu se specifică volumul în care își pot exercita ele acest drept.

Pe cale de consecință, se poate susține că instituția reabilitării în procesul penal al Republicii Kazahstan este susceptibilă de perfecționare continuă. Concluzia noastră se confirmă și din perspectiva analizei temeiurilor de reabilitare prevăzute în legislația kazahă. Astfel, în conformitate cu art. 39 C. proc. pen. RK, dreptul de reabilitare apare la persoana care a fost achitată de instanța de judecată, precum și la bănuitul sau învinuitul în a cărui privință a fost pronunțată ordonanța organului de urmărire penală cu privire la încetarea procesului penal în baza temeiurilor specificate la pct. 1, 2, 5, 7, 8 alin. 1 art. 37 C. proc. pen. RK.

Primele două temeiuri au, în principiu, același conținut cu cel al temeiurilor indicate la pct. 2) și 3) art. 275 C. proc. pen. RM. De aceea, nu provoacă nici o reticență. Cât privește temeiurile nominalizate la pct. 5, 7 și 8 alin. 1 art. 37 C. proc. pen. RK, suntem de părere că existența lor lărgeste nefondat cercul subiecților reabilitării.

La concret, la pct. 5 alin. 1 art. 37 C. proc. pen. RK se menționează despre imposibilitatea urmăririi penale în legătură cu absența plângerii victimei în cauzele de imputare particulară și particular-publică. În cazul dat, fapta penală a fost săvârșită, dar începerea urmăririi penale este legată de disponibilitatea persoanei asupra căreia a fost săvârșită infracțiunea. În această situație, are loc o abordare subiectivă a începerii procesului. Totodată, chiar legea prevede că, dacă victima se află într-o stare de neputință sau de dependență, ori din alte cauze nu-și poate exercita de sine stătător drepturile subiective, atunci procesul penal poate fi intentat de către procuror. Prin urmare, stabilirea unor asemenea circumstanțe poate servi ca temei pentru începerea urmăririi penale. În același timp, regula dată nu este imperativă, dar apare, de această dată, la discreția subiectivă a procurorului. Iar victima își pierde dreptul dispozitiv. Rezultă că, dacă persoana care efectuează urmărirea penală, în scopul apărării

drepturilor și intereselor victimei, va intenta procesul penal, iar victima nu va depune plângere sau o va retrage, atunci persoana în a cărei privință s-a intentat procesul penal va obține dreptul de reabilitare. Chiar dacă nu s-a confirmat nevinovăția ei. Dar, așa cum observă just T.A. Hanov, „retragerea plângerii poate avea loc din diverse motive (inclusiv din motive de amenințare, violență sau alte asemenea acțiuni ilegale), despre care organul de urmărire penală poate nici să nu cunoască”.⁹ Este oare corect a reabilita persoana care știe că a săvârșit infracțiunea, dar a luat măsuri (poate chiar ilegale) ca victima să nu depună plângerea sau să o retragă? Își va îndeplini oare reabilitarea într-un asemenea caz sarcinile sale (de exemplu, sarcina de prevenire a infracțiunilor)? Răspunsul evident la aceste întrebări ne îndeamnă să nu includem în reglementările autohtone o prevedere similară cu cea de la pct. 5 alin. 1 art. 37 C. proc. pen. RK.

Aceeași poziție ne-o exprimăm față de temeiurile de reabilitare specificate la pct. 7 și 8 alin. 1 art. 37 C. proc. pen. RK. La baza acestora e pusă teza că persoana nu poate fi trasă la răspundere și supusă urmăririi penale de două ori pentru aceeași infracțiune pe care a săvârșit-o, precum și nu poate fi limitată în drepturi până când hotărârea despre imposibilitatea urmăririi penale nu a fost anulată de organul ierarhic superior.

În această ipoteză, de regulă, săvârșirea faptei penale de asemenea are loc, dar organul de urmărire penală sau instanța judecătorească nu cunosc că, în acest caz, s-a adoptat deja o hotărâre, continuând activitatea de stabilire a circumstanțelor infracțiunii săvârșite. Iar în legătură cu aceasta persoana, care a săvârșit infracțiunea, în a cărei privință se exercită activitatea legată de stabilirea implicării ei în comiterea infracțiunii, este dotată cu dreptul de reabilitare. Însă, în această situație, se încalcă regula propusă de M.S. Strogovici: dreptul de reabilitare îl poate avea numai persoana în a cărei privință urmărirea penală era efectuată în pofida faptului că acțiunea săvârșită de ea nu are un caracter infracțional sau nu a fost săvârșită în genere.¹⁰ Nu putem echivala nevinovăția cu vinovăția care se încearcă a fi stabilită greșit a doua oară. Iată de ce, nici temeiurile prevăzute la pct. 7 și 8 alin. 1 art. 37 C. proc. pen. RK nu ar fi oportune să completeze lista temeiurilor de reabilitare din legislația Republicii Moldova.

Codul de procedură penală al Ucrainei (în continuare – C. proc. pen. Ucr.) a fost adoptat la 28.12.1960, fiind în vigoare până la ora actuală.¹¹ În el lipsește un compartiment în care să fie reglementată în mod special instituția reabilitării persoanei în procesul penal sau, cel puțin, repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală și ale instanțelor judecătorești. În Codul de procedură penală al Ucrainei se prevăd doar temeiurile de reabilitare și subiecții dreptului de reabilitare. În același timp,

efectele reabilitării își găsesc reglementarea în Legea Ucrainei privind modul de reparare a prejudiciului cauzat cetățeanului prin acțiunile ilicite ale organelor de cercetare penală sau de anchetă preliminară, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești, adoptate de către Rada Supremă la 1.11.1994 (în continuare – Legea din 1.11.1994).¹²

În acest fel, este necesar a menționa că, potrivit art. 2 din Legea din 1.11.1994, dreptul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de cercetare penală sau de anchetă preliminară, ale procuraturii sau ale instanțelor judecătorești apare, printre altele, în următoarele cazuri:

1) pronunțarea de către instanța judecătorească a sentinței de achitare;

2) încetarea urmăririi penale datorită absenței faptului infracțiunii, neîntrunirii de către faptă a elementelor constitutive ale infracțiunii sau a lipsei probelor privind participarea învinutului la săvârșirea infracțiunii.

Observăm că aceleași temeuri de reabilitare erau prevăzute în legislația procesual penală autohtonă (alin. 1 art. 185 și alin. 3 art. 279 C. proc. pen. RM din 1961).

În conformitate cu art. 213 C. proc. pen. Ucr., temeiurile de încetare a urmăririi penale sunt următoarele:

1) dacă există temeiurile prevăzute la art. 6 C. proc. pen. Ucr.;

2) dacă nu s-a dovedit participarea învinutului la săvârșirea infracțiunii.

La pct. 1) și 2) alin. 1 art. 6 C. proc. pen. Ucr. „Cauze care exclud pornirea urmăririi penale” se prevede că urmărirea penală nu poate fi pornită, iar dacă a fost pornită, nu poate fi efectuată când lipsește faptul infracțiunii sau elementele constitutive ale infracțiunii. În plus, la alin. 2 art. 6 C. proc. pen. Ucr. se stabilește că, dacă împrejurările indicate la pct. 1) și 2) alin. 1 din același articol se descoperă la faza judecării cauzei, procesul continuă până la capăt și instanța judecătorească pronunță o sentință de achitare.

Amintim că reglementări similare au existat în art. 5 C. proc. pen. RM din 1961.

La pct. 4)-11) sunt nominalizate temeiurile nereabilitante de încetare a urmăririi penale. În principal, lista lor coincide cu cea a temeiurilor nereabilitante care erau indicate la pct. 3)-10) C. proc. pen. RM din 1961. Singura deosebire notabilă o reprezintă temeiul prevăzut la pct. 5) alin. 1 art. 6 C. proc. pen. Ucr.: „persoana nu a atins, la momentul săvârșirii faptei socialmente periculoase, vârsta de unsprezece ani”. În contrast, în legislația autohtonă formularea este alta: „persoana nu a atins vârsta la care poate fi trasă la răspunderea penală” (pct. 5) alin. 1 art. 5 C. proc. pen. RM din 1961).

În conformitate cu alin. 4 art. 327 C. proc. pen. Ucr. „Felurile sentințelor”, sentința de achitare se pronunță în caz dacă nu s-a constatat existența faptului infracțiunii, sau fapta inculpatului nu întrunește elementele constitutive ale infracțiunii, sau nu s-a dovedit că inculpatul a participat la săvârșirea infracțiunii.

În această ordine de idei, trebuie de specificat că temeiul de achitare „nu s-a dovedit că inculpatul a participat la săvârșirea infracțiunii” a fost eliminat din art. 279 C. proc. pen. RM din 1961 încă înainte din intrarea în vigoare a Codului de procedură penală în vigoare a Republicii Moldova. Principalul motiv al acestei eliminări a constat în următoarele: „Formularea conținutului temeiului analizat în Codul de procedură penală... lasă căi pentru îndoieli în ceea ce privește nevinovăția învinutului. Dacă participarea persoanei la comiterea infracțiunii nu a fost probată, se poate crea impresia că există totuși unele probe de acuzare, care însă nu au putut fi adunate”.¹³ Mai adăugăm că, *de facto*, nedovedirea participării inculpatului la săvârșirea infracțiunii condiționează, în procesul penal autohton, reabilitarea persoanei. Însă, *de iure*, ca temei de reabilitare apare împrejurarea „fapta nu întrunește elementele infracțiunii” (pct. 3 art. 275, pct. 3 alin. 1 art. 390 C. proc. pen. RM).

Este cazul de menționat că, potrivit pct. 1-1) art. 2 al Legii din 1.11.1994, dreptul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de cercetare penală sau anchetă preliminară, ale procuraturii sau ale instanțelor judecătorești apare în cazul constatării, în cadrul sentinței de condamnare sau în cadrul unei alte hotărâri a instanței judecătorești (în afară de hotărârea de întoarcere a cauzei la o anchetă suplimentară sau la o reexaminare judiciară), a faptului atragerii ilegale în calitate de învinuit, a aplicării ilegale a măsurii represive de ținere sub arest, a efectuării ilegale în cadrul anchetei preliminare sau al judecării cauzei a percheziției, ridicării, punerii ilegale sub sechestru a bunurilor, eliberării ilegale din lucru (funcție) sau a altor acțiuni procesuale care limitează drepturile sau libertățile cetățenilor, ori a efectuării măsurilor operative de investigație cu încălcarea prevederilor legale.

Un asemenea temei nu poate fi considerat temei de reabilitare, deși deschide dreptul de reparare a prejudiciului corespunzător. Or, reabilitarea este legată cu necesitate de recunoașterea printr-un act procedural a nevinovăției persoanei. Sentința de condamnare nu este un astfel de act procedural. În sprijinul acestei afirmații, consemnăm că la alin. 3 art. 327 C. proc. pen. Ucr. se prevede: „Dacă inculpatul e recunoscut vinovat în săvârșirea infracțiunii, instanța de judecată pronunță sentința de condamnare...”. O reglementare similară se conține la art. 389 C. proc. pen. RM.

Pct. 1-1) art. 2 al Legii din 1.11.1994 nu este o prezență inadecvată printre reglementările ce

țin de repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor judiciare. Ca și actul normativ corespondent din legislația Republicii Moldova, această lege nu este o lege cu privire la reabilitare. Ea este o lege care reglementează repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de cercetare penală sau anchetă preliminară, ale procuraturii sau ale instanțelor judecătorești. Însă, repararea unui asemenea prejudiciu nu întotdeauna este un efect al reabilitării. Uneori ea are drept cauze împrejurări de tipul celor stabilite la pct. 1-1) art. 2 al Legii din 1.11.1994. Prin comparație, conform pct. 20) alin. (1) art. 68 și pct. 1) alin. (2) art. 78 C. proc. pen. RM, apărătorul și, respectiv, reprezentantul legal al victimei, părții vătămate, părții civile, bănuțului, învinutului sau inculpatului au dreptul la repararea prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organului de urmărire penală sau ale instanțelor judecătorești. Însă, în mod firesc, acești participanți la procesul penal nu au și nu pot avea dreptul de reabilitare.

În alt context, la art. 3 al Legii din 1.11.1994 sunt enumerate toate formele prejudiciului care se repară celui îndrituit. De menționat că această lege nu conține prevedere, conform căreia prejudiciul material și cel moral, cauzat persoanei prin acțiunile ilicite, se repară în modul stabilit de legislația civilă. Prin aceasta, legiuitorul ucrainean (spre deosebire de cel autohton) consacră natura procesual penală a reparării prejudiciului de orice natură cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor judiciare, eliminând orice suspiciuni cu privire la eventuala natură juridico-civilă a raporturilor care se referă la această reparare a prejudiciului.

O dovadă în plus în favoarea acestei idei o reprezintă prevederile de la alin. 5 și 6 art. 4 al Legii din 1.11.1994: „Repararea prejudiciului moral are loc în cazurile când acțiunile ilicite ale organelor de cercetare penală sau de anchetă preliminară, ale procuraturii sau ale instanțelor judecătorești au cauzat suferințe morale cetățeanului, ori au condus la lezarea relațiilor lui normale cotidiene, ori solicită de la el eforturi suplimentare pentru organizarea vieții sale.

Prejudiciul moral constituie suferințele pricinuite cetățeanului ca urmare a influențării fizice sau psihice, având ca efect îngreunarea posibilității de realizare de către el a aspirațiilor și năzuințelor sale, ori afectarea raporturilor cu alte persoane, ori alte consecințe negative cu caracter moral”.

În ce privește reglementările vizând restabilirea persoanei în drepturile pierdute de muncă, de asigurare socială, locative etc., acestea sunt în linii generale aceleași ca și în legislația autohtonă. În același timp, considerăm necesară preluarea modelului ucrainean de asigurare eficientă a restabilirii drepturilor locative ale subiectului dreptului de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor judiciare. Astfel, conform art. 17 al Legii, „autoritățile administrației publice locale îi vor restitui persoanei fizice care și-a

pierdut dreptul la locuință, ca urmare a condamnării ilegale, locuința deținută anterior de ea, iar, în cazul când acest lucru nu este posibil, îi vor oferi, peste rând, o locuință echivalentă în aceeași localitate”. Mult mai reușită pare a fi prevederea de la art. 9 al Legii din 1.11.1994: „Autoritățile administrației publice locale, timp de o lună de la data depunerii cererii, restituie cetățeanului, care și-a pierdut dreptul de folosire a locuinței ca urmare a condamnării ilegale, spațiul ocupat de el anterior, iar dacă acesta nu s-a păstrat în natură, timp de șase luni de la data depunerii cererii, îi acordă, peste rând, în aceeași localitate o încăpere de locuit de aceeași valoare, reieșind din componența familiei și normele în vigoare privind suprafața spațiului locativ”.

Observăm că sunt fixate termene concrete pe parcursul cărora autoritățile administrației publice locale urmează să-și execute obligația de restabilire a drepturilor locative ale persoanei condamnate ilegal. Fixarea acestor termene previne eventualele abuzuri și manifestări de corupție din partea funcționarilor publici abilitați. De asemenea, această măsură e menită să preîntâmpine tergiversarea soluționării problemei locative a celui condamnat pe nedrept. Iar aceasta constituie o expresie a realizării principiului operativității și oportunității măsurilor de reabilitare în procesul penal. În concluzie, recomandăm ca art. 17 al Legii să fie reformulat după exemplul art. 9 al Legii din 1.11.1994.

Note:

¹ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь / Под ред. А.А. Данилевича. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

² I. Dolea, D. Roman, Iu. Sedlețchi și alții. *Drept procesual penal. Parte Specială*. Vol. II. – Chișinău: Cartdidact, 2006, p. 27.

³ Уголовно-процессуальный кодекс Казахстана / Под ред. И.И. Рогова. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004.

⁴ *A se vedea:* К. Нуржаубаева. *Прокурорский надзор, как гарант соблюдения и исполнения конституционных прав и интересов граждан* // www.procuror.kz

⁵ С. Бачурин. *Соотношение понятий «реабилитация» и «возмещение вреда» в уголовном процессе Республики Казахстан* // Тураби, 2004, nr. 2, p. 86.

⁶ *Ibidem*.

⁷ I. Neagu. *Drept procesual penal. Tratat*. – București: Global Lex, 2002, p. 254.

⁸ Постановления Пленума Верховного суда Республики Казахстан. – 1992-2002 гг. – Алматы, 2002, p. 151-156.

⁹ Т.А. Ханов. *Субъекты реабилитации в уголовном процессе* // Вестник Карагандинского юридического института МВД Республики Казахстан, 2004, Вып. 2(10), p. 163-167.

¹⁰ *A se vedea:* М.С. Строгович. *Курс советского уголовного процесса*. Том 2. – Москва, 1970, p. 169.

¹¹ Кримінально-процесуальний Кодекс України, затверджений Законом від 28.12.1960 // Відомості Верховної Ради, 1961, nr. 2.

¹² Закон України про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду, затверджений 1.11.1994 // Відомості Верховної Ради, 1995, nr. 1.

¹³ L. Brînză. *Temeiurile de reabilitare a persoanei în procesul penal* // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. I. – Chișinău: USM, 2000, p. 145-151.

LATURA OBIECTIVĂ A INFRAȚIUNILOR PEVĂZUTE LA alin. (1) art. 217 ȘI LA alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM

Igor HADÎRCĂ,
doctorand

Recenzent: *Sergiu BRÎNZĂ*,
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

This article is dedicated to the examination of abilities of the objective side of the illegal flow of plants which contain narcotic or psychotropic substances, with or without the goal of selling. All the concepts that determine the normative and factual ways of the corresponding prejudicial actions are analyzed. The moment of committing a criminal offense is searched. It is explained why the analyzed penal actions are formal criminal offenses, but not material criminal offenses.

Latura obiectivă reprezintă unul dintre cele patru elemente ale componenței infracțiunii și constă în totalitatea condițiilor cerute de norma de incriminare privitoare la actul de conduită pentru existența infracțiunii.¹

Din perspectiva laturii obiective, majoritatea infracțiunilor, săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor sau precursorilor acestora, sunt infracțiuni formale. Excepție constituie infracțiunile prevăzute la art. 217⁴ (în afară de cazurile când infracțiunea este săvârșită pe calea pungășiei, tâlhăriei sau extorcării), la alin. (4) art. 218 și la alin. (5) art. 218 (atunci când cauzează vătămarea sănătății persoanei sau au loc alte urmări grave) din Codul penal. În astfel de ipoteze, infracțiunea adoptă forma unei infracțiuni materiale.

Într-o divagație absolut necesară, menționăm că prin „vătămarea sănătății persoanei” se are în vedere vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății. În ipoteza dată, alin. (5) art. 218 C. pen. RM apare ca o normă specială în raport cu art. 157 C. pen. RM.

Prin „alte urmări grave” poate fi înțeleasă: moartea victimei; distrugerea sau deteriorarea bunurilor în proporții mari; perturbarea activității normale a unei unități de producție pentru un timp îndelungat etc. Utilizăm formularea „poate fi înțeleasă”. Pentru că, în aceeași măsură, se poate formula „poate să nu fie înțeleasă”. Cu această ocazie, ne reiterăm opțiunea de a se exclude, din alin. (5) art. 218 C. pen. RM, sintagma „sau au avut alte urmări grave”. Aceasta va permite evitarea interpretării extensive defavorabile a legii penale, deci respectarea principiului legalității.

De asemenea, majoritatea infracțiunilor, săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor sau precursorilor acestora, se comit doar prin acțiuni. Numai în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (4) art. 218 C. pen. RM este posibilă atât acțiunea, cât și inacțiunea.

Sub aspectul semnelor secundare ale laturii obiective, acestea sunt în general irelevante pentru calificarea faptelor incriminate la art. 217, 217¹-217⁶, 218 și la art. 219 C. pen. RM. Totuși, pentru unele din aceste infracțiuni existența următoarelor semne este obligatorie: 1) modul: modul public (în cazul infracțiunii prevăzute

la art. 217⁵ C. pen. RM); 2) locul: teritoriul instituțiilor de învățământ, instituțiilor de reabilitare socială, penitenciarelor, unităților militare, locurile de agrement, locurile de desfășurare a acțiunilor de educație, instruire a minorilor sau tineretului, a altor acțiuni culturale sau sportive, ori în imediata apropiere a acestora (în cazul infracțiunilor prevăzute la lit. e) alin. (3) art. 217, lit. e) alin. (3) art. 217¹, lit. b) alin. (3) art. 217³ și la art. 217⁵ C. pen. RM); 3) metoda: pătrunderea în încăpere, într-un alt loc pentru depozitare sau în locuință (lit. d) alin. (2) art. 217⁴ C. pen. RM).

În cele ce urmează vom stabili ordinea în care se va face examinarea laturii obiective a infracțiunilor săvârșite în sfera circulației legale a substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor sau precursorilor acestora. Pentru a se evita repetițiile inutile și luând în considerație afinitățile de fond care există între conținuturile laturilor obiective ale unora din infracțiunile consemnate mai sus, ordinea examinării trebuie să fie următoarea:

- infracțiunile prevăzute la alin. (1) art. 217 și la alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM;
- infracțiunile prevăzute la alin. (2) art. 217, alin. (2) art. 217¹, art. 217² și la art. 217³ C. pen. RM;
- infracțiunea prevăzută la art. 217⁴ C. pen. RM;
- infracțiunile prevăzute la alin. (1) art. 217⁵, alin. (2) art. 217⁵ și la art. 219 C. pen. RM;
- infracțiunea prevăzută la art. 217⁶ C. pen. RM;
- infracțiunile prevăzute la alin. (1) art. 218 și la alin. (2) art. 218 C. pen. RM;
- infracțiunea prevăzută la art. 218 C. pen. RM.

Respectând această ordine, ne vom concentra atenția, înainte de toate, asupra laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la alin. (1) art. 217 și la alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM. Latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 217 C. pen. RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de cultivare ilegală de plante care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, prelucrare, utilizare sau alte operațiuni ilegale cu astfel de plante. Latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de semănat sau cultivare de plante care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, de prelucrare sau utilizare a astfel de plante, fără autorizație.

Făcând comparație între laturile obiective ale celor două infracțiuni, observăm că există unele diferențe în planul configurării modalităților normative alternative care alcătuiesc acțiunea prejudiciabilă.

Astfel, în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 217 C. pen. RM, acțiunea care poartă asupra plantelor ce conțin substanțe narcotice sau psihotrope se prezintă sub oricare din următoarele modalități:

- 1) cultivarea ilegală;
- 2) prelucrarea ilegală;
- 3) utilizarea ilegală;
- 4) alte operațiuni ilegale.

În același timp, în ipoteza infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM, acțiunea respectivă se prezintă sub oricare din următoarele modalități normative alternative:

- 1) semănatul fără autorizație;
- 2) cultivarea fără autorizație;
- 3) prelucrarea fără autorizație;
- 4) utilizarea fără autorizație.

La moment, vom face abstracție de deosebirea dintre sintagma „fără autorizație” și termenul „ilegală”. Asupra fondului acestei chestiuni ne vom pronunța *infra*.

Remarcăm că în dispoziția alin. (1) art. 217 C. pen. RM nu este specificată modalitatea „semănatul fără autorizație”. Totodată, în dispoziția alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM nu este menționată modalitatea „alte operațiuni ilegale”. În rest, sub aspectul laturii obiective, cele două dispoziții de incriminare nu comportă diferențe.

Referindu-ne la fiecare din modalitățile normative alternative nominalizate mai sus, vom avea în vedere că „legea penală trebuie să fie formulată în așa fel încât conținutul ei să poată fi ușor de înțeles, să poată fi descifrată cu ușurință conduita periculoasă pe care legea o interzice sau comportamentul pe care legea îl impune, deoarece numai astfel norma poate fi bine însușită și respectată de destinatarii ei”.²

Privitor la modalitatea „cultivarea ilegală” („cultivarea fără autorizație”), este necesar să determinăm înțelesul noțiunii „cultivare”. Literalmente, prin „cultivare” se înțelege acțiunea de a semăna plante; a îngriji și a recolta plante agricole.³ Aproximativ în aceeași manieră noțiunea „cultivare” este definită în literatura de specialitate: „însămânțarea, răsădirea, îngrijirea și recoltarea plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope”⁴; „acțiunea de a însămânța, răsădi, îngriji plante care conțin substanțe stupefiante, a lucra pământul, precum și recoltarea acestor plante”⁵; „însămânțarea, răsădirea, îngrijirea și recoltarea plantelor care conțin substanțe stupefiante”⁶; „însămânțarea și creșterea plantelor ce conțin mijloace narcotice sau substanțe psihotrope”⁷ etc.

Însă, toate aceste definiții nu iau în considerație actualul context legislativ în care este utilizată noțiunea „cultivare”. În acest sens, nu putem să nu-i dăm dreptate lui I. Humă care afirmă: „Norma apare, la o primă cercetare, ca fiind acel sens prescriptiv, însă plurivalent, care trebuie degajat din textul legal. Doar ca normă individualizată pentru un caz dat ea poartă, ca urmare a interpretării aplicative, o unică semnificație prescriptivă, desprinsă din cercetarea textului”.⁸ Or, în alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM noțiunile „cultivare” și „semănat” (*alias* „însămânțare”) sunt despărțite prin conjuncția disjunctivă „sau”. Ceea ce înseamnă că semantismul celor două noțiuni nu se poate intersecta.

În conformitate cu lit. e) art. 19 al Legii nr. 780/2001, terminologia utilizată este constantă și uniformă în actul elaborat; folosirea repetată a unui termen exclude confuzia. Această regulă ne obligă să recunoaștem că nu este posibil ca, în contextul alin. (1) art. 217 C. pen. RM, noțiunea „cultivare” să includă noțiunea „semănat”, odată ce, în contextul alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM, nu se atestă un asemenea raport de supraordonare între cele două noțiuni. În această ordine de idei, trebuie de menționat că, potrivit Hotărârii Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului cu privire la reglementarea activităților de cultivare a plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, nr. 1382 din 8.12.2006⁹, prin „cultivare” se înțelege ansamblul lucrărilor ce țin de semănatul, producerea, cultivarea, prelucrarea, păstrarea și utilizarea culturilor folosite la producerea substanțelor narcotice sau substanțelor psihotrope. Prin prisma Codului penal, nici unul din obiectele din clasa definitului, specificate mai sus, nu se integrează noțiunii de cultivare. Și deoarece Codul penal este ierarhic superior în raport cu o hotărâre a Guvernului, definiția reprodusă mai sus nu poate fi acceptată în vederea interpretării noțiunii „cultivare” din alin. (1) art. 217 și alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM. În concluzie, prin prisma prevederilor alin. (1) art. 217 și alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM, prin „cultivare” se are în vedere răsădirea, îngrijirea și recoltarea plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope.

Întrucât noțiunea „semănat” nu este folosită în alin. (1) art. 217 C. pen. RM, dar este utilizată în alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM, apare ca deosebit de importantă problema delimitării precise a noțiunilor „semănat” și „cultivare”. Numai astfel se poate asigura respectarea principiului legalității în planul neadmiterii interpretării extensive defavorabile a legii penale. Avem în vedere neadmiterea aplicării alin. (1) art. 217 C. pen. RM în situațiile când, de fapt, este vorba despre semănatul fără autorizație a plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope.

Iar pericolul unei asemenea aplicări greșite a legii penale există. Astfel, unii autori sunt de părere că prin „semănat” trebuie de înțeles punerea în pământ a semințelor sau a răsadului.¹⁰ Nu suntem de acord cu acest punct de vedere: punerea în pământ a răsadului, sau, altfel spus, răsădirea, face parte din activitatea de cultivare, nu din cea de semănat. Or, prin „răsad” se înțelege planta tânără (crescută din sămânță în seră sau în răsadniță care a fost sau urmează să fie răsădită).¹¹ Așadar, răsădirea este etapa care urmează semănatului. Iar fiecare din aceste etape este corespunzătoare unei anumite faze de vegetație a plantei: semănatul – sămânță; răsădirea – răsadul.

În doctrina penală se consideră că „semănatul” înseamnă introducerea semințelor în stratul superior al solului, adică introducerea lor într-un sol permanent.¹² Nu există nici un temei pentru a interpreta atât de restrictiv noțiunea „semănat”. De aceea, introducerea semințelor într-un sol provizoriu trebuie considerată nu pregătirea de semănatul plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope (așa cum opinează unii autori¹³). Această activitate reprezintă infracțiunea consumată. Concluzia se desprinde din interpretarea literară a noțiunii „răsad”, prezentată mai sus, conform căreia răsadul crește din sămânță în seră sau în răsadniță (adică în sol provizoriu), urmând apoi a fi plantat într-un sol permanent. Dacă am recunoaște că introducerea semințelor într-un sol provizoriu constituie pregătirea pentru semănatul plantelor

care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, atunci, pe cale de consecință, ar trebui să recunoaștem că răsădirea constituie pregătirea pentru cultivarea plantelor care conțin numitele substanțe. Ceea ce ar fi conceptual incorect.

Putem fi de acord cu A.A. Maiorov și V.B. Malinin că procurarea semințelor plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, precum și crearea condițiilor de încolțire pentru astfel de semințe în afara solului, pot fi considerate exemple de pregătire pentru semănatul plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope.¹⁴ Dar, nu putem agreea ideea exprimată de aceiași autori că crearea condițiilor de încolțire pentru semințele unor asemenea plante într-o cantitate mică de sol, în care planta nu-și poate atinge maturitatea, ar constitui de asemenea pregătirea de semănatul plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope.¹⁵ Nu pe cantitatea de sol sau atingerea maturității plantei trebuie pus accentul. Aceste detalii sunt absolut irelevante pentru calificare. Nu întâmplător, în lista de plante care conțin substanțe narcotice sau psihotrope din Hotărârea nr. 79/2006 a Guvernului, referitor la plantele care cresc pe teritoriul țării noastre și care sunt interzise pentru cultivare sau necesită autorizație specială este specificat: „indiferent de faza de vegetație”. Astfel, faptul că planta a atins faza de maturizare sau ar fi atins-o în condițiile respective la calificarea infracțiunii nu contează.

De aceea, din momentul punerii în pământ – în condiții naturale sau în condiții artificiale – a semințelor de plante care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, indiferent dacă acestea au încolțit sau nu, infracțiunea prevăzută la alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM (atunci când se exprimă în semănatul de plante care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, fără autorizație) trebuie considerată consumată.

Mai sus s-a menționat că prin „cultivare” se are în vedere răsădirea, îngrijirea și recoltarea plantelor. Oricare din aceste trei modalități faptice este suficientă pentru a recunoaște că persoana a săvârșit cultivarea de plante care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, în condiții de ilegalitate sau fără autorizație.

Noțiunea „răsădire” a fost deja examinată. Noțiunea „recoltare” nu prezintă dificultăți de ordin semantic. Cu toate acestea, se atestă cazuri când recoltarea, ca modalitate infracțională distinctă, nu se ia în considerație la calificare. De exemplu, S.I. a fost condamnat potrivit alin. (2) art. 217 C. pen. RM, pentru prelucrarea, transportarea și păstrarea substanțelor narcotice, săvârșite în proporții mari, fără scop de înstrăinare. Aceasta deși el, pe lângă cele consemnate, a și recoltat planta de cânepă în împrejurimile satului Bumbăta, raionul Ungheni.¹⁶ În acest fel, se poate considera că nu este completă calificarea ce i s-a reținut faptei lui S.I.

Cât privește noțiunea „îngrijire”, aceasta merită o atenție mai mare. Prin „îngrijire” se are în vedere udarea, plivirea, tratarea cu îngrășăminte, afânarea solului, nimicirea dăunătorilor și alte asemenea activități de menținere în bune condiții a plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope. De asemenea, noțiunea de îngrijire include: „selecția de noi soiuri, sporirea productivității plantelor, ridicarea rezistenței plantelor la condițiile climaterice nefavorabile”¹⁷; „efectuarea de experimente asupra plantelor în scopul sporirii calităților narcotice ale acestora”¹⁸.

În art. 13 al Legii nr. 339/2005 a României se utilizează noțiunea „plante spontane ce conțin substanțe stupefiante sau psihotrope”. Se au în vedere plantele care

au crescut de la sine, fără a fi însămânțate intenționat de către cineva. În legătură cu aceasta, T.M. Klimenko menționează că sub incidența noțiunii „cultivare” nu poate să cadă îngrijirea plantelor spontane, deoarece îngrijirea plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope presupune numai îngrijirea plantelor care au crescut din semințele introduse în sol.¹⁹

Este încă un exemplu de interpretare restrictivă a legii penale, adică de „interpretare chemată să constate că norma ar fi prea largă față de cazurile încadrabile în text: *lex dixit plus quam voluit*”.²⁰

În ce ne privește, considerăm că nu există impedimente pentru a califica drept cultivare a plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, în condiții de ilegalitate sau fără autorizație, îngrijirea unor astfel de plante, care sunt spontane. Or, noțiunile „semănat” și „cultivat” sunt noțiuni de sine stătătoare. Din textul legii penale nu rezultă că cultivarea trebuie să fie neapărat precedată de semănat, nici că cultivarea și semănatul trebuie să fie comise de către același făptuitor. De aceea, persoana care îngrijește plantele spontane care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, în condiții de ilegalitate sau fără autorizație, urmează a fi trasă la răspundere, după caz, conform alin. (1) art. 217 sau alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM.

Clasificarea acestui aspect în demersul nostru de neacceptare a interpretării restrictive a legii penale o considerăm deosebit de importantă, întrucât „destinatarii normei vor putea să decidă asupra propriului comportament numai după ce au cunoscut ceea ce este interzis de norma penală sau ceea ce este permis de aceasta; altfel zis, numai după ce legea i-a prevenit asupra faptelor pe care societatea înțelege să le interzică sau să le pretindă... Precizarea clară a conținutului normei de incriminare apare ca o garanție a realizării principiului legalității penale”.²¹

Din analiza efectuată *supra* se desprinde că infracțiunile prevăzute la alin. (1) art. 217 sau la alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM (atunci când se exprimă în cultivarea de plante care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, în condiții de ilegalitate sau fără autorizație) se consideră consumate din momentul punerii în pământ a răsadului, îngrijirii sau strângerii recoltei de plante care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, chiar dacă aceste plante sunt spontane.

Noțiunile „prelucrare” și „utilizare” sunt folosite pentru caracterizarea faptei prejudiciabile atât în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 217 C. pen. RM, cât și în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM.

Prin „prelucrare” trebuie de înțeles tratarea, cu ajutorul unor agenți chimici, fizici, mecanici etc. a plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope.

Pot fi evidențiate următoarele modalități faptice ale prelucrării: 1) rafinarea (separarea plantelor de impurități); 2) mărirea în plante a concentrației de substanțe narcotice sau psihotrope ori a efectului lor (fierberea lor cu alcool, oțet etc.); 3) acțiunile îndreptate spre obținerea preparatelor ce nu conțin substanțe narcotice sau psihotrope.²²

Prelucrarea plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope trebuie deosebită de aducerea acestor plante într-o formă mai comodă de a le consuma. În acest din urmă caz nu are loc nici mărirea concentrației de substanțe narcotice sau psihotrope, nici separarea plantelor de impurități. În consecință, fapta nu poate fi

calificată potrivit alin. (1) art. 217 sau alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM. Aducerea plantelor într-o formă mai comodă pentru a le consuma reprezintă pregătirea de contravenția administrativă prevăzută la art. 44 din Codul cu privire la contravențiile administrative, deci este exceptată de sancționare.

Referindu-ne la noțiunea „utilizare”, trebuie să recunoaștem că anterior am echivalat-o cu noțiunea „consum”.²³ Ne-am reconsiderat punctul de vedere, fiind de acord cu opinia că prin „utilizare” trebuie de înțeles folosirea plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, în procesul de producție.²⁴

Într-adevăr, nu trebuie să uităm că, în conformitate cu alin. (2) art. 4 din Legea nr. 780/2001, actul legislativ trebuie să fie în concordanță cu cadrul juridic existent. Iar, potrivit alin. (2) art. 2 al Legii nr. 382/1999, utilizarea de plante care conțin substanțe narcotice sau psihotrope se află sub controlul statului și este dirijată de el prin Comisia Interdepartamentală de Combatere a Narcomaniei și Narcobusinessului. *Ab absurdo sensu*, statul nu poate dirija consumul de plante care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, deoarece în Republica Moldova nu este legalizat consumul nemedical de droguri.

Noțiunea „alte operațiuni” este folosită pentru caracterizarea laturii obiective a infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 217 C. pen. RM. Susținem punctul de vedere, conform căruia modalitatea normativă, desemnată prin această noțiune, se concretizează în „oricare activități ilegale asupra plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, cu excepția cultivării, prelucrării și utilizării (și semănatului – *n.a.*). Modalitatea normativă în cauză se poate înfățișa sub următoarele modalități faptice: procurarea; păstrarea; transportarea; expedierea etc.”²⁵

Considerăm că lista modalităților normative ale faptei prejudiciabile prevăzute la alin. (1) art. 217 C. pen. RM trebuie să fie limitată. Așa cum este în cazul faptei prejudiciabile prevăzute la alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM. În acest scop, recomandăm excluderea, din dispoziția alin. (1) art. 217 C. pen. RM, a cuvintelor „sau altor operațiuni ilegale cu astfel de plante”; iar în locul acestora să se prevadă sintagma „ilegală a unor astfel de plante”.

Această amendare a legii penale, pe care o propunem, va elimina pericolul interpretării extensive defavorabile a incriminării de la alin. (1) art. 217 C. pen. RM. Or, nu putem să nu sprijinim părerea expusă de D.I. Lămășanu: „... există pericolul de a se folosi expresii generale, vagi, susceptibile de a se referi la variate fapte concrete, lipsind norma de precizie și, implicit, de eficiență. Deși folosirea clauzelor generale este un progres față de redactarea cazuistică a legii penale, ea reprezintă un pericol pentru securitatea relațiilor juridice, subminând funcția de garanție a legii penale”.²⁶ Într-adevăr, expresia „alte operațiuni ilegale” este prea generală pentru a asigura aplicarea eficientă a legii penale, care este o lege de interpretare strictă.

Ca cerință esențială pentru întregirea laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la alin. (1) art. 217 și la alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM apare ilegalitatea ce caracterizează acțiunea ce poartă asupra plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihologice. Se are în vedere că semănatul, cultivarea, prelucrarea, utilizarea sau alte operațiuni cu plantele specificate sunt realizate în lipsa autorizației eliberate de CPCD, deci contrar

prevederilor Legii nr. 382/1999 (în special, prevederilor art. 9 și 10 din această lege).

Nu putem fi de acord cu opinia că infracțiunea prevăzută la alin. (1) art. 217 C. pen. RM este o infracțiune materială.²⁷ Infracțiunea dată este o infracțiune formală (ca și infracțiunea prevăzută la alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM). Așa cum am stabilit anterior, sintagma „săvârșite în proporții mari” se referă la obiectul material al infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 217 C. pen. RM. Această sintagmă, desemnând parametrii cantitativi ai obiectului material, conferă relevanță penală faptei incriminate la alin. (1) art. 217 C. pen. RM. Aceasta deoarece la art. 105³ din Codul cu privire la contravențiile administrative se prevede răspunderea pentru cultivarea ilegală a plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, în proporții mici și fără scop de înstrăinare.

Note:

¹ *A se vedea:* S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama. *Drept penal. Partea Generală*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 156.

² A. Ionaș. *Legalitatea penală*. – București: Metropol, 1999, p. 135.

³ *A se vedea:* Dicționarul explicativ al limbii române / Sub red. lui I. Coteanu, L. Seche, M. Seche. – București: Univers enciclopedic, 1998, p. 248.

⁴ S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 363.

⁵ A. Boroi, N. Neagu, V. Radu-Sultănescu. *Infracțiuni prevăzute de Legea nr. 143/2000 privind combaterea traficului și consumului ilicit de droguri*. – București: Rosetti, 2001, p. 57.

⁶ A. Boroi. *Infracțiuni contra unor relații de conviețuire socială*. – București: ALL, 1998, p. 87.

⁷ С.В. Рачеева. *Уголовно-правовые проблемы борьбы с незаконными перевозкой и сбытом наркотических средств*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 2001, p. 182; Б.С. Турлубеков. *Проблемы совершенствования уголовно-правовой борьбы с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ по уголовному законодательству Российской Федерации и Республики Казахстан*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Челябинск, 2000, p. 95; А.А. Майоров, В.Б. Малинин. *Наркотики: преступность и преступления*, p. 199; Э.Г. Гасанов. *Ответственность за преступления, связанные с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ: сравнительно-правовой и уголовно-правовой аспекты*. – Москва: ЮрИнфоР, 2002, p. 113.

⁸ I. Humă. *Componentele tehnicii de factură lingvistică și rolul lor în interpretarea normei de drept // Doctrină și jurisprudență*, 2005, nr. 2, p. 25-28.

⁹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr. 189-192.

¹⁰ *A se vedea:* Л.Н. Анисимов. *Наркотики: правовой режим*. – Ленинград, 1974, p. 112; Р.Н. Готлиб, С.П. Генейло, Л.И. Романова. *Наркомания: правовые и медицинские аспекты*. – Владивосток, 1988, p. 104.

¹¹ Dicționarul explicativ al limbii române / Sub red. lui I. Coteanu, L. Seche, M. Seche. – București: Univers enciclopedic, 1998, p. 890.

¹² *A se vedea:* М.Л. Прохорова. *Наркотики: уголовно-правовое и криминологическое исследование*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, p. 226.

¹³ *A se vedea:* А.А. Майоров, В.Б. Малинин. *Наркотики: преступность и преступления*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, p. 198-199.

¹⁴ *Ibidem*, p. 199.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Sentința Judecătorei Ciocana, mun.Chișinău, din 4.06.2007. Dosarul nr. 1-248/2007.

¹⁷ А.А. Майоров, В.Б. Малинин. *Наркотики: преступность и преступления*, p. 199.

¹⁸ V. Stati. *Răspunderea penală pentru operațiunile ilegale cu plantele care conțin substanțe narcotice sau psihotrope // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe sociumanistice”*. Vol. I. – Chișinău: CEP USM, 2006, p. 547-553.

¹⁹ *A se vedea:* Т.М. Клименко. *Уголовно-правовые проблемы борьбы с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ (особенности юридического анализа и квалификации)*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Саратов, 1999, p. 137.

²⁰ I. Humă. *Privire critică asupra conceptelor de interpretare extensivă și interpretare restrictivă // Doctrină și jurisprudență*, 2005, nr. 2, p. 29-32.

²¹ D.I. Lămășanu. *Determinarea elementului material – reflex al legalității penale // Revista de drept penal*, 2006, nr. 1, p. 71-80.

²² *A se vedea:* I. Hadîrcă. *Activități ilegale cu plante ce conțin substanțe narcotice sau psihotrope // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe sociumanistice”*. Vol. I. – Chișinău: CEP USM, 2004, p. 264-268.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *A se vedea:* S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*, p. 364.

²⁵ V. Stati. *Răspunderea penală pentru operațiunile ilegale cu plantele care conțin substanțe narcotice sau psihotrope // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe sociumanistice”*. Vol. I. – Chișinău: CEP USM, 2006, p. 547-553.

²⁶ D.I. Lămășanu. *Determinarea elementului material – reflex al legalității penale // Revista de drept penal*, 2006, nr. 1, p. 71-80.

²⁷ *A se vedea:* L. Dumneanu, M. Mutu-Strulea. *Album de scheme. Drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: USM, 2005, p. 117.

STABILIREA OBIECTULUI MATERIAL AL INFRAȚIUNILOR SĂVÂRȘITE ÎN SFERA CONSUMULUI DE PRODUSE ȘI SERVICII

Irina MOSCALCIUC,
doctorand

Recenzent: **Sergiu BRÎNZĂ**,
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

In this article, there are presented the determination criteria of the material subject of the criminal offenses provisioned by art 213, 216, 254-256 PC RM. Especially, it is shown the requirement which any product or service should meet, as well as the rough material which the products are made of – in order to be considered material subject of the criminal offense provisioned by article 256 PC RM. Also, referring to other normative acts, the content of the material subject of the incriminated action by art 254 PC RM is investigated. Within the context of the established criminal offense by article 256 PC RM, it is explained why the wrong remuneration should be considered the object of criminal offense, while there no means of doing it.

Tabloul obiectului infracțiunilor săvârșite în sfera consumului de produse și servicii nu ar fi complet fără caracterizarea obiectului material al acestor infracțiuni. În doctrina dreptului penal se consideră că obiectul material al infracțiunii constă în „entitatea materială asupra căreia se îndreaptă influențarea nemijlocită infracțională, prin al cărei intermediu se aduce atingere obiectului juridic al infracțiunii”.¹

În cazul fiecăreia din infracțiunile prevăzute la art. 213, 216, 254-256 C. pen. RM obiectul material prezintă trăsături individualizate. De aceea, este oportună analiza obiectului material în raport cu fiecare din aceste infracțiuni aparte.

Astfel, în ipoteza infracțiunii de încălcare din neglijență a regulilor și metodelor de acordare a asistenței medicale (art. 213 C. pen. RM), prezența obiectului material nu este obligatorie. De exemplu, obiectul material lipsește atunci când încălcarea din neglijență a regulilor și metodelor de acordare a asistenței medicale se face pe calea hipnozei, fitoterapiei, crioterapiei sau altor asemenea procedee care exclud influențarea directă asupra corpului victimei. Atunci însă când fapta respectivă se realizează tocmai datorită unei asemenea influențări, ca obiect material apare corpul persoanei.

Prin „corpul persoanei” se are în vedere expresia corporală a sănătății sau vieții persoanei, adică ansamblul de funcții și procese organice care asigură individului prezența biologică și care, odată distruse, suprimă calitatea de ființă sănătoasă și vie a persoanei.²

Corpul persoanei poate să apară ca obiect material și în cazul infracțiunii prevăzute la art. 216 C. pen. RM. Însă, numai în ipoteză în care această infracțiune adoptă forma unei infracțiuni materiale, fiind provocate urmările prejudiciabile concretizate în: vătămarea gravă sau medie a sănătății ori decesul persoanei (lit. b) alin. (2)); decesul a două sau a mai multor persoane (lit. c) alin. (3)).

Dar, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 216 C. pen. RM, și alte categorii de entități materiale pot constitui obiectul material al infracțiunii:

1) materia primă sau materialele din care este fabricat sau preparat produsul falsificat, periculos pentru viața sau sănătatea consumatorilor, a cărui valoare, la momentul comiterii faptei, depășește 500 (sau 1500) unități convenționale – dacă fapta prejudiciabilă apare sub modalitatea producerii (falsificării);

2) produsul periculos pentru viața sau sănătatea consumatorilor, a cărui valoare, la momentul comiterii faptei, depășește 500 (sau 1500) unități convenționale – dacă fapta prejudiciabilă apare sub modalitatea de transportare, păstrare sau comercializare.

Observăm că în ambele cazuri descrise mai sus este vorba de produsul periculos pentru viața sau sănătatea consumatorilor, a cărui valoare, la momentul comiterii faptei, depășește 500 (sau 1500) unități convenționale. Diferă ipostaza în care apare un astfel de produs: obiectul produs prin infracțiune sau, pur și simplu, produsul infracțiunii – în primul caz; obiectul material al infracțiunii – în cel de-al doilea caz.

Dar ce trebuie de înțeles prin „produsul periculos pentru viața sau sănătatea consumatorilor, a cărui valoare, la momentul comiterii faptei, depășește 500 (sau 1500) unități convenționale?”

În primul rând, un asemenea produs trebuie să aibă o valoare care, la momentul comiterii faptei, depășește 500 (sau 1500) unități convenționale. Această cerință este dictată de prezența sintagmei „săvârșite în proporții mari” în alin. (1) art. 216 C. pen. RM (prezența sintagmei „săvârșite în proporții deosebit de mari” la lit. a) alin. (3) același articol). Dacă la momentul comiterii faptei valoarea produsului respectiv nu depășește 500 unități convenționale, calificarea nu poate fi făcută conform art. 216 C. pen. RM. În această ipoteză, se va aplica art. 42¹ „Fabricarea, colectarea sau comercializarea produselor (mărfurilor) și prestarea serviciilor periculoase pentru viața și sănătatea consumatorilor” din Codul cu privire la contravențiile administrative.

În al doilea rând, produsul trebuie să fie periculos pentru viața sau sănătatea consumatorilor.

Potrivit art. 1 din Legea privind protecția consumatorilor din 13.03.2003, prin „produs” se are în vedere bunul material destinat pentru consum sau utilizare individuală; produse sunt considerate de asemenea energia electrică și termică, gazele, apa livrate pentru consum individual.

Produsul trebuie deosebit de serviciu. Conform art. 1 din legea sus-numită, serviciul este activitatea, alta decât cea din care rezultă produse, desfășurată în scopul satisfacerii unor necesități ale consumatorilor. Ca și produsul, serviciul reprezintă obiectul influențării nemijlocite infracționale, dar, spre deosebire de produs, este lipsit de corporalitate. Deci, nu este o entitate materială. Din această cauză, serviciul îndeplinește nu rolul de obiect material al infracțiunii, ci de obiect imaterial al infracțiunii. Dintre modalitățile pe care le poate avea fapta prejudiciabilă în contextul infracțiunii prevăzute la art. 216 C. pen. RM, numai prestarea se poate adecva serviciului periculos pentru viața sau sănătatea consumatorilor, a cărui valoare, la momentul comiterii faptei, depășește 500 (sau 1500) unități convenționale.

În ce se exprimă pericolul pe care produsul (serviciul) îl comportă pentru viața sau sănătatea consumatorilor?

În opinia unor autori, acest pericol se exprimă în „capacitatea obiectivă a produselor (sau a serviciilor – *n.a.*) de a produce o îmbolnăvire a oamenilor”.³ În primul rând, această definiție este incompletă: urmările prejudiciabile, produse de infracțiunea prevăzută la art. 216 C. pen. RM, pot consta și în decesul persoanei, nu doar în vătămarea gravă sau medie a sănătății. În al doilea rând, nu este clar dacă capacitatea de a produce urmările respective este potențială sau efectivă.

În conformitate cu Legea privind protecția consumatorilor din 13.03.2003, produsul (serviciul) periculos este produsul (serviciul) care nu poate fi definit ca inofensiv. Totodată, prin produs (serviciu) inofensiv (sigur) se înțelege produsul (serviciul) care nu prezintă risc pentru viața, sănătatea, ereditatea și bunurile consumatorilor sau mediul ambiant.

Din păcate, din cele menționate se deduce că definitorul repetă definitul. De aceea, definițiile date nu ne ajută în mod real la perceperea esenței pericolului pe care produsul (serviciul) îl comportă pentru viața sau sănătatea consumatorilor.

Din definițiile conceptelor „substanțe periculoase” și „mărfuri periculoase”, nominalizate în Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la efectuarea transporturilor de mărfuri periculoase pe teritoriul Republicii Moldova, nr. 672 din 28.05.2002⁴, rezultă că un astfel de pericol se datorează proprietăților fizice, chimice și biologice ale substanțelor sau mărfurilor.

De asemenea, din definiția noțiunii „produs sigur” dată în Legea României privind Codul consumului se poate desprinde că prezența sau lipsa pericolului pe care îl prezintă un produs sau serviciu se stabilește în funcție de următoarele circumstanțe:

a) caracteristicile produsului (serviciului), ale ambalării și ale instrucțiunilor de montaj și întreținere;

b) efectul asupra altor produse (servicii), împreună cu care acesta poate fi folosit;

c) modul de prezentare a produsului (serviciului), etichetare, instrucțiunile de folosire și orice alte indicații și informații furnizate de producător (prestator);

d) categoria de consumatori expusă riscului prin folosirea produsului (serviciului).

Această idee este dezvoltată în pct. 5 al Hotărârii Guvernului Republicii Moldova despre aprobarea Regulamentului cu privire la sistarea fabricării și (sau) comercializării (executării, prestării) produselor (proceselor, serviciilor) nestandardizate, de calitate inferioară, retragerea din circulație a produselor falsificate și nimicirea produselor (proceselor, serviciilor) ce prezintă pericol pentru viața și sănătatea consumatorilor și pentru mediul ambiant. Conform acestei norme, prescripția pentru sistarea fabricării și (sau) comercializării (prestării) produselor (serviciilor), periculoase pentru viața și sănătatea consumatorilor, se emite în cazul în care în timpul controlului se constată că aceste produse (servicii) aduc sau pot să aducă prejudicii vieții și sănătății consumatorului ca urmare a deficiențelor constructive, de producere, de recepțură și a altor neajunsuri, a imperfecțiunii documentelor tehnice și a altor documente normative.

De asemenea, în aceeași normă se stabilește că prescripția se înmânează producătorului și este în vigoare până la lichidarea abaterilor de la cerințele de inofensivitate; o atare prescripție se emite și atunci când lichidarea abaterilor de la cerințele de inofensivitate este imposibilă.

Rezultă că dacă produsele (serviciile) periculoase pentru viața și sănătatea consumatorilor corespund cerințelor de inofensivitate, ele pot fi produse, transportate, păstrate, comercializate sau prestate. Deci, nu însăși prezența pericolului respectiv este condiția de ilegalitate care determină aplicarea răspunderii penale. În caz contrar, mărfurile periculoase nu ar mai putea fi transportate în conformitate cu Hotărârea Guvernului cu privire la efectuarea transporturilor de mărfuri periculoase pe teritoriul Republicii Moldova. Dar ele pot fi transportate atunci când sunt respectate prevederile acestei hotărâri și ale altor acte normative în materie.

Reiese că formularea din art. 216 C. pen. RM nu exprimă corect voința legiuitorului, nu este în concordanță cu cadrul legal de referință al acestei norme penale.

Astfel, în Legea cu privire la certificare și în Legea cu privire la evaluarea conformității produselor se folosește noțiunea „produse potențial periculoase” (cu mențiunea că ea cuprinde și sensul de servicii potențial periculoase). Conform art. 1 al Legii cu privire la certificare, prin „produse potențial periculoase” se înțelege produsele care, în urma nerespectării tehnologiei de producție, a regulilor de folosire sau a condițiilor de păstrare, pot deveni periculoase pentru beneficiari sau pentru mediu.

Potrivit art. 10 din Legea cu privire la certificare, documentele normative cu privire la produsele (serviciile) potențial periculoase pentru viața și sănătatea consumatorilor trebuie să conțină cerințe obligatorii privind inofensivitatea acestora; produsele (serviciile), pentru care în documentele normative sunt specificate cerințe obligatorii de inofensivitate pentru viața și sănătatea consumatorilor, se includ în Nomenclatorul produselor supuse certificării obligatorii și se certifică în exclusivitate în cadrul Sistemului Național de Certificare de organisme de certificare abilitate; se interzice comercializarea (prestarea) produselor (serviciilor)

incluse în Nomenclator fără certificat de conformitate și/sau marcă națională de conformitate și fără certificat igienic la produse alimentare și la medicamente, iar în cazul produselor (serviciilor) cu destinație dublă – fără decizia respectivă a comisiei speciale guvernamentale.

În concluzie la cele menționate, trebuie să consemnăm următoarele:

1) în art. 216 C. pen. RM, precum și în actele normative de referință, sintagma „produsele (serviciile) periculoase pentru viața sau sănătatea consumatorilor” trebuie substituită prin expresia „produsele (serviciile) potențial periculoase pentru viața sau sănătatea consumatorilor”;

2) pericolul social constă nu în producerea, transportarea, păstrarea sau comercializarea (prestarea) produselor (serviciilor) potențial periculoase pentru viața sau sănătatea consumatorilor, ci în efectuarea aceluiași activități în condiții de ilegalitate;

3) condițiile de ilegalitate sunt întrunite în următoarele cazuri:

a) lipsa certificatului de conformitate, a mărcii naționale de conformitate, a certificatului igienic, a altor asemenea acte care permit plasarea pe piața de consum a produselor (serviciilor) sau lipsa deciziei autorității abilitate să permită o astfel de plasare;

b) nerespectarea tehnologiei, regulilor sau condițiilor normative de producere, transportare, păstrare sau comercializare (prestare) a produselor (serviciilor) potențial periculoase pentru viața sau sănătatea consumatorilor, chiar dacă plasarea acestora pe piața de consum a fost permisă.

În vederea remedierii deficiențelor de care suferă art. 216 C. pen. RM și sporirii gradului de aplicabilitate a acestei norme penale, precum și în scopul compatibilizării art. 216 C. pen. RM cu cadrul legal de referință, recomandăm reformularea dispoziției de la alin. (1) art. 216 C. pen. RM, după cum urmează:

„Producerea, transportarea, păstrarea, comercializarea, în condiții de ilegalitate, a produselor (serviciilor), potențial periculoase pentru viața sau sănătatea consumatorilor, săvârșite în proporții mari”.

Ca urmare a acestei modificări, ar fi eliminată și sinonimia „producerea (falsificarea)”, deoarece falsificarea este un exemplu al producerii în condiții de ilegalitate.

De asemenea, ar fi oportun ca condițiile de ilegalitate, prezentate mai sus, să fie expuse în cadrul Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării legislației penale și administrative pentru protecția consumatorilor. Aceasta ar contribui la aplicarea uniformă a art. 216 C. pen. RM de către destinatarii legii penale.

Revenind la caracterizarea obiectului material al infracțiunii (a produsului acesteia) prevăzute la art. 216 C. pen. RM, trebuie de menționat că, în contextul modalității de transportare, păstrare sau comercializare, nu contează dacă produsul, periculos pentru viața sau sănătatea consumatorilor, este fals sau autentic. Această circumstanță poate fi luată în calcul doar la individualizarea pedepsei.

În cazul modalității de producere (falsificare), produsul infracțiunii este prin excelență un produs falsificat.

Potrivit Legii privind protecția consumatorilor din 13.03.2003, produsul falsificat este produsul fabricat din alți componenți, în alte proporții sau în alte condiții decât cele stabilite în documentele normative, care este prezentat drept veritabil.

În mod similar, noțiunea „produs falsificat” este definită în Legea cu privire la fabricarea și circulația alcoolului etilic și a producției alcoolice. Mai mult, în această lege, ca și în Legea privind protecția consumatorilor din 13.03.2003, se pune semnul egalității între noțiunile „produs falsificat” și „produs contrafăcut”. În contrast, în cadrul Legii României privind Codul consumului se face diferențierea dintre aceste două noțiuni: produs falsificat – produs la care se constată alterarea sub orice formă a elementelor de identificare a unei mărci, denumiri, sigle ori desen industrial legal înregistrate, de natură a induce în eroare asupra provenienței sale, produs care nu a fost fabricat de deținătorul legal al mărcii ori împuternicit al acestuia sau la care s-a constatat utilizarea mărcii legal înregistrate fără a exista acordul titularului; produs contrafăcut – orice bun, inclusiv ambalajul acestuia, la care se constată utilizarea fără autorizare a unei mărci care este identică cu o marcă legal înregistrată, sau produsul care nu poate fi diferențiat în aspectele sale esențiale de un produs de marcă, prin care se încalcă drepturile prevăzute de lege ale deținătorului legal al mărcii respective.

Din cele menționate rezultă că un produs poate fi falsificat chiar și atunci când nu este contrafăcut. Se are în vedere cazul când produsul se falsifică de către deținătorul legal al mărcii aplicate pe produs.

Atunci însă când produsul este contrafăcut, se aduce atingere interesului consumatorului de a achiziționa un produs veritabil. Așadar, acest interes face parte din conținutul obiectului juridic special al infracțiunii prevăzute la art. 216 C. pen. RM – în cazul în care fapta prejudiciabilă îmbracă modalitatea normativă de producere (falsificare), concretizată în modalitatea faptică de contrafacere.

În continuare, ne vom concentra atenția asupra obiectului material al infracțiunii de comercializare a mărfurilor de proastă calitate sau necorespunzătoare standardelor (art. 254 C. pen. RM).

Din analiza art. 254 C. pen. RM rezultă că obiectul material al infracțiunii corespunzătoare îl constituie corpul persoanei. Într-o altă ipostază, obiectul material are următoarele trăsături:

1) este o marfă;

2) marfa dată este de proastă calitate sau necorespunzătoare standardelor;

3) valoarea acestei mărfi, la momentul comiterii faptei, depășește 500 (sau 1500) unități convenționale.

Ad-litteram, prin „marfă” se înțelege un produs al muncii destinat schimbului prin intermediul vânzării-cumpărării.⁵ În conformitate cu Legea cu privire la protecția concurenței, prin „marfă” se înțelege produsul activității (inclusiv lucrări și servicii) cu aceeași valoare de consum destinat vânzării sau schimbului. În conformitate cu art. 77 din Codul penal al Argentinei, prin „marfă” se înțelege bunul de orice tip care poate fi expus pentru vânzare.⁶

Îmbinând concepțiile celor trei definiții și raportându-le la necesitățile art. 254 C. pen. RM, considerăm

că prin „marfă” trebuie de înțeles produsul valorificat către consumator prin comercializare.

În mod regretabil, infracțiunea prevăzută la art. 254 C. pen. RM nu are și un obiect imaterial constând în serviciu. Or, așa cum rezultă din definițiile legislative ale noțiunilor „calitate” și „standardizare”, nu doar mărfurile trebuie să fie conforme cu cerințele de calitate sau cu standardele, dar și serviciile. De menționat că, în urma adoptării Legii pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova din 20.05.2004, sintagma „prestarea serviciilor” a completat numai dispoziția art. 216 C. pen. RM, deși această lege se referă și la art. 254 C. pen. RM. În vederea înlăturării acestei deficiențe, considerăm necesară completarea alin. (1) art. 254 C. pen. RM, astfel încât după cuvântul „mărfurilor” să fie introdusă sintagma „ori prestarea intenționată a serviciilor”.

Proasta calitate a mărfii sau necorespunderea ei standardelor este o altă trăsătură a obiectului material al infracțiunii prevăzute la art. 254 C. pen. RM.

Potrivit Legii privind protecția consumatorilor din 13.03.2003, prin „calitate” se are în vedere ansamblul de caracteristici ale unui produs, serviciu, care îi conferă aptitudine de a satisface, conform destinației, necesitățile explicite sau implicite. Această definiție este completată de alta, cuprinsă în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării legislației penale și administrative pentru protecția consumatorilor. Conform acesteia, prin „calitate” se înțelege totalitatea însușirilor care reflectă securitatea, aspectul inovației, longevitatea, siguranța, spiritul de economie, spiritul ergonomic, estetic, ecologic al produselor etc., ceea ce le atribuie capacitatea pentru a satisface cerințele consumatorului conform destinației.

În consecință, dacă mărfii îi lipsește vreuna din caracteristicile (însușirile) specificate mai sus, astfel încât ea nu poate satisface cerințele consumatorului conform destinației, atunci marfa se consideră de proastă calitate. Deci, formează obiectul material al infracțiunii prevăzute la art. 254 C. pen. RM.

După unii autori, mărfuri de proastă calitate pot fi considerate inclusiv mărfurile care, fără o prelucrare totală sau substanțială, nu pot fi consumate sau utilizate după destinația lor.⁷ Într-o altă opinie, mărfurile sunt de proastă calitate atunci când calitatea lor nu corespunde destinației acestora sau când determină reducerea termenului de exploatare (valabilitate), indiferent dacă deficiențele mărfurilor sunt sau nu remediabile.⁸

Cea de-a doua poziție este mai aproape de adevăr. Or, urmând primul punct de vedere, consumatorul ar avea dreptul numai la remedierea mărfii de proastă calitate. Ceea ce nu corespunde legii. Conform alin. (4) art. 10 din Legea privind protecția consumatorilor din 13.03.2003, consumatorul are nu doar acest drept. El mai are dreptul să pretindă vânzătorului înlocuirea gratuită a mărfii sau restituirea contravalorii mărfii. Este la discreția consumatorului să aleagă care din cele trei drepturi să le exercite.

Chiar dacă deficiența mărfii este remediabilă, important este că, la momentul comiterii faptei, ea este de proastă calitate. Tot ceea ce s-a întâmplat post-factum nu are relevanță la calificarea infracțiunii. De aceea, o marfă este de proastă calitate, indiferent dacă deficiențele ei sunt sau nu remediabile.

În mod alternativ, pentru a constitui obiectul material al infracțiunii prevăzute la art. 254 C. pen. RM, marfa poate fi nu doar de proastă calitate, dar și necorespunzătoare standardelor.

Conform prevederilor Legii cu privire la standardizare, prin „standard” se înțelege documentul stabilit prin consens și aprobat de un organism recunoscut, care prevede, pentru utilizări comune și repetate, reguli, prescripții și caracteristici comune referitoare la diverse activități sau rezultatele acestora, în scopul obținerii unui grad optim de ordine într-un context dat.

De lege lata, marfa necorespunzătoare „cerințelor tehnice”⁹ (corect – prescripției (specificației) tehnice) nu poate forma obiectul material al infracțiunii prevăzute la art. 254 C. pen. RM. De aceea, nu putem agreea punctul de vedere contrar susținut de către unii autori.¹⁰ Astfel s-ar admite interpretarea extensivă defavorabilă, ceea ce este interzis de art. 3 C. pen. RM.

În adevăr, standardul este doar unul dintre tipurile de documente normative de standardizare. Prescripția (specificația) tehnică și reglementarea tehnică, precum și clasificatorul de informație tehnico-economică, în același rând norma, regulamentul, procedura în domeniul standardizării, metrologiei și certificării reprezintă celelalte tipuri, așa cum rezultă din prevederile Legii cu privire la standardizare.

Considerăm că în art. 254 C. pen. RM trebuie operată o modificare: în locul termenului „standardele” să fie utilizată formula „documentelor normative de standardizare”. Prin aceasta ar fi extinsă aria de aplicare a art. 254 C. pen. RM. Or, nu există nici o prevedere legală din care ar reieși că standardele ar avea un rol predilect în raport cu celelalte tipuri de documente normative de standardizare. De asemenea, prin aceasta legea penală ar fi compatibilizată cu Legea cu privire la evaluarea conformității produselor. Potrivit acesteia, certificarea conformității reprezintă acțiunea unei terțe părți care demonstrează cu certitudine că un produs (serviciu), identificat corespunzător, este conform cu un anumit standard sau cu un alt document normativ. Deloc întâmplător, noțiunea „certificarea conformității” este definită în aceeași manieră în Legea cu privire la standardizare.

În fapt, noțiunea „document normativ”, utilizată în Legea cu privire la evaluarea conformității produselor, este mai largă decât noțiunea „document normativ de standardizare”, cuprinzând și așa concept ca „codul de bună practică”, și nu numai. Totodată, nu putem să nu susținem ideea că „noțiunea „mărfuri de proastă calitate” cuprinde noțiunea „mărfuri necorespunzătoare standardelor””.¹¹ De asemenea, nu putem face abstracție de prevederile de la alin. (5) și (6) art. 6 din Legea privind protecția consumatorilor din 13.03.2003: se interzice producerea, plasarea pe piață, depozitarea, expunerea în comercializare și comercializarea produselor, prestarea serviciilor cu încălcarea cerințelor de calitate stabilite de documentele normative sau contrar interdicției organului de control; se interzice plasarea pe piață, depozitarea, expunerea în comercializare și comercializarea produselor, prestarea serviciilor în lipsa certificatului de conformitate sau declarației de conformitate, dacă legislația prevede aceasta, sau cu utilizarea ilegală a mărcii de conformitate. Din aceste considerente,

întru a facilita aplicarea art. 254 C. pen. RM (luând în considerație modificările și completările la această normă, propuse anterior), recomandăm expunerea părții finale a dispoziției alin. (1) art. 254 C. pen. RM după cum urmează: „mărfurilor sau serviciilor de proastă calitate, inclusiv a celor care nu îndeplinesc condițiile de conformitate, în special a celor care nu corespund documentelor normative de standardizare, dacă este săvârșită în proporții mari”.

Referindu-ne la ultima trăsătură a obiectului material al infracțiunii prevăzute la art. 254 C. pen. RM, menționăm că valoarea mărfurilor, care formează acest obiect, trebuie să depășească, la momentul comiterii faptei, 500 unități convenționale. Baremul este de 1500 unități convenționale în cazul modalității agravate de la lit. a) alin. (3) art. 254 C. pen. RM.

Dacă valoarea mărfurilor corespunzătoare nu depășește limita de 500 unități convenționale, atunci fapta trebuie calificată conform art. 42² „Producerea sau comercializarea produselor (mărfurilor) necalitative, necomplete sau neconforme standardelor” din Codul cu privire la contravențiile administrative.

În cele ce urmează ne vom referi la obiectul material al infracțiunii de înșelare a clienților (art. 255 C. pen. RM).

În literatura de specialitate se consideră (just) că obiectul material al acestei infracțiuni îl constituie banii sau alte bunuri aparținând victimei.¹² În special, bunurile aparținând victimei apar ca obiect material atunci când serviciul se prestează cu utilizarea bunurilor consumatorului. În acest sens, conform alin. (1) art. 18 din Legea privind protecția consumatorilor din 13.03.2003, dacă serviciul se prestează integral sau parțial din materialul consumatorului, prestatorul răspunde pentru integritatea acestui material și pentru utilizarea lui corectă.

De asemenea, bunurile aparținând victimei pot să apară ca obiect material al infracțiunii de înșelare a clienților, când prețul la marfă este plătit în natură. Această posibilitate este prevăzută în alin. (1) art. 18 din Legea vânzării de mărfuri.

Totuși, prețul la marfă este determinat, de regulă, în expresie bănească. În această ipoteză, obiectul material al infracțiunii date îl constituie banii încasați de către făptuitor peste valoarea reală a contraprestației.

Instrumentele de măsurare, utilizate de făptuitor la săvârșirea infracțiunii de înșelare a clienților, nu pot forma obiectul material al acesteia. În acest fel, susținem opinia lui C. Bulai, conform căreia obiectul material al infracțiunii nu trebuie confundat cu mijloacele care au servit la săvârșirea infracțiunii.¹³ Într-adevăr, înșelând victima, făptuitorul urmărește obținerea banilor sau altor bunuri aflate în sfera patrimonială a victimei. Prin influențarea nemijlocită infracțională asupra acestor entități el lezează interesele victimei; deci, aduce atingere obiectului juridic special prin intermediul entităților care formează obiectul material.

Considerăm că legea penală a Republicii Moldova ar trebui completată cu o incriminare vizând fapta al cărei obiect material ar fi instrumentele de măsurare. Ca model ar putea servi art. 226 „Falsificarea mijloacelor de măsurare” din Codul penal ucrainean.¹⁴ Conform acestei norme, se prevede răspunderea pentru „fabricarea sau reutilizarea în scopul folosirii sau al desfacerii, ori desfacerii instrumentelor sau dispozitivelor de măsurare

falsificate”. Într-o manieră similară este formulată dispoziția art. 196 „Încălcarea regulilor metrologice” din Codul penal al Republicii Kârgâze din 1997.¹⁵

Însă, nu doar considerentele de sorginte juridico-comparativă ne îndeamnă să optăm pentru adoptarea unei asemenea norme. Conform art. 30 din Legea metrologiei, persoanele fizice sau juridice poartă răspundere, inclusiv penală, pentru încălcarea prevederilor acestei legi. Totodată, potrivit alin. (1) art. 21 din aceeași lege, persoanele fizice și juridice deținătoare de mijloace de măsurare sunt obligate să asigure legalitatea acestora. În conformitate cu art. 31 din numita lege, se aplică răspunderea materială pentru anumite încălcări ale cerințelor metrologice, nu și pentru cele similare cu fapta prevăzută la art. 226 din Codul penal ucrainean. De asemenea, pentru o astfel de faptă nu e stabilită nici măcar răspunderea contravențională. Or, contravenția de nerespectare a regulilor de folosire a aparatelor de măsurat și de cântărit sau utilizarea unor aparate de măsurat și de cântărit defectate, neverificate sau neplumbuite (pct. 3) art. 152 „Încălcarea regulilor de comerț” din Codul cu privire la contravențiile administrative) are totuși o altă esență juridică.

De lege lata, fapta, similară cu cea prevăzută la art. 226 din Codul penal ucrainean, ar putea atrage răspunderea penală doar pentru pregătire de infracțiunea de înșelare a clienților sau de infracțiunea de escrocherie. Probarea unei asemenea fapte ar fi însă extrem de dificilă.

În virtutea argumentelor specificate mai sus și respectând registrul terminologic utilizat în Legea metrologiei, recomandăm completarea Codului penal al Republicii Moldova cu următorul articol:

„Articolul 255¹. Falsificarea mijloacelor de măsurat

Fabricarea sau reutilizarea în scopul folosirii sau al desfacerii, ori desfacerii mijloacelor de măsurare falsificate se pedepsește cu amendă în mărime de până la 200 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 120 la 180 de ore”.

În fine, ne vom referi la obiectul material al infracțiunii prevăzute la art. 256 C. pen. RM.

În literatura de specialitate se menționează că obiectul material al acestei infracțiuni îl constituie remunerația având o natură corporală pe care făptuitorul o primește de la victimă.¹⁶ Parafrazând o altă opinie, remunerația dată ar reprezenta nu obiectul material al infracțiunii în cauză, dar „modalitatea de îndeplinire a acesteia”.¹⁷ În sprijinul celei de-a doua poziții, este citat A.K. Kviținia: „Obiectul material al infracțiunii este un element al relațiilor sociale, iar obiectul remunerării ilegale se află în afara lor, el constând în ceea ce se transmite persoanei ... în calitate de o astfel de remunerare (bani, obiecte de preț etc.)... Remunerarea ilegală este un mijloc de comitere a infracțiunii...”¹⁸

Analizând cele două opinii, considerăm că remunerația având o natură corporală – sub formă de bani, titluri de valoare materializate, alte bunuri – reprezintă obiectul material al infracțiunii prevăzute la art. 256 C. pen. RM. În același timp, remunerația având o natură incorporeală – sub formă de oferte, titluri de valoare nematerializate, avantaje patrimoniale, servicii, privilegii – constituie obiectul imaterial al infracțiunii analizate.

Argumentele în susținerea opiniei că remunerația respectivă ar reprezenta modalitatea (mijlocul) de săvârșire a infracțiunii par a fi neconvingătoare.

În primul rând, nu pot fi confundate conceptele „modalitate a infracțiunii” și „mijlocul de săvârșire a infracțiunii”. Aceste două noțiuni se află în diferite sisteme de referință. Modalitatea infracțiunii se referă la configurația infracțiunii, reprezentând „variația pe care o prezintă infracțiunea la concret, în funcție de modul și împrejurările în care a fost săvârșită”.¹⁹ La rândul său, mijlocul de săvârșire a infracțiunii reprezintă instrumentul cu ajutorul căruia este săvârșită fapta prejudiciabilă.²⁰

În altă ordine de idei, considerăm incorectă afirmația lui A.K. Kviținia că obiectul material este un element al relațiilor sociale. În acest plan, este oportun să reproducem punctul de vedere al lui S. Brînză: „Relațiile sociale sunt vătămate sau amenințate prin intermediul entității care formează obiectul material al infracțiunii... Obiectul material al infracțiunii nu este identic cu obiectul juridic al infracțiunii, deoarece acesta din urmă este format din valorile și relațiile sociale, ocrotite de legea penală, pe care primul le materializează”.²¹ În același fâgaș se exprimă alți autori, care consideră că entitatea ce formează obiectul material este extrinsecă (exterioră) relației, deoarece în legătură cu această entitate se exercită acțiunile părților la această relație, acțiuni care formează obiectul relației.²²

În genere, se creează impresia că autorii care consideră recunoașterea remunerației ca mijloc de săvârșire a infracțiunii nu au reușit să pătrundă în esența noțiunilor „obiectul juridic al infracțiunii” și „obiectul material al infracțiunii”. Astfel, în opinia lui V. Dobrinou, remunerația nu poate forma obiectul material al infracțiunii, deoarece „atingerea obiectului juridic al infracțiunii nu este legată în nici un fel de vreo vătămare sau punere în pericol a sumelor de bani sau a celorlalte foloase primite...”.²³

În replică la această opinie, poate fi prezentată poziția lui V.P. Emelianov: „Într-adevăr, bunul concret, care este sustras, nu suferă nici un prejudiciu și nici nu poate să-l sufere. Acel bun este sustras nu pentru a i se aduce prejudiciu, ci pentru a se extrage din el careva utilitate”.²⁴ Prin extrapolare, putem susține că bunurile formând remunerația sunt primite nu pentru a li se aduce prejudiciu, dar pentru a se extrage din ele o anumită utilitate. Mai mult, nu este exclus ca făptuitorul să asigure acestor bunuri condiții mai bune decât a făcut-o victima.

Nu poate fi pus semnul egalității între esența infracțiunii de distrugere sau deteriorare intenționată a bunurilor (art. 197 C. pen. RM) și esența tuturor celorlalte infracțiuni: „esența infracțiunii de distrugere constă în lezarea bunului în însăși materialitatea sa ..., ceea ce face ca această infracțiune să ocupe un loc distinct (sublinierea ne aparține – n.a.) ... și să se deosebească de toate celelalte infracțiuni ...”.²⁵

De asemenea, în opinia lui C. Bulai, obiectul juridic trebuie distins de obiectul material, specificându-se că amenințarea sau vătămarea obiectului juridic are loc prin intermediul obiectului material.²⁶ Așadar, nu obiectul material al infracțiunii suferă amenințare sau vătămare. Influențarea nemijlocită infracțională asupra obiectului material al infracțiunii constă, în cazul faptei prevăzute la art. 256 C. pen. RM (ca și în cazul

infracțiunilor săvârșite prin sustragere) în deplasarea bunurilor dintr-o sferă patrimonială în alta. Nu în vătămarea sau punerea în pericol a acestor bunuri. În caz contrar, s-ar confunda obiectul material al infracțiunii date cu obiectul juridic al acesteia: „Și este oare posibil ca amenințarea sau vătămarea bunului (în ipoteza în care acesta formează obiectul juridic) să aibă loc prin intermediul aceluiași bun (dacă el constituie deja obiectul material)?”.²⁷

În concluzie, remunerația primită de către făptuitor de la victimă constituie obiectul material (sau, după caz, obiectul imaterial) al infracțiunii prevăzute la art. 256 C. pen. RM.

La calificarea infracțiunii, trebuie să se stabilească că remunerația dată este caracterizată prin următoarele trăsături:

1) are menirea de contraprestație pentru conduita pe care făptuitorul se obligă să o aibă față de victimă; această conduită se exprimă în îndeplinirea unor lucrări sau în prestarea unor servicii ce țin de obligațiile de serviciu ale făptuitorului;

2) nu i se cuvine făptuitorului, deoarece nu există nici un temei juridic care ar îndreptăți primirea acesteia.

Note:

¹ S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama. *Drept penal. Partea Generală*. – Chișinău: Cartier juridic, 2005, p. 151.

² A se vedea: S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Cartier juridic, 2005, p. 49.

³ A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi și alții. *Codul penal comentat și adnotat*, p. 318.

⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 87-90.

⁵ Dicționarul explicativ al limbii române, p. 600.

⁶ Уголовный кодекс Аргентины / Под ред. Ю.В. Голика. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003.

⁷ A se vedea: A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi și alții. *Codul penal comentat și adnotat*, p. 416.

⁸ A se vedea: Уголовный кодекс Украины. *Научно-практический комментарий* / Под ред. Е.Л. Стрельцова. – Харьков: Одиссей, 2005, p. 444.

⁹ A se vedea: A. Barbăneagră, V. Berliba, C. Gurschi și alții. *Codul penal comentat și adnotat*, p. 418.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Уголовный кодекс Украины. *Научно-практический комментарий*, p. 444.

¹² A se vedea: S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*, p. 481; Л.Д. Гаухман, С.В. Максимов. *Преступления в сфере экономической деятельности*, p. 260; А.В. Галахова. *Уголовная ответственность за хозяйственные преступления*. – Москва: Юридическая литература, 1987, p. 65.

¹³ A se vedea: C. Bulai. *Manual de drept penal. Partea Generală*, p. 197.

¹⁴ Відомости Верховної Ради, 2001, nr. 25-26.

¹⁵ Уголовный кодекс Кыргызской Республики / Под ред. А.П. Стуканова, П.Ю. Константинова. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.

¹⁶ A se vedea: V. Stati. *Primirea unei remunerații ilicite pentru îndeplinirea unei lucrări legate de deservirea populației // Prevenirea și combaterea corupției în Republica Moldova: aspecte teoretice și practice*. – Chișinău: Transparency International, 2004, p. 100-106.

¹⁷ A se vedea: S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și alții. *Drept penal. Partea Specială*, p. 623; I. Țurcan. *Obiectul material al infracțiunii de luare de mită // Revista Națională de Drept*, 2001, nr. 9, p. 49-52.

¹⁸ А.К. Квициния. *Взяточничество и борьба с ним*. – Сухуми, 1980, p. 28-29.

¹⁹ C. Bulai. *Manual de drept penal. Partea Generală*, p. 419.

²⁰ A se vedea: S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama. *Drept penal. Partea Generală*, p. 172.

²¹ S. Brînză. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului*, p. 101, 104.

²² A se vedea: G. Vrabie, S. Popescu. *Teoria generală a dreptului*. – Iași: Ștefan Procopiu, 1993, p. 139.

²³ V. Dobrinou. *Corupția în dreptul penal român*. – București: Atlas Lex, 1995, p. 69.

²⁴ В.П. Емельянов. *Терроризм и преступления с признаками терроризирования*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, p. 182.

²⁵ O. Loghin, T. Toader. *Drept penal român. Partea Specială*. – București: Șansa, 1999, p. 290.

²⁶ A se vedea: C. Bulai. *Manual de drept penal. Partea Generală*, p. 196-197.

²⁷ S. Brînză. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului*, p. 291.

ROLUL CULTURII GENERALE, ÎN SPECIAL AL CULTURII JURIDICE, ÎN DEZVOLTAREA SOCIETĂȚII

Dumitru POSTOVAN,
doctorand

Recenzent: **Gheorghe AVORNIC,**
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

It is known the fact that in the Anglo-Saxon law system the juridical norms are not strictly codified. At the disposal of the agents of law application, including of procurators, lawyers, there are judicial norms with general provisions. All this has a wide degree of liberty, appreciation, as discretionary law and discretionary credentials, apply these general norms in concrete cases. This discretionary power at their disposal is not used for personal, abusive, corruptive ends. Here it is not the quality of law, but the judicial culture, professionalism, responsibility of decision making factors being the most important ones.

„Într-o țară în care religia și curăția moravurilor au fost înlăturate prin epicureism, în care conștiința de drept și nedrept, de bine și de rău sunt zilnic jignite prin ridicarea socială a unei pături de oameni neonești, în care nepăsarea a ajuns a admira pe oamenii de nimic, însă abili, spiritul public caută în zadar un razim în contra corupțiunii. Departe de a găsi undeva acest razim, el e din contra atras în vârtejul general și ajunge a crede că legile morale, uniforme pentru toate popoarele, sunt vorbe goale, care se pretextează din gură, dar pe care nu le vede nimeni.”

Mihai Eminescu

„Cultura, în general, întrunește în sine ansamblul valorilor materiale și spirituale create și în curs de creare de către omenire în procesul muncii sociale desfășurate de-a lungul istoriei. Cultura exprimă nivelul atins de omenire într-o etapă istorică a dezvoltării societății”.¹

Cultura unui popor are la bază religia, normele morale, obiceiurile, tradițiile, bunele moravuri.

Ierarhia valorilor general umane ale unei societăți sunt conținutul culturii.

Îndatoririle, obligațiunile, limitările sunt product al culturii, iar drepturile omului reies din volumul de îndatoriri pe care el le are față de societate, de semenii săi, față de tot ce îl înconjoară.

Cultura unui individ este o autolimitare, ea îl protejează de degradare, de pustiirea sufletului.

Care este situația la acest capitol în Republica Moldova, aflată în perioada de tranziție? În linii mari, se poate de vorbit despre o criză a gândirii umane, a conștiinței sociale, determinate, conform lui F. Engels, de existența socială. „Cât l-ai educa pe om, el totuna vrea să trăiască bine” – este o maximă edificatoare în acest sens.

În perioada de tranziție ne-am dezis de scara de valori, proprii regimului totalitar, acestea nefiind înlocuite cu un alt sistem de valori. Mai mult, sub lozincile democratizării, liberalizării vieții sociale, ne-am dezis de multe norme morale caracteristice poporului nostru de veacuri: munca, credința, bunăvoința, recunoștința pentru binele făcut, rușinea, grija și obligațiunea pentru buna educație a copiilor, respectul pentru cei în vârstă, responsabilitatea ...; cu apa din lighian am aruncat și copilul. Aceste, dar și alte valori de acest gen trebuie readuse în societate, create, cultivate. Fără de ele societatea este de neconceput, iar o societate democratică fără această scară de valori este una sterilă.

Astăzi societatea noastră a rămas văduvită de criterii. Care sunt valorile la care ținem, peste care nu putem trece,

care ne unesc, ne fac tari cu duhul? Nu sunt niște întrebări retorice. Trebuie găsit răspuns la ele, iar, găsindu-l, să-l realizăm.

Cultura juridică este o modalitate a culturii spirituale a societății, o parte componentă a culturii ei generale. Ea își găsește expresia în cunoașterea de către cetățeni a bazelor cunoștințelor juridice, în necesitatea transpunerii în viață a prevederilor normelor juridice, în înțelegerea de fiecare om a responsabilității sale sociale, în intransigența față de infracțiuni și în combaterea lor.²

Educația juridică contribuie la formarea la cetățean a convingerii că el întotdeauna va găsi la autoritățile publice respective un ajutor real în apărarea drepturilor și libertăților sale; la rândul său, statul îi cere, pe bună dreptate, să-și îndeplinească obligațiunile care îi revin.

Formarea conștiinței juridice, educația juridică a populației depinde în mare măsură de procesul legislativ, de calitatea legilor, de măsura în care prevederile lor contribuie la instaurarea dreptății, ordinii și liniștii în societate, de raportul dintre normele morale și cele juridice, de armonia dintre ele.

După prăbușirea regimului totalitar, după ce Republica Moldova a devenit suverană și independentă, după declarația de aderare la noile valori general umane europene, sistemul de drept sovietic se substituie cu sistemul de drept continental, conform standardelor existente în statele de drept, democratice, conform principiilor economiei de piață, în care valoarea supremă este omul, drepturile și libertățile sale fundamentale.

Acest proces de substituie derulează anevoios, adeseori în contradictoriu. Adoptarea numeroaselor acte normative nu este însoțită și de o calitate corespunzătoare, dar și de procesul implementării legilor în viață. Multe legi, alte acte normative sunt mereu amendate, altele nici nu reușesc să capete viață sau, dacă și rămân puțin timp în vigoare, sunt abrogate, înlocuite cu altele.

Nici chiar juriștii, specialiștii în domenii concrete de reglementare juridică a relațiilor sociale nu reușesc să urmărească acest dinamism legislativ, să se familiarizeze cu noile norme juridice. Nemaivorbind de omul simplu.

Care este politica statului în acest domeniu?

Nu există un program bine ajustat și stabil, conform căruia populația ar avea posibilitate să ia cunoștință de legislația în vigoare, de noile acte normative. Nu se propagă cunoștințele juridice nici la televiziune, nici la radiou, nu au această obligațiune nici celelalte mass-media. Nu se face acest lucru nici pe alte cai.

Și atunci din care surse cetățenii pot afla despre noile legi, despre drepturile și obligațiunile lor? Din Monitorul Oficial? Câți abonați avem la el? Și apoi, populația simplă, este ea oare în stare să înțeleagă sensul prevederilor legii, al termenilor juridici?

Este cunoscut principiul care se și aplică fără excepții, conform căruia necunoașterea legii nu îl absolvă pe cel ce o încalcă de pedeapsă. E corect. Dar de aici revine obligațiunea statului de a face posibilul ca cetățenii să cunoască legislația în vigoare, să-și cunoască drepturile și să știe cum să le protejeze în caz că sunt violate. „Omul care nu-și cunoaște drepturile, nu le are” – iată rezultatul acestei neglijări.

Dreptul are funcția de instrument regulatoriu în societate. Legile sunt izvorul principal al dreptului. Anume prin intermediul legilor sunt reglementate relațiile sociale. Asta este menirea lor. Și atunci apare ca firească întrebarea: cum reglementează legile adoptate aceste relații, dacă destinatarii lor nu le cunosc și nici nu se întreprinde nimic pentru ca ele să fie cunoscute. Și dacă este așa, atunci la ce în general se adoptă legile? Să fie oare și azi în vigoare constatarea de altădată că legile sunt produsul statului, adoptate doar pentru a-și ține cetățenii în supușenie? Într-un stat de drept, democratic, funcțiile dreptului sunt altele, iar statul, la rândul său, ca purtător al relațiilor juridice, este supus legii și poate fi sancționat.

În condițiile actuale este greu să vorbim despre formarea conștiinței juridice și a culturii juridice a populației. Este înregistrat, și datorită acestei stări de lucruri, un decalaj între conținutul actului normativ și conținutul actului de justiție, fapt ce are urmări dintre cele mai grave.

O bună parte a populației, chiar dacă și este familiarizată cu legislația în vigoare, își cunoaște bine drepturile sale, nu crede în puterea legii, în drept ca valoare a societății.

Oamenii zilnic sunt martorii diferitelor nelegiuiri, iar cei vinovați de încălcarea legii rămân nepedepsiți. De la înaltele tribune se vorbește una, în realitate se face alta, și nu numai în ce privește respectarea legilor, ci și în alte domenii de activitate. Greutățile de ordin economic, sărăcia – pe de o parte, și apariția unei pături de oameni bogați, avuțiile nemuncite, dobândite prin abuzuri, corupția – pe de altă parte, adâncesc și mai mult această neîncredere nici în cele spuse, nici în cele scrise, nici în justiție. Constatăm astfel un fenomen foarte periculos, numit *nihilism*.

Nihilism – atitudine, tendință, concepție sau manifestare, care neagă rânduiala, instituțiile morale, tradițiile culturale existente într-o societate dată, fără să le opună în schimb altele superioare; atitudine de negare absolută.³ Latura cea mai avansată și cea mai periculoasă a nihilismului este nihilismul juridic. Este o trăsătură a culturii juridice și azi pare să fie dominantă.

Cum să-l convingem pe acest segment al populației să creadă în ceea ce se spune, se scrie, în buchia legii, în puterea dreptului, în dreptate, echitate în general? Trebuie să

devină o preocupare, în primul rând a statului, permanentă și bine orientată, transformând acești necredincioși în cetățeni activi. Psihologia lor, potrivit căreia de tot răul care îi înconjoară sunt vinovați alții, chiar toți, nu și ei înșiși, trebuie schimbată prin alta – și ei sunt vinovați de situația existentă și este datorია lor să o schimbe în bine.

Un nivel înalt al culturii generale a unui popor presupune și un înalt nivel al responsabilității fiecăruia în fața tuturor, a tuturor în fața fiecăruia, a statului față de cetățeni, a cetățenilor față de stat. Alături de responsabilitatea exteriorizată, deosebim responsabilitatea internă a individului, aceasta fiind definită ca obligațiunea de a efectua un lucru, de a răspunde, de a da socoteală la ceva. Ea presupune cunoaștere și apropiere, atitudine activă, convingere și angajare, se manifestă ca prezența umană activă, prin perfecționarea ființei umane.

Sentimentul înaltei responsabilități se cere cultivat din fragedă copilărie și în permanență dezvoltat. Cel ce nu poate, nu vrea și nici nu înțelege că pentru ceea ce face trebuie să răspundă este considerat iresponsabil.

Institutul responsabilității la noi în societate, dar și la nivel statal este redus, ca să nu spunem ignorat. Se vorbește doar de răspunderea disciplinară (la locul de muncă), administrativă (în locurile publice) și penală – pentru săvârșirea infracțiunilor.

Nu este ridicată la scara națională responsabilitatea pentru procesul educativ în familie, școală, în stradă, răspunderea politică și morală a demnitarilor de stat, responsabilitatea internă a fiecăruia. Lipsa sentimentului de responsabilitate deformează cel mai mult conștiința individului, personalitatea în întregime.

„Răspunderea juridică este considerată, pe bună dreptate, una dintre instituțiile centrale ale dreptului, fiind direct legată de finalitățile dreptului, de realizarea lui”.⁴

În condițiile țării noastre, unde nivelul culturii generale, în special al culturii juridice, lasă de dorit, ca urmare fiind redus și nivelul responsabilității (în sensul menționat mai sus), rolul decisiv în pedepsirea răului revine instituției răspunderii juridice, care trebuie să fie aplicată indiferent de voința cuiva, fără consimțământul răufăcătorului. Dar nici acest lucru nu se întâmplă. Ne-o demonstrează statisticile, inclusiv cea juridico-penală. Și acest fapt are cel mai mare impact negativ atunci când vorbim despre triumful dreptății. Pe de o parte, crește numărul celor care nu cred în dreptate, în lege (nihilismul juridic), pe de altă parte – crește numărul celor care încalcă legea, săvârșesc infracțiuni, deoarece faptul că răul nu se pedepsește îi încurajează la săvârșirea crimelor.

În pofida tuturor măsurilor de orice ordin, orientate spre combaterea și prevenirea corupției, acest fenomen antisocial, ale cărui consecințe sunt dintre cele mai grave, nu că s-ar reduce, ci, din contra, este în creștere (conform raportului Transparency – International pentru Republica Moldova). Desigur, există o legătură între nivelul scăzut al culturii juridice și nivelul înalt al corupției.

Sondajele de opinie denotă clar în care instituții statale înflorește corupția, iar la răspundere penală pentru corupție sunt trași, în majoritatea cazurilor, medici, pedagogi, alți prestatori de servicii, care nici nu sunt funcționari publici, demnitari de stat. Când este vorba de corupție, nici o lege, cât de perfectă ar fi ea, nu îl oprește pe mituitor. Dacă va avea loc sau nu actul de corupție depinde nu de lege, ci de figuranții actului, de nivelul lor de cultură, de sentimentul responsabilității. „După cum cel care corupe îl învinge pe cel care primește, tot așa cel care nu primește îl învinge pe cel care vrea să corupă” (Demosthenos).

Dar calitatea legilor, felul cum sunt întocmite elementele normelor juridice, ale articolelor pot influența acest fenomen: ori fac posibilă, ori pot stopa luarea de mită. Dacă normele juridice sunt nedeterminate, cu un conținut ambiguu, dispozițiile lor putând fi interpretate în mod diferit, agentul aplicării acestei norme o interpretează cum îi convine, ia mită și este sigur că nu va fi pedepsit – formal, el nu a încălcat legea, a acționat în cadrul ei. Alta este situația când aceeași normă juridică este strict determinată; în acest caz ea nu lasă agentului aplicării legii variante decizionale, el nu are nici o marjă de libertate, nu are puterea discreționară și este dator să ia doar acea decizie care este indicată direct, fixată în lege.

Este vorba de așa-numita „competență legată” – agentul aplicării legii nu are din ce alege.⁵

Astfel de norme trebuie să-și găsească locul în actele normative care reglementează permisiuni, autorizații, interziceri ori alte limitări, pentru a lăsa cât mai puțin câmp funcționarului public să ia decizie după felul cum înțelege el norma juridică sau cum vrea s-o înțeleagă datorită situației.

În acest context, este de menționat că dreptul discreționar este un element valoros al materiei de drept în general, fără de care ar fi imposibilă înfăptuirea justiției, de neconceput triumful dreptății, iar normele juridice cu „competență legată” exclud această posibilitate. Însă, teoria dreptului demonstrează că chiar și cea mai strictă, fixă normă juridică lasă loc pentru discreția agentului aplicării legii, deci și pentru funcționarul corupt.

Mai optimă ar fi limitarea actelor normative care permit – interzic. Dar cel mai important este selectarea,

amplasarea în asemenea posturi a funcționarilor publici competenți, cu o cultură avansată, inclusiv juridică, care ar utiliza puterea discreționară, de care dispune, spre binele omului, societății, al statului, și nu în defavoarea lor pentru mită. Așa profesioniștii trebuie pregătiți inclusiv în domeniul aplicării principiilor dreptului, capabili să descifreze finalitatea actului normativ atunci când norma juridică este neclară.

Este cunoscut faptul că în sistemul de drept anglo-saxon normele juridice nu sunt strict codificate. La dispoziția agenților aplicării legii, inclusiv a procurorilor, judecătorilor, sunt puse norme juridice cu prevederi generale. Aceștia având o marjă largă de libertate, de apreciere, adică drept discreționar și împuterniciri discreționare, aplică aceste norme generale la cazuri concrete. Și această putere discreționară de care ei dispun nu o folosesc în scopuri personale, abuzive, corupte. Aici nu calitatea legii, ci cultura juridică, profesionalismul, responsabilitatea factorilor de decizie este determinată.

Și la noi, de rând cu calitatea legislației, sau chiar în primul rând, trebuie să ridicăm nivelul culturii juridice și a deputaților, a funcționarilor din executiv, a procurorilor și judecătorilor, dar și a colectivității de juriști (într-un număr ce depășește normalitatea) care, la rândul lor, să cultive aceste trăsături populației.

Sunt multe de făcut. Ridicarea nivelului culturii juridice a tuturor va facilita în mare parte realizarea acestor multe.

* * *

De ce oamenii îi urmează pe cei mulți la număr? Pentru că au dreptate? Nu, pentru că sunt puternici! (B. Pascal)

O acțiune nu poate fi justificată decât printr-o referință la o tablă de valori. (O. Catrus)

Cei care anticipează viitorul sunt împuterniciți să îl creeze. (J.F. Kennedy)

Ce este toleranța? Atributul umanității. (Voltaire)

Nu e bună coada care a mai slujit la un topor. (Proverb)

Miliționarul sărac e mai periculos decât un bandit. (S. Stepașin)

Comunismul nu funcționează pentru că omului îi place avuția. (Fr. Loppa)

Poporul fără de legi e ca și omul fără de principii. (Zaharia, înțelept grec)

Cultura, dacă se dezvoltă stihinic și nu este orientată conștient, nu lasă nimic în urmă. (K. Marx)

Dreaptă este legea în care blândețea și asprimea stau în aceeași cumpănă. (Gr. Vieru)

Nu dați poporului nostru legi și leacuri aduse de la alții. (M. Sadoveanu)

Când tragediile se joacă în străzi, oamenii nu se mai duc la teatru. (Aforism)

Societatea se bazează pe răbdarea celor săraci. (A. France)

Singurul lucru imperfect în natură este rasa umană. (Fowler)

Dacă deputații adoptă legi evident contrare intereselor poporului, ei se înscriu în rândurile tiranilor acestui popor. (P. Vuaiet)

Acolo unde moare speranța, se formează vacum. (L. da Vinci)

Când statul nu plătește profesorii, copiii sunt acei care vor plăti. (Gay Bedos)

Cugetări:

Fără cetățeni activi și implicați democrația se poate preface într-o fațadă fără conținut.

Legile vieții sunt ascunse sub amănuntele acțiunilor zilnice.

Codul moral intern pe mulți îi înspăimântă.

Eul intern este măsura libertății interioare.

Constatare:

O mai multă putere este acolo unde moravurile sunt bune, decât în altă parte legile bune.

Există valori (credință, moravuri, locuri sfinte...) care pe scara ierarhiilor stau nu mai jos de drepturile omului.

Note:

¹ Dicționar de filozofie. – Chișinău, 1985.

² A se vedea: B. Negru, A. Negru. *Teoria generală a dreptului și statului*. – Chișinău, 2006, p. 462.

³ Dicționarul explicativ al limbii române. – București: Univers enciclopedic, 1996, p. 694.

⁴ B. Negru, A. Negru. *Teoria generală a dreptului și statului*, p. 466.

⁵ A se vedea: D.A. Tofan. *Puterea discreționară și excesul de putere al autorităților publice*. – București: ALL Beck, 1999.

REGLEMENTAREA RĂSPUNDERII PENALE PENTRU INFRAȚIUNILE CONTRA FAMILIEI ȘI MINORILOR ÎN LEGISLAȚIA UNOR STATE SCANDINAVE: ANALIZĂ DE DREPT COMPARAT

Elizaveta CARNAUHOV,
doctorand

Recenzent: *Sergiu BRÎNZĂ,*
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

The present investigation represents a juridical-comparative analyze of the normative stipulations regarding the crimes against the family and the minors in Swedish, Danish and Norwegian legislation. The present research does not limit itself only to describing these states systems of law regulations. There are pointed out the similarities and the differences concerning the manner of regulating the responsibility for crimes against the family and the minors in the criminal laws of those three Scandinavian countries and of the Republic of Moldova Criminal Code. The obtained results may be used in the legislative improvement process of the art. 201-210 of the Criminal Code of Republic of Moldova.

În Codul penal suedez¹, echivalent al Capitolului VII „Infrațiuni contra familiei și minorilor” din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova poate fi considerat, într-o anumită măsură, Capitolul 7 „Despre infrațiunile contra familiei” din Cartea a doua.

De ce într-o anumită măsură? Pentru că nu toate articolele din Capitolul VII al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova își găsesc corespondenți în capitolul similar din legea penală suedeză. Astfel, se poate susține că doar art. 206 „Traficul de copii” din Codul penal al Republicii Moldova comportă anumite similitudini cu art. 4 al Capitolului 7 din Cartea a doua a Codului penal suedez. Toate celelalte articole din Capitolul VII al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova fie nu prezintă afinități cu nici unul din articolele ce alcătuiesc capitolul similar din legea penală suedeză, fie prezintă asemănări cu articolele din alte compartimente din legea penală suedeză.

Conferind sistemicitate demersului nostru, vom menționa că Capitolul 7 din Cartea a doua a Codului penal suedez debutează cu art. 1, în care se incriminează două fapte: 1) bigamia, adică fapta persoanei, care, fiind căsătorită, încheie o nouă căsătorie, sau fapta persoanei care, nefiind căsătorită, încheie căsătorie cu o persoană deja căsătorită; 2) încheierea ilegală a căsătoriei, adică fapta persoanei care, având calitatea de soț sau soție într-o căsătorie înregistrată, încheie o nouă căsătorie.

Observăm că această dispoziție de incriminare nu își are un analog în legea penală autohtonă. În anumite privințe, ea se apropie de art. 212 C. pen. RM din 1961, care stabilea răspunderea penală pentru ascunderea împrejurărilor care împiedică încheierea căsătoriei sau comunicarea organelor stării civile a

unor date vădit mincinoase. În context, este necesar a specifica că, în conformitate cu lit. a) alin. (1) art. 15 din Codul familiei al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 26.10.2000², nu se admite încheierea căsătoriei între persoane dintre care cel puțin una este deja căsătorită.

În condițiile atestate, nu se exclude posibilitatea aplicării răspunderii conform art. 361 C. pen. RM atunci când, de exemplu, se confecționează o declarație de căsătorie falsă. Or, conform alin. (2) art. 10 din Codul familiei al Republicii Moldova, în declarația de căsătorie, viitorii soți trebuie să indice că nu există nici un impediment legal la căsătorie. Totuși, este cazul să accentuăm că nici bigamia, nici încheierea ilegală a căsătoriei – fapte incriminate în legea penală suedeză – nu au și nu pot avea corespondente printre modalitățile normative sau faptice ale infrațiunii prevăzute la art. 361 C. pen. RM. Există doar anumite tangențe între art. 361 C. pen. RM și art. 1 din Capitolul 7 al Cărții a doua a Codului penal suedez.

Potrivit art. 3 din Capitolul 7 al Cărții a doua a Codului penal suedez, se prevede răspunderea pentru fapta persoanei care ascunde sau substituie copilul, ori, pe altă cale – prezentând date incorecte autorităților sau omițând să le prezinte date – înfățișează denaturat propria stare familială sau lipsește pe altcineva de starea familială legală.

În această ordine de idei, consemnăm că în Codul penal al Republicii Moldova din 1961, în art. 113, se prevedea răspunderea pentru substituirea unui copil străin (alături de răpirea unui copil străin). În conformitate cu legea penală în vigoare a Republicii Moldova, ascunderea sau substituirea unui copil poate reprezenta, după caz: 1) răpirea săvârșită cu bună-

știință asupra unui minor (lit. d) alin. (2) art. 164 C. pen. RM) sau 2) privațiunea ilegală de libertate săvârșită cu bună-știință asupra unui minor (lit. c) alin. (2) art. 166 C. pen. RM).

Cât privește prezentarea către autorități a unor date incorecte privind starea familială, dacă aceste date au o formă documentară, atunci este posibilă aplicarea art. 361 C. pen. RM, pentru folosirea documentelor oficiale false care acordă drepturi sau eliberează de obligații. Nu același lucru se poate afirma despre omisiunea de a prezenta autorităților date privind starea familială. Răspunderea juridică poate fi aplicată numai în cazul nerespectării fără motiv întemeiat de către părinți sau persoanele care îi înlocuiesc a termenului de depunere în secțiile oficiului stării civile a declarației cu privire la naștere. Însă, în această ipoteză, se va aplica nu răspunderea penală, dar răspunderea administrativă, conform art. 184¹ al Codului cu privire la contravențiunile administrative al Republicii Moldova.

În art. 4 al Capitolului 7 din Cartea a doua a Codului penal suedez este stabilită răspunderea pentru câteva fapte penale: 1) fapta persoanei care, nefiind autorizată, separă copilul, care nu a împlinit vârsta de cincisprezece ani, de persoana care este reprezentantul legal al copilului; 2) fapta persoanei care, exercitând împreună cu altcineva tutela asupra unui copil în vârstă de până la cincisprezece ani, îi schimbă acestui copil locul de domiciliu, fără a avea motive întemeiate; 3) fapta persoanei care, fiind obligată să exercite tutela asupra unui copil în vârstă de până la cincisprezece ani, concentrează arbitrar în mâinile sale toate drepturile asupra acestuia, în detrimentul celeilalte persoane care exercită tutela; 4) fapta persoanei care, în lipsa unei autorizări, separă copilul în vârstă de până la cincisprezece ani de persoana care exercită tutela în baza Actului privind Dispozițiile Speciale de Tutelă asupra Minorilor, dacă infracțiunea nu aduce atingere libertății persoanei, nici nu constituie o contribuție la realizarea unei evadări.

Într-o anumită măsură, faptele nominalizate amintesc de folosirea în interes de profit a tutelei, curatelei sau a patronatului în dauna intereselor celui pus sub tutelă sau lăsarea copiilor puși sub tutelă fără supraveghere și ajutorul material necesar. Această infracțiune era prevăzută la art. 112 „Abuzul de drepturile și de obligațiile de tutore” din Codul penal al Republicii Moldova din 1961. În proiectul Codului penal în vigoare al Republicii Moldova, în art. 212, s-a încercat menținerea incriminării faptei de abuz de drepturile sau de obligațiile de tutore.³ Însă, această încercare nu a fost rezultativă. În calitate de compensare de felul ei, conform art. 170³ din Codului cu privire la contravențiunile administrative, se stabilește răspunderea pentru fapta de împiedicare a exercitării dreptului de a comunica cu copiii și de a-i educa. Totuși, trebuie de subliniat că, în această ipoteză, împiedicat este nu tutorele, dar părintele (sau ambii părinți).

De menționat că unele articole din Capitolul VII din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova își regăsesc corespondenți în alte compartimente ale legii penale suedeze, altele decât capitolul dedicat infracțiunilor contra familiei.

De exemplu, conform art. 6 al Capitolului 6 „Despre infracțiunile sexuale” al Cărții a doua a Codului penal suedez, se prevede răspunderea pentru: 1) întreținerea raportului sexual cu propriul copil sau cu un alt descendent; 2) întreținerea raportului sexual cu fratele sau sora. În alți termeni, este vorba de infracțiunea de incest. Numai că incestul, în accepțiunea legii penale suedeze, se deosebește de incestul în accepțiunea legii penale autohtone. Astfel, conform art. 201 C. pen. RM, se sancționează nu doar raportul sexual cu un descendent, dar și cu un ascendent. În afară de aceasta, potrivit aceluiași articol din legea penală autohtonă, este sancționat raportul sexual nu doar cu fratele sau cu sora, dar și cu vărul primar. Ceea ce demonstrează că aria de aplicare a art. 201 C. pen. RM este mai mare decât cea a art. 6 din Capitolul 6 al Cărții a doua din Codul penal suedez.

În alt context, elemente ale traficului de copii (art. 206 C. pen. RM) le putem regăsi în art. 1 al Capitolului 4 „Despre infracțiunile contra libertății și liniștii publice” al Cărții a doua a Codului penal suedez, conform căruia se prevede răspundere inclusiv pentru capturarea unui copil în scopul de a-l obliga să presteze o muncă. În același context, exploatarea sexuală a minorului este incriminată în art. 4 al Capitolului 6 din Cartea a doua a Codului penal suedez. Cu alte cuvinte, nu există o concepție unică care să-și găsească realizarea într-o normă de incriminare a traficului de copii, concepție exprimată în art. 206 C. pen. RM.

În concluzie, se poate susține că legiuitorul suedez apără mai pronunțat relațiile sociale cu privire la conviețuirea în cadrul familiei și, mai puțin pronunțat, relațiile sociale cu privire la dezvoltarea minorilor. În legea penală suedeză nu există analoage ale art. 205, 207-210 C. pen. RM. Aceasta însă nu trebuie să ducă la concluzia că în Suedia dezvoltarea minorilor ar beneficia de mai puțină atenție decât în Republica Moldova. Concluzia trebuie să fie alta: în Suedia își dovedesc eficiența, mai cu seamă, mijloacele extrapenale de ocrotire a dezvoltării minorilor.

În Codul penal al Daniei (în continuare – C. pen. danez)⁴, corespondentul Capitolului VII din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova poate fi considerat Capitolul 23 „Infracțiuni contra relațiilor de familie”. Unele paragrafe din acest capitol – §208, 214 și 215 – comportă similitudini vădite cu articolele din capitolul similar al legii penale suedeze. Însă, alte paragrafe – §210 și 213 – prezintă afinități nu mai puțin vădite cu articolele corespunzătoare din Capitolul VII din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova.

La concret, în conformitate cu §208 C. pen. danez, se prevede răspunderea pentru fapta de bigamie: fapta

persoanei, care, aflându-se în căsătorie sau într-un parteneriat înregistrat, intenționează să intre într-o nouă căsătorie ori într-un nou parteneriat înregistrat, sau fapta persoanei care, nefiind în căsătorie ori într-un parteneriat înregistrat, intenționează să intre în căsătorie sau în parteneriatul înregistrat cu o persoană care deja se află în căsătorie sau într-un parteneriat înregistrat.

Este notabil că, spre deosebire de incriminarea similară din legea penală suedeză, se stabilește că răspunderea pentru bigamie poate fi aplicată și atunci când făptuitorul manifestă o neglijență gravă.

În conformitate cu §210 C. pen. danez, este sancționată fapta de incest. Ca și legiuitorul moldovean, legiuitorul danez consideră că incestul reprezintă o infracțiune contra familiei. Și nu o infracțiune sexuală, așa cum consideră legiuitorul suedez.

Bineînțeles, incriminarea privind incestul din legea penală daneză prezintă specificitate în comparație cu art. 201 C. pen. RM. Astfel, sub aspectul construcției sale, §210 C. pen. danez este alcătuit din trei alineate, fiecare din acestea privind ipoteze distincte ale incestului. De exemplu, potrivit alin. (1) §210 C. pen. danez, se prevede răspunderea pentru întreținerea raportului sexual cu descendentul direct. În acest mod, putem remarca o analogie cu prevederea normativă corespunzătoare din legea penală suedeză, nu cu cea din legea penală autohtonă: relevanță penală prezintă raportul sexual nu între oricare rude pe linie dreaptă; cel care întreține raport sexual cu ascendentul său nu poate fi tras la răspundere penală pentru incest.

În conformitate cu alin. (2) §210 C. pen. danez, este sancționat raportul sexual cu sora sau cu fratele. Și de această dată observăm similitudinea cu dispoziția din art. 6 al Capitolului 6 din Cartea a doua a Codului penal suedez. Totuși, spre deosebire de legiuitorul suedez, cel danez face o precizare nelipsită de importanță: dacă, la momentul săvârșirii faptei, subiectul infracțiunii nu a atins vârsta de 18 ani, el poate fi liberat de pedeapsă. De menționat că art. 93 C. pen. RM prevede liberarea de pedeapsă a minorilor condamnați pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare, mai puțin grave sau grave. Iar incestul (art. 201 C. pen. RM) este o infracțiune mai puțin gravă. Astfel că, în această privință, legiuitorul danez nu a făcut decât să particularizeze clauza de impunitate care, în condițiile legii penale autohtone, are un caracter generalizat.

Așadar, cât privește prevederile alin. (1) și (2) §210 C. pen. danez, se poate afirma, ca și în cazul analogic ținând de legislația suedeză, că aria de aplicare a dispoziției de incriminare a incestului este comparativ mai restrânsă decât cea din Codul penal al Republicii Moldova. Totuși, această impresie dispare când luăm cunoștință de prevederile alin. (3) §210 C. pen. danez. Conform acestora, prevederile alin. (1) și (2) §210 C. pen. danez se aplică asimilat și actelor sexuale dintre persoanele de același sex, precum și altor acte sexuale care nu intră sub incidența noțiunii de raport sexual.

Observăm că legiuitorul danez promovează accepțiunea *lato sensu* a incriminării faptei de incest, conform căreia oricare acte sexuale (nu numai raportul sexual) între rude urmează a fi sancționat penalmente. În acest plan, trebuie de menționat că legiuitorul moldovean a renunțat la această concepție. Or, în redacția sa inițială, dispoziția art. 201 C. pen. RM era formulată în felul următor: „Raportul sexual sau alte acțiuni sexuale (sublinierea ne aparține – *n.a.*) între rude pe linie dreaptă până la gradul trei inclusiv, precum și între rude pe linie colaterală (frați, surori, veri primari)”. În varianta în vigoare, art. 201 C. pen. RM nu mai conține sintagma „sau alte acțiuni sexuale”.

În conformitate cu §213 C. pen. danez, se stabilește răspunderea pentru o infracțiune care presupune două modalități normative: 1) fapta persoanei care – printr-un comportament sfidător sau înjositor – își insultă soțul, copilul, oricare altă persoană dependentă care nu a atins vârsta de 18 ani sau oricare altă persoană cu care se află în rudenie sau în afinitate pe linie dreaptă; 2) fapta persoanei care se eschivează intenționat de întreținerea sau de participarea la întreținerea soțului, a copilului, a oricărei alte persoane dependente care nu a atins vârsta de 18 ani sau a oricărei alte persoane cu care se află în rudenie sau în afinitate pe linie dreaptă, dacă în acest fel asemenea persoane sunt aduse la starea de sărăcie.

Prima modalitate normativă a infracțiunii în cauză nu își are un analog în legea penală a Republicii Moldova. Într-o anumită măsură, se întvede o asemănare cu fapta prevăzută la art. 170² din Codul cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova, potrivit căruia e stabilită răspunderea pentru încălcarea drepturilor și intereselor legitime ale copilului, exprimată prin comportament abuziv, insulte și maltratări de orice fel, violență psihică și fizică.

Pe de altă parte, se poate vorbi despre o similaritate dintre cea de-a doua modalitate normativă a infracțiunii prevăzute la §213 C. pen. danez și infracțiunile prevăzute la art. 202 și 203 C. pen. RM. În conformitate cu aceste două articole, se incriminează fapta de eschivare de la plata pensiei alimentare sau de la întreținerea copiilor și, respectiv, fapta de eschivare de la acordarea ajutorului material părinților sau soțului. Totuși, trebuie să remarcăm că este mult mai mare cercul de victime în cazul celei de-a doua modalități normative a infracțiunii prevăzute la §213 C. pen. danez. În acest plan, este necesar a menționa că, potrivit prevederilor din Titlul IV al Codului familiei al Republicii Moldova, se stabilește obligația de întreținere în favoarea copiilor, părinților, soțului (soției), fostului soț (fostei soții), fraților și surorilor, nepoților și bunicilor, părinților vitregi, educatorilor. Însă, legiuitorul a decis că doar în cazul neexecutării unei asemenea obligații în raport cu copiii, părinții sau soțul (soția) pot fi aplicate mijloacele legii penale.

§213 C. pen. danez conține și o dispoziție cu caracter procesual: „Urmărirea penală poate fi încetată

la cererea părții vătămate”. Sub aspect comparativ, consemnăm că, conform alin. (1) art. 276 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, la împăcarea părților vătămate cu bănuitul, învinuitul, inculpatul – în cazul, inclusiv, al infracțiunilor prevăzute la art. 202 și la art. 203 C. pen. RM – urmărirea penală încetează. Astfel că, în această privință, putem sesiza un mod de abordare apropiat de cel al legiuitorului danez.

În §214 C. pen. danez se prevede răspunderea pentru o faptă asemănătoare cu cea despre care am relatat în contextul analizei art. 3 din Capitolul 7 al Cărții a doua a Codului penal suedez: fapta persoanei care, pe calea unei comunicări incorecte sau incomplete către autoritatea publică abilitată cu înregistrarea nașterilor, denaturează atestarea statutului familial al unei persoane. Este notabilă posibilitatea de liberare de pedeapsă penală stabilită de alin. (2) §214 C. pen. danez: pedeapsa poate să nu fie aplicată, dacă copilul unei femei căsătorite, născut în afara căsătoriei, este înregistrat, cu acordul soțului, în calitate de copil născut de la persoane căsătorite. În mod regretabil, în legea penală a Republicii Moldova nu există o prevedere similară. Cu toate că temeiul pentru existența ei transpare din dispoziția lit. b) alin. (3) art. 49 din Codul familiei al Republicii Moldova: „Nu are dreptul să conteste paternitatea persoana care a fost înscrisă drept tată al copilului în baza declarației comune a acesteia și a mamei copilului sau în baza declarației proprii, dacă în momentul depunerii acesteia știa că nu este tatăl firesc al copilului”.

În conformitate cu §215 C. pen. danez, se incriminează două fapte: 1) scoaterea unei persoane, care nu a împlinit vârsta de 18 ani, de sub autoritatea părinților sau a altor persoane abilitate ori contribuția la ieșirea unei persoane, care nu a împlinit vârsta de 18 ani, de sub autoritatea părinților sau a altor persoane abilitate; 2) scoaterea ilegală a copilului din țară.

Cât privește prima din faptele infracționale specificate, se observă o vădită asemănare cu infracțiunile prevăzute la art. 4 din Capitolul 7 al Cărții a doua a Codului penal suedez. Deci, implicit, există o similaritate și cu fapta stabilită la art. 170³ „Împiedicarea exercitării dreptului de a comunica cu copiii și de a-i educa” din Codul cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova.

Privitor la cea de-a doua faptă prevăzută la §215 C. pen. danez, sesizăm analogia cu infracțiunea de scoatere ilegală a copiilor din țară (art. 207 C. pen. RM). Totuși, conform art. 207 C. pen. RM, se stabilește răspunderea penală nu numai pentru scoaterea copilului din țară în baza unor acte false sau pe altă cale ilegală, dar și pentru abandonarea lui în străinătate în alte scopuri decât cele indicate la art. 206 C. pen. RM. Așadar, aria de aplicare a art. 207 este mai mare în comparație cu cea a segmentului corespunzător al §215 C. pen. danez.

Desigur, și în alte capitole ale legii penale daneze (altele decât Capitolul 23 „Infracțiuni contra relațiilor

de familie”) se prevede răspunderea pentru atingeri aduse conviețuirii în cadrul familiei și dezvoltării minorilor. De exemplu, în §197 din Capitolul 22 „Cerșetoria și comercializarea viciilor” se stabilește răspunderea, inclusiv, pentru îngăduirea practicării cerșetoriei de către o persoană care nu a atins vârsta de 18 ani și care locuiește împreună cu făptuitorul. În acest sens, consemnăm că la art. 208 C. pen. RM (care face parte din capitolul consacrat infracțiunilor contra familiei și minorilor) se prevede răspunderea, printre altele, pentru determinarea minorilor la cerșetorie. De menționat că la lit. a) alin. (2) art. 302 C. pen. RM se prevede răspunderea pentru inițierea sau organizarea cerșetoriei, săvârșită asupra unui minor. Inclusiv sub modalitatea de îndemnare la practicarea cerșetoriei. Cu alte cuvinte, cele două norme, care incriminează aceeași faptă, își dublează prevederile. Din acest punct de vedere, legiuitorul danez dă dovadă de mai multă consecvență, incriminând o singură dată fapta de îngăduire a practicării cerșetoriei de către o persoană care nu a atins vârsta de 18 ani și care locuiește împreună cu făptuitorul.

În alt context, §223 din Capitolul 24 al Codului penal danez – „Infracțiuni sexuale” – sancționează fapta de raport sexual cu persoană în vârstă de până la 18 ani, care este, pentru făptuitor, copilul adoptat sau copilul vitreg, ori care i-a fost încredințat pentru educare sau antrenament. Astfel, se poate observa o anumită tangență cu art. 201 „Incestul” din Codul penal al Republicii Moldova. Or, copilul adoptat, având calitatea de rudă în raport cu făptuitorul, poate să apară ca victimă a infracțiunii prevăzute la art. 201 C. pen. RM.

În concluzie, se poate susține că, în comparație cu legea penală suedeză, legea penală daneză are mai multe puncte de convergență cu legea penală moldovenească, în planul ocrotirii familiei și minorilor. Art. 201-203 și art. 207 C. pen. RM au corespondenți în Capitolul 23 „Infracțiuni contra relațiilor de familie” din Codul penal danez. Alte norme din Capitolul VII „Infracțiuni contra familiei și minorilor” din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova denotă conexiuni colaterale cu normele din capitolul similar al legii penale daneze.

În Codul penal al Norvegiei (în continuare – C. pen. norvegian)⁵, Capitolul 20 „Infracțiuni legate de relațiile de familie” conține șase paragrafe (§215-§220).

Astfel, conform §215 C. pen. norvegian, se sancționează fapta persoanei care, pe cale ilegală, încearcă să lipsească pe altcineva de statutul familial care îi aparține de drept, sau care încearcă să obțină un statut familial fals pentru sine sau pentru o altă persoană, sau care contribuie la săvârșirea uneia din aceste fapte.

În mod vădit, această infracțiune amintește de una din faptele incriminate la art. 3 din Capitolul 7 al Cărții a doua din Codul penal suedez, precum și de §214

C. pen. danez. Însă, infracțiunea prevăzută la §215 C. pen. norvegian nu își are un analog în legea penală autohtonă. Doar în cazul prezentării autorităților a unor date incorecte privind starea familială, dacă aceste date au o formă documentară, se poate vorbi despre o oarecare similaritate. Aceasta deoarece, pentru o asemenea faptă, se aplică art. 361 C. pen. RM.

Conform §216 C. pen. norvegian, se aplică răspunderea penală pentru fapta persoanei care realizează sau contribuie la realizarea separării minorului de părinți sau de persoanele cu drepturi similare. Această faptă are afinități cu infracțiunile prevăzute la art. 4 al Capitolului 7 din Cartea a doua a Codului penal suedez, precum și cu una din faptele incriminate la §215 C. pen. danez. Când privește similitudinea cu legea penală autohtonă, putem invoca art. 112 „Abuzul de drepturile și de obligațiile de tutore” din Codul penal din 1961. Privitor la reglementările în vigoare, nu o normă penală, dar o normă administrativă – art. 170³ din Codul cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova – prezintă anumite tangențe cu §216 C. pen. norvegian.

Un element de originalitate îl denotă §217 C. pen. norvegian. În raport cu §216 C. pen. norvegian, această normă prevede o variantă specială de infracțiune, deoarece ca victimă apare un copil în vârstă de până la 16 ani, iar scopul infracțiunii este cel de pervertire. Astfel, remarcăm asemănarea cu infracțiunea prevăzută la art. 175 C. pen. RM, conform căruia răspunderea penală se aplică pentru săvârșirea de acțiuni perverse față de o persoană despre care se știa cu certitudine că nu a atins vârsta de 16 ani. Însă, trebuie să subliniem că art. 175 C. pen. RM nu reclamă ca făptuitorul să realizeze sau să contribuie la realizarea separării minorului de părinți sau de persoane cu drepturi similare. De aceea, putem constata că art. 175 C. pen. RM are o sferă de incidență mai largă decât cea a §217 C. pen. norvegian. În plus, §217 C. pen. norvegian incriminează o faptă legată de relațiile de familie. Iar art. 175 C. pen. RM stabilește răspunderea pentru o infracțiune privind viața sexuală. Totuși, obiectul juridic special al acestei infracțiuni îl constituie relațiile sociale cu privire la inviolabilitatea sexuală nu a unei persoane oarecare, dar a unei persoane care nu a atins vârsta de 16 ani.

La §218 C. pen. norvegian se prevede răspunderea pentru exploatarea unui minor, prin folosirea de procedee care îi prejudiciază sănătatea, moralitatea și demnitatea. Observăm conexiuni cu fapta stabilită la art. 170² din Codul cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova, conform căruia e sancționată încălcarea drepturilor și intereselor legitime ale copilului, exprimată prin comportament abuziv, insulte și maltratări de orice fel, violență psihică și fizică. Deși în legea penală a Republicii Moldova nu există un corespondent al §218 C. pen. norvegian, trebuie să remarcăm că în acest paragraf (ca și în cazul §217 C. pen. norvegian) se face o diferențiere

a răspunderii penale în funcție de vârsta pe care o are minorul-victimă a infracțiunii: până la 16 ani sau între 16 și 18 ani. Ceea ce nu poate să nu amintească de concepția similară promovată, de exemplu, în Capitolul IV din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova.

Conform §219 C. pen. norvegian, se prevede răspunderea pentru fapta care se aseamănă cu cea prevăzută la alin. 1 art. 170 din Codul cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova: neîndeplinirea cu rea-voință sau îndeplinirea necorespunzătoare de către părinți sau de către persoanele care îi înlocuiesc a obligațiilor de întreținere, educație și instruire a copiilor. Totuși, este mult mai larg cercul de subiecți și cercul de victime ale infracțiunii stabilite la §219 C. pen. norvegian. Mai mult, potrivit acestei norme, răspunderea penală se agravează dacă fapta a provocat decesul victimei, leziuni fizice considerabile sau prejudiciu sănătății. O astfel de circumstanță agravantă nu este prevăzută (și, prin excelență, nu poate fi prevăzută) în alin. 1 art. 170 din Codul cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova.

În fine, conform §220 C. pen. norvegian, se prevede răspunderea pentru bigamie. După cum am menționat mai sus, o astfel de faptă nu prezintă relevanță penală în contextul reglementar al Republicii Moldova.

În concluzie, prevederile normative privind infracțiunile legate de relațiile de familie, pe care le conține legea penală norvegiană, sunt, în multe privințe, apropiate de prevederile similare din Codul penal suedez și Codul penal danez. Mai puțin în ce privește §217 C. pen. norvegian, care prevede răspunderea pentru realizarea sau contribuirea la realizarea separării minorului de părinți sau de persoane cu drepturi similare, dacă minorul nu a atins vârsta de 16 ani, iar făptuitorul urmărește scopul de pervertire. Spre deosebire de capitolul analog din legea penală daneză, Capitolul 20 „Infracțiuni legate de relațiile de familie” din Codul penal norvegian nu conține nici o normă care ar putea fi considerată corespondentă cu prevederile Capitolului VII „Infracțiuni contra familiei și minorilor” din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova. Totuși, există astfel de prevederi corespondente în Codul cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova. Ceea ce demonstrează că, în comparație cu legiuitorul moldovean, legiuitorul norvegian oferă o protecție mai energică relațiilor sociale cu privire la conviețuirea în cadrul familiei și la dezvoltarea minorilor.

Note:

¹ Уголовный кодекс Швеции / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, С.С. Беляева. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 47-48.

³ Codul penal al Republicii Moldova. Proiect. – Chișinău: Garuda-Art, 1999, p. 94.

⁴ Уголовный кодекс Дании / Под ред. С.С. Беляева. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

⁵ Уголовное законодательство Норвегии / Под ред. Ю.В. Голика. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003.

PRACTICAREA ILEGALĂ A ACTIVITĂȚII DE ÎNTREPRINZĂTOR: REGLEMENTAREA RĂSPUNDERII CONFORM CODURILOR PENALE ALE UNOR ȚĂRI DIN SPAȚIUL CSI

Veronica IACUBOI,
doctorand

Recenzent: **Sergiu BRÎNZĂ**,
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

The present study honors a juridical-comparative analysis of the penal stipulations regarding the crime of illegally enterprising activity practice. Respectively, there are examined the similarities and differences that mark the settlement of responsibility for the above-mentioned crime in the Penal Code of Republic of Moldova, on one hand, and in the Penal Model-Code of the Community of the Independent States, in the Penal Code of the Russian Federation, in the Penal Code of the Ukraine, as well as in the Penal Code of the Republic of Armenia, on the other hand. The author's conclusions and recommendations aim at making more efficient the penal protection of the legal practice of an enterprising activity in Republic of Moldova.

Actualmente, statele care s-au constituit după dezintegrarea Uniunii Sovietice, desfășoară o amplă reformă a legislației, incluzând legislația penală. În aceste state este în ascensiune procesul de funcționare a economiei de piață, ceea ce nu poate să nu implice abordări similare în apărarea penală a valorilor sociale specifice care derivă din economia națională.

În legătură cu aceasta, trebuie de menționat că în cadrul Adunării Interparlamentare țările membre ale Comunității Statelor Independente (CSI) elaborează acte normative care sunt recomandate spre adoptare de către corpurile legislative ale statelor membre ale CSI. O astfel de activitate legislativă concertată exercită o anumită influență asupra formării cadrului normativ al statelor membre ale CSI.

În acest sens, trebuie de menționat că la 17.02.1996 a fost adoptat Codul penal-Model al CSI (în continuare – C. pen.-M. CSI).¹ Capitolul 29 al acestuia „Infrațiuni contra ordinii de efectuare a activității de întreprinzător sau a unei alte activități economice” include reglementări care se aseamănă, sub anumite aspecte, cu art. 241 C. pen. RM. Astfel, conform art. 255 C. pen.-M. CSI, se prevede răspunderea pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător. Iar, conform art. 256 C. pen.-M. CSI, este incriminată fapta de practicare ilegală a activității bancare.

Astfel, putem observa că în legea penală a Republicii Moldova nu există o normă specială de genul art. 256 C. pen. RM, în care să se prevadă distinct răspunderea penală pentru practicarea ilegală a activității bancare. Legiuitorul moldovean reiese din aceea că activitatea bancară este un tip al activității de întreprinzător și că ar fi impropriu a asigura o protecție specială activității bancare defavorizând oarecum celelalte tipuri ale activității de întreprinzător.

Că activitatea bancară este un tip al activității de întreprinzător rezultă, de exemplu, din pct. 5 art. 13 al Legii Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, adoptate de către Parlamentul Republicii Moldova la 3.01.1992², conform căruia „întreprinderile care practică activități bancare ... se înființează sub una din formele organizatorico-juridice arătate la lit. d), e) h) din pct. 1 art. 13”.

Din acest punct de vedere, este preferabilă concepția unitară de ocrotire penală a practicării legale a activității de întreprinzător, în comparație cu concepția divizionară promovată în art. 255 și 256 C. pen.-M. CSI.

În mod regretabil, legiuitorul moldovean nu este consecvent până la urmă, deoarece în art. 242 „Pseudoactivitatea de întreprinzător” utilizează sintagma duplicitară „activitatea de întreprinzător sau bancară”.

În conformitate cu art. 255 C. pen.-M. CSI, se sancționează efectuarea activității de întreprinzător fără înregistrare sau fără autorizare specială (licență) în acele cazuri, când o astfel de autorizare (licență) este obligatorie, fiind însoțită de obținerea unui venit în proporții mari, ori care a cauzat daune în proporții mari intereselor cetățenilor, ale organizațiilor comerciale sau necomerciale ori ale statului. Putem remarca următoarele diferențe specifice în raport cu prevederile art. 241 C. pen. RM:

1) nu există o normă accesorie de felul art. 125 „Desfășurarea ilegală a activității de întreprinzător” din Codul penal al Republicii Moldova;

2) nu se stabilește răspunderea penală pentru desfășurarea unor genuri de activități interzise de legislație, nici pentru desfășurarea activității de întreprinzător fără utilizarea mărcilor comerciale și de fabrică și fără indicarea în documente a codurilor

fiscale, în cazul când folosirea sau indicarea lor este prevăzută de legislație, ori desfășurarea acestei activități cu utilizarea unor coduri fiscale străine sau plastografiate;

3) se stabilește răspunderea penală pentru desfășurarea activității de întreprinzător fără autorizare specială (licență), modalitate care lipsește în cazul infracțiunii prevăzute la art. 241 C. pen. RM³;

4) se prevede, în calitate de urmare prejudiciabilă, obținerea unui venit în proporții mari. În contrast, în art. 241 C. pen. RM este consemnată obținerea unui profit în proporții mari. În mod regretabil, această discordanță terminologică nu face decât să acutizeze controversele doctrinare⁴ privind alcătuirea urmărilor prejudiciabile ale infracțiunii de practicare ilegală a activității de întreprinzător: A. venitul brut, sau B. diferența dintre venitul realizat și cheltuielile ocazionale de acesta;

5) se prevede, în calitate de urmare prejudiciabilă, daunele în proporții mari cauzate intereselor cetățenilor, ale organizațiilor comerciale sau necomerciale, ori ale statului. Este salutar că art. 241 C. pen. RM nu conține o mențiune similară. Este foarte posibilă interpretarea extensivă defavorabilă, atunci când se încearcă determinarea daunelor în proporții mari cauzate intereselor cetățenilor, ale organizațiilor comerciale sau necomerciale ori ale statului. Aceasta deoarece nu există un mecanism de stabilire a gradului de lezare a unor asemenea interese.

În conformitate cu art. 256 C. pen.-M. CSI, se stabilește răspunderea pentru efectuarea activității bancare (operațiunilor bancare) fără înregistrare sau fără autorizare specială (licență), în acele cazuri când o astfel de autorizare (licență) este obligatorie, fiind însoțită de obținerea unui venit în proporții mari, ori care a cauzat daune în proporții mari intereselor cetățenilor, ale organizațiilor comerciale sau necomerciale ori ale statului.

Articolul 256 C. pen.-M. CSI este o normă specială în raport cu articolul 255 C. pen. RM. De fapt, este un exemplu de cazuistică, o abuzare de principiul „*lex specialis derogat generali*”. De aceea, nu recomandăm legiuitorului moldovean adoptarea unei norme similare cu art. 256 C. pen.-M. CSI.

Codul penal al Federației Ruse (în continuare – C. pen. FR) a fost adoptat la 24.05.1996.⁵ În această legiuire, Capitolul 22 „Infracțiuni în sfera activității economice” cuprinde dispoziții incriminatoare care se aseamănă cu cele de la art. 241 C. pen. RM.

Astfel, la art. 171 C. pen. FR se prevede răspunderea pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător. Iar la art. 172 C. pen. FR este stabilită răspunderea pentru practicarea ilegală a activității bancare. În alți termeni, este urmat modelul divizionar de apărare penală a practicării legale a activității de întreprinzător, care este relevat în Codul penal-Model al CSI. Însă, există deosebiri dintre art. 255 și 256 C. pen.-M. CSI, pe de o parte, și art. 171 și 172 C. pen. FR, pe de altă parte. Bineînțeles, există diferențe și între art. 241 C. pen. RM și art. 171 și 172 C. pen. FR. Astfel, potrivit art. 171 C. pen. FR, se sancționează efectuarea activității de întreprinzător fără înregistrare sau fără

autorizare specială (licență), atunci când o astfel de autorizare (licență) este obligatorie, sau cu încălcarea condițiilor de licențiere, dacă s-a cauzat o daună în proporții mari cetățenilor, organizațiilor sau statului, ori dacă implică obținerea unui venit în proporții mari. În aceiași parametri, conform art. 172 C. pen. FR, se incriminează fapta de practicare ilegală a activității bancare: lipsește înregistrarea sau autorizarea specială (licența), când o astfel de autorizare (licență) este obligatorie; există autorizare (licență), însă se încalcă condițiile de licențiere; se cauzează daune în proporții mari cetățenilor, organizațiilor sau statului, ori fapta prejudiciabilă implică obținerea unui venit în proporții mari.

În comparație cu art. 255 și 256 C. pen.-M. CSI, putem menționa următoarele diferențe:

1) se stabilește răspunderea și pentru desfășurarea activității de întreprinzător (activității bancare) cu încălcarea condițiilor de licențiere;

2) în calitate de urmare prejudiciabilă, se nominalizează, printre altele, nu daunele cauzate intereselor cetățenilor, organizațiilor comerciale sau necomerciale ori statului. Se menționează daunele cauzate cetățenilor, organizațiilor sau statului.

Însă, doar în aparență formula ce se conține în legea penală a Federației Ruse ar comporta o mai multă precizie. Căci, în Codul penal al Federației Ruse nu există un criteriu strict formalizat de stabilire a proporțiilor mari ale daunei, aidoma criteriului prevăzut la alin. (1) art. 126 C. pen. RM. Cu alte cuvinte, în Federația Rusă, instanța de judecată, și nu legiuitorul, determină dacă dauna cauzată se cifrează sau nu în proporții mari.

Prezintă interes și o altă particularitate a normativizării răspunderii penale pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător (a activității bancare), conform art. 171 sau 172 C. pen. FR. Astfel, potrivit acestor două articole, pentru desemnarea uneia din urmările prejudiciabile este folosit termenul „venit”. Totuși, definind înțelesul acestui termen, instanța supremă îi atribuie o semnificație mai restrânsă – cea de „profit”. La concret, în corespundere cu pct. 12 al Hotărârii Plenului Curții Supreme a Federației Ruse „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre practicarea ilegală a activității de întreprinzător și legalizarea (spălarea) mijloacelor bănești sau a altor bunuri, obținute pe cale infracțională”, nr. 23 din 18.11.2004, prin „venit”, în contextul art. 171 C. pen. FR, se are în vedere câștigul obținut din valorificarea produselor (lucrărilor, serviciilor) pe parcursul desfășurării ilegale a activității de întreprinzător, excluzând cheltuielile legate de desfășurarea ilegală a activității de întreprinzător.⁶ Această substituție de noțiuni este just criticată de către N.A. Lopașenko.⁷ Într-adevăr, deși s-a axat pe necesitatea satisfacerii trebuințelor practicii judiciare, explicația judiciară analizată reprezintă un exemplu de depășire a competențelor puterii judiciare și de imixtiune în sfera puterii legislative.

Într-o altă ordine de idei, spre deosebire de art. 255 și 256 C. pen.-M. CSI, art. 171 și 172 C. pen. FR conțin reglementări privind modalitățile agravate

ale practicării ilegale a activității de întreprinzător (activității bancare). Lista acestor modalități agravate conține diferențe specifice în raport cu lista similară din art. 241 C. pen. RM.

Astfel, atât conform alin. 2 art. 171 C. pen. FR, cât și conform alin. 2 art. 172 C. pen. FR, răspunderea se agravează dacă fapta e săvârșită:

- a) de un grup criminal organizat;
- b) cu obținerea unui venit în proporții deosebit de mari;
- c) de o persoană anterior condamnată pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător sau pentru practicarea ilegală a activității bancare.

În contrast, la lit. d) alin. (2) art. 241 C. pen. RM este specificată săvârșirea infracțiunii nu numai de un grup criminal organizat, dar și printr-o altă formă de participare – organizația criminală.

Este remarcabilă abordarea invers simetrică de către legiuitorul rus și legiuitorul moldovean a unui alt aspect de agravare a răspunderii penale pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător: conform alin. 1 art. 171 (172) C. pen. FR, urmarea prejudiciabilă constă în daunele în proporții mari cauzate cetățenilor, organizațiilor sau statului, ori în obținerea unui venit în proporții mari; potrivit lit. b) alin. 2 art. 171 (172) C. pen. FR, răspunderea se agravează dacă urmarea prejudiciabilă se exprimă în obținerea unui venit în proporții deosebit de mari, nu și dacă cetățenilor, organizațiilor sau statului le-au fost cauzate daune în proporții deosebit de mari. Pe de altă parte, conform lit. e) și f) alin. (2) art. 241 C. pen. RM, răspunderea se agravează dacă infracțiunea e săvârșită în proporții deosebit de mari și dacă, respectiv, e săvârșită cu obținerea unui profit în proporții deosebit de mari. Totuși, la alin. (1) art. 241 C. pen. RM se menționează despre practicarea ilegală a activității de întreprinzător, soldată cu obținerea unui profit în proporții mari. Nu și despre practicarea ilegală a activității de întreprinzător săvârșită în proporții mari. Cu alte cuvinte, nici legiuitorul moldovean, nici cel rus nu au dat dovadă de consecvență. Deoarece nu au asigurat o gradare adecvată agravării răspunderii penale pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător (activității bancare).

În fine, în art. 171 și 172 C. pen. FR nu sunt indicate circumstanțele agravante similare cu cele de la lit. a), b) și c) alin. (2) art. 241 C. pen. RM: repetat; de două sau mai multe persoane; cu folosirea situației de serviciu. Așa cum nici în art. 241 C. pen. RM nu se specifică, printre circumstanțele agravante, săvârșirea infracțiunii de o persoană anterior condamnată pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător sau practicarea ilegală a activității bancare.

De fapt, nici nu ar fi posibilă funcționarea unei asemenea circumstanțe agravante în conjunctura legislativă a Republicii Moldova. Încă la 19.06.2000, în perioada aplicării Codului penal anterior, a fost adoptată următoarea recomandare: „Se atenționează instanțele de judecată că asemenea semne calificative prevăzute în Codul penal în vigoare cum sunt: săvârșirea infracțiunii de către o persoană condamnată anterior pentru aceeași infracțiune ... contravine prevederilor

art. 4 din Protocolul nr. 7 la CEDO⁸, și aceste circumstanțe urmează a fi luate în considerație doar la individualizarea pedepsei și la stabilirea regimului coloniei de executare a pedepsei privative de libertate” (pct. 5 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție, nr. 17, „Privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale”⁹).

La 5.04.2001 a fost adoptat Codul penal al Ucrainei (în continuare – C. pen. Ucr.).¹⁰ În Titlul VII „Infracțiuni în sfera activității economice” al Părții Speciale a Codului penal al Ucrainei se conțin prevederi normative care au tangențe cu art. 241 C. pen. RM.

La concret, art. 202 „Încălcarea ordinii de practicare a activității economice sau bancare” din Codul penal al Ucrainei prevede două variante de infracțiune, corespunzătoare cu infracțiunile prevăzute la art. 171 și 172 C. pen. FR. Astfel, la alin. 1 art. 202 C. pen. Ucr. e stabilită răspunderea pentru desfășurarea activității economice fără înregistrarea de stat sau fără licențiere, ori cu încălcarea condițiilor de licențiere, dacă aceasta a fost legată de obținerea unui venit în proporții mari. La rândul său, alin. 2 art. 202 C. pen. Ucr. incriminează fapta de desfășurare a activității bancare, sau a operațiunilor bancare, sau a activității profesionale pe piața valorilor mobiliare, sau a operațiunilor instituțiilor financiare nebankare, în lipsa înregistrării de stat, ori a autorizării speciale (licenței), sau cu încălcarea condițiilor de licențiere, dacă aceasta a fost legată de obținerea unui venit în proporții mari.

Observăm că alin. 2 art. 202 C. pen. Ucr. este o normă specială în raport cu alin. 1 art. 202 C. pen. Ucr. Însă, această normă specială apără nu doar practicarea legală a activității bancare, așa cum se procedează în cazul art. 172 C. pen. FR. Apărare penală specială se oferă și desfășurării legale a operațiunilor bancare care nu au un caracter de activitate bancară, precum și a activității profesionale pe piața valorilor mobiliare, cât și a operațiunilor instituțiilor financiare nebankare.

În alt context, infracțiunile prevăzute la alin. 1 și 2 art. 202 C. pen. Ucr. implică obținerea unui venit în proporții mari. Prin faptul că, în calitate de urmare prejudiciabilă, nu se stabilesc și daunele în proporții mari cauzate cetățenilor, organizațiilor sau statului, art. 202 C. pen. Ucr. se deosebește de art. 171 și 172 C. pen. FR. Dar se aseamănă cu art. 241 C. pen. RM. Însă, ca și în art. 171 și 172 C. pen. FR, în art. 202 C. pen. Ucr. se utilizează termenul „venit”. Și nu termenul „profit”, ca în cazul art. 241 C. pen. RM.

Dar și de această dată instanța supremă își depășește împuternicirile, atribuind accepțiunea de „profit” noțiunii de „venit”. Or, în acord cu pct. 10 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Ucrainei „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației privind răspunderea pentru infracțiunile în sfera activității economice”, nr. 3 din 25.04.2003, la calcularea venitului obținut în urma desfășurării ilegale a activității economice sau bancare

nu se iau în considerație cheltuielile legate nemijlocit de obținerea unui asemenea venit.¹¹

În altă ordine de idei, art. 202 C. pen. Ucr. se deosebește de art. 241 C. pen. RM prin aceea că nu prevede nici o modalitate agravată a infracțiunii. Ceea ce nu poate să nu influențeze nefast asupra diferențierii răspunderii penale. Sub acest aspect legiuitorul ucrainean urmează paradigma din art. 255 și 256 C. pen.-M. CSI.

Nu același lucru se poate afirma despre art. 203 C. pen. Ucr. Această normă nu își are un analog nici în Codul penal-Model al CSI, nici în Codul penal al Federației Ruse. În schimb, prezintă conexiuni cu art. 241 C. pen. RM. La concret, art. 203 C. pen. Ucr. stabilește răspunderea pentru desfășurarea unor genuri de activitate economică, privitor la care există o interdicție specială, prevăzută de lege, în afară de cazurile stabilite de alte articole ale Codului penal al Ucrainei. Pentru comparație, în conformitate cu lit. b) art. 125 C. pen. RM, prin „desfășurarea ilegală a activității de întreprinzător” se are în vedere desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație.

Art. 202 C. pen. Ucr. prevede răspunderea pentru desfășurarea activității economice sau bancare, fără înregistrarea de stat, fără licență, sau cu încălcarea condițiilor de licențiere, însă cu respectarea altor condiții necesare activității economice sau bancare. Rezultă că articolul dat stabilește răspunderea pentru desfășurarea activității economice sau bancare, care este permisă anumitor categorii de persoane juridice sau fizice. Pentru toate celelalte persoane, desfășurarea unei asemenea activități este interzisă. În concluzie, desfășurarea activității economice de către un subiect neabilitat legalmente intră sub incidența art. 203 C. pen. Ucr.

Făcând o comparație, trebuie de menționat că, în corespundere cu art. 10 al Legii Republicii Moldova cu privire la antreprenoriat și întreprinderi: întreprinderea este în drept să practice orice genuri de activitate, cu excepția celor interzise de lege (pct. 1); exclusiv întreprinderilor de stat li se permite, printre altele: tratamentul animalelor ce suferă de boli deosebit de periculoase; confecționarea ordinelor și medaliilor; prestarea serviciilor poștale (cu excepția poștei exprese), confecționarea timbrelor poștale; efectuarea lucrărilor astronomo-geodezice, gravimetrice, a lucrărilor în domeniul hidrometeorologiei etc. (pct. 3).

În acest fel, practicarea oricăruia din aceste genuri de activitate de către o altă întreprindere, decât cea de stat, se va considera drept desfășurare a unor genuri de activitate interzise de legislație, deci va intra sub incidența art. 241 C. pen. RM.

Prezintă interes sintagma cu care se încheie dispoziția alin.1 art. 203 C. pen. Ucr.: „în afară de cazurile stabilite de alte articole ale Codului penal al Ucrainei”. Care sunt aceste articole ce îndeplinesc rolul de norme speciale în raport cu art. 203 C. pen. Ucr.?

În special, este vorba de: art. 199 C. pen. Ucr. – „Fabricarea, păstrarea, dobândirea, transportarea, expedierea sau introducerea în Ucraina, în scopul desfacerii, ori desfacerea banilor falși, a titlurilor de

valoare de stat false sau a biletelor loteriei de stat false”; art. 215 C. pen. Ucr. – „Fabricarea ilegală, falsificarea, folosirea sau desfacerea timbrelor de acciz sau a timbrelor de control fabricate ilegal, dobândite ilegal sau falsificate”; art. 217 C. pen. Ucr. – „Fabricarea, desfacerea sau folosirea ilegală a semnului de marcă aparținând statului”; art. 358 C. pen. Ucr. – „Falsificarea documentelor, ștampilelor, sigiliilor sau a imprimantelor, desfacerea sau folosirea documentelor false” etc. Norme speciale similare (speciale în raport cu art. 241 C. pen. RM, în coroborare cu lit. b) art. 125 C. pen. RM) există și în legea penală autohtonă: art. 250 C. pen. RM – „Transportarea, păstrarea sau comercializarea mărfurilor supuse accizelor, fără marcarea lor cu timbre de control sau timbre de acciz”; art. 290 C. pen. RM – „Purtarea, păstrarea, procurarea, fabricarea, repararea sau comercializarea ilegală a armelor și munițiilor”; art. 292 C. pen. RM – „Fabricarea, transportarea, folosirea sau neutralizarea substanțelor explozive ori a materialelor radioactive”; art. 361 C. pen. RM – „Confecționarea, deținerea, vânzarea sau folosirea documentelor oficiale, a imprimantelor, ștampilelor sau sigiliilor false” etc.

În alt context, Codul penal al Republicii Armenia (în continuare – C. pen. RA) a fost adoptat la 18.04.2003.¹² În Capitolul 22 „Infracțiuni contra activității economice” din acest act legislativ există reglementări similare cu art. 241 C. pen. RM.

Astfel, trebuie menționat art. 188 „Practicarea ilegală a activității de întreprinzător” din Codul penal al Republicii Armenia. Conform alin.1 art. 188 C. pen. RA, se incriminează fapta de desfășurare a activității de întreprinzător susceptibile de licențiere, fără înregistrarea de stat sau fără autorizare specială (licență), ori de desfășurare a activității de întreprinzător interzise de lege, însoțită de cauzarea unei daune în proporții considerabile persoanelor, organizațiilor sau statului.

Putem sesiza că art. 188 C. pen. RA comportă cele mai multe asemănări cu art. 241 C. pen. RM, în comparație cu articolele corespondente din legislațiile altor state analizate *supra*.

Înainte de toate, legiuitorul armean promovează o concepție unitară de apărare penală a practicării legale a activității de întreprinzător. Fără defalcarea unei norme speciale, consacrate apărării penale a practicării legale a activității bancare (sau a altor asemenea genuri ale activității de întreprinzător). Adică, este urmată aceeași concepție pe care legiuitorul moldovean o realizează prin intermediul art. 241 C. pen. RM.

Un alt punct de tangență cu art. 241 C. pen. RM este acela că, în aceeași normă – în art. 188 C. pen. RA – își găsește prezența modalitățile normative ale practicării ilegale a activității de întreprinzător, care, în legislațiile statelor examinate anterior, sunt indicate în norme distincte: 1) desfășurarea activității de întreprinzător, fără înregistrarea de stat sau fără autorizare specială (licență); 2) desfășurarea activității de întreprinzător interzise de lege.

Totuși, în acest plan, este necesară o precizare: în art. 188 C. pen. RA nu apar, ca modalități normative, modalitățile practicării ilegale a activității

de întreprinzător, specificate la lit. c) și d) art. 125 C. pen. RM. Avem în vedere: desfășurarea activității de întreprinzător prin intermediul filialelor, reprezentanțelor, sucursalelor, secțiilor, magazinelor, depozitelor, unităților comerciale și altor unități neînregistrate în modul stabilit de legislație (lit. c) art. 125 C. pen. RM); desfășurarea activității de întreprinzător fără utilizarea mărcilor comerciale și de fabrică și fără indicarea în documente a codurilor fiscale, în cazul când folosirea sau indicarea lor este prevăzută de legislație, ori desfășurarea acestei activități cu utilizarea unor coduri fiscale străine sau plastografiate (lit. d) art. 125 C. pen. RM).

Din acest punct de vedere, aria de aplicare a art. 241 C. pen. RM este mai largă decât cea a art. 188 C. pen. RA.

Dintr-un alt unghi, situația este de altă natură: în art. 241 C. pen. RM nu se prevede răspunderea pentru desfășurarea activității de întreprinzător, fără autorizare specială (licență). În opoziție, în art. 188 C. pen. RA e stabilită răspunderea pentru o asemenea faptă. De asemenea, în cazul desfășurării activității de întreprinzător fără înregistrarea de stat, legiuitorul armean concretizează că are în vedere numai activitatea de întreprinzător susceptibilă de licențiere. În art. 241 (și, implicit, în art. 125) C. pen. RM legiuitorul autohton nu face o asemenea precizare.

Diferită este și gradarea agravării răspunderii penale în funcție de urmările prejudiciabile ale faptei de practicare ilegală a activității de întreprinzător.

Astfel, conform alin. (2) art. 241 C. pen. RM, răspunderea poate fi agravată în două cazuri: 1) infracțiunea e săvârșită în proporții deosebit de mari (lit. e)); 2) infracțiunea e soldată cu obținerea unui profit în proporții deosebit de mari (lit. f)). Aceasta luând în considerație că, la alin. (1) art. 241 C. pen. RM, se consemnează, ca urmare prejudiciabilă, obținerea unui profit în proporții mari. Dacă practicarea ilegală a activității de întreprinzător nu poate să implice producerea urmărilor prejudiciabile sub forma obținerii unui profit în proporții mari, cele comise pot fi calificate potrivit art. 162 „Desfășurarea ilegală a activității de întreprinzător” din Codul cu privire la contravențiile administrative al Republicii Moldova.

În contrast, conform art. 188 C. pen. RA, răspunderea pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător poate fi agravată dacă: 1) infracțiunea a cauzat daune în proporții mari persoanelor, organizațiilor sau statului (alin. 2); 2) infracțiunea a cauzat daune în proporții deosebit de mari persoanelor, organizațiilor sau statului (pct. 1) alin. 3). Aceasta luând în considerație că la alin. 1 art. 188 C. pen. RA se menționează, ca urmare prejudiciabilă, daunele în proporții considerabile cauzate persoanelor, organizațiilor sau statului.

În acest mod, observăm o mai bună diferențiere a răspunderii penale în art. 188 C. pen. RA, datorită celor trei gradații ale urmărilor prejudiciabile (față de cele două din art. 241 C. pen. RM), astfel asigurându-se o trecere treptată și nuanțată de la un nivel de stabilire a răspunderii penale la altul.

Trebuie de menționat că în alin. 4 art. 188 C. pen. RA sunt definite noțiunile „daune în proporții considerabile”, „daune în proporții mari” și „daune în proporții deosebit de mari”. Astfel, în comparație cu legislația penală rusă, se oferă o mai mare garanție că nu se va admite o interpretare extensivă defavorabilă, deci nu se va încălca principiul legalității. Căci nu instanța de judecată, dar corpul legislativ a normativizat limitele valorice ale urmărilor prejudiciabile cauzate de practicarea ilegală a activității de întreprinzător.

Accentuăm că legiuitorul armean a definit în termeni preciși și noțiunea „daune în proporții considerabile”. Acesta este un exemplu de urmat pentru legiuitorul moldovean, care a renunțat la precizie în definirea noțiunii similare. Mecanismul de stabilire a caracterului considerabil al daunei cauzate, prezentat în alin. (2) art. 126 C. pen. RM, este nu altceva decât o încălcare a principiului separației și colaborării puterilor, precum și a principiului egalității, fixate în art. 6 și, respectiv, art. 16 ale Constituției Republicii Moldova.

Note:

¹ Модельный Уголовный кодекс для государств-участников СНГ // Правоведение, 1996, nr. 1, p. 92-150.

² Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1994, nr. 2.

³ În acest sens, am recomandat completarea lit. b) art. 125 C. pen. RM cu următoarele cuvinte: „ori desfășurarea activității de întreprinzător în lipsa licenței în cazurile când aceasta e obligatorie, sau cu încălcarea cerințelor sau condițiilor de licențiere”. – *A se vedea*: V. Iacuboi. Necesitatea apărării penale a relațiilor sociale cu privire la licențiere // Revista Științifică a USM „Studia Universitatis”. Seria „Științe sociale”, 2007, nr. 3, p. 134-138.

⁴ *A se vedea*: Л. Пильгенько. Незаконное предпринимательство как уголовное наказуемое деяние (определение понятия и размера доходов) // Закон и право, 2001, nr. 12, p. 37; П.С. Яни. Доход от незаконного предпринимательства. Спорное решение Верховного Суда // Уголовное право, 1999, nr. 1, p. 37; П.С. Яни. Доход от незаконного предпринимательства // jurqa.h12.ru/all.docs/u/a/s4vrejue.html; С. Васендин. Доход в незаконном предпринимательстве // jurqa.h12.ru/all.docs/u/a/pnd1tmcn.html; Е.В. Крупин. Особенности определения дохода от незаконной предпринимательской деятельности при квалификации преступлений, предусмотренных ст. 171 УК РФ // Научные труды РАЮН. Вып. 2. Том. 1. – Москва: Юрист, 2002, p. 536-542.

⁵ Собрание законодательства Российской Федерации, 1996, nr. 25.

⁶ Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 18 ноября 2004 года, №23 «О судебной практике по делам о незаконном предпринимательстве и легализации (отмывании) денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем // www.supcourt.ru/solution/current.php?id=201

⁷ *A se vedea*: Н.А. Лопашенко. О позициях Пленума Верховного Суда Российской Федерации в вопросах толкования ответственности за незаконное предпринимательство и легализацию (анализ постановления от 18 ноября 2004 г.) // Уголовное право, 2005, nr. 2, p. 40-43.

⁸ Conform alin. 1 art. 4 din Protocolul nr. 7 al Convenției pentru apărarea Drepturilor și a Libertăților Fundamentale ale Omului, nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit penal de către jurisdicțiile aceleiași stat pentru săvârșirea infracțiunii pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă conform legii și procedurii penale ale acestui stat. – *A se vedea*: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*. Vol. 1. – Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, p. 369-372.

⁹ Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). – Chișinău, 2002, p. 18-20.

¹⁰ Відомості Верховної Ради, 2001, nr. 25-26.

¹¹ Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності», №3 від 25.04.2003 // www.crime.direx.org/e-library/pvsu/pvsu_3_25042003.htm

¹² Уголовный кодекс Республики Армения // www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus

CONDIȚIILE ȘI EFECTELE ACORDĂRII LIBERĂRII CONDIȚIONATE DE PEDEAPSĂ ÎNAINTE DE TERMEN

Ion TIPA,
doctorand

Recenzent: **Vasile FLOREA,**
doctor în drept, conferențiar universitar (Academia de Poliție „Ștefan cel Mare” a MAI)

SUMMARY

The institute for conditional liberation from detention before time presents an interest for the penal doctrine as well as for the law courts that use this kind of release from detention according to the severity of violation committed by the convict, his behaviour within the penitentiary as well as the respect of certain obligations linked with the execution of certain period of the penalty given by the court of law. Thus, the institute for conditional liberation from detention before time, as a way release from detention presents a special interest in practice, therefore it is quite important to acknowledge the conditions of its application and furthermore its consequences.

Deși instanțele de judecată aplică pedeapsa penală în mod individual pentru cel ce se dovedește a fi vinovat de săvârșirea unei infracțiuni, ele totuși nu pot stabili exactitatea și oportunitatea unui termen de pedeapsă ce ar asigura corectarea și reeducarea condamnatului pe viitor. Astfel, legiuitorul a stabilit în legea penală unele condiții care ar minimaliza posibila inexactitate și inoportunitate a unui termen de pedeapsă penală ce afectează direct corectarea și reeducarea condamnatului. Evident, legiuitorul trebuie să urmărească prin mijloacele sale juridico-penale, și anume – prin sancțiunile ce se aplică față de cei ce săvârșesc fapte pedepsite penal – corectarea și reeducarea condamnatului și evitarea aplicării pedepsei penale ca un scop în sine. De altfel, pedeapsa penală nu ar avea o finalitate rezonabilă și se poate pomeni într-un cerc vicios, lipsit de un scop legal determinat prin prevederile art. 61 C. pen. RM.

În legătură cu aceasta, legea penală stabilește anumite prevederi ce au soluție în ce privește acordarea posibilității celor condamnați de a fi liberați condiționat de pedeapsă înainte de termen.

Instituția liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen reprezintă reflecția principiului umanismului în dreptul penal și constă în liberarea persoanei ce execută o anumită pedeapsă de la executarea de mai deprete a acesteia, în prezența anumitor condiții stabilite de legea penală. Aceste condiții se referă la aplicarea instituției liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen și la condițiile la care se obligă cel condamnat să le îndeplinească în timpul părții neexecutate din pedeapsă. Nerespectarea condițiilor stabilite de legea penală duce la neaplicabilitatea acesteia sau, în cazul neîndeplinirii obligațiilor ce-i revin condamnatului, liberat condiționat de pedeapsă înainte de termen – la anularea acesteia.

În viziunea autoarei Lidia Barac, instituția liberării condiționate funcționează ca o modalitate de executare a unei părți din pedeapsa privativă de libertate și de reinserție socială, înlesnind celui condamnat trecerea de la regimul de executare efectivă a pedepsei închisorii

la locul de detențiune la regim de libertate. Liberarea condiționată reprezintă, așadar, o perioadă de tranziție, care face ca trecerea de la regimul de deținere la cel de libertate să se desfășoare sub egida unei obligații de bună comportare în societate.¹

Astfel, liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen e chemată să contribuie la atingerea scopului pus în fața pedepsei penale ca mijloc de schimbare a moravurilor condamnatului² sau la stimularea condamnaților la stăruință în muncă, disciplină și grabnică îndreptare.³

Potrivit prevederilor art. 91 C. pen. RM, persoanelor care execută pedeapsa cu închisoare, cu trimitere într-o unitate disciplinară, și care au reparat integral daunele cauzate pentru infracțiunea pentru care sunt condamnate li se poate aplica liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen dacă instanța de judecată va considera posibilă corectarea condamnatului fără executarea deplină a pedepsei. În același timp, persoana poate fi liberată, în întregime sau parțial, și de pedeapsa complementară.

Aplicând liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen, instanța de judecată îl poate obliga pe cel condamnat să îndeplinească, în termenul de pedeapsă rămas neexecutat, anumite obligații prevăzute în alin. (6) art. 90 C. pen. RM. Aceste obligații includ:

a) neschimbarea domiciliului fără consimțământul organului competent;

b) nefrecventarea unor anumitor locuri;

c) urmarea unui tratament în caz de alcoolism, narcomanie, toxicomanie sau de boală venerică;

d) acordarea susținerii materiale a familiei victimei.

Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen se aplică condamnaților de către instanța de judecată de la locul de executare a pedepsei la propunerea organului care exercită controlul asupra executării pedepsei penale.

Potrivit prevederilor alin. (4) art. 91 C. pen. RM, liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen poate fi aplicată condamnaților numai dacă aceștia din urmă la momentul săvârșirii infracțiunii au atins vârsta de 18 ani și au executat efectiv:

a) cel puțin jumătate din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, adică condamnatul a săvârșit o infracțiune care poate fi pedepsită cu închisoare pe un termen de până la 5 ani;

b) cel puțin două treimi din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârșirea unei infracțiuni grave;

c) cel puțin trei pătrimi din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârșirea unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave, precum și din pedeapsa aplicată persoanei anterior liberate condiționat înainte de termen de pedeapsă, dacă liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen a fost anulată în baza condițiilor prevăzute la alin. (8) art. 91 C. pen. RM.

În ce privește persoanele care execută pedeapsa detențiunii pe viață, acestea, la rândul lor, au posibilitatea să se libereze condiționat de pedeapsă înainte de termen dacă instanța de judecată va considera că executarea de mai departe a detențiunii pe viață nu este necesară și dacă s-au executat cel puțin 35 ani de închisoare. Termenul în cauză ce urmează a fi executat de către cel condamnat la detenție pe viață este destul de mare, unii chiar ar spune că este puțin exagerat, deoarece scopul pedepsei penale în acest caz se realizează parțial, cu atât mai mult cu cât în art. 61 C. pen. RM nu se stabilește nimic în acest sens. Spre exemplu, legea penală a Federației Ruse prevede, în art. 79, posibilitatea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen a persoanelor condamnate la detenție pe viață după executarea unui termen de 25 ani. În acest caz, după cum susțin autorii V.D. Ivanov și P.V. Ivanov, persoana condamnată la detenție pe viață trebuie să dovedească prin comportamentul său, în timpul executării pedepsei, că nu mai este nevoie să o execute mai departe.⁴ Potrivit prevederilor art. 72 din Codul penal al României, liberarea condiționată a condamnatului poate avea loc după executarea efectivă a 20 ani de detențiune, ținându-se seama de antecedentele sale penale, stăruința în muncă, de disciplina acestuia și dacă dă dovadă de îndreptare. Condamnatul trecut de vârsta de 60 de ani poate fi liberat condiționat după executarea efectivă a 15 ani din pedeapsa cu detențiune pe viață, dacă sunt îndeplinite și celelalte condiții prevăzute mai sus.⁵ Astfel, din cele menționate mai sus e lesne de înțeles că legiuitorul rus, precum și cel român au stabilit astfel de termene ce urmează a fi executate de cei condamnați la detenție pe viață, care ulterior pot avea posibilitatea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, deoarece aceasta corespunde întocmai cu scopul pedepsei penale, precum și duce la evitarea inoculării în creierul condamnatului la detenție pe viață a scopului evadării, care de altfel îl poate determina la săvârșirea unor infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave. Totodată, aceasta dă posibilitate condamnatului la detenție pe viață să evalueze fapta sau faptele ilegale pentru care a fost condamnat, precum și să-și reorienteze comportamentul spre un mod de viață disciplinat, devenind stăruitor în muncă și, nu în ultimul rând, spre o ulterioară reinsertie socială. Considerăm că legiuitorul ar trebui să opereze careva modificări în prevederile art. 91 C. pen. RM, cu referire la termenul de pedeapsă ce urmează a fi executat de către cel condamnat la detenție pe viață, pentru ca dezideratele invocate mai sus să poată fi realizate.

Liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen poate fi aplicată și minorilor, însă termenele care urmează a fi executate de către aceștia înainte de a fi liberați sunt mai reduse în comparație cu cele ale condamnaților maturi. Acest fapt se determină răsind din politica penală promovată în privința minorilor, și anume – o discriminare pozitivă. Astfel, liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen poate fi aplicată minorilor numai dacă aceștia au executat efectiv:

a) cel puțin o treime din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave;

b) cel puțin jumătate din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârșirea unei infracțiuni grave;

c) cel puțin două treimi din termenul de pedeapsă stabilit pentru săvârșirea unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave.

Controlul asupra condamnaților liberați condiționat de pedeapsă înainte de termen se exercită de oficiile de executare, iar asupra condamnaților militari – de comandamentul militar respectiv.

Din prevederile legale privind instituția liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen rezultă anumite caracteristici, precum:

a) aplicarea acesteia pentru toate categoriile de infracțiuni, indiferent de gravitatea acestora;

b) liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen are loc după emiterea hotărârii definitive de condamnare și numai după ce s-a executat o anumită porțiune din pedeapsa penală stabilită de lege;

c) liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen se aplică condamnaților doar după repararea integrală a daunelor cauzate de infracțiunea pentru care sunt condamnate;

d) se aplică dacă este posibilă corectarea condamnatului fără executarea deplină a pedepsei;

e) persoana condamnată liberată de executarea de mai departe a pedepsei se consideră ca având antecedente penale;

f) reprezintă un drept al instanței și nu o obligație.

Nu în ultimul rând, liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen produce și careva efecte care, la rândul lor, se produc în timp diferit. Astfel, efectele liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen pot fi imediate și definitive.

Efectul imediat al liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen constă în punerea în libertate a condamnatului, față de care partea neexecutată din pedeapsă își urmează cursul până la împlinirea termenului pedepsei stabilit prin sentința de condamnare. Totodată, în sarcina condamnatului i se pot pune careva obligații prevăzute de alin. (6) art. 90 C. pen. RM, care urmează a fi îndeplinite în termenul de pedeapsă rămas neexecutat. În acest interval de timp condamnatul urmează să aibă o comportare ireproșabilă, îndeplinind obligațiile puse în sarcina acestuia de către instanța de judecată, dar, nu în ultimul rând, nesăvârșirea unei infracțiuni noi. De altfel, în cazul încălcării condițiilor nominalizate aceasta va duce la anularea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen.

Efectul definitiv al liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen se produce, după cum menționează unii autori, în momentul expirării termenului pedepsei, dacă se îndeplinește condiția ca condamnatul să nu mai fi săvârșit o nouă infracțiune sau încălcări ale ordinii publice sau să nu se fi eschivat cu premeditare de la îndeplinirea obligațiilor stabilite de instanța de judecată potrivit alin. (6) art. 90 C. pen. RM, starea de liberare condiționată transformându-se în liberare definitivă, efectul principal fiind acela că pedeapsa se va considera integral executată.⁶

Această modalitate de liberare de pedeapsa penală reprezintă una dintre cele mai răspândite în aplicare, deoarece se aplică pentru majoritatea pedepselor principale, pentru orice infracțiune săvârșită și față de toate categoriile de condamnați. Deși aplicabilitatea acesteia este nelimitată și posibilă pentru orice tip de infracțiune săvârșită de cel condamnat, totuși legiuitorul a stabilit careva condiții fără de care liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen nu poate fi aplicată. Astfel, pentru ca condamnatul să beneficieze de instituția liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, urmează să îndeplinească câteva condiții, precum:

a) repararea integrală a daunei cauzate de infracțiunea pentru care a fost condamnat;

b) posibilitatea corectării condamnatului fără executarea deplină a pedepsei;

c) executarea unei anumite părți din pedeapsa penală, a cărei durată este stabilită în legea penală;

După cum menționează autorul Alexandru Borodac, repararea integrală a daunei cauzate presupune restituirea în natură a acesteia, compensarea valorii ei, precum și cheltuielile pentru restabilirea sănătății victimei.⁷

Cât privește posibilitatea corectării condamnatului fără executarea deplină a pedepsei, această apreciere a instanței de judecată urmează a fi întemeiată reieșind din comportarea exemplară a condamnatului în timpul executării pedepsei. În viziunea unor autori, dovezi temeinice de îndreptare reprezintă: participarea efectivă a condamnatului la activitatea de educație civică și moral-creștină, modul de executare a unor sarcini care nu se remunerează, interesul manifestat pentru calificarea sau recalificarea profesională și buna comportare la locul de muncă.⁸

Un alt temei al liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen îl reprezintă executarea efectivă a unei porțiuni din pedeapsa fixată. Această parte a pedepsei ce urmează a fi executată efectiv de către condamnat este determinată de legea penală la alin. (4), (5) și (6) art. 91 C. pen. RM, ea este stabilită de legiuitor reieșind din caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite de cel condamnat, precum și din categoria condamnatului.

Riscul anulării liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen rezultă din comportamentul condamnatului. Astfel, dacă în partea de pedeapsă rămasă neexecutată condamnatul încalcă ordinea publică, pentru care fapt i s-a aplicat o sancțiune administrativă, sau se eschivează cu premeditare de la îndeplinirea obligațiilor stabilite de instanța de judecată la aplicarea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen, instanța de judecată, la propunerea organului competent, poate

pronunța o încheiere cu privire la anularea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen și la trimiterea condamnatului pentru a executa termenul de pedeapsă neexecutat potrivit lit. a) alin. (8) art. 91 C. pen. RM.

În cazul în care cel condamnat săvârșește în termenul părții neexecutate din pedeapsă o nouă infracțiune din imprudență, anularea sau menținerea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen se decide de instanța de judecată. Dacă condamnatul săvârșește cu intenție o nouă infracțiune, instanța de judecată îi stabilește pedeapsa în condițiile art. 85 C. pen. RM (aplicarea pedepsei în cazul unui cumul de sentințe). Legiuitorul a prevăzut o astfel de prevedere deoarece infracțiunea nou-săvârșită reprezintă o manifestare a comportamentului ce denotă, cu siguranță, o ignoranță totală a șansei acordate de instanța de judecată în vederea reintegrării sale sociale. Totodată, în acest caz instanța de judecată hotărăște astfel reieșind din caracterul prejudiciabil al noii infracțiuni săvârșite.

Într-o astfel de situație se poate pomeni cel liberat condiționat de pedeapsă înainte de termen, în cazul în care instanța de judecată anulează liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen pentru săvârșirea unei noi infracțiuni din imprudență (alin. (8) lit. c) art. 91 C. pen. RM). Dacă pentru săvârșirea unei noi infracțiuni intenționate de către cel ce este liberat condiționat de pedeapsă înainte de termen legiuitorul a prevăzut o condiție obligatorie de numire a unei pedepse potrivit prevederilor art. 85 C. pen. RM, atunci, pentru săvârșirea unei noi infracțiuni din imprudență, anularea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen este un drept al instanței, dar nu o condiție obligatorie de anulare prevăzută de legea penală. Astfel, condamnatul liberat condiționat de pedeapsă înainte de termen și în privința căruia această liberare a fost anulată în temeiul alin. (8) lit. c) art. 91 C. pen. RM urmează să execute atât pedeapsa penală numită pentru infracțiunea nou-săvârșită, cât și partea neexecutată a pedepsei stabilite prin sentința anterioară.

Din cele menționate rezultă că liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen constituie una dintre instituțiile juridico-penale care au efectul reducerii executării pedepsei penale și al reinsertiei sociale a condamnatului fără executarea deplină a pedepsei.

Note:

¹ A se vedea: L. Barac. *Constantele și variabilele dreptului penal. Partea Generală, Partea Specială. Jurisprudența penală.* – București: ALL Beck, 2001, p. 239.

² A se vedea: В.И. Кашепов, А.А. Гравина, Т.О. Кашаева, И.Л. Марогулова, В.И. Руднев. *Уголовное право Российской Федерации. Общая и Особенная части.* – Москва: Былина, 2001, p. 212.

³ A se vedea: N. Giurgiu. *Drept penal general: doctrină, legislație, jurisprudență.* – Iași: Cantes, 2000, p. 636.

⁴ A se vedea: В.Д. Иванов, П.В. Иванов. *Уголовное право. Часть Общая, Часть Особенная.* – Москва: Приор, 2001, p. 130.

⁵ Codul penal al României din 14.03.2003 // Monitorul Oficial al României, 2004, nr. 575.

⁶ A se vedea: S. Botnaru, M. Grama, A. Șavca, V. Grosu. *Drept penal. Partea Generală. Vol. I.* – Chișinău: Cartier juridic, 2005, p. 513.

⁷ A se vedea: A. Borodac. *Manual de drept penal. Partea Generală.* – Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p. 447.

⁸ A se vedea: Gh. Nistoreanu, Al. Boroi. *Drept penal. Partea Generală.* – București: ALL Beck, 2002, p. 310.

UNELE REGLEMENTĂRI CU PRIVIRE LA DREPTUL LA MUNCĂ (Aspecte internaționale)

Lilian PLATON,
doctorand

Recenzent: Nicolae ROMANDAȘ,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

The existence and measure of guaranteeing and respecting the human rights in a society are the conclusive criteria in determining the role of man in the respective society and, finely, of its level of development.

In order to influence the solution of social problems which have appeared in the result of liberalization of the world economy, like creating jobs, clearing off unemployment, raising the living standards, OIM should assume the role of the driving force in the implementation by every country of the international legislation as to human rights. At present the conventions and recommendations of OIM are extremely useful for Republic of Moldova. The right to labor is a constitutional right of every citizen, but we know the general rule which tells us that to every right there is a corresponding obligation and to every obligation there is a corresponding right.

În trecut, problemele dreptului la muncă se puneau și se rezolvau în cadrul național al fiecărui stat, având prin natura lor un caracter intern. La etapa actuală, problemele dreptului la muncă nu se mai rezolvă în cadrul național al fiecărui stat. Normele internaționale au un rol din ce în ce mai important și nici o țară a lumii civilizate nu le poate ignora.

După încheierea primului război mondial, Comunitatea Internațională a depus mari eforturi pentru a îmbunătăți condițiile de muncă și de viață ale salariaților, pentru a reglementa raporturile dintre patroni și salariați.

Strădiințele s-au soldat cu elaborarea unor norme care alcătuiesc dreptul internațional al muncii. Acest drept este alcătuit din totalitatea normelor elaborate de organisme internaționale cu atribuții în acest domeniu, în primul rând – de Organizația Internațională a Muncii (în continuare – OIM), precum și de Consiliul Europei și Uniunea Europeană.¹

Dreptul internațional nu este un „drept mondial” constituit din norme universal valabile în orice stat și în orice zonă geografică. Într-adevăr, normele organismelor internaționale menționate nu produc efecte prin ele însele, ci numai, în principiu, ca urmare a ratificării lor de statele membre și a transunerii în practică în legislația internă.

Principalele subiecte ale dreptului internațional sunt statele, acestea având calitatea de titular universal al drepturilor și obligațiilor ce își găsesc izvorul în raporturile juridice internaționale. Indiferent de întinderea lor teritorială, de numărul populației, de stadiul dezvoltării economice, politice și sociale, statele sunt subiecte directe și nemijlocite ale dreptului internațional.²

Ca parte a dreptului internațional contemporan, dreptul internațional al muncii are la baza acțiunii sale principiile fundamentale ale acestuia.³

Principiile relațiilor de muncă și ale securității sociale, formulate în Constituția Organizației Internaționale a Muncii (principii specifice), sunt:

- munca nu este o marfă;
- libertatea de expresie și asociere este o condiție indispensabilă a unui progres continuu;
- sărăcia, acolo unde există, constituie un pericol pentru prosperitatea tuturor;

- lupta contra mizeriei trebuie dusă cu energie în sânul fiecărei națiuni și prin efort internațional continuu și concentrat. Reprezentanții muncitorilor și patronii trebuie să coopereze, în acest sens, pe poziții de egalitate cu cea a guvernelor, participând la discuții și la decizii cu caracter democratic în vederea promovării binelui comun.⁴

OIM a fost creată prin Tratatul de pace de la Versailles la 11 aprilie 1919 și numără până în prezent opt decenii de activitate în domeniul justiției sociale.⁵

OIM este chemată să ocrotească o valoare fundamentală unică și consumabilă a omului – forța de muncă.

Nu se putea, obiectiv vorbind, ca o atare valoare unică să nu fie ridicată, în vederea protecției, la scară internațională. Și dacă inițial competența OIM se rezuma doar la unele probleme fundamentale ale muncii, după 1944 aceasta se extinde și asupra tuturor măsurilor economice și financiare care pot avea rezonanțe sociale (politice, economice și sociale), asupra libertăților publice fundamentale (prin cele două mari Convenții, din 1948 și 1949, privind libertățile sindicale și negocierea colectivă) etc.

Declarația de la Philadelphia enunță scopul politicilor și al programelor de acțiune națională și internațională, și anume: orice ființă umană, indiferent de rasă, credință, sex, are dreptul de a acționa pentru progresul său material și pentru dezvoltarea spirituală în libertate și demnitate, în securitate economică, asigurându-i-se egalitatea șanselor.

Potrivit Declarației, OIM are obligația solemnă de a sprijini națiunile lumii în elaborarea de programe proprii vizând mai multe domenii, printre care:

- creșterea nivelului de viață;
- asigurarea pentru cei interesați a posibilității de formare profesională;
- posibilitatea lucrătorilor de a ocupa funcții în care să-și dea în toată măsura abilitățile și cunoștințele lor și care să le creeze satisfacție, astfel încât să contribuie la bunăstarea comună;
- garantarea de șanse egale în domeniul educativ și profesional.

În îndelungata sa activitate OIM a obținut incontestabile succese pe planul reglementării relațiilor de muncă.

Începând cu anul 1992, Republica Moldova este membru al OIM. Adresarea la această organizație ne obligă

să intensificăm activitatea privind ratificarea convențiilor acestei organizații.

De fapt, această disponibilitate de a colabora cu OIM Republica Moldova a manifestat-o încă după proclamarea independenței sale, prin contribuții constructive la crearea și în țara noastră a unui regim de muncă realmente uman, așa cum se precizează în Preambulul Constituției OIM.

În atribuțiile OIM intră următoarele activități:

- elaborarea de norme internaționale pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și viață a salariaților;
- elaborarea de studii și cercetări, sintetizarea și difuzarea legislației în domeniul muncii și a altor materiale care privesc experiența țărilor membre în domeniul său de activitate;

- pregătirea de personal în diferite domenii;
- finanțarea unor cursuri de pregătire profesională cu participare internațională;

- supravegherea aplicării și respectării convențiilor și pactelor internaționale privind drepturile omului în domeniile muncii, social și în cel al libertății de asociere în sindicate.⁶

Una dintre modalitățile de a alinia legislația Republicii Moldova, și anume – privind dreptul la muncă – la prevederile convențiilor și la recomandările OIM este și aceea de a veghea ca noile reglementări adoptate să nu contravină acestora, ci, dimpotrivă, să le dea o expresie mai deplină.

Fiecare stat membru are obligația de a prezenta un raport anual Biroului Internațional al Muncii în legătură cu măsurile legislative luate pentru a pune în executare Convențiile ratificate, în situația în care unele reglementări din legislația internă ar fi considerate că nu ar satisface exigențele prevederilor Convențiilor ratificate.

Dacă ne referim la Republica Moldova, de menționat că normele de drept prevăzute în majoritatea Convențiilor ratificate sunt deja reflectate în legislația națională, printre care cele cu privire la libertatea de asociere, privind protecția salariului, privind folosirea principiilor de organizare și petrecere a negocierilor colective, privind discriminarea în domeniul ocupării forței de muncă etc.

Toate normele OIM se caracterizează prin următoarele trăsături:

- sunt universale;
- prin efectul ratificării, Convențiile pot antrena angajamente internaționale;
- sunt instrumente personalizate, suficient de detaliate și care pot fi ratificate separat, fără condiționarea unuia către altul;

- în ansamblu, sunt o reglementare sistematică care vizează practic toate instituțiile dreptului muncii și ale dreptului securității sociale;

- sunt o operă continuă de adoptare a noi instrumente și de adoptare pe calea relațiilor sociale economice.

La nivelul legislației interne, aceste norme au o influență benefică, aducând-o pe prima în concordanță cu exigențele internaționale.

Trebuie de menționat că actele normative ale OIM reglementează nu numai problemele ce țin de dreptul la muncă, în obiectul de reglementare ele includ dispoziții ce se referă la dreptul asigurării sociale, la timpul liber al muncitorilor, la construcția spațiului locativ pentru muncitori, la statistica muncii, la organizarea și metodele activității organelor de stat în dirijarea muncii.

După conținutul lor, actele normative ale OIM se clasifică în următoarele grupe:

- acte ce asigură apărarea drepturilor și libertăților omului în relațiile de muncă;

- acte referitoare la asigurarea și plasarea în câmpul muncii, ocrotirea de șomaj;

- acte ce reglementează condițiile de muncă;

- acte cu privire la tehnica securității și sanitară de producție;

- acte ce reglementează munca salariaților ce au nevoie de asigurare juridică avansată;

- acte ce reglementează munca unor anumite categorii de salariați.⁷

Această clasificare corespunde doar parțial instituțiilor dreptului. Unele probleme privind munca au rămas complet sau parțial în afara reglementărilor.

Convențiile sunt instrumente juridice ce reglementează aspectele administrării forței de muncă, ale bunăstării sociale sau drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Ele reprezintă instrumentul principal de reglementare al Organizației.

Până în prezent, OIM a adoptat peste 180 de convenții și 185 de recomandări, prin care a reglementat cele mai însemnate aspecte din domeniul muncii și din domeniul social.

După cum observăm, în prim-plan se înaintează cerința obligatorie pentru stat de a duce o politică de antrenare completă în câmpul muncii ca mijloc de realizare a dreptului la muncă. În toate actele examinate se accentuează că dreptul la muncă este incompatibil cu munca forțată. Totuși, într-o mare măsură normele referitoare la munca forțată sunt fixate în actele OIM. Astfel, sunt adoptate Convenția OIM nr. 29 (1935)⁸ și Convenția OIM nr. 105 (1957).⁹ În sensul prezentelor Convenții, termenul „munca forțată sau obligatorie” va însemna orice muncă sau serviciu pretins unui individ sub amenințarea unei pedepse oarecare și pentru care numitul individ nu s-a oferit de bunăvoie.

Însă, Convenția OIM 105 nu se aplică la unele genuri de activitate care sunt impuse de anumite condiții, de exemplu: muncă sau serviciu pretins în virtutea legilor privind serviciul militar obligatoriu, lucrări prestate în baza sentinței judiciare, în caz de forță majoră.

Convenția OIM 105 lărgeste cercul de obligații ale statelor cu privire la lichidarea muncii forțate și interzice, îndeosebi, următoarele genuri de muncă forțată: ca metodă de constrângere politică, în calitate de măsură de pedeapsă pentru exprimarea opiniilor politice sau ideologice contrare sistemului politic, social, economic stabilit, folosirea forțată a muncii de șoc pentru dezvoltarea economică a țării, în calitate de menținere a disciplinei muncii, ca pedeapsă pentru participarea la grevă, în calitate de mijloc de discriminare rasială, națională, de discriminare a principiilor egalității în muncă, egalității în privința realizării drepturilor și libertăților omului.

Convenția OIM 100 obligă statele să folosească metodele naționale de stabilire a recompensei cu scopul de a asigura principiul remunerării egale a bărbaților și femeilor pentru aceeași muncă.¹⁰ Deci, mărimea recompensei trebuie să fie stabilită fără discriminare în ceea ce privește sexul. Diferențele de quantum al remunerației, care corespund, fără a se ține seama de sex, unor diferențe ce rezultă dintr-o astfel de apreciere obiectivă a lucrărilor care trebuie să fie efectuate, nu vor trebui considerate contrarii principiului egalității de remunerare a mâinii de lucru masculine și a mâinii de lucru feminine pentru o muncă de valoare egală.¹¹ După cum am menționat, întreprinderea, în afară de loc de muncă, mai garantează și o remunerare echitabilă a salariaților. Principiile în baza cărora se efectuează remunerarea salariaților sunt stabilite de Legea salarizării.

La general, prin libertatea muncii se subînțelege libertatea angajării oricărei persoane în câmpul muncii, adică dreptul de a încheia un contract individual de muncă fără discriminare. Aceste prevederi sunt stipulate și în Convenția OIM nr. 111, care obligă statul să stabilească și să ducă o politică națională orientată spre stimulare egală a posibilităților tuturor cetățenilor de a-și aplica capacitățile în procesul prestării muncii, excluzând astfel orice discriminare.¹² În înțelesul prezentei Convenții, termenii ocuparea forței de muncă și exercitarea profesiei includ accesul la pregătirea profesională, accesul la ocuparea forței de muncă și la exercitarea diferitelor profesii, precum și condițiile de ocupare a forței de muncă. Nu sunt considerate discriminări măsurile ce afectează individual o persoană bănuită în mod legitim că desfășoară o activitate care prejudiciază securitatea statului sau în privința căreia s-a stabilit că desfășoară în fapt această activitate, cu condiția ca persoana în cauză să aibă dreptul să apeleze la o instanță competentă stabilită conform practicii naționale.

Pentru Republica Moldova, convențiile și recomandările OIM sunt în prezent de o mare actualitate. Dreptul la muncă este un drept constituțional al fiecărui cetățean. Cunoaștem însă regula generală care spune că fiecărui drept îi corespunde o obligație și fiecărei obligații îi corespunde un drept.

Protecția muncii reprezintă un sistem de măsuri și mijloace social-economice, organizatorice, tehnice, curative și profilactice, care acționează în baza actelor legislative și a altor acte normative și care asigură securitatea angajatului, păstrarea sănătății și menținerea capacității lui de lucru. Baza normativă a protecției muncii o constituie Legea cu privire la protecția muncii, care stabilește cerințe de securitate și igienă față de organizarea muncii, procesele tehnologice, mijloacele de producție, locul de muncă. Acțiunea legislației de protecție a muncii se extinde asupra tuturor angajaților care se află în relații de muncă cu întreprinderi, organizații, instituții cu diferite forme de proprietate și de gospodărire, inclusiv cu patroni aparte, asupra membrilor de cooperative, asupra studenților care fac practica de producție, asupra militarilor antrenati în muncă la întreprinderi.

În vederea stimulării dezvoltării economice, ridicării nivelului de trai, satisfacerii necesităților de forță de muncă și a rezolvării problemei șomajului, orice stat membru va formula și aplica o politică activă, urmărind promovarea ocupării depline a forței de muncă, în scop productiv și în condiții de liberă alegere a muncii. Potrivit Convenției OIM nr. 122, la promovarea politicii privind ocuparea forței de muncă va trebui să se țină seama de stadiul și de nivelul de dezvoltare economică, precum și de raporturile care există între obiectivele ocupării forței de muncă și celelalte obiective economice și sociale. Ea se va fi aplica prin metode adaptate condițiilor și uzanțelor naționale, astfel că fiecărui lucrător să i se creeze toate posibilitățile de a dobândi calificările necesare pentru a ocupa un serviciu care să-i convină, pentru a folosi această muncă conform calificării și aptitudinilor sale.¹³

Neîndoind, crearea locurilor de muncă în orice țară a devenit o problemă primordială, una dintre cele mai importante aflate în atenția OIM. Conform datelor statistice, aproximativ 30% din populația mondială aptă de muncă nu este antrenată în procesul de producție.¹⁴

Pentru a influența soluționarea problemelor sociale apărute în urma liberalizării economiei mondiale, cum ar fi ocuparea brațelor de muncă, lichidarea șomajului, ridicarea nivelului de trai, OIM trebuie să-și asume rolul

de promotor în traducerea în viața fiecărei țări a legislației internaționale cu privire la dreptul muncii.

Un alt organ cu caracter internațional care asigură dreptul la muncă este Consiliul Europei, creat la 5 mai 1949, fiind prima organizație vest-europeană de cooperare interguvernamentală și parlamentară. Republica Moldova are statut de invitat special la Consiliul Europei din 13 iulie 1995. Actele normative elaborate de Consiliul Europei, care interesează dreptul internațional al muncii, sunt următoarele: Convenția pentru protecția drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, Carta Socială Europeană privind statutul juridic al muncitorului migrant, alte acte juridice (rezoluții și recomandări).

Drepturile garantate de Convenție pot fi grupate în următoarele categorii:

- libertăți ale persoanei fizice: dreptul la viață, interzicerea sclaviei și a muncii forțate sau obligatorii;
- dreptul la respectul vieții private;
- dreptul la procese echitabile, libertatea de expresie și informare;
- nediscriminarea în exercițiul drepturilor și libertăților recunoscute de Convenție.

Cu privire la dreptul fiecărei persoane la libera alegere a muncii ce dorește să o presteze, de a nu i se impune o muncă forțată sau obligatorie, remarcăm că în această Convenție au fost preluate anumite prevederi din Convenția OIM nr. 29 din 1930 privind munca forțată sau obligatorie, ratificată de către Republica Moldova la 01.10.1999.

Normele internaționale extind dreptul cetățenilor Moldovei, consolidează legislația noastră, ameliorează și intensifică activitatea de drept a legiuitorului.

Existența drepturilor omului și măsura în care ele sunt garantate și respectate într-o societate sunt criterii concludente pentru determinarea rolului omului în societatea respectivă și, în consecință, a nivelului de dezvoltare a acesteia.¹⁵

Note:

¹ *A se vedea:* S. Ghimpu, Al. Țiclea. *Dreptul muncii*. Ediția a III-a. – București: Casa de editură și presă „Șansa” SRL, 2001, p. 98.

² *A se vedea:* Gr. Geamănu. *Drept internațional contemporan*. Vol. I. – București: Editura Didactică și Pedagogică, 1979, p. 327.

³ *A se vedea:* Al. Bolintineanu, A. Năstase. *Dreptul internațional contemporan*. – București: Editura I.R.S.I., 2000, p. 68-74.

⁴ *A se vedea:* I. Diaconu. *Curs de drept internațional public*. – București: Șansa, 1993, p. 289.

⁵ *A se vedea:* A. Popescu. *Dreptul internațional al muncii*. – București: Holding Reporter, 1998, p. 25.

⁶ *A se vedea:* N. Romandaș. *Dreptul muncii*. – Chișinău: Reclama, 1997, p. 357.

⁷ *Ibidem*, p. 371.

⁸ Convenția OIM nr. 29 privind munca forțată sau obligatorie, adoptată la 28.06.1930 // Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului. – București: RA „Monitorul Oficial”, 2002, vol. I, p.153.

⁹ Convenția OIM nr. 105 privind abolirea muncii forțate, adoptată la 25.06.1957 la Geneva. În vigoare pentru Republica Moldova din 10.03.1994 // Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului. – București: RA „Monitorul Oficial”, 2002, vol. I, p.165.

¹⁰ Convenția OIM nr. 100 privind egalitatea de remunerare a mâinii de lucru masculină și a mâinii de lucru feminină pentru o muncă de valoare egală, adoptată la 29.06.1951 // Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului. – București: RA „Monitorul Oficial”, 2002, vol. I, p.80.

¹¹ *A se vedea:* S. Ghimpu, Al. Țiclea. *Op. cit.*, p. 20.

¹² Convenția OIM nr. 111 privind discriminarea în domeniul ocupării forței de muncă și exercitării profesiei, adoptată la 26.11.1968 // Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului. – București: RA „Monitorul Oficial”, 2002, vol. I, p. 93.

¹³ Convenția OIM nr. 122 privind politica de ocupare a forței de muncă, adoptată la 09.07.1964. Convenția a fost ratificată de URSS la 22 septembrie 1967 // Principalele instrumente internaționale privind drepturile omului. – București: RA „Monitorul Oficial”, 2002, vol. I, p. 319.

¹⁴ *A se vedea:* N. Romandaș. *Op. cit.*, p. 386.

¹⁵ *A se vedea:* O. Pîrțac. *Apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale a persoanei în Republica Moldova*. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p. 6.

SANȚIUNILE PROCESUAL PENALE ȘI ÎNSEMNĂTĂȚILE

Ghenadie EREMCIUC,
doctorand

Recenzent: **Tudor POPOVICI,**
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

According to the principle of legality the criminal trial must be carried on accordance with dispositions stipulated by law. That is why all the participants at the criminal trial can act just in the way the law allows and only respecting all legal conditions. In order to guarantee the application of the principle of legality in criminal trials legal sanctions are initiated, which aim at preventing delinquencies, at annulling acts performed with violation of criminal procedure law and when possible to remake the dissolved legal acts.

Dreptul este destinat să reglementeze conduita umană, relațiile sociale care se nasc între indivizi, membri ai unei colectivități, ai unei societăți. De respectarea prevederilor normelor juridice se leagă promovarea și apărarea valorilor sociale ale unei societăți. Dreptul, prin normele sale, este chemat să asigure ordinea socială, binele public și progresul social, „să ducă la fericirea celui mai mare număr de oameni și să evite în cel mai înalt grad suferința”.¹

Normele dreptului, printre care și normele dreptului procesual penal, reglementează relațiile sociale care prevăd pentru subiectele de drept o anumită comportare, stabilită de stat, care îmbină interesele generale ale societății cu interesele personale ale fiecăruia dintre aceste subiecte. Este explicația faptului că majoritatea covârșitoare a subiectelor de drept se conduc în relațiile lor reciproce, în activitatea lor, după prescripțiile normelor de drept.²

„Scopul normei de drept – scop realizat de justiție – este acela de a asigura relațiilor sociale securitatea esențială, precum și armonia, în temeiul unei idei de valoare avute în vedere de legiuitor”.³

Sanțiunea este privită, așadar, ca o reacție naturală a societății împotriva membrilor săi care o rănesc într-o valoare⁴; în cele mai multe situații, sanțiunea nu apare ca ceva obișnuit, ci mai degrabă este legată de ideea de rău, un „rău pe care statul îl aplică celui ce a nesocotit prescripția sa ...”.

În una dintre puținele încercări de a defini noțiunea de sanțiune în literatura juridică română postbelică se arată că aceasta este „o măsură luată împotriva dorinței sau voinței aceluia care încalcă dispozițiile normelor de drept”.⁵

Într-o altă opinie, a lui G. Vidal, pedeapsa (sanțiunea) este definită ca fiind „răul făcut în numele societății și în executarea unei condamnări judecătorești a autorilor unor infracțiuni, culpabili și responsabili de această infracțiune”.⁶

Cesare Beccaria (1738-1797) face parte din pleiada de gânditori raționaliști ai secolului al XVIII-lea, care s-a ridicat împotriva legislației penale pline de cruzime și a lipsei de umanitate în dreptul penal

feudal.⁷ C. Beccaria susținea că pedeapsa este o măsură luată de societate în vederea propriei sale apărări și se justifică prin utilitatea sau necesitatea ei în sensul că ea se aplică nu pentru că s-a săvârșit o infracțiune și nu neapărat în vederea ispășirii, ci pentru ca să nu se mai comită alte infracțiuni pe viitor.⁸

Eugeniu Speranția⁹ admite că sanțiunea nu este o caracteristică definitorie a dreptului, ea nu caracterizează numai dreptul, ci este o însușire a tuturor sistemelor sau tipurilor de normativitate socială, „iar definiția logică se face invocându-se numai diferența specială”.¹⁰

E. Speranția notează că, în situația când doar frica de pedeapsă constituie temeiul aplicării legilor, se poate distinge în viața societăților o succesiune de perioade ciclice, un fel de flux și reflux. De aceea:

„Când crește frecvența pedepsei, crește frica;

Când crește frica, crește respectul legii;

Când crește respectul legii, scade frecvența pedepsei;

Când scade frecvența pedepsei, scade frica;

Când scade frica, scade respectul legii;

Când scade respectul legii, crește frecvența pedepsei;

Etc.,etc.”.

De aici rezultă că legea este respectată și pentru alte motive decât frica sau sanțiunea și, prin urmare, dreptul implică sanțiunea, dar nu o implică în mod exclusiv; o implică ca pe unul dintre mijloacele posibile de presiune.

O altă definiție este dată de V. Dongoroz, potrivit căruia sanțiunea este „orice măsură pe care o normă de drept o statornicește drept consecință pentru cazul în care preceptul său va fi nesocotit”.¹¹

Orice sanțiune este, în primul rând, o măsură de constrângere, deoarece se impune împotriva voinței și dorinței celui sancționat. Constrângerea pe care o implică sanțiunea poate fi analizată sub un dublu aspect. Din punct de vedere subiectiv, sanțiunea este percepută de cel împotriva căruia se dispune o asemenea măsură ca o modificare a statutului său natural, de om liber, și a statutului său juridic definit ca

fiind totalitatea drepturilor și libertăților pe care legea i le recunoaște. Sancțiunea implică sub acest aspect o privare, sau cel puțin o restrângere a drepturilor sau libertăților celui sancționat. Din punct de vedere obiectiv, sancțiunea ca măsură de constrângere se impune prin forța de constrângere a statului sau a altor organisme sociale abilitate în acest sens.

Constrângerea este esența pedepsei¹², însă, dat fiind că pedeapsa este o modalitate a sancțiunii, putem generaliza, fără a greși, spunând că esența sancțiunii este constrângerea. Din acest punct de vedere, măsurile de siguranță sunt, indiscutabil, sancțiuni, pentru că și atunci când au un scop curativ (obligarea la tratament medical și la internarea medicală) ele implică un anumit grad de constrângere¹³ – atât pentru că aduc o restrângere sau chiar privare de libertate celui față de care se iau asemenea măsuri, cât și pentru că se aduc la îndeplinire prin forța coercitivă a organelor de stat abilitate de lege în acest sens.

Procesul penal constituie aspectul dinamic, sancționator al dreptului material penal, fiind forma în care se realizează în mod concret dreptul material pe care statul îl prevede și îl garantează prin lege subiectelor de drept, atunci când acest drept este încălcat sau contestat, în scopul restabilirii ordinii de drept.

Activitatea instanțelor judecătorești, a părților și a celorlalți participanți la procesul penal se desfășoară într-o anumită ordine, în anumite termene și în forme strict determinate de legea procesuală.

Este de asemenea firesc ca regulile referitoare la forma actelor de procedură, succesiunea lor, termenele în care pot fi făcute să fie, la rândul lor, garantate în respectarea lor, pentru a se realiza astfel finalitatea procesului penal: apărarea drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale cetățenilor și asigurarea respectării stricte a legalității.

Norma juridică – „regulă generală și obligatorie, al cărei scop este acela de a asigura ordinea socială...” are, de cele mai multe ori, o structură trihotomică: ipoteza, dispoziția și sancțiunea.

Ipoteza normei juridice este partea acesteia care prescrie condițiile, împrejurările în care urmează să se aplice dispoziția.

Dispozitivul normei juridice, elementul său cel mai important, prescrie conduita pe care trebuie să o adopte cei cărora norma li se adresează.

În sfârșit, cel de al treilea element al normei juridice este sancțiunea.

Sancțiunea reprezintă consecința nerespectării dispoziției normei juridice, măsură luată împotriva dorinței sau voinței subiectului care a încălcat dispoziția normei juridice.

Sancțiunea juridică aplicată de organele competente ale statului este elementul care deosebește norma juridică de norma morală sau de norma religioasă, care prescriu și ele, la rândul lor, anumite comportamente omului sau îi interzic anumite comportamente și care au sancțiuni specifice (oprobriul public, penitența, blestemul religios etc...).

Sunt mai multe categorii de sancțiuni care pot interveni ca urmare a nerespectării dispozițiilor legale

de procedură, unele pot fi calificate ca *extraprocesuale* (sancțiuni administrative, civile sau penale), întrucât aplicarea lor este supusă reglementării altor ramuri de drept, iar cea de a doua categorie o constituie sancțiunile *procedurale*, care sunt reglementate de Codul de procedură penală.

Procesul penal reprezintă modalitatea practică de realizare a justiției, monopol al statului, care se realizează, potrivit art. 115 alin. (1) din Constituție, prin Curtea Supremă de Justiție, prin Curțile de Apel și judecătoria a căror „competență și procedură de judecată sunt stabilite de lege” (art. 115 alin. (4) din Constituție).

Activitatea de înfăptuire a justiției este o activitate prestabilită legal.

Justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești (art. 114 din Constituție).

Ea se înfăptuiește în mod unitar și uniform pe teritoriul Republicii Moldova, de instanțele ordinare, fiind interzisă crearea de instanțe extraordinare (art. 115 alin. (3) din Constituție). Prin lege organică pot fi înființate instanțe specializate în anumite materii (art. 115 alin. (2) din Constituție).

În dezvoltarea textelor constituționale menționate mai sus, Legea privind organizarea judiciară, nr. 514 din 6 iulie 1995, stabilește principiile organizării judiciare, statuând în art. 15 că:

(1) Justiția se înfăptuiește prin intermediul instanțelor judecătorești:

(a) Curtea Supremă de Justiție;

(b) Curțile de Apel;

(c) Judecătorii.

În art. 8 din legea sus-indicată se consacră principiul egalității tuturor persoanelor în fața legii și autorităților judecătorești, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere, origine socială, precum și de orice împrejurări.

Principiul legalității procesuale impune respectarea reglementării legale în desfășurarea procesului penal.

Aceasta înseamnă că întreaga activitate procesuală trebuie să se desfășoare potrivit normelor prevăzute de legea procesuală penală, adică toate actele procesuale sau procedurale trebuie îndeplinite cu respectarea condițiilor substanțiale și de formă și în termenele prevăzute de lege.

Într-o definiție care cuprinde atât procesul penal, cât și procesul civil și în care accentul cade pe obiectul nemijlocit al sancțiunii procedurale – actul procedural, prof. Vintilă Dongoroz definește sancțiunile procedurale ca fiind „remedii procedurale care au menirea de a înlătura sau zădărnici producerea de consecințe juridice în cazul în care legea a fost încălcată cu ocazia îndeplinirii activității procedurale”.¹⁴

Prof. Grigore Theodoru definește sancțiunea procesuală penală, aceasta constând în pierderea unor drepturi procesuale, fie în lipsirea de valabilitate a actelor procesuale și procedurale, ori a măsurilor procesuale dispuse sau efectuate cu încălcarea dispozițiilor care reglementează desfășurarea procesului penal.¹⁵

Sanctiunile procedurale au un conținut complex, diferit de al celorlalte tipuri de sancțiuni juridice.¹⁶

Sanctiunile procedurale sunt determinate de existența unor vicii procedurale.¹⁷ Acestea, în principal, sunt de două categorii: violări ale legii și omisiuni procedurale.

Codul de procedură penală are în vedere trei feluri de sancțiuni procesual penale: nulitatea (art. 251), inadmisibilitatea (art. 415 alin. (1) lit. b) și art. 449 alin. (1) lit. c)) și decăderea (art. 230 alin. (2), legiuitorul a folosit termenul „pierdere a dreptului” – în loc de „decădere”). În doctrină se face referire și la inexistență, ca una dintre sancțiunile procesual penale.¹⁸

La rândul ei, noțiunea de nulitate are un sens larg, sens în care teoria generală a nulității cuprinde toate sancțiunile procedurale, în timp ce în sens restrâns această noțiune are în vedere numai sancțiunea nulității.¹⁹

S-a susținut chiar că sancțiunea cu caracter general este nulitatea actului, în timp ce alte sancțiuni procedurale cunoscute de lege devin incidente numai prin recurgerea la sancțiunea nulității.²⁰

Este greu a susține că între sancțiunile procedurale ar exista hotare care să excludă conlucrarea lor. Astfel, V. Manzini înglobează inexistența în nulitate afirmând că „actul neregulat se consideră în sine însuși și pentru orice efect juridic ca inexistent”²¹, fiindcă atât inexistența, cât și decăderea se completează prin aplicarea regulilor din materia nulității.

Literatura juridică a pus în evidență, în timp, prin argumentări remarcabile, faptul că fiecare dintre sancțiunile procedurale are o natură proprie, trăsături și efecte proprii.

Pe de altă parte, s-a susținut că sancțiunile procedurale au unele *trăsături comune*, precum: rolul de remediu procedural prin înlăturarea actelor viciate, efectul de invalidare a actelor și scopul comun de asigurare a ritualității procesului.²²

Sanctiunile procedurale au și *caracteristici, funcții și efecte comune*. Sancțiunile procesual penale accentuează ideea raportului dintre faptă și sancțiune, în sensul că aceasta din urmă este o consecință obligatorie și implacabilă pe care o atrage săvârșirea faptei ilegale. Totodată, ele urmăresc: scopul *preventiv*, de a preîntâmpina încălcarea legii, fiind un avertisment că aceasta nu va rămâne nesancționată; un scop *sancționator*, distructiv, de a desființa actele efectuate cu încălcarea legii de procedură penală; în fine, un scop *reparator*, când este posibil de a se reface actele procesuale desființate, dar în condițiile și formele pe care le prevede legea.

Există însă trăsături definitorii care le autonomizează.

În legislația și doctrina italiană numărul sancțiunilor procedurale este mai mare, între acestea regăsindu-se și sancțiunile consacrate de sistemul nostru, chiar dacă unele nu au un conținut similar.

Astfel, în dreptul procesual italian sunt socotite sancțiuni procedurale: *inexistența, neregularitatea, decăderea, precluziunea, inutilizabilitatea, inadmisibilitatea și nulitatea*.²³

Neregularitatea se referă la un viciu total neînsemnat al unei nulități relative, lipsit de semnificație procedurală, care nu cauzează nici o invalidare procesuală, dar care poate atrage o răspundere disciplinară.

Neregularitatea este considerată o „*lex imperfecta*”, pentru că nu are sancțiune.²⁴

Precluziunea nu este o sancțiune nouă în procedura italiană și este tratată complementar cu decăderea. În timp ce decăderea vizează subiectul procesual care a pierdut un drept, precluziunea are în vedere actul a cărui întocmire o interzice.

Violarea precluziunii înseamnă întocmirea actului, iar sancțiunea va fi inadmisibilitatea.²⁵

Inutilizabilitatea constă în inaptitudinea – absolută sau relativă – a unui act de a fi folosit într-un proces penal. Chiar dacă actul este valid, el poate fi inutilizabil ca eficacitate probatorie.

Este avută în vedere mai ales categoria actelor efectuate într-o fază preprocesuală (*indagini preliminari*)²⁶, care ne amintește de instituția actelor premergătoare și de valoarea procesuală a actelor efectuate în acel moment.

Examinând sancțiunile procedurale în ansamblul lor, în raport cu sfera de aplicare a sancțiunilor procedurale, vom observa că unele vizează actul de procedură (inexistența, nulitatea și neregularitatea), iar altele – subiectul procesual (decăderea, precluziunea, inadmisibilitatea și inutilizabilitatea).²⁷

Note:

¹ J. Bentham. *Introducere în principiile de morală și legislație*. – București, 1989.

² *A se vedea*, în acest sens: I. Ceterchi, I. Demeter, V. Hanga, Gh. Boboș, M. Luburici, D. Mazilu, C. Zotta. *Teoria generală a statului și dreptului*. – București: Editura Didactică și Pedagogică, 1967, p. 460.

³ N. Popa. *Teoria generală a statului și dreptului*. – București: Editura Didactică și Pedagogică, 1998 p. 145.

⁴ *A se vedea*: L. Barac. *Răspunderea și sancțiunea juridică*. – București: Lumina LEX, 1997, p. 213.

⁵ Gh. Boboș. *Teoria generală a dreptului*. – Cluj-Napoca: Dacia, 1994, p. 215.

⁶ I. Tanoviceanu. *Tratat de drept și procedură penală*. Vol. III. – București: Curierul judiciar, 1924, p. 12.

⁷ *A se vedea*: C. Stroe, N. Culic. *Introducere în filosofia dreptului*. – București, 1993, p. 164 și urm.

⁸ *A se vedea*: C. Beccaria. *Despre infracțiuni și pedepse (trad. Armand Roșu)*. – București: Editura Științifică, 1965, p. 95.

⁹ *A se vedea*: E. Speranția. *Introducere în filosofia dreptului*. – Cluj, 1940, p. 365.

¹⁰ *Ibidem*, p. 374.

¹¹ V. Dongoroz. *Drept penal*. – București, 1939, p. 571.

¹² *A se vedea*: G. Antoniu. *Sancțiunea penală – concept și orientări // Revista Română de Drept*, 1991, nr. 10, p. 7.

¹³ V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu, C. Bulai, N. Iliescu, R. Stănoiu. *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Generală*. Vol. II. – București: Editura Academiei R.S.R., 1970, p. 274; F. Antolisei. *Manuale di diritto penale. Parte Generale*. – Milano: Giuffrè, 1991, p. 714.

¹⁴ V. Dongoroz. *Drept procesual penal*. Vol. I, p. 167.

¹⁵ *A se vedea*: Gr. Theodoru. *Drept procesual penal*. – Iași: Cugetarea, 1996, p. 407.

¹⁶ *A se vedea*: N. Volonciu. *Tratat de procedură penală*. Vol. I. – București: Paideia, p. 473.

¹⁷ *A se vedea*: Tr. Pop. *Drept procesual penal*. Vol. III. – Cluj, 1946, p. 58.

¹⁸ *A se vedea*: N. Giurgiu. *Drept procesual penal*. – București: Editura Științifică, 1974, p. 30-32; N. Volonciu. *Op. cit.*, p. 476.

¹⁹ *A se vedea*: N. Volonciu. *Op. cit.*, p. 474; N. Giurgiu. *Op. cit.*, p. 28; T. Pop. *Op. cit.*, vol. III, p. 58.

²⁰ *A se vedea*: V. Dongoroz, în colab. *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Generală*, p. 407.

²¹ *Trattato di diritto processuale penale italiano*. Vol. III. – Torino: UTET, 1930-31, p. 78.

²² *A se vedea*: T. Pop. *Op. cit.*, vol. III, p. 65; E. Florian. *Diritto processuale penale*. – Torino: UTET, 1939, p. 65.

²³ *A se vedea*: M. Mercone. *Diritto processuale penale*. – Ed. Giuridiche Simone, 1999, p. 93-109.

²⁴ *Ibidem*, p. 108.

²⁵ *Ibidem*, p. 109.

²⁶ *Ibidem*, p. 112.

²⁷ *A se vedea*: E. Herovanu. *Principiile procedurii judiciare*. Vol. II. – București, p. 82-85.

LUPTA STATELOR ȘI A ALTOR SUBIECȚI AI DREPTULUI INTERNAȚIONAL CONTRA FENOMENULUI PIRATERIEI ÎN DOMENIUL DREPTULUI DE AUTOR ȘI AL DREPTURILOR CONEXE

Ion ȚIGANAȘ,

competitor (Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM)

SUMMARY

The existing difficulties of ensuring the protection of the copyright lead to more intensive discussions on the necessity to establish some international multilateral and universal agreements in the field of the copyright, which would give the possibility to eliminate the differences and contradictions between the national legislations, to ensure the minimal level of protection of the copyright and to create necessary conditions to fight against the piracy in the world.

Drepturile de autor ale unui titular sunt încălcate atunci când unul din actele care necesită autorizarea titularului drepturilor este executat de altcineva, fără a avea consimțământul titularului. Copierea neautorizată a operei protejate prin drept de autor, în scopuri comerciale, precum și comercializarea neautorizată a operei copiate, sunt cunoscute sub denumirea de *piraterie*.¹ Deși nu a fost menționat în actele normative, acest termen este utilizat de specialiștii în domeniu și în mediile de informare.

Un aspect esențial al pirateriei este că activitatea neautorizată se desfășoară în scopul acumulării de câștiguri comerciale. Acest element al câștigului comercial implică faptul că adesea pirateria este desfășurată în mod organizat.

Pirateria îi afectează pe toți, inclusiv utilizatori, furnizori onești, industria muzicală, industria locală și economia națională. Azi suntem mai vulnerabili la piraterie datorită bunei organizări a grupărilor criminale din domeniu și răspândirii în masă a calculatoarelor, care fac ca pirateria să fie distribuită mult mai ușor și în zone geografice mult mai extinse.

Pirateria este o industrie infracțională mereu în creștere, care operează pe plan internațional. Ea continuă să amenințe viitorul dezvoltării economiei și culturii mondiale. Numai vânzările de fonograme contrafăcute costă industria muzicală peste 5 miliarde dolari SUA, una din trei unități produse în lume fiind o copie pirat. În același timp, în 31 de state nivelul pirateriei întrece cu mult pe cel legal.

Această activitate cunoaște sofisticarea metodelor și procedeele de contrafacere, implicarea crimei organizate, profituri mari de pe urma acesteia și creșterea violenței. Veniturile obținute pe calea pirateriei sunt, uneori, redirecționate spre activități criminale. Astfel că, în unele regiuni, crima organizată se poate baza pe acest profit fără teama de a fi deranjată de instituțiile legale ale statului.

Din acest considerent, se cer strategii clare pentru a combate aceste amenințări, fiindcă, în fond, investigațiile cu succes depind mai mult de metodă decât de magie. Pentru a se combate amenințarea

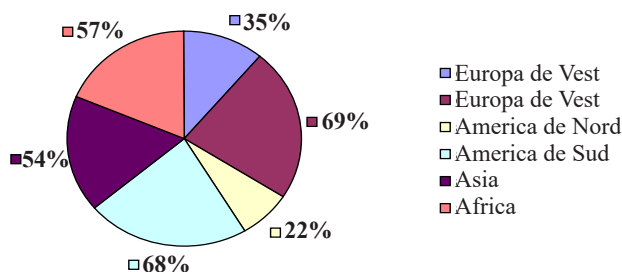

Fig.1. Indicii pirateriei mondiale (pe regiuni).

globală a pirateriei, este esențial să se aplice practici și procedee care s-au dovedit utile. În acest sens s-ar impune dezvoltarea cooperării interstatale și interregionale, deoarece unele metode de activitate promovate în acest plan și-au dovedit eficiența.

Pirateria implică, de asemenea, o pierdere imensă pentru cultura și economia națională, împiedicând dezvoltarea titularilor de drepturi, privând guvernul de impozite și taxe, producând perturbări sociale și răspândind flagelul criminalității.

Fenomenul pirateriei este cunoscut tuturor statelor lumii, doar volumul și consecințele sunt diferite. Cu cât mai mare este respectul pentru legislația unui stat, cu atât mai scăzut este nivelul pirateriei. Astfel, America de Sud, Asia sau Europa de Est sunt considerate adevărate „zone de rai” pentru pirații din domeniu. Producerea suporturilor piratate s-a transformat într-o industrie puternic dezvoltată, pentru care activează mai multe uzine mari din aceste regiuni. Spre exemplu, o singură uzină din Asia poate produce anual peste 300 milioane de discuri, ceea ce constituie cererea anuală în Franța și Germania.

Deși indicele pirateriei în Federația Rusă este într-o evidentă scădere, totuși situația în domeniu rămâne a fi critică. Rusia produce anual peste 180 milioane de discuri, deși necesitățile ei sunt de doar 45 milioane.²

O situație analogică a existat în Ucraina până în martie 2001. În acea perioadă, țara vecină producea 70 milioane de compact-discuri, cerințele interne fiind de doar 5 milioane. Produsele piratate din Ucraina

au fost depistate în 22 de țări ale lumii, inclusiv în Republica Moldova, iar toate îndemnulile comunității internaționale de a organiza această sferă de activitate au fost ignorate. În consecință, Ministerul comerțului al SUA, conducându-se de prevederile Legii federale a SUA nr. 301, a plasat Ucraina în lista statelor pe al căror teritoriu se încalcă flagrant dreptul de autor și drepturile conexe ale titularilor de drepturi americani. Acest statut a constituit un „cartonaș galben” acordat Ucrainei și presupunea aplicarea sancțiunilor economice din partea SUA. Consecința a fost resimțită deja în august 2001, când în Registrul federal al SUA a fost menționată lista produselor ucrainene care nu puteau fi exportate în SUA.³ Reacția oficialilor de la Kiev a fost una dură și rapidă, deoarece imediat după aceasta președintele ucrainean a semnat o nouă redacție a Legii nr. 2627-III cu privire la dreptul de autor și drepturile conexe și a aprobat aderarea Ucrainei la Convenția internațională pentru protecția drepturilor interpreților, ale producătorilor de fonograme și ale organizațiilor de difuziune, la Tratatul OMPI cu privire la dreptul de autor și la Tratatul OMPI privind interpretările, execuțiile și fonogramele. În același timp, o serie de uzine ilegale, care odinioară erau aduse din Bulgaria, au fost exportate în Federația Rusă.⁴ Din fericire, aceste utilaje nu au ajuns și în Transnistria, deoarece în regiunea necontrolată ar fi fost practic imposibil de a stopa activitatea piraților, iar Republica Moldova ar fi fost „primul beneficiar” al acestor produse.

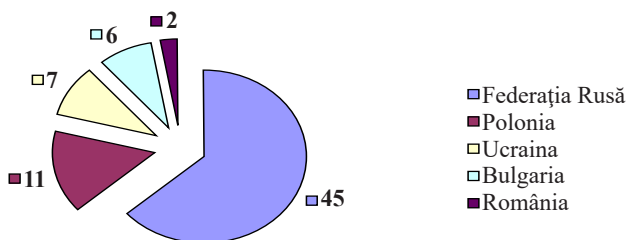

Fig.2. Numărul fabricilor de producere a exemplarelor de opere și fonograme din statele vecine Republicii Moldova.

De altfel, de rând cu Ucraina, de pe urma acestui caz a avut de câștigat și Republica Moldova, deoarece protecția dreptului de autor nu se poate limita la teritoriul unui stat. Cooperarea regională în acest domeniu ar putea fi cheia succesului, iar, în viitor, Europa de Est nu ar mai fi tratată ca un pionier al pirateriei. Exemplul Ucrainei a dovedit faptul că în unele state fenomenul pirateriei poate fi eradiat doar ca consecință a presiunilor din exterior, pentru că legislația imperfectă, pe de o parte, și sistemul birocratic și corupt, pe de altă parte, nu fac altceva decât să mențină drepturile de autor și conexe sub controlul organizațiilor criminale transnaționale.

Ascensiunea organizațiilor criminale internaționale este dictată de o serie de factori care includ liberalizarea și globalizarea economiei mondiale; circulația liberă a mărfurilor, serviciilor și a populației constituie un alt temei de creștere. Industria dreptului de autor, similar cu alte ramuri importante,

este intersectată de elementul criminalității, care utilizează profitul din piraterie în dezvoltarea altor activități ilicite. Studiile de caz realizate în ultimii ani au demonstrat conexiunea dintre piraterie și alte crime internaționale, precum: traficul de persoane, spălarea de bani, contrabanda, traficul de droguri sau actele de terorism. Violența, intimidarea sau corupția sunt utilizate de către aceste organizații în statele în care legislația dreptului de autor este flagrant încălcată, iar pentru instituțiile de stat nu mai este o noutate că profiturile enorme și pedepsele minime atrag structurile criminale. Organizațiile angajate în asemenea activități sunt structurate într-o ierarhie bine pusă la punct, precum s-au dovedit a fi Triada, La Cosa Nostra sau Camorra.

Cea mai extremă și periculoasă formă a organizațiilor criminale internaționale care a afectat societatea în perioada actuală este terorismul. Natura clandestină a acestuia presupune surse financiare enorme pentru achiziționarea de arme sau explozive. Serviciile secrete dețin probe, potrivit cărora o sursă importantă de venit a organizațiilor teroriste este obținută din reproducerea, distribuirea sau comercializarea produselor piratate. Cercetările recente au demonstrat legătura dintre organizațiile criminale din America de Sud implicate în pirateria muzicală și organizațiile teroriste din Orientul Mijlociu. Cantități importante de CD-uri cu mesaje extremiste au fost depistate în Argentina, Mauritius, Pakistan sau Paraguay. Aceste suporturi au fost reproduse la aceeași uzină care propunea CD-uri piratate cu muzică.

Analizând motivele creșterii dinamice a indicelui pirateriei, pot fi evidențiate:

✓ *Producerea rapidă* – orice fonogramă poate fi reprodusă de pirați în milioane de exemplare în timp de 3 zile, iar un film care se derulează într-un cinematograf din SUA poate fi găsit a doua zi la pirații din Federația Rusă sau la cei din Brazilia.

✓ *Profituri enorme* – valorificarea obiectelor dreptului de autor și ale drepturilor conexe a format o importantă sferă a industriei, cu profituri enorme și care reprezintă un factor important al progresului economiei oricărui stat. Posibilitatea de a obține profituri enorme a fost însușită rapid de către elementele criminale din străinătate, dar și din Republica Moldova, datele statistice fiind elocvente în acest sens. Doar industriei fonografice i se aduce anual un prejudiciu evaluat la 5 miliarde de dolari, din contul comercializării a peste 2 miliarde de suporturi materiale. Așadar, venitul garantat al acestei activități constituie 400%. În același timp, industria cinematografică suportă pierderi de peste 6 miliarde de dolari, în timp ce titularii de drepturi asupra programelor pentru computer suportă un prejudiciu de 12 miliarde de dolari, ceea ce e de 12 ori mai mult decât bugetul anual al Republicii Moldova.⁵

✓ *Progresul tehnologic al mijloacelor de comunicare* – mijlocului de comunicare a operelor tipărite i s-au adăugat progresiv mijloacele de comunicare prin înregistrări sonore și audiovizuale

sub formă de fonograme și videograme. În mod similar, răspândirea comercializării computerelor a adăugat alte mijloace de înregistrare și de comunicare a informației. Mai recent, apariția tehnologiei digitale a avut un impact uriaș asupra creării, răspândirii și utilizării operelor și fonogramelor.

✓ *Pedepse relativ mici* – Codul penal al Republicii Moldova prevede ca pedeapsă amenda în mărime de la 800 la 1.000 unități convenționale sau muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 2.000 la 4.000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 5 ani. Și numai după consumarea unor circumstanțe agravante legiuitorul a prevăzut pedeapsa cu privațiune de libertate de la 3 la 5 ani. În același timp, pentru infracțiuni privind traficul de droguri sau de armament pedeapsa constituie 10 sau 20 ani privațiune de libertate. De aceea, infracțiunile în domeniu sunt în creștere, în pofida tuturor eforturilor internaționale. Totodată, este greu să găsești o altă infracțiune ale cărei profituri ar fi atât de mari, iar riscul reținerii sau al pedepsei penale atât de mic. Orice trafic de droguri, în cantități mult mai mici decât cele întâlnite în cazul pirateriei, are ca consecință, în multe state, privațiunea pe viață sau chiar pedeapsa capitală, pe când „pirateria intelectuală” este sancționată cu privațiune de libertate pe un termen mic sau, în cele mai multe cazuri – cu o simplă amendă.⁶

Pirateria afectează toate părțile implicate în creația și valorificarea operelor literare, artistice sau științifice, care alcătuiesc împreună sistemul dreptului de autor:

✓ *Autorii* – Pirateria subminează drepturile constituționale ale autorilor, privându-i pe aceștia de recompensa adecvată a creativității lor. Pirateria constituie un detriment substanțial la adresa dezvoltării culturale, îndeosebi la adresa dezvoltării creativității originale.

✓ *Producătorii* – Investiția producătorilor este necesară pentru a da posibilitate autorilor de a câștiga o audiență mai mare pentru opera lor. Această investiție nu cere doar resurse financiare, ci și îndemănare în selecționarea și prezentarea operelor în public. Posibilitatea eșecului pe piață este un risc pe care și-l asumă producătorii. Pirații nu își asumă nici investiții, nici pricepere, nici apreciere și nici risc; deseori, aceștia nu sunt capabili să selecteze operele pe care le vor reproduce ilegal decât după ce opera a apărut pe piață și s-a bucurat de succes. Astfel, producătorii sunt adesea lipsiți de multe dintre beneficiile succesului lor, cu consecințele financiare rezultate pentru riscurile pe care sunt dispuși să și le asume aducând noi opere și fonograme pe piață.

✓ *Distribuitorii* – Pirații pot distribui produsele lor mai ieftin, întrucât au investit mai puțin pentru realizarea lor, pentru achitarea remunerației de autor, pentru publicitate sau pentru promovare. Rezultatul este că sistemul distribuirii de produse legale către public este prejudiciat, iar industria audio, video sau de soft este în pericol.

✓ *Statul* – Întrucât pirateria este o activitate clandestină, profiturile obținute de pirați nu sunt impuse impozitării. Iată de ce statele europene pierd anual 200 milioane Euro doar pentru neplata taxelor vamale de către pirați. Deoarece aceștia reușesc să producă 575 milioane de compact-discuri, 710 milioane de audio-casete sau 921 milioane de video-casete în fiecare an, drept consecință survine apariția a 70 000 de șomeri.

✓ *Consumatorii* – În literatura de specialitate sunt prezente estimări ale prejudiciului cauzat titularilor de drepturi, însă nu s-a prea vorbit până acum despre consecințele activității de piratizare și contrafacere a exemplarelor de opere și fonograme asupra populației, adică asupra acelor consumatori ai creațiilor intelectuale care de fiecare dată când procură un disc sau o casetă sunt mințiți. În ciuda faptului că, uneori, consumatorii pot avea unele beneficii pe termen scurt, fiindu-le oferite produse ieftine ca urmare a pirateriei, calitatea reproducerilor realizate de pirați este adesea inferioară. Consumatorii sunt, de asemenea, dezavantajați pe termen lung prin lipsirea autorilor și a producătorilor de recompensele economice cuvenite, înlăturând motivația investirii de timp, efort, pricepere și resurse în crearea de noi opere.

De-a lungul timpului s-a creat, mai ales în Republica Moldova, o percepție greșită precum că doar organele de drept sunt responsabile de combaterea pirateriei în domeniul dreptului de autor și al drepturilor conexe. Succesul și reușita se vor lăsa așteptate atâta timp cât toți cei menționați mai sus (autorii, titularii de drepturi, producătorii, distribuitorii, consumatorii și instituțiile statului) își vor concentra eforturile pentru o cauză comună – stoparea pirateriei.

Cercetarea aspectelor legate de convențiile internaționale ce reglementează dreptul de autor și drepturile conexe, precum și de poziția și acțiunile Republicii Moldova referitor la fenomenul integrării europene, impune anumite **recomandări**, de care s-ar putea ține seama în perspectivă spre influențarea descreșterii indicelui pirateriei, atât la nivel național, cât și pe plan internațional:

Recomandări destinate instituirii unor norme în corespundere cu necesitățile actuale în societatea internațională:

✓ Elaborarea unei convenții internaționale cu privire la protecția programelor pentru calculator, care ar unifica totalitatea relațiilor existente pe plan mondial în legătură cu dezvoltarea și implicarea tot mai largă a programelor pentru calculator în viața cotidiană;

✓ Reglementarea internațională a protecției producătorilor înregistrărilor audiovizuale, care ar putea lua forma unui tratat independent administrat de OMPI sau prin introducerea modificărilor la Tratatul OMPI privind interpretările, execuțiile și fonogramele; ultima variantă pare a fi cea mai rezonabilă, datorită caracterului normelor pe care le tratează, precum și procedurii simple de modificare a acestuia;

✓ Elaborarea unui acord internațional cu privire la protecția drepturilor organizațiilor de difuziune,

deoarece, cu excepția unor norme sumare prevăzute de Convenția de la Roma pentru protecția drepturilor interpreților, ale producătorilor de fonograme și ale organizațiilor de difuziune din 1961, alte reglementări nu au fost adoptate. Elaborarea unei asemenea convenții ar putea include și o serie de norme reflectate de Convenția de la Bruxelles privind distribuția de semnale purtătoare de programe transmise prin sateliți, armonizate relațiilor existente în societatea internațională actuală;

✓ Modificarea Convenției pentru înființarea Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale în scopul conștientizării la timp a priorităților statelor în domeniul dreptului de autor și al drepturilor conexe, în procesul dezvoltării tehnologiilor informaționale.

Recomandări destinate cooperării internaționale a subiecților dreptului internațional:

✓ Instituirea unei practici de abordare a problemelor globale din sfera dreptului de autor și a drepturilor conexe în cadrul conferințelor internaționale, desfășurate sub auspiciile OMPI, OMC, UNESCO, cu participarea unui cerc larg de state, precum și a organizațiilor internaționale nonguvernamentale din acest domeniu;

✓ Oportunitatea încheierii tratatelor bilaterale cu privire la colaborarea și interacțiunea în domeniul dreptului de autor și al drepturilor conexe;

✓ Stabilirea unui consens în relațiile internaționale, inclusiv în elaborarea normelor și principiilor aplicabile tuturor statelor;

✓ Conexiunea dintre dreptul de autor, pe de o parte, și comerțul internațional și schimbările în domeniul economiei, culturii și tehnicii, pe de altă parte;

✓ Stabilirea contactelor regionale cu structurile care au în atribuțiile lor lupta contra pirateriei (relații bilaterale dintre state, relații cu organizațiile nonguvernamentale specializate).

Recomandări destinate perfecționării sistemului național de drept:

✓ Stimularea respectului față de munca autorilor și înțelegerea de către întreaga societate a importanței creării, valorificării și protecției dreptului de autor;

✓ Perfecționarea legislației Republicii Moldova în corespundere cu necesitățile zilei;

✓ Implementarea strategiilor și metodologiilor prevăzute de convențiile internaționale la care Republica Moldova este parte, cu respectarea, în același timp, a tradițiilor interne;

✓ Conlucrarea tuturor forțelor interne interesate în stoparea încălcărilor dreptului de autor;

✓ Contactul strâns și cooperarea cu organele de drept întru preîntâmpinarea, profilaxia și combaterea violării drepturilor de autor și conexe, precum și crearea unui sistem modern de contracarare a fenomenului contrafacerii și pirateriei;

✓ Implementarea unui sistem electronic unic al Serviciului Vamal, care ar conține o informație

detaliată privind titularii de drepturi din Republica Moldova și drepturile pe care aceștia le dețin. Acest sistem ar facilita evidențierea rapidă a cazurilor de contrafacere și ar putea constitui o măsură utilă și eficientă. Luându-se în considerație că Republica Moldova la ora actuală în mare parte este o țară importatoare a obiectelor dreptului de autor și ale drepturilor conexe, ținând cont de faptul că titularii de drepturi nu cunosc și nici nu au posibilitate să știe despre toate cazurile de trecere a frontierei cu produse piratate și luându-se în calcul numărul limitat al titularilor de drepturi din Republica Moldova, precum și numărul limitat al posturilor vamale, considerăm sistemul unic de înregistrare electronică drept o măsură în stare să opună rezistență fenomenului contrafacerii și pirateriei. Sistemul vamal devine și mai important datorită procesului de globalizare și, mai ales, datorită încadrării businessului dreptului de autor în cadrul circuitului ilegal de mărfuri și servicii controlat de organizațiile criminale internaționale;

✓ Perfecționarea personalului din structurile de stat preocupate de contracararea acestui fenomen;

✓ Ogîndirea pe larg în mass-media a rezultatelor luptei cu încălcările drepturilor de autor și conexe și conștientizarea în rândul populației a respectului față de oamenii de creație.

Note:

¹ Piraterie (contrafacere) – 1. Fenomenul de reproducere ilicită și masivă a unor creații intelectuale în scopuri comerciale; 2. Acțiune ilegală de reproducere, prin orice mijloc, a unor opere publicate sau a unei fonograme, precum și retransmiterea ilegală a unei emisiuni a organizației de difuziune.

² În 2006, în Federația Rusă au fost înregistrate peste 45 de uzine de reproducere a compact-discurilor, iar în fiecare an numărul lor crește cu cel puțin 5 unități.

³ Prejudiciul suferit de Ucraina în urma aplicării sancțiunilor economice de către SUA a fost evaluat la peste 200 milioane de dolari.

⁴ Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova, cu susținerea IFPI, a reținut cea mai mare cantitate de exemplare de fonograme înregistrate pe suport de compact-discuri piratate, și anume – 558 000, fiind evaluate la suma de 1 200 000 dolari. Produsele contrafăcute urmau să ajungă în vitrinele celor mai prestigioase magazine din lume, pentru că Republica Moldova figura doar ca țară de tranzit. CD-urile fiind produse la o uzină din Kiev, trebuiau să fie livrate unor companii din Letonia, Austria și SUA. În urma efectuării anchetei, întreaga cantitate de fonograme a fost confiscată și distrusă.

⁵ Bugetul de stat al Republicii Moldova pentru anul 2007 a fost aprobat la compartimentul venituri în sumă de 12 088 000 000 lei.

⁶ Codul penal al Franței prevede, pentru infracțiunea de piraterie, o pedeapsă cu privațiune de libertate de la 3 luni până la 2 ani și amendă sau una dintre aceste pedepse; Codul penal al Belgiei stabilește o pedeapsă cu privațiune de libertate de la 3 luni până la 2 ani și amendă sau una dintre aceste pedepse; Codul penal al Germaniei stabilește o pedeapsă cu privațiune de libertate de până la 5 ani și amendă; Codul penal al Federației Ruse stabilește o pedeapsă cu privațiune de libertate de la 3 luni până la 5 ani și amendă de la 7600 până la 19100 USD.

MICȘORAREA IMPOZITELOR – UN FENOMEN SOCIAL ACTUAL

Alexandru PAVLIUC,
doctorand

Recenzent: **Boris SOSNA**,
doctor în drept, profesor interimar (USEM)

SUMMARY

The legal problem connected with tax control and the corresponding to it phenomenon of tax limitation touched in the given article, The special theoretical interest represents the fact that the interpretation of tax-payers' actions connected with intentional limitation of taxes, and the attitude to this fact of the State and authorized bodies. In writing this article the normative acts of Republic of Moldova, monographs and periodical publications of modern authors have been used. Also the experience of foreign countries, tendencies and prospects of development of the legislation on tax control have been taken into consideration.

Astăzi, Republica Moldova face primii pași spre integrarea europeană, încercând să țină față cerințelor și standardelor Europei moderne. De fapt, acest proces ar trebui să semnifice că în Republica Moldova trebuie să fie acomodate normele de comportament și acel mod de viață care există, în decurs de mai multe decenii, în țările Europei de Vest. Totodată, nu toți și nu întotdeauna se călăuzesc după datele reale, încercând foarte des să le înlocuiască cu niște noțiuni abstracte, iar valorile europene se reprezintă ca ceva ce poate fi acomodat fără mari eforturi în orice stat. Și nimeni nu atenționează asupra faptului că pentru aceasta este necesar să ne schimbăm noi înșine. Întrebarea dată este mult mai acută, doar este necesar nu pur și simplu să ne exprimăm în mod declarativ dorința de a trăi europenește, dar și să depunem eforturi solide și efective în scopul realizării acestor aspirații.

Pentru marea parte din populația republicii „modul european de viață” înseamnă, înainte de toate, un nivel echitabil de remunerare a muncii, pensii mari, plăți sociale acceptabile, asistență medicală accesibilă pentru toate păturile populației și multe alte aspecte prin care se caracterizează un stat social. Însă, realitatea zilei de astăzi constă în aceea că statul, cu toată bunăvoința lui, nu poate să rezolve de sine stătător problemele existente. În mare măsură, totul depinde de cetățenii republicii, de dorința lor de a achita sau nu impozitele în întregime sau de a le achita în general. Doar e știut că statul există pe contul impozitelor și taxelor percepute. Există o dependență directă între asigurarea programelor sociale, plățile în sectorul bugetar al economiei și perceperea

impozitelor. Contribuabilul din Europa a înțeles demult că înșelând statul el în cele din urmă se înșală pe sine însuși. Sintagma „micșorarea impozitelor” demult a intrat în uzul nostru. De obicei, sub această îmbinare de cuvinte se înțeleg noțiuni mult mai obișnuite: „evaziunea fiscală”, „eludarea impozitelor” etc. – anume așa se numește în masa-media, în literatura oficială și în publicistică fenomenul care a început să ia amploare odată cu distrugerea economiei planificate și formarea sistemului fiscal modern din Republica Moldova.

La micșorarea impozitelor contribuabilul acționează concentrat, luând măsuri anumite și aplicând diferite metode formale și substanțiale, al căror rezultat va fi economia fiscală. Intenția care se ascunde în acțiunile contribuabilului și care este orientată spre reducerea plăților fiscale reprezintă o componentă de bază a micșorării impozitelor (minimizării fiscale). În acest context este necesar a menționa că doar acțiunile neintenționate, din imprudență (de ex., din neglijență, lipsă de experiență sau din cauza unei greșeli de calcul comise de către lucrătorii corespunzători), care au dus la micșorarea plăților fiscale, nu pot fi calificate drept evaziune fiscală, deși, în conformitate cu legislația fiscală în vigoare, contribuabilul în acest caz nu se eliberează de la sancțiunile fiscale prevăzute de legislație. Totodată, conform art. 11 pct. (1) din Codul fiscal al Republicii Moldova, toate contrazicerile și obscuritățile care au loc în legislație cu privire la impozite și taxe nu pot fi soluționate de către organele fiscale și judiciare, precum și de alte organe în favoarea visteriei statului,¹ ceea ce de repetate ori a avut loc anterior.

Însă, până în prezent nimeni nu a studiat și nu a determinat esența și cauzele apariției acestui fenomen social, premisele și importanța lui. Prezenta stare de lucruri nu prea corespunde realității moderne și pare destul de stranie, deoarece a admite că un asemenea fenomen nu există înseamnă nu numai a cauza un prejudiciu statului, dar și a încălca drepturile și interesele contribuabilului de orice proporții. De aceeași părere sunt și unii specialiști în domeniu. Așa, de exemplu, G.A. Gagiev atrage atenția la un mare număr de petiții care vin din partea contribuabililor, inclusiv din cauza abordării necalitative a întrebărilor ce țin de „micșorarea impozitelor”.

Pe de o parte, este vorba despre tendința contribuabilului de a evita impozitul; pe de altă parte, se urmărește tendința statului de a nu admite reducerea încasării plăților fiscale în vistieria de stat. Micșorarea impozitelor reprezintă un proces ai cărui participanți principali sunt contribuabilul și statul, cu toate scopurile specifice care le sunt caracteristice și care sunt condiționate de interesele, necesitățile și obiectivele fiecărei părți.

Situația care s-a format în prezent nu este una nouă. Iar eludarea impozitelor ca fenomen social-economic, tendința contribuabilului de a nu achita impozitele sau de a le achita într-o măsură mai redusă a existat, există și va exista atât timp cât va exista statul, dat fiind că impozitele reprezintă o sursă de bază a veniturilor în bugetul de stat. Fenomenul dat este obiectiv și nu depinde numai de orânduirea de stat, forma de guvernare, calitatea legilor privind impozitele, dar și de moralitatea publică. El există și în state cu o economie dezvoltată, de exemplu în SUA, în statele Uniunii Europene, de asemenea în statele care în prezent se află la o etapă de tranziție la economia de piață din șirul cărora face parte și Republica Moldova. Fenomenul dat este condiționat de funcția de bază a impozitelor – funcția lor fiscală, de asemenea de conținutul economic și juridic al impozitului – o confiscare legală (în baza legii), forțată și obligatorie a unei părți din proprietatea cetățenilor. Fiind unite,

aceste părți sunt utilizate pentru necesitățile de stat (publice). Tendința de a nu achita impozitele este o reacție singulară a omului la orice acțiuni fiscale ale statului. Totodată, motivarea dată practic nu depinde de faptul în ce măsură el respectă legea: emoțiile negative apar indiferent de voința și dorința omului. A presupune altceva înseamnă a subestima și a nega realitatea existentă.

În opinia lui I.I. Kucеров, cauza de bază a criminalității fiscale o constituie fenomenele sociale și starea moral-psihologică a contribuabililor, care se caracterizează printr-o atitudine negativă față de sistemul fiscal, printr-un nivel scăzut de cultură juridică, însoțite de motivarea acaparatoare.

Problema constă în aceea că aplicarea celor mai represive măsuri față de contribuabilii care tind să micșoreze plățile lor fiscale, nu va duce, considerăm, la rezultatul scontat, când toți vor înceta a se sustrage de la plata impozitelor și le vor achita conștiincios. Problema micșorării impozitelor ar trebui să fie soluționată prin intermediul unei reglementări detaliate și mult mai exacte a relațiilor fiscale la nivelul legislației.²

Stabilirea în Codul fiscal al Republicii Moldova a prezumției dreptății contribuabilului, care este deja cunoscută legislațiilor mai multor țări dezvoltate, semnifică că în Republica Moldova treptat se schimbă viziunea asupra caracterului relațiilor dintre contribuabil și stat, iar exprimarea lor devine mult mai civilizată. Rămâne doar să sperăm că cu timpul statul va demonstra contribuabililor că avem aceleași obiective și urmărim aceleași scopuri și că este necesar să le atingem prin eforturi comune, mărinând în primul rând încasările fiscale.

Note:

¹ Codul Fiscal al Republicii Moldova, ediția anului 2001.

² *A se vedea:* Г.Б. Петрова. *Ответственность за нарушение налогового законодательства.* – Москва, 1995.

PRODUSELE PIEȚEI DE CAPITAL: DEFINIȚIE, CARACTERISTICĂ ȘI CLASIFICARE

Elena ALBUL,
doctorand

Recenzent: **Andrei GUȘTIUC**,
doctor în drept, conferențiar universitar (Academia „Ștefan cel Mare” a MAI)

SUMMARY

The structure of the capital markets planning in the economy of Republic of Moldova requires, besides the new created institutions – such as the „stock exchange” – to be acquainted with operations new and specialized terms.

Within this process, the outstanding reality is the fact that all this knowledge and skills must be appropriated not only by a large number of specialists, but by the broad masses of ordinary people, asked to make investments or to ensure their bigger or smaller savings.

Valorile mobiliare reprezintă instrumente financiare negociabile transmisibile prin tradițiune sau prin înscriere în cont, dând deținătorilor dreptul la o fracțiune din capitalul social al emitentului sau un drept de creanță general asupra patrimoniului emitentului. Valorile mobiliare sunt eligibile pentru tranzacționarea pe o piață reglementată de capital.¹

Un activ este reprezentat, în general, de un bun care prezintă o anumită valoare pentru deținătorul lui. *Activele financiare* se pot clasifica în *active bancare* (care au un grad de risc scăzut prin dobânzi) și *active nebancare*, care se pot structura, la rândul lor, în *active monetare* sau *active de capital*. Valorile mobiliare fac parte din categoria activelor nebancare *de capital*.

Diferența dintre activele monetare și cele de capital constă în faptul că activele monetare au un grad foarte mare de lichiditate și sunt imobilizate pe termen scurt, pe când activele de capital sunt imobilizate pe termen mediu sau lung și produc, de obicei, venituri sub formă de dividende sau dobânzi.

În Moldova, noțiunea de valori mobiliare este folosită pentru a desemna instrumentele financiare emise și tranzacționate pe piața de capital, în concordanță cu reglementările CNVM.

Prin prisma prevederilor de la alin. 2 art. 2 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare² (în continuare – Legea PVM), în categoria valorilor mobiliare din țara noastră pot fi incluse:

- ✓ acțiuni;
- ✓ titluri de stat;
- ✓ obligațiuni emise de administrația publică centrală sau locală și societăți comerciale;
- ✓ alte instrumente financiare, cu excluderea valorilor mobiliare emise de Banca Națională a Moldovei și de bănci și care sunt instrumente ale pieței monetare, cum ar fi certificatele bancare de depozit și cambiile bancare.

Capitalul unei societăți comerciale poate deveni insuficient pentru a face față unor nevoi neprevăzute

sau pentru dezvoltarea societății. Căile de obținere a capitalului suplimentar sunt următoarele:

- a) majorarea capitalului social printr-o emisiune de acțiuni;
- b) contractarea unui împrumut printr-o emisiune de obligațiuni;
- c) contractarea unui credit acordat de o bancă.

În situația în care fac apel public la obținerea banilor prin emisiunea de acțiuni sau obligațiuni, societățile emitente intră în sfera pieței de capital, iar produsele oferite investitorilor (acțiuni, obligațiuni) se numesc **valori mobiliare**.

Așadar, piața de capital se deosebește de alte tipuri de piață, în primul rând, prin specificul obiectului său – valorile mobiliare.

Există mai multe puncte de vedere referitor la faptul ce reprezintă valorile mobiliare. În literatura de specialitate valorile mobiliare se definesc ca „documente scrise, care sunt valori mobiliare de participare ale corporațiilor (acțiunile) sau ce atestă îndatorirea (obligațiunile)”³.

În *Dicționarul de economie* se menționează că valorile mobiliare sunt „titluri de valoare negociabile reprezentând diferite creanțe (sau titluri de credit), precum și drepturi de proprietate (participanții)”⁴.

Luând în considerație că noțiunea de „valori mobiliare” se definește prin noțiunea de „titluri de valoare” și că, totodată, în rubrica „hârtii de valoare” se face trimitere la rubrica „titluri de valoare”, putem concluziona că noțiunile „valori mobiliare”, „titluri de valoare” și „hârtii de valoare” sunt sinonime.

În practică, noțiunea de valori mobiliare se desemnează prin reglementările legislative proprii fiecărei țări, acestea fiind destul de diferite de la o țară la alta. Deseori, valorile mobiliare se specifică într-o manieră enumerativă. Astfel, în Legea privind circulația hârtiilor de valoare și bursele de valori⁵, care a fost în vigoare în Republica Moldova în decursul anilor 1993-1999, noțiunea de valoare mobilă a fost

determinată în felul următor: „Hârtia de valoare este un document bănesc care atestă dreptul patrimonial sau raporturile de împrumut și care prevede, de regulă, plata beneficiului în formă de dividende sau procente, precum și posibilitatea transmiterii către alte persoane a drepturilor financiare și de altă natură, născute din acest document”. În continuare, se concretizează genurile de hârtii de valoare asupra cărora se extinde acțiunea legii în cauză: acțiuni ale societăților pe acțiuni, obligațiuni ale societăților pe acțiuni și ale întreprinderilor, documente care atestă dreptul de proprietate asupra hârtiilor de valoare enumerate mai sus și alte hârtii de valoare, stabilite de Comisia de Stat pentru Piața Hârtiilor de Valoare.

În Legea cu privire la piața valorilor mobiliare este dată următoarea definiție: „Valoarea mobilă – titlu financiar, care confirmă drepturile patrimoniale ale unei persoane în raport cu altă persoană, drepturi ce nu pot fi realizate sau transmise fără prezentarea acestui titlu financiar, fără înscrierea respectivă în registrul deținătorilor de valori mobiliare nominative sau în documentele de evidență ale deținătorilor acestor valori mobiliare”.

Totodată, analizând definițiile expuse mai sus ale noțiunii de valoare mobilă, constatăm că ele nu poartă un caracter riguros sau definitiv. Sub orice definiție se poate de înțeles și anumite clase de documente, care nu sunt valori mobiliare. De exemplu, definiția de valoare mobilă, dată în legislația moldovenească, presupune și astfel de documente ca dispozițiile de plată, alte documente de plată și documentele legate de activitatea comercială.

Experiența mondială confirmă că în cazul în care este dificil a da unui obiect o definiție absolut exactă cu un singur înțeles, obiectul respectiv se definește prin funcțiile pe care le îndeplinește sau prin unele elemente componente ale acestuia.

Astfel, definiția noțiunii de valoare mobilă urmează să fie concretizată prin enumerarea tipurilor de valori mobiliare, precum și prin indicarea calităților specifice valorilor mobiliare, fără de care valoarea mobilă nu poate exista: accesibilitatea pentru investitorii potențiali, tranzacționarea prin intermediari, negociabilitatea și transferabilitatea. Luând în considerație toate acestea, definiția noțiunii de valoare mobilă poate fi formulată în felul următor: „*Valorile mobiliare sunt titluri financiare cu o mobilitate înaltă, fiind negociabile și transferabile, care confirmă drepturile patrimoniale ale unei persoane în raport cu altă persoană, plasamentul și circulația cărora se efectuează în mod public (în marea masă a investitorilor potențiali) cu participarea intermediarilor*”. Anume caracterul public al modului de plasare a valorilor mobiliare asigură posibilitatea utilizării lor pentru unirea resurselor financiare mici și dispersate într-un torent unic de un volum mare;

caracterul public al modului de circulație a valorilor mobiliare permite efectuarea evaluării de piață a acestora. Astfel, caracterul public al valorilor mobiliare condiționează și, totodată, asigură mobilitatea lor înaltă și, respectiv, le deosebește de celelalte instrumente financiare.

Valorile mobiliare **se deosebesc** de celelalte tipuri de active financiare prin următoarele caracteristici principale:

1. Valoarea mobilă **este un document**, în forma stabilită de lege și cu rechizitele obligatorii ale acesteia. Din cele expuse putem concluziona că documentul reprezintă o hârtie specială care atestă dreptul cuiva și poate fi numai în formă materializată. Legiuitorul contestă această idee, considerându-se că **forma valorilor mobiliare** poate fi atât materializată (în baza la certificat), cât și nematerializată (adică în formă de înscrieri făcute pe conturi personale ale persoanelor înregistrate, inclusiv pe purtători electronici) (art. 5 și 6 ale Legii PVM).

2. Valoarea mobilă **atestă drepturile patrimoniale** (titlul de proprietate sau o creanță, dreptul posesorului de a încasa o parte din veniturile viitoare ale emitentului și obligațiunea acestuia de a plăti acest venit) **și drepturile nepatrimoniale** (dreptul de vot pe acțiuni) (art. 3 al Legii PVM).

3. Valoarea mobilă este un **obiect de tranzacționare**, care poate fi comercializată la un preț de piață înalt. Aceasta se explică prin faptul că valoarea mobilă, având prețul ei propriu, reprezintă o anumită cotă a capitalului real, investit într-o întreprindere (art. 24 al Legii PVM).

4. **Posibilitatea de a circula** caracterizează capacitatea valorii mobiliare de a fi vândută și cumpărată împreună cu transmiterea dreptului de încasare a venitului curent cumpărătorului, precum și capacitatea valorii mobiliare de a servi în calitate de instrument de plată independent. Capacitatea valorii mobiliare de a-și schimba multiplu deținătorii ei menținându-și, în același timp, caracteristicile sale de fond, o deosebește în principiu de alte tipuri de obiecte ale comerțului. Conform art. 3 al Legii PVM, circulația valorilor mobiliare este procesul de transmitere și de înregistrare a dreptului de proprietate asupra valorilor mobiliare în urma efectuării tranzacțiilor de vânzare-cumpărare, de schimb, de donație, de moștenire, de împrumut, precum și a altor tranzacții civile.

5. **Lichiditatea** reprezintă capacitatea valorii mobiliare de a se vinde rapid și de a se transforma în mijloace bănești fără pierderi considerabile pentru purtător, în condițiile oscilațiilor prețurilor și ale cheltuielilor tranzacționale mici.

6. Valoarea mobilă are caracter de **publicitate**. Titularul publicității, fiind participant profesionist la piața valorilor mobiliare, este obligat să specifice în publicitate genurile de activitate desfășurate de el

pe piața valorilor mobiliare (alin 2 art. 61 al Legii PVM).

O sumară analiză relevă existența a **trei coordonate majore** care conturează noțiunea de valoare mobilă:

a) *valorile mobiliare sunt instrumente negociabile*, ceea ce presupune posibilitatea transferării acestora între persoane pe baza cererii și a ofertei, mecanism specific sistemului de economie de piață liberă;

b) *valorile mobiliare pot fi emise în formă materială sau evidențiate prin înscrierile în cont*. În practică, locul acțiunilor materializate este luat de acțiunile dematerializate;

c) *valorile mobiliare conferă deținătorului lor drepturi patrimoniale și nepatrimoniale asupra emitentului*, conform legii și în condițiile specifice de emisiune a acestora. Aceste drepturi decurg din caracteristicile emisiunii de valori mobiliare (dreptul de coproprietate, dreptul la vot, dreptul de a obține o remunerare – dividend sau dobândă, dreptul de creanță, dreptul de preferință etc.).

Din punctul de vedere al modului în care sunt create, există **trei mari categorii de valori mobiliare**⁶:

a) **produse primare** (de bază) care mobilizează capitalurile pe termen lung și permit valorificarea investiției prin încasarea periodică a unei părți din veniturile generate de emitent. În categoria valorilor mobiliare primare se includ:

✓ instrumente financiare de *tip equity*, emise în vederea majorării capitalurilor proprii, caracteristice fiind **acțiunile**;

✓ instrumente financiare de *tip debts*, emise pentru mobilizarea capitalurilor de împrumut, caracteristice fiind **obligațiunile**;

b) **produse derivate** – constituie rezultate din combinarea anumitor caracteristici ale valorilor mobiliare primare sau pot reprezenta contracte la termen standardizate sau nestandardizate⁷:

✓ **contractele forward** – reprezintă contracte nestandardizate și creează pentru părți obligația de a vinde, respectiv, de a cumpăra o anumită marfă la un preț convenit în momentul încheierii tranzacției și care se execută prin livrarea efectivă a mărfii și plata prețului la o anumită dată viitoare;

✓ **contractele futures** – sunt contracte standardizate care creează pentru părți obligația de a vinde sau de a cumpăra un anumit activ suport la data scadenței și la un preț convenit la momentul încheierii tranzacției;

✓ **contractele options** – reprezintă contracte standardizate care, în schimbul plății unei prime, creează pentru cumpărătorul opțiunii dreptul, dar nu și obligația, de a cumpăra sau de a vinde un anumit activ suport la un preț prestabilit, numit preț de exercitare, până la sau la data expirării;

c) **produse sintetice** – rezultate din combinarea unor active financiare diferite și crearea pe această bază a unui instrument financiar nou. O categorie reprezentativă pentru această clasă de valori mobiliare o constituie titlurile financiare care au ca suport un coș de titluri financiare primare. Cele mai cunoscute astfel de titluri sunt **contractele pe indici bursieri**.

De regulă, prin noțiunea de valori mobiliare se subînțelege numai valorile mobiliare primare – adică, titluri financiare pe termen lung: acțiuni și obligațiuni. Considerăm că această idee este greșită. Așadar, urmează a fi făcută precizarea că nu numai produsele primare (acțiunile și obligațiunile) sunt instrumentele investiționale oferite de piața valorilor mobiliare, dar ci și cele derivate și sintetice.

Pe piața moldovenească funcționează deocamdată doar produsul primei categorii – valorile mobiliare primare. Va mai trece suficient timp până ce prevederile din ultimele două categorii vor fi introduse pe piață și deocamdată nu este expusă o idee preliminară asupra formulei în care ele vor fi introduse.

Din aceste considerente, produsele primare se consideră ca fiind și cele de bază, iar cele derivate și sintetice – ca cele suplimentare, cu scopul de a ajuta cele primare.

Note:

¹ *A se vedea*: G. Ionescu. *Burse de mărfuri și valori*. – București: Editura Didactică și Pedagogică, 2004, p. 22.

² Legea cu privire la piața valorilor mobiliare, nr. 199-XIV din 18.11.1998 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 27-28/123.

³ *Banking Terminology*. – Washington: American Bankers Association, 1989, p. 319.

⁴ N. Dobrotă (coordonator). *Dicționar de economie*. – București: Editura Economică, 1991, p. 487.

⁵ Legea cu privire la circulația hârtiilor de valoare și bursele de valori, nr. 1427 din 18.05.93 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1993, nr. 7/204.

⁶ *A se vedea*: I. Pop. *Bursa*. Vol. I. – București: Colecția Bursa, 1995, p. 32.

⁷ *A se vedea*: G. Ionescu. *Burse de mărfuri și valori*, p. 23.

PAVEL SOVETOV – TEORETICIAN REMARCABIL AL GÂNDIRII ISTORICE DIN SECOLUL XX, OMUL CARE A DEVANSAT TIMPUL

I. Argumentarea tezei

Pavel Sovietov a fost un savant al cărui nume este cunoscut departe de hotarele Moldovei și ale Europei, un Om care a lăsat urme adânci nu numai în știința istorică, ci și în inimile celor care au comunicat cu dânsul și care îl consideră Dascălul lor. Aș dori să abordez aspecte din creația acestui om de știință, pe care le consider semnificative pentru mine personal și știința istorică modernă, privite dintr-un punct de vedere netraditional.

Doctor habilitat în științe istorice, profesor în drept, laureat al Premiilor de Stat ale Moldovei, savant recunoscut nu numai la Chișinău, Moscova, ci și departe de hotarele fostei Uniunii Sovietice (în Bulgaria, România, Polonia, Franța, Italia, Marea Britanie, Danemarca etc.), Pavel Sovietov a fost unul dintre puținii cercetători din Uniunea Sovietică care era invitat în permanentă (lucru de invidiat) la congresele internaționale în problemele feudalismului și ale istoriei agrare. Este relevant în acest plan programul științific al unei conferințe internaționale din aprilie 1979, eveniment organizat anual de Institutul Datini (Italia), sub președinția lui Fernand Braudel. Printre cei 32 de savanți invitați, cei mai mulți erau din Italia, Franța, Danemarca, Olanda, Elveția, Anglia, Germania. Este vorba de G. Chittolini (Milano), J. Jacquart (Paris), Fr. Irsigler (Austria), Sv. Gissel (Copenhaga), E. Kerridge (Middleton Park), C. Vanzetti (Verona), M. Del Treppo (Napoli), N. Morard (Fribourg), A. Garcia Sanz (Madrid), A. Anselmi (Ancona), I. Imberciadori (Florența), G. Pampaloni (Florența), G. Levi (Torino), L.M. Bilbao (Spania), A.H. John (Londra), G.E. Mingay (Kent, Anglia), J. Day (Paris), Mme J. Thirsk (Oxford), G. Bracco (Torino), P. Gourou (Bruxelles), M. Roncayolo (Paris), H. van der Linden (Amsterdam), Gh. Higounet (Bordeaux), M. Deveze (Paris), A. Caracciolo (Perugia), L. Gambi (Bologna). Doar un savant a fost invitat din România – Henri H. Stahl, doi cercetători din Polonia – L. Zytkowicz și M. Dembinska, doi din Ungaria – L. Makkai și V. Zimanyi, unul din Letonia – M.V. Doroșenko, doi din Moscova – M. Nekrasov și L. Milskaia și unul din Chișinău – Pavel Sovietov. În fiecare an, timp de decenii, el a primit invitații nu doar de la Institutul Datini, dar și de la Maison des Sciences de l'Homme (Fondation reconnue d'utilité publique, Paris). Ultima invitație, la un seminar internațional în Italia, datează cu 10 iulie 1991 – cu mai puțin de trei săptămâni înainte de plecarea în eternitate a lui Pavel Sovietov. În arhiva familiei se păstrează invitații semnate de corifeii ai științei istorice moderne din Europa Occidentală și din SUA, printre care se numără Fernand Braudel (președinte al Instituto Internazionale di storia economica „Francesco Datini”, Prato), Aldo Cecchi, Ottone Magistrali, G. Pampaloni și alții. Și dacă autoritățile îi permiteau lui Pavel Sovietov să meargă în țările lagărului socialist de atunci (România, Bulgaria), el nu a avut ocazia să prezinte referate științifice în Occident.

Paradoxal, dar Pavel Sovietov, autorul unei metodologii unice de cercetare științifică – tipologia feudală – nu a obținut studii istorice clasice; el a absolvit Facultatea de Drept a Universității din Odesa. Mai mult, primele sale cercetări le-a consacrat istoriei dreptului medieval din Moldova. Oricum, cercetările sale privind istoria Evului mediu (a feudalismului) în Moldova și lucrările teoretice, despre care vom vorbi mai detaliat în continuare, au ocupat un loc de cinste în știință, devansând cu mult gândirea istorică a timpului său. Chiar în perioada sovietică concepțiile lui Pavel Sovietov au găsit înțelegere și sprijin din partea unui savant remarcabil, Lev Vladimirovici Cerepnin, corifeu al medievalismului sovietic. Timp de mai mulți ani, el a întreținut legături și a cooperat cu cei mai notorii savanți de la centre științifice de frunte – Institutul de Istorie al URSS, Institutul de Slavistică și Balcanistică – M.A. Barg, A.P. Novoselțev, V.T. Pașuto, A.D. Gorski, N.A. Gorskaia, G.G. Litavrin, V.L. Ianin, Iu.L. Bessmertnii, B.N. Florea, I.D. Kovalcenko, Z.V. Udaltseva, E.V. Gutnova, V.A. Aleksandrov, E. E. Lipșiț, V.D. Koroliuk, Ia.N. Șceapov, V.F. Inkin, A.L. Horoșkevici, E.I. Koliceva, L.V. Milov, A.A. Preobrajenski, L.E. Semionova, V.P. Șușarin, M.M. Freidenberg, E.P. Naumov. L-au legat de Vladislav Dmitrievici Nazarov ani lungi de prietenie, înțelegere reciprocă și comuniune de creație. Toți acești savanți au apreciat înalt contribuția lui Pavel Sovietov în cercetarea problemelor teoretice ale științei istorice.

A avut relații fructuoase și cu colegii săi istorici din România. Este vorba de I. Caproșu, Al. Zub, D. Berindei, N. Grigoraș, C. Cihodaru, N. Stoicescu, V. Costăchel, P. Panaitescu, M. Cazacu, Ș. Pascu, V. Hanga, H. Stahl, A. Oțetea, V. Mihordea, D. Ciurea, C. Giurescu, V. Georgescu.

Lucrările lui Pavel Sovietov, consacrate problemelor ce țineau de istoria țărilor din Europa de Est, au servit ca bază metodologică pentru cunoscuții istorici din Polonia: S. Rusocki, L. Bazylew, A. Gejsztor, V. Henzel, J. Tazbir, J. Gierowski.

Cum s-a întâmplat însă că un cercetător cu studii juridice, care nu a fost niciodată membru de partid (lucru care era obligatoriu pe timpul sovietic, dacă savantul dorea să obțină ceva în carieră), a devenit unul dintre cei mai mari medievaliști nu numai din Moldova Sovietică, ci și dincolo de frontierele Europei? Căci în nici una din lucrările sale conceptuale nu se întrezărește susținerea deschisă a regimului de atunci. Și, în pofida multiplelor „propuneri” insistente de a intra în rândurile partidului, Pavel Sovietov găsea întotdeauna pretexte plauzibile pentru a se eschiva de la decizia finală.

În timpul tranziției de la regimul totalitar la societatea democratică, numele lui Pavel Sovietov aproape că nu era pomenit de către unii foști „tovarăși de condei” ai săi, iar rolul lui în studierea istoriei naționale a fost diminuat și

denaturat. S-au făcut chiar tentative de a-l coborî pe acest savant remarcabil la nivelul unui colaborator universitar de rând. S-au întreprins încercări de a tăgădui rolul lui Pavel Sovietov în publicarea unui set de documente din Moldova medievală. Cât despre contribuția sa în dezvoltarea metodologiei științei istorice, despre cercetările sale teoretice inovatoare, acestea nici nu erau pomenite, motivul fiind, probabil, că „binevoitorii” săi pur și simplu nu erau în stare nici să priceapă, nici să evalueze nivelul înțelegerii teoretice a procesului istoric la care a ajuns Pavel Sovietov. Din fericire, timpul le așază pe toate la locul lor, de aceea moștenirea acestui savant excepțional va rămâne pentru totdeauna în analele științei istorice ale secolului XX.

II. Întemeietorul științei juridico-istorice din Moldova

Pavel Sovietov s-a ocupat de istoria dreptului medieval în Moldova încă din anii tinereții. Lucrarea de diplomă a viitorului jurist a fost consacrată „Pravilei lui Vasile Lupu”. Interesul pentru această temă nu s-a stins nici atunci când Pavel Sovietov a devenit aspirant al Filialei din Moldova a Academiei de Științe a URSS. Primul articol la această temă a fost *Pravila lui Vasile Lupu – un monument al limbii și dreptului feudal moldovenesc* (revista „Octombrie” (Chișinău), 1956, nr. 5, p. 77-83).

O bună parte din lucrările consacrate istoriei dreptului Pavel Sovietov le-a scris în colaborare cu cunoscutul jurist Iu.A. Baskin. În articolele *Din istoria gândirii social-politice din Moldova* (despre concepțiile asupra statului și dreptului în sec. XV-XVII) (Analele științifice ale Filialei din Moldova a AȘ URSS, Institutul de Istorie, vol. 1 (10), 1959), *Despre unele direcții principale ale gândirii politice și juridice în Moldova* (sec. XV-XIX) (Analele instituțiilor de învățământ superior, secțiunea Drept, nr. 2, 1964, editura Universității din Leningrad) autorii cercetează concepțiile asupra statului și dreptului feudal moldovenesc. Chiar și în aceste lucrări din prima perioadă impresionează numărul impunător de materiale consultate de Pavel Sovietov în timpul cercetărilor, surprinde vastitatea intereselor sale. În articole se face o analiză a mișcării husite, a bogomilismului, a cauzelor răspândirii lor în Moldova, precum și a gradului de influență a acestor fenomene spirituale și reformării asupra reprezentărilor despre stat și drept în rândul păturilor sociale de jos (orășeni, țărani).

Pavel Sovietov a indicat că condițiile istorice concrete din Moldova ne determină să facem anumite corective în ceea ce privește gândirea statal-juridică în Moldova medievală și a arătat diferențele dintre puterea nelimitată a domnitorului moldovean, drept un moment progresist pentru acea vreme, și puterea nelimitată a protejatului Porții Otomane, acesta subordonând puterea pe care o deținea intereselor unui stat străin, drept un moment lipit de caracter progresist.

Pavel Sovietov a fost unul dintre primii savanți care a analizat letopisețele moldovenești în sensul cercetării problemelor ce țin de teoria dreptului și a ajuns la concluzia că toate letopisețele moldovenești se situau pe poziția apărării jurisdicției feudale în vigoare. Analizând amănunțit concepțiile lui Miron Costin, Grigore Ureche, Nicolae Costin asupra statului și dreptului, Pavel Sovietov pune nu numai problema studierii letopisețelor, ci și a mărturiilor scrise lăsate de reprezentanții clasei medii și mici a slujbașilor, documente atribuite lui Tudosie Dubău, Vasile Damian, Alexandru Buhuș (alcătuitoarea cronicilor

anonime). Autorul a subliniat necesitatea de a se folosi întreaga masă de letopisețe (care se păstrează astăzi în România).

Utilizarea unui număr colosal de documente în cercetările sale devenise, chiar pe atunci, trăsătura distinctivă a lui Pavel Sovietov, savant și gânditor. Probabil, este greu să mai găsim un cercetător al feudalismului în Moldova care să fi pus în circuit un număr atât de mare de acte, materiale de importanță inestimabilă. El se deosebea printr-o grijă extraordinară în folosirea documentelor și prin cel mai înalt profesionalism în analiza lor. Pavel Sovietov cunoștea perfect materialele de arhivă editate care vizau istoria Principatelor Române și putea găsi într-o culegere de documente orice sursă solicitată, deschizând imediat publicația la pagina necesară. Toți cei care au lucrat cu el cunoșteau aceste capacități ale sale, pentru care fapt a fost calificat o enciclopedie vie.

Pavel Sovietov nu numai că știa unde și când a fost publicat un act domnesc sau altul, un document de arhivă, dar, grație memoriei sale fenomenale, cunoștea la perfecție conținutul acestora. Anume datorită acestui fapt, lucrările sale se deosebeau prin dovezi și argumente incontestabile. Grație acestor lucruri, precum și pregătirii sale teoretice excelente, cunoașterii concepțiilor și a teoriilor tuturor reprezentanților de seamă ai științei și gândirii istorice de până la el, Pavel Sovietov s-a dovedit a fi un adevărat „generator de idei și teorii”, pe care le dăruia cu generozitate. În repetate rânduri am auzit cum se întreba: „**Nu înțeleg cum pot spune unii colaboratori științifici că li s-a furat o idee? Ideile nu pot fi furate dacă ele apar în creierul cercetătorului**”.

Pavel Sovietov a fost unul dintre primii care a subliniat particularitatea istorică a dezvoltării dreptului feudal moldovenesc – răspândirea largă a dreptului nescris (obiceiul pământului) și efectele acestuia ca sursă de drept până în timpurile târzii (sec. XIX). El a demonstrat că legile scrise și rămase pentru posteritate constituiau, cel mai frecvent, o adaptare neoficială a dreptului roman, bizantin sau slav și abia pe la mijlocul secolului XVII apare în Moldova primul cod oficial de legi în limba națională – *Pravila lui Vasile Lupu* (1646), care constituie, în fond, un monument al dreptului penal. Însă și după aceasta, în ceea ce privește raporturile de drept civil în general, în probleme ce țin de raporturile de drept real și de drept succesoral îndeosebi, una dintre principalele surse continua să rămână obiceiul pământului. (Apropo, acestor probleme a fost consacrată monografia *Crimă și pedeapsă* (studii de istorie a obiceiului pământului în Moldova feudală), scrisă de Pavel Sovietov în anii '60, restabilită după manuscrise de văduva sa, Svetlana Parmacli, și editată de Școala Antropologică Superioară după moartea lui Pavel Sovietov, la aniversarea a 75-a a acestuia, în 2002, în revista „Stratum”. În arhiva personală a lui Pavel Sovietov se păstrează o colecție imensă de copii de documente de arhivă nepublicate obținute din arhivele din România, pe care Universitatea Liberă Internațională din Moldova intenționează să le editeze în timpul apropiat).

Cercetând procesele social-economice din Moldova medievală și consacrandu-se problemelor ce țin de istoria feudalismului, Pavel Sovietov a amânat această muncă migăloasă și abia în ultimii ani de viață, făcând ordine în arhiva sa, spunea că ar fi bine să le finalizeze și să le editeze. În opinia mea, până la ora actuală nu există o înțelegere și o interpretare mai serioasă a problemelor ce țin de obiceiul pământului în Moldova. În pofida unor caracteristici ale

epocii în care a fost scrisă lucrarea, această monografie impresionează prin profunzimea analizei documentelor, numărul de surse consultate și temeinicia concluziilor științifice.

Pavel Sovietov a dedicat o serie de articole problemelor de politică legislativă privind delictele funciare: *Politica legislativă privind delictele funciare în Moldova până la mijlocul sec. XVII* (Anuarul de istorie agrară, 1959), *Delictele împotriva proprietății funciare în Moldova din sec. XV – mijlocul sec. XVII* (Analele Universității de Stat, 1960, volumul LII, secțiunea Drept).

Consider necesar să menționez că, în anii 50-60, toate aceste probleme nu erau studiate în știința juridică din Moldova.

Pavel Sovietov a fost primul cercetător care, în baza unui material documentar vast și a Pravilei lui Vasile Lupu, face concluzii fundamentale despre măsura în care actele legislative corespundeau stării de lucruri pe care le descriu documentele din arhivele Moldovei feudale, în sec. XVI-XVII, în sfera proprietății funciare. Pavel Sovietov arată contradicțiile din Pravila lui Vasile Lupu între primele 94 de articole și articolele 95-1254. Primele 94 de articole constituie o codificare a legilor nescrise slave, iar toate cele care urmează – o adaptare a dreptului roman și bizantin din perioada feudalismului mai dezvoltat (sunt prevăzute pedepse mai aspre pentru delictes aproape identice).

Nu voi exagera afirmând că Pavel Sovietov a fost unul dintre fondatorii cursului „Istoria statului și a dreptului în Moldova”, în colaborare cu I. Baskin. Acest curs a fost audiat de mii de absolvenți ai Facultății de Drept, fondată la Universitatea de Stat din Chișinău în anul 1959. Deja în anul 1960, I. Baskin și P. Sovietov scriu un articol amplu, intitulat *Unele probleme ce țin de instituirea cursului „Istoria statului și a dreptului RSSM*. (Aici aș vrea să fac o abatere și să reamintesc că, între anii 1959 și 1984 Pavel Sovietov a predat la Facultatea de Drept a Universității de Stat din Chișinău și a primit titlul de profesor la Catedra Drept Statal). În articol, autorii abordează principalele obiective în domeniul problemelor juridico-istorice (în perioada respectivă, acesta era domeniul cel mai puțin studiat): 1. Problema istoriografiei; 2. Starea bazei istoriografiei; 3. Periodizarea istoriografiei în ansamblu. Se trasează sarcina cercetării comparative profunde a documentelor și a monumentelor scrise adaptate, lucru fără de care era imposibilă crearea unui curs științific al statului și dreptului în Moldova.

Interesul lui Pavel Sovietov cuprindea și alte probleme de istorie a dreptului; de pildă, unul dintre articolele sale este consacrat reformelor sociale, fiscale și administrative ale lui Miron Barnovschi din 1627 (Analele AȘ RSSM, 1965, nr. 1). El era atras și de chestiuni ce țin de dreptul internațional în practica contractuală și în literatura politică din Moldova în sec. XIV-XVIII (I. Baskin, P. Sovietov în: „Anuarul sovietic al dreptului internațional, 1962, editura AȘ URSS, 1963). Astfel, în unul din articole analizează acordurile internaționale încheiate de statul moldovenesc cu statele vecine (Polonia, Rusia, Turcia) și caracterizează prevederile acestor acorduri pornind de la relațiile pe care le avea Moldova cu aceste state. De exemplu, în tratatele cu Polonia predominau puncte care vizau dreptul penal, în cele cu Rusia – cooperarea economică și politică, cu Turcia – vasalitatea, contribuțiile militare și economice grele. Prezintă interes prevederile care reglementează regulile de purtare a războiului, problemele ce țin de interesele dinastiei, ale

familiei și persoanei (acordarea de azil politic etc.).

Bineînțeles, problemele de istorie a dreptului erau prezente, așa sau altfel, în cercetările ulterioare ale lui Pavel Sovietov, deoarece, analizând, de exemplu, relațiile agrare în Moldova feudală, era cu neputință să fie evitate chestiunile codificării de către stat a acestui domeniu al relațiilor sociale. Totuși, pe la mijlocul anilor 60 el era deja un cercetător medievist format și, de atunci, principalul obiect de cercetări ale savantului devin relațiile social-economice din Moldova, domeniu în care s-a manifestat plenar talentul acestui om neobișnuit și în care el a făcut principalele descoperiri.

III. Tipologia feudalismului – o metodologie unică a cercetării istorice – ca parte integrantă și fundamentare logică a proceselor de regionalizare și europenizare a științei istorice la sfârșitul secolului XX

Obținând studii juridice excelente, fiind încă student, Pavel Sovietov a manifestat interes pentru istoria dreptului moldovenesc și lucrarea sa de diplomă a fost consacrată, după cum am menționat, Pravilei lui Vasile Lupu. Pavel Sovietov și-a menținut interesul pentru istoria dreptului și atunci când a devenit aspirant la Filiala din Moldova a Academiei de Științe a URSS. Remarcăm aici doar faptul că, fiind deja un cunoscut istoric medievist, Pavel Sovietov afirma că studiile juridice disciplinează mintea cercetătorului și se considera, într-o oarecare măsură, drept cercetător pe dimensiunea juridico-istorică în știința istorică, deși, strict vorbind, el era un autodidact în istorie. (V. Koroliuk, cunoscut medievist, l-a caracterizat odată pe Pavel Sovietov drept „un autodidact genial”).

El însuși spunea, în mai multe rânduri că cunoașterea istoriei universale a dreptului l-a ajutat să studieze procesele specifice care au avut loc în societatea moldovenească medievală, fie că era vorba de relații social-economice, politice, fie de reflectarea acestora în codurile de legi din Moldova medievală.

De la începutul anilor 60, interesul științific al lui Pavel Sovietov se transferă treptat de la problemele juridico-istorice la cercetarea legităților dezvoltării social-economice a Moldovei feudale. Ca urmare a proceselor extrem de complicate și diverse care aveau loc în societatea moldovenească din acea perioadă, Pavel Sovietov a apreciat, cu drept cuvânt, Moldova medievală drept un laborator social-economic unic al Europei de Sud-Est. Acumulând un volum imens de materiale documentare care vizau toate sferele vieții social-politice, precum și în baza analizei istorico-comparative, el a reușit să demonstreze în mod convingător această stare de lucruri.

Pavel Sovietov a apelat în permanență la istoria țărilor Europei Occidentale și din Sud-Estul continentului, a comparat orânduirea social-economică din aceste state, codurile de legi care erau în vigoare în Moldova, ceea ce i-a permis să determine rolul țării în procesul istoric variat.

La sfârșitul anilor 60-70, concepția tipologiei feudalismului, creată de Pavel Sovietov, capătă o formă tot mai pronunțată și convingătoare. În acești ani, Pavel Sovietov își demonstrează concepția la Simpozionul internațional unional privind istoria agrară a Europei de Sud-Est, la sesiunile din Chișinău (1964), Moscova (1965), Minsk (1966), Tallinn (1966), Voronej (1980), Ufa (1982). Iată titlurile referatelor care au fost inserate ulterior în culegeri de articole: *Căile tipologice de dezvoltare a feudalismului*

și cucerirea Europei de Sud-Est de către Turcia (referitor la evoluțiile tipologice în Moldova) (1973), *Feudalismul în Europa de Sud-Est și cuceririle otomane (evoluțiile tipologice în Principatele Dunărene)* (1976), *Proprietatea de stat în Rusia și Moldova în istoriografia postbelică și lucrările lui L.V. Cerepnin* (1987), *Generalul și particularul în evoluția formelor feudalismului moldovenesc (care era tendința de bază a imunității fiscale în sec. XVI – începutul sec. XVIII)* (1991), *Aspecte tipologice ale feudalismului moldovenesc (în perioada aflării sub jugul turcesc și în proiectele de trecere în supușenia Rusiei, Poloniei și Austriei)* (1975), *Țărănimea și statul în perioada feudalismului dezvoltat în Moldova (aspecte tipologice și comparativ-istorice)* (1980); *Generalul și particularul în tipologia feudalismului în Rusia și în Principatele Dunărene (problema „feudalismului de stat” și rolul acestuia în perioada apariției, dezvoltării și descompunerii formațiunii feudale)* – referat al delegației sovietice la sesiunea 11 a Comisiei româno-sovietice a istoricilor din URSS și RSR (29 mai – 1 iunie 1985, București), referat în care el a dat, de fapt, o definiție obiectului tipologiei feudalismului: „Cercetarea problemei generalului și particularului prin compararea variantei date a feudalismului cu alte societăți și determinarea locului acestuia în șirul tipologic general uman”; *Generalul și particularul în dezvoltarea feudalismului în Moldova, în comparație cu alte țări din Europa și Asia (problema feudalismului de stat, a proprietății de stat și exploatării)* (1988), *Rolul orașului ca centru de dominație feudală în Moldova (experiența tipologizării)* (1989).

Consider că concepția tipologiei feudalismului, creată de Pavel Sovietov și recunoscută de cei mai mari medievști din Europa de Sud-Est, precum și de istoricii din Europa Occidentală, constituie un instrument unic ce permite să se descopere fața adevărată a unei societăți sau alteia, care se ascunde adesea sub multe măști, un instrument care permite să se definească locul unui tip de stat (al unui tip de societate) în sistemul relațiilor reciproce europene și mondiale.

Prin crearea tipologiei feudalismului, Pavel Sovietov a anticipat multe cercetări din actuala epocă. Abia în ultimul timp a început să fie aplicată această metodologie. Poate că acum, după 16 ani de la plecarea în eternitate a lui Pavel Sovietov, cineva ar putea spune: ce e deosebit aici – tipologia feudalismului, ce are în comun aceasta cu societatea de astăzi? Aș vrea să amintesc, stimați cititori, că Pavel Sovietov și-a scris lucrările în condițiile unui regim totalitar, pătruns de ideologia comunistă, care nu recunoștea altă concepție decât cea marxist-leninistă. Pentru acea perioadă, era un mare curaj să promovezi în știință o metodologie de alternativă societății de atunci. Numai un savant ca Pavel Sovietov ar fi putut conduce la concluzia că în URSS nu era nici un fel de socialism, ci o dictatură a unei societăți bazată pe principiile și criteriile capitalismului de stat, iar în unele domenii ale relațiilor social-economice – chiar un veritabil feudalism de stat.

Nu o singură dată, pregătind referate pentru simpozioane și conferințe, el își manifesta temerea că ideile sale ar putea să nu fie percepute, că societatea istorică, fiind limitată de teoria marxist-leninistă dominantă cu privire la formațiunile social-economice, nu este pregătită să-i înțeleagă concepțiile. În acest sens, sunt relevante unele rânduri ale lui Pavel Sovietov din materialele pregătite pentru o viitoare monografie (pe care nu a mai reușit

să o scrie): „Știința nu se dezvoltă în mod uniform. În fiecare ramură științifică, în funcție de evoluția ei internă, immanentă, pe primul plan sunt scoase probleme de a căror soluționare depinde descoperirea caracterului conceptual pentru știința dată în ansamblu. Însă, pe lângă legitățile interne de dezvoltare, scoaterea acestor probleme în prim-plan este determinată și de factorii ce țin de necesitățile societății. Convergența lor poate fi considerată drept o coincidență ideală, fericită, care nu se întâlnește frecvent în toate ramurile științei mondiale și care permite, vorbind într-un limbaj modern, să se realizeze un salt în știință (acest lucru se întâmplă mai des în așa-numitele științe exacte – matematică, fizică etc.). În științele sociale, astfel de coincidențe – crearea de către un savant a unor lucrări progresiste și existența unei necesități sociale pentru lucrările acestuia – întâmpină rezistența conjuncturii politice, care ar putea să nu fie interesată de noi concepții” – aceste afirmații se pot referi cu drept cuvânt la Pavel Sovietov.

Mulți cunosc că, după ce și-a susținut teza de doctor în științe, Pavel Sovietov nu se grăbea să-și susțină teza de doctor habilitat, căci nu considera acest lucru important pentru un savant adevărat. Nu-l tentau funcțiile în ierarhia administrației instituției științifice. Cu toate acestea, recunoștea că cercetătorului cu titluri și grade științifice i se permitea să spună cu mult mai mult decât unuia care nu deținea astfel de titluri.

El a fost exponentul clasic al omului de știință. Fiind deja membru corespondent al Academiei de Științe, a recunoscut totuși că treapta superioară în ierarhia științifică i-a ușurat cu mult situația, în sensul posibilității de a-și promova cu succes tezele și concepțiile metodologice.

Tipologia feudalismului este o metodologie unică ce permite să studiezi societățile de orice tip, în cadrul oricăror concepții despre legitățile evoluției societăților – fie că e vorba de teoria formațiunilor social-economice pe care o cunoaștem cu toții, fie că e vorba de teoria intervenției civilizatoare (al cărei cel mai strălucit reprezentant este Fernand Braudel). Fiind aplicată la orice societate, drept bază metodologică, tipologia feudalismului oferă posibilitatea de a explica multe procese, care anterior nu se încadrau în schemele obișnuite, și ne permite să vedem fiecare societate concretă în toată diversitatea relațiilor sale și să arătăm locul ei printre alte societăți (fie vorba de Europa, Asia sau America Latină). În esență, această metodologie ne permite să evităm caracterul unilateral în cercetările istorice. Pavel Sovietov a creat, în lucrările din ultimii săi ani, baza metodologică pentru un salt calitativ nu numai în știința istorică națională, ci și în întregul spațiu european.

4. Vestitorul globalizării

Vastitatea intereselor științifice ale lui Pavel Sovietov, profunzimea lucrărilor științifice, noutatea, actualitatea și faptul că problemele cercetate pot fi probate cu un număr imens de surse istorice, analiza comparativ-istorică, caracteristică tuturor lucrărilor lui Pavel Sovietov, i-au creat autoritate în rândul savanților. Teoretician de talie europeană, el conștientiza clar, la sfârșitul anilor 80 – începutul anilor 90, apropierea epocii reformatoare, cât și eventuala confruntare a statului sovietic cu cataclisme serioase la nivelul bazei sociale, cu urmări grave nu numai pentru construcțiile suprastructurale ale societății sovietice,

ci și pentru întreaga omenire, astfel că foarte curând lumea se va transforma și că savanții vor trebui să explice apariția acestui fenomen la nivel global.

Nu întâmplător, pe la sfârșitul perioadei sovietice, el a reușit să câștige un concurs pentru scrierea unei monografii colective în probleme teoretice de dezvoltare istorică și dorea să o denumească *Etatizarea și deetatizarea în studierea comparativ-istorică a Moldovei și a altor regiuni din Eurasia (aspect tipologic)*. În lucrările sale de la sfârșitul anilor 80 – începutul anilor 90, Pavel Sovietov a subliniat în repetate rânduri necesitatea și actualitatea cercetării acestei tematici. Problema etatizării și a deetatizării era insuficient studiată în întregul complex al științelor sociale și umanistice, în primul rând, la nivelul ei fundamental. Nu numai știința istorică marxist-leninistă nu a dat o reprezentare sistemică despre acest fenomen, nu a indicat rolul lui la diferite etape de evoluție a civilizației mondiale. Această problemă în genere nu a fost abordată în istoriografia secolului XX. Esența fenomenului era evidențiată prin proiecția verticală a dezvoltării omenirii în stadii și formații; proiecției orizontale (în cazul dat, posibilităților etatizării și deetatizării societății într-un anumit stadiu) i se acorda incomparabil mai puțină atenție, iar cel mai frecvent chiar se făcea abstracție de acestea fenomene. De aceea, Pavel Sovietov considera drept rațional din punct de vedere teoretic să se abordeze, în planul comparativismului sistemic, modul în care se desfășurau în diferite regiuni și țări ale Europei, Asiei și Americii Latine cele două fenomene (etatizarea și deetatizarea) – în istoria antică și a Evului mediu, în istoria modernă și în cea contemporană. Pentru Pavel Sovietov era important să dezvăluie cât de frecvent și de ce se repetau procesele de etatizare și deetatizare, dacă acestea aveau într-o oarecare măsură un caracter ciclic succesiv și care erau, în acest caz, manifestările lor specifice. El considera necesar, de asemenea, să elucideze dacă nu se întrezăresc în acest caz trăsături sistemice și premise comune la diferite trepte (și chiar în diferite focare) de dezvoltare a civilizațiilor. Adică, el considera că istoricii din Europa și din lume au sarcina de a răspunde la întrebarea: în ce măsură se poate vorbi despre aceste fenomene ca despre categorii comune întregii omeniri în dezvoltarea civilizației mondiale (ținându-se seama de faptul că etatizarea și deetatizarea se reflectă în toate structurile societății, până la categorii de mentalitate). Pentru soluționarea problemelor abordate, Pavel Sovietov considera drept cea mai eficientă folosirea metodei comparativ-istorice la nivelul comparativismului teoretic. În astfel de cercetări, important era să fie folosită nu numai experiența istoriografiei marxist-leniniste, ci și a istoriografiei vest-europene și mondiale. Consultarea permanentă a unui material istoriografic și factologic imens nu numai pentru istoria Europei de Sud-Est, ci și a Europei Occidentale, a Asiei și Americii Latine, îl caracterizează pe Pavel Sovietov ca pe un savant cu adevărat de talie europeană, ca pe un cercetător capabil să vadă procesul istoric universal în toată diversitatea și policromia sa, găsimu-i fiecărui participant (personalitate istorică, societate, stat, civilizație) locul său binemeritat.

Pavel Sovietov arăta în permanență că e necesar să studiem aprofundat trecutul, să avem o atitudine plină de grijă față de izvoarele istorice, să le analizăm serios, deoarece anume cunoașterea proceselor care au avut loc în trecut nu numai în Moldova, Europa, dar și în întreaga lume, poate fi

o temelie sigură pentru înțelegerea prezentului și prezicerea cu succes a viitorului. Anume datorită acestei atitudini față de obiectul interesului său profesional Pavel Sovietov a reușit să depășească, în lucrările sale, carențele teoriei dezvoltării stadiale a omenirii și să elaboreze o nouă metodologie de cercetare istorică – tipologia feudalismului.

De aceea, pentru scrierea monografiei respective, el intenționa să adune un strălucit colectiv de autori care împărtășeau aceleași idei (printre care aș vrea să-l nominalizez, în primul rând, pe prietenul său, Vladislav Dmitrievici Nazarov). Totodată, el dorea să antreneze la scrierea lucrării nu numai specialiști în istoria Rusiei, a Moldovei, a țărilor din Europa de Sud-Est și din Europa Occidentală, dar și din Asia Mijlocie, Transcaucazia, America de Sud și de Nord, nu numai cercetători ai relațiilor social-economice, ci și specialiști din sfera religiei (îl interesa îndeosebi islamul și rolul acestuia în societățile etatizate) și a culturii. Deoarece el însuși a acordat atenție problemelor culturii în ultimii ani de viață, este suficient să amintim un articol deosebit de interesant, *Miron Costin și epoca sa*, în care a demonstrat că opera acestui gânditor remarcabil din Moldova se înscrie în mod organic în cadrul epocii cultural-istorice baroce, care a jucat rolul Renașterii în multe țări din Europa Centrală și de Est, promovând acolo ideile Renașterii, progresiste și umaniste. Pavel Sovietov a arătat că, în Moldova, ideile umanismului au fost aduse, într-o măsură sau alta, de epoca baroc. Apropo, trebuie de spus că, în momentul scrierii articolului, epoca baroc în Moldova nu a fost studiată în deplinătate, deși cercetarea acestei pagini extrem de interesante din istorie și cultură ar fi permis să se determine locul culturii naționale în civilizația europeană. Precum vedem, diapazonul intereselor lui Pavel Sovietov nu se limita doar la problemele istoriei social-economice.

În ultimii ani de viață, într-o nouă etapă de conștientizare a istoriei Moldovei medievale, a locului țării în civilizația europeană, căutând să facă o prezentare cuprinzătoare a timpului de atunci, Pavel Sovietov tratează locul și rolul orașelor ca centre de dominație feudală (articolul *Orașul medieval moldovenesc ca centru de dominație (experiența comparativismului sistemic în cercetarea problemei etatizării și a deetatizării)*, publicat în „Revista de istorie a Moldovei”, 1991, nr. 2). Potrivit afirmațiilor lui Pavel Sovietov, în planul studierii retrospective a istoriei omenirii, observațiile comparativ-istorice din acest articol pot fi folosite „pentru a înțelege rolul diverselor modele de oraș în ciclurile etatizării și deetatizării în diferite societăți și civilizații. Aceste cicluri se înlocuiesc unul pe altul din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre”. Precum vedem, nici aici el nu pune problema în mod îngust, în cadrul unei singure țări, nici măcar în cadrul unei regiuni, ci la scara întregii civilizații umane.

Consider că nu voi exagera dacă voi afirma că Pavel Sovietov a fost un cercetător de talie europeană, care a adus, prin lucrările sale, o contribuție serioasă la dezvoltarea științei moderne. Cele mai multe principii teoretice ale sale devin deosebit de actuale la începutul mileniului trei.

Dacă e să vorbim în limbajul filosofiei, Pavel Sovietov a avansat în știință de la particular la general, înălțându-se în permanență de la concret la abstract, iar în ultima etapă a vieții și creației – la o nouă spirală, creând tipologia feudalismului (care poate fi apreciată într-adevăr drept o metodologie unică de cercetare științifică), deci se poate

vorbi despre o nouă avansare de la abstract la concret.

În anul 1991, cu puțin timp înainte de a se stinge din viață, Pavel Sovietov a început să adune material pentru o viitoare monografie colectivă. S-au păstrat multe materiale, extrem de interesante din punctul de vedere al metodologiei cercetării istorice. Făcând extrase din lucrările cercetătorilor feudalismului, Pavel Sovietov își reliefează pretutindeni poziția, poartă cu aceștia o polemică imaginară și, în același timp, surprinde diapazonul autorilor, al problemelor și epocilor.

Voi dezvălui doar câteva nume și probleme:

Probleme teoretice ale feudalismului: articole din 1989-1991, publicate în reviste de specialitate de: L.V. Milov – *Particular și general în feudalismul rus*; L.B. Alaev – *Trăsături de formație ale feudalismului și Orientul*; K.Z. Așrafian – *Sisteme feudale în Asia*; Iu.M. Riu – *Probleme ce țin de „metodele asiatice de producție” în lucrările savanților japonezi*.

Monografia colectivă *Probleme teoretice ale procesului istoric mondial* semnată de E.M. Jukov, M.A. Barg, E.B. Cerneak, V.I. Pavlov.

Problema islamului și a rolului său în istorie: A.P. Novoselțev – *Creștinism, islamism și iudaism în țările Europei de Est și în Caucaz în Evul mediu*; I.P. Petrușevski – *Islamul în Iran*; A. Massă – *Islamul. Schițe de istorie*; L.I. Klimovici – *Islamul*.

De asemenea: Fernand Braudel – *Civilizația materială. Economia și capitalismul în sec. 15-18*. Vol. 1., 1986; Idem – *Jocurile schimbului*, M., 1989; M.A. Barg – *Despre subiectivismul uman în istorie*. (Articol în revista *Вопросы истории*, 1989).

L.S. Vasiliev – *Confucius*; A.I. Tiumenev – *Gospodăria de stat în Sumerul Antic*; G.V. Plehanov – *Introducere în economia politică*;

Lucrările lui Mihail Bakunin (în însemnările lui Pavel Sovietov cu titlul *Bakunin și socialismul de stat*).

Considerăm că editarea acestor materiale, îndeosebi a comentariilor lui Pavel Sovietov, ar fi de real folos nu numai pentru mulți tineri cercetători, pentru a arăta cum a lucrat acest om, cu câtă responsabilitate aborda el reflectarea oricărei probleme. Aceste materiale constituie o comoară spirituală inestimabilă, în special pentru cei care manifestă interes pentru problemele teoriei științei istorice. Din nefericire, Pavel Sovietov nu a avut în timpul vieții discipoli în ceea ce privește cercetarea relațiilor social-economice în Moldova feudală, în care să se aplice tipologia feudalismului. Acest lucru îl întrista și îl îngrijora. Ca un fel de test la capacitatea de aspirant pentru a continua cercetările în domeniul relațiilor social-economice, Pavel Sovietov le oferea tinerilor să citească monografia sa *Studii din istoria feudalismului*, iar apoi organiza, de regulă, un adevărat examen privind înțelegerea esenței acestei lucrări. Am avut ocazia să aud de la el aprecieri favorabile la adresa unor tineri cercetători. Spre regret, acest domeniu de cercetări istorice rămâne până azi cel mai complicat. Sunt sigur că Pavel Sovietov a devansat atât de mult epoca sa în ceea ce privește tratarea proceselor care au avut loc nu numai în trecutul istoric, ci și în momentele de răscruce, la care am fost martori, încât contemporanii săi nu reușeau să țină pasul cu el. Pavel Sovietov a fost un oaspete al timpului în care a trăit. Precum a remarcat just unul dintre

adeptii (nu discipolii) săi, N.D. Russev, „Pavel Sovietov a ajuns să fie recunoscut drept de-al lor printre străini, fiind străin printre ai săi”. Cu toate acestea, aș dori să îmi exprim speranța că noua generație de istorici va reuși să lichideze această lacună, să se ridice până la culmile științei lui Pavel Sovietov, gânditor și teoretician remarcabil al gândirii istorice din secolul XX.

Oricum, aș vrea să menționez că Pavel Sovietov are numeroși adepți atât în domeniul științelor istorice, cât și în sfera științelor istorico-juridice, care consideră că anume el le-a servit drept exemplu de slujire științei, el i-a învățat să abordeze cu seriozitate problemele studiate, să aibă o atitudine plină de grijă față de izvoarele istorice, să pătrundă în profunzimea esenței proceselor cercetate – este vorba de A. Eșanu, academician, P. Parasca, doctor habilitat, profesor universitar, Gh. Gonța, doctor habilitat, profesor universitar, N. Russev, doctor habilitat, profesor universitar, E. Aramă, doctor habilitat, profesor universitar, de L. Vlasova, I. Kneazski, D. Grama, N. Ceaplișhina, doctori în științe, cât și de autorul acestui articol.

5. Animatorul și fondatorul din umbră al ULIM

În calitate de savant și discipol al lui Pavel Sovietov, vreau să mai dezvălui o idee importantă a Dascălului meu. La începutul anilor 90, am avut fericita ocazie să comunic foarte mult cu Domnia sa. Discutând probleme ce țin de dezvoltarea societății sovietice de atunci, vorbind despre schimbările care ne așteptau, am abordat și chestiuni precum că noua societate va avea nevoie de oameni noi – cu o altă mentalitate, mai mobili, capabili să perceapă tot ce e nou, ce nu se încadrează în calapod, capabili să depășească cercul mediocru, limitat, în care se aflau mulți dintre noi, cei educați în spiritul ideologiei sovietice. Anume în acele discuții a apărut ideea de a fonda o instituție de învățământ superior de tip absolut nou pentru spațiul postsovietic, în cele mai bune tradiții europene clasice – o Universitate care să devină prevestitor și promotor al noilor tehnologii în învățământul superior, o Universitate care să educe o generație nouă, liberă în gândire și cunoaștere.

Pavel Sovietov nu a fost fondator al ULIM, dar a fost, indiscutabil, animatorul celor care au înființat Universitatea. De aceea, pentru a înveșnici memoria acestui remarcabil savant, gânditor și Om, Universitatea Liberă Internațională din Republica Moldova, care îi este recunoscătoare, intenționează să confere numele lui Pavel Sovietov unei structuri de învățământ de la Universitatea noastră. ULIM preconizează să organizeze în timpul apropiat, împreună cu Academia de Științe a Moldovei și Ministerul Educației și Tineretului din Republica Moldova, o Conferință științifică internațională consacrată împlinirii a 80 de ani de la nașterea lui Pavel Sovietov.

Andrei GALBEN,
Rector al ULIM, academician,
discipol și continuator al
Omului de Știință Pavel SOVETOV

P.S.: Pe 12 noiembrie 2007 Pavel Sovietov ar fi împlinit 80 de ani.

REZOLUȚIA

Conferinței practico-științifice cu genericul „Educația juridică în sistemul de învățământ și pregătirea cadrelor juridice în Republica Moldova”

Uniunea Juriștilor din Moldova, de comun acord cu Ministerul Educației, în colaborare cu Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova, a organizat o Conferință practico-științifică cu genericul „Educația juridică în sistemul de învățământ și pregătirea cadrelor juridice în Republica Moldova”.

La Conferință au participat: V. Țvîrcun – Ministrul Educației, I. Muruianu – Președintele Curții Supreme de Justiție, membrul Consiliului Superior al Magistraturii, I. Serbinov – Viceprocuror General, E. Fistican – Director executiv al Institutului Național de Justiție, factori de decizie de la Ministerul Educației, Ministerul Economiei și Comerțului, reprezentanți ai facultăților de drept ale universităților din Moldova, studenți de la aceste facultăți, alți lucrători din structurile de drept, practicieni, mass-media.

Conferința a avut drept scop constatarea stării de fapt a educației juridice în sistemul de învățământ, fixarea neajunsurilor și analiza acestora pe segmentul educațional, elaborarea recomandărilor privind îmbunătățirea situației în domeniu, cât și ridicarea nivelului de pregătire a cadrelor juridice conform noilor cerințe ce se impun după aderarea Republicii Moldova la Procesul Bologna.

Organizațional, Conferința și-a desfășurat lucrările în două etape:

1) ședința în plen, unde s-au ascultat rapoartele de bază;

2) discuții în 2 ateliere:

a) educația juridică în sistemul de învățământ,

b) pregătirea cadrelor juridice la facultățile de drept conform noilor cerințe.

În cadrul ședinței în plen s-au făcut totalurile, concluziile și recomandările corespunzătoare.

Participanții la Conferință au constatat că într-un stat de drept, pe care râvnim să-l edificăm, cultura juridică a populației este un element-cheie: cetățenii își cunosc drepturile și obligațiile, noțiunile de bază ale statului și dreptului, ale sistemului de drept național și cu strictețe le respectă.

Pentru ca populația să respecte legislația în vigoare, ea trebuie să o cunoască, să fie familiarizată cu noțiunile de bază ale acesteia, cu drepturile fundamentale și obligațiile fiecăruia ce reies din Constituția Republicii Moldova.

Procesul de familiarizare cu actele normative este unul continuu, deoarece procesul legislativ este în permanență dezvoltare.

Statul are datoria să asigure pe tot parcursul activității individului posibilitatea ca el să cunoască legislația și să creeze condiții ca ea să fie respectată de toți.

Educația juridică în sistemul de învățământ este faza cea mai timpurie, unde elevii capătă primele cunoștințe în domeniul dreptului.

Volumul de cunoștințe depinde de ciclul educațional: gimnazii, școli generale, licee, școli profesional-tehnice, colegii, instituții de învățământ superior, dar trebuie să fie suficient pentru ca absolventul instituției corespunzătoare să-și cunoască drepturile și îndatoririle, să aibă un comportament legal, să știe cum să-și apere drepturile, dacă ele vor fi încălcate.

În rezultatul dezbaterilor la acest capitol au fost constatate mai multe neajunsuri: programe învechite; lipsa pedagogilor specializați; caracterul opțional al educației juridice; lipsa continuității și consecvenței în procesul educației juridice; neglijența, ignorarea ei atât din partea părinților, cât și a elevilor; atenția necuvenită din partea direcțiilor de învățământ față de această disciplină, considerată neobligatorie, de mâna a doua, ori chiar a treia-a patra; lipsa unei responsabilități reale pentru acest sector de instruire.

În consecință, absolvenții slab cunosc conținutul cursurilor de instruire juridică citite în școli, prost se orientează în ce privește drepturile și obligațiile lor.

În mare parte, asemenea concluzii pot fi argumentate ca rezultând din comportamentul, acțiunile și faptele acestora, dar și după felul cum gândesc, ce cred despre coraportul dintre ceea ce li se spune în școală și realitatea din afara ei.

Se simte lipsa unei bune pregătiri juridice a tinerei generații, inclusiv a studenților din instituțiile de învățământ superior. Faptele imorale și chiar infrațiunile săvârșite de aceștia confirmă neajunsurile educației juridice în instituțiile de învățământ universitare și preuniversitare.

Aceste neajunsuri sunt simțite și la facultățile de drept care pregătesc viitorii juriști. De rând cu cunoștințele slabe, studenții demonstrează calități morale sub nivelul calificării de jurist. Chiar și unii dintre cei care au o reușită bună uneori manifestă calități morale inadecvate, ceea ce nu le va permite să se încadreze reușit în exercitarea profesiei de jurist. Fapt ce demonstrează că procesul de instruire nu este armonizat cu cel educativ.

La capitolul pregătirea cadrelor juridice în instituțiile de învățământ superior s-au constatat neajunsuri serioase. În primul rând, este vorba despre pregătirea slabă teoretică a studenților. Un număr impunător de absolvenți, deși li se conferă titlul de licențiat în drept, au note de 5 și 7. Majoritatea nu au posibilitatea de a-și forma deprinderi practice de a profesa ca jurist, de aceea, de rând cu cunoștințele slabe teoretice, au slabă reprezentare despre ceea ce este jurisprudența.

Unii absolvenți juriști nu-și pot găsi loc de lucru, devenind șomeri. Cu toate acestea, numărul doritorilor de a deveni juriști crește. Instituțiile de învățământ superior au datoria de a pregăti juriști

de înaltă calificare care ar putea acoperi necesitățile profesiei de jurist, precum și specialiști informați în jurisprudență.

Aderarea la Procesul Bologna impune adoptarea unei strategii a statului în domeniul pregătirii cadrelor juridice, al educației în general:

- Educația juridică în instituțiile de învățământ preuniversitar nu prezintă un sistem bine încheiat, are un caracter opțional, altădată sporadic, nu își atinge scopul. Lacunele relevate în acest sistem au consecințe dintre cele mai nefaste.

- Nu există o continuitate a acestui proces educativ, o legătură între instituțiile preuniversitare și cele universitare cu profil juridic. Primele nu au devenit pentru cele din urmă adevărate pepeniere, de unde pot fi selectați viitorii studenți juriști. Nici facultățile de drept nu manifestă interes deosebit în ce privește stabilirea acestor contacte cu caracter permanent.

- Pregătirea cadrelor juridice este la un nivel scăzut. Un mare număr de absolvenți nu corespund cerințelor pieței de muncă, nu își pot onora obligațiunile de jurist, licențiat în drept.

- Cerințele ce se impun în contextul aderării Republicii Moldova la Procesul Bologna reclamă elaborarea unei noi politici a statului în domeniu. Toate facultățile de drept trebuie să corespundă acestor cerințe, în caz contrar nu au dreptul să pregătească juriști.

Recomandări:

- Elaborarea unei noi concepții în ce privește educația juridică în instituțiile de învățământ preuniversitar: noi programe de studii, aparte pentru gimnazii, școli medii, licee, școli profesional-tehnice, colegii, care ar conține volumul de cunoștințe juridice corespunzător nivelului educațional pentru instituția dată;

- Elaborarea unor noi manuale în materia privind statul și dreptul pentru fiecare din aceste instituții, care ar permite elevilor să însușească volumul necesar de cunoștințe juridice, corespunzător vârstei;

- Elaborarea unor noi metodici sub aspect educațional și științific pentru fiecare categorie de elevi, care ar facilita semnificativ însușirea materialului, dat fiind că materia dreptului este una abstractă, greu de supus reprezentării;

- Specializarea pedagogilor care vor predă această disciplină în școli;

- Organizarea olimpiadelor, a altor genuri de concursuri în materia juridică în școli, între școli, a olimpiadelor raionale, republicane;

- Înmatricularea la facultățile de drept fără examene și nu în bază de contract a învingătorilor la olimpiadele republicane, măsura servind stimul pentru elevi;

- Practicarea permanentă la facultățile de drept a zilei ușilor deschise, întru familiarizarea cu specificul profesiei de jurist; în același scop, elevii care s-au determinat să devină juriști să poată lua cunoștință de activitatea organelor de drept din teritoriu;

- Introducerea unui curs special obligatoriu (nu opțional) în materia de drept pentru toate facultățile nejuridice din instituțiile de învățământ superior;

- Elaborarea unei noi concepții, conform noilor cerințe, care să stea la baza politicii promovate de stat în domeniul pregătirii cadrelor juridice;

- Pregătirea juriștilor la unele facultăți de drept cu specializare mai aprofundată într-un anumit domeniu (vamal, administrația publică, organele procuraturii, judecata etc.);

- Crearea condițiilor de orice ordin pentru facultățile de drept care ar asigura buna pregătire a cadrelor juridice, inclusiv invitarea specialiștilor din alte țări pentru a ține prelegeri, stagiarea celor mai buni studenți peste hotare, participarea lor la diferite concursuri internaționale, înzestrarea material-tehnică a cabinetelor și laboratoarelor, cum ar fi cele de criminalistică;

- Crearea condițiilor pentru formarea deprinderilor practice, pentru stabilirea contactelor și o colaborare reușită cu organele de drept din republică;

- Organizarea în instituțiile de învățământ universitar și preuniversitar, în perioada sesiunilor, a testelor pentru examinare, în care să fie introdus materialul disciplinelor studiate, ceea ce ar exclude notele întâmplătoare pentru cunoașterea dreptului;

- Crearea condițiilor de reciclare și perfecționare continuă, la care să participe activ profesorii de la facultățile de drept și la care s-ar constata neajunsurile în pregătirea teoretică la facultate, s-ar depista unele cerințe ale practicii pentru a le prevedea în planurile de învățământ;

- Rezolvarea cu succes a acestor, cât și a altor momente în speță va contribui substanțial la crearea climatului juridic în societate, la ridicarea culturii juridice a populației, fără de care edificarea statului de drept, a unei societăți democratice este inimaginabilă;

- De neajunsurile constatate, concluziile formulate și recomandările înaintate să se țină cont la elaborarea noului Cod cu privire la învățământ;

- Ministerul Educației să elaboreze un plan de măsuri privind realizarea recomandărilor Conferinței. De comun acord cu Ministerul Economiei și Comerțului, precum și cu alte ministere și departamente interesate să elaboreze noi concepții cu privire la politica statului în domeniul educației juridice și pregătirii cadrelor juridice, ulterior adoptate printr-o hotărâre de Guvern.

Semnat pentru tipar 19. 12. 2007. Formatul 60x84 1/8.

Tipar ofset. Coli tipar conv. 10,5. Tiparul executat la tipografia "Bons Offices".

Tiraj – 420.

Elena MURARU – Om al gândirii, voinței și spiritualității

*Un om ales cuprinde expresia imensă a mai multor însușiri. Însușirile așezate cu grijă în sufletul Omului **Elena Muraru** sunt în măsură să mute muntele din loc. Și aceasta pentru că Dumneaei nu se lasă doborâtă de împrejurări fără a încerca să reacționeze și nu-i este propriu fatalismul brațelor încrucișate, făcându-ne să înțelegem că atunci când vremurile sunt mai tulburi trebuie să fim mai pregătiți să le înfruntăm.*

Prin forța exemplului propriu, prin fapte înălțătoare în sine Elena Muraru ne arată mereu calea înnobilării omenești, îndrumând cu gândul curat generații și generații de tineri către viața adevărată de om.

Realizarea managementului activității didactice la USM, elaborarea curiculei, proiectul strategiei învățământului superior în contextul Procesului Bologna și, mai nou, preocupările pentru aplicarea sistemului de credite transferabile îi confirmă pe bună dreptate funcția de prorector pe care o deține și pe care o exercită prin chibzuită muncă, cu dăruire de sine, proiectându-i originalitatea, inconfundabilă, irepetabilă.

Toate acestea ne aduc încă o dată convingerea că singura viabilitate ajunsă aproape eternă este munca, voința de fier de a învinge orice obstacol.

Ajunsă aici, avem onoarea de a o aprecia pe Elena Muraru, doctor în istorie, prorector pentru studii, ca pe un Om al gândirii, al voinței, al spiritualității și al muncii având capacitatea de a pune în vibrație orice fibră a sufletului oricui. Îi vedem fața Domniei Sale permanent luminată de fericirea muncii utile, iar sclipirea privirii servește drept îndemn și întremare.

Dumneaei nu numai că farmecă prin vastitatea cunoștințelor și intereselor, dar și prin darul de a-și susține poziția, de a convinge în corectitudinea ei prin tăria argumentelor pe care le îmbracă în formă fără a da greș, captivând auditoriul.

Pentru noi, Doamna Elena Muraru reprezintă icoana trudei ce dă lumină altora.

La acest popas aniversar, în această zi de o semnificație aparte pentru Dumneavoastră venim cu calde felicitări și urări de bine. Vă dorim, distinsă Doamnă, multă sănătate, ani mulți înainte, fericiți, bucuria speranțelor împlinite și o viață cât mai frumoasă alături de cei dragi!

***Rectoratul Universității de Stat din Moldova
Decanatul Facultății de Drept a USM
Uniunea Juriștilor din Moldova***

**Imagini de la Seminarul Internațional
„Rolul Curții Constituționale în sistemul protecției drepturilor omului și respectarea Convenției europene privind
drepturile omului și libertățile fundamentale în legislația și jurisprudența națională”.**
13-14 decembrie 2007, Chișinău

Imagini de la Conferința Internațională științifico-practică
„Cultura juridică și prevenirea corupției”.

1 noiembrie 2007

CZU 34(073)

F 79

Formarea Inițială: CURRICULUM. – Chișinău: Institutul Național al Justiției, 2007.

Responsabil de ediție	Eugenia FISTICAN , director executiv al INJ, judecător la Curtea Supremă de Justiție
Coordonator principal	Elena MURARU , doctor, conferențiar universitar, prorector pentru studii USM
Grupul de lucru: <i>Coordonator</i>	Liubovi BRÎNZĂ , Direcția instruire și cercetare INJ, șef direcție, judecător
<i>Redactori – stilizatori</i>	Eugenia TOFAN , Secția abilități non-juridice, relații cu publicul și editări, INJ, șef secție Ariadna STRUNGARU , Secția abilități non-juridice, relații cu publicul și editări, INJ, consultant
<i>Asistență computerizată</i>	Olesea PISARENCO , consilier al directorului executiv, INJ Luciana IABANGI , Secția formare formatori și relații internaționale, INJ, consultant Veaseslav MARTÎNENCO , Secția instruire inițială, INJ, consultant Sergiu DIDĂC , Secția instruire inițială, INJ, consultant Ecaterina POPA , Secția instruire continuă, INJ, consultant Ștefan ISTRATI , Secția instruire continuă, INJ, consultant Dina MOVILEANU , Secția resurse umane și documentare specialist principal, INJ

La elaborarea Curriculumului s-a ținut cont de recomandările experților Consiliului Europei.

Council of Europe
European Commission

Conceil de l'Europe
Commission européenne

Coperta și desing: Art Grup BRIVET
Imagini: Julie Pudlowski, Eugenia Tofan
Tipografie: Art Grup BRIVET

Discrierea CIP a Camerei Naționale cărții

Formarea inițială: Curriculum/resp. ed.: Eugenia Fistican; coord.: Elena Muraru; Inst. Naț. al Justiției.

– Ch.: „J.N.N.-Grup” SRL, 2007. – 391 p.

ISBN 978-9975-9810-0-2

300 ex.

34(073)

F 79

Prezentul **Curriculum** a fost elaborat și suportul financiar al Programului Națiunilor Unite pentru dezvoltare și cu asistența programului Comun al Consiliului Europei și Comisiei Europe „Sporirea independenței, transparenței și eficienței justiției în Republica Moldova”.

ISBN 978-9975-9810-0-2

© Institutul Național al Justiției, 2007.